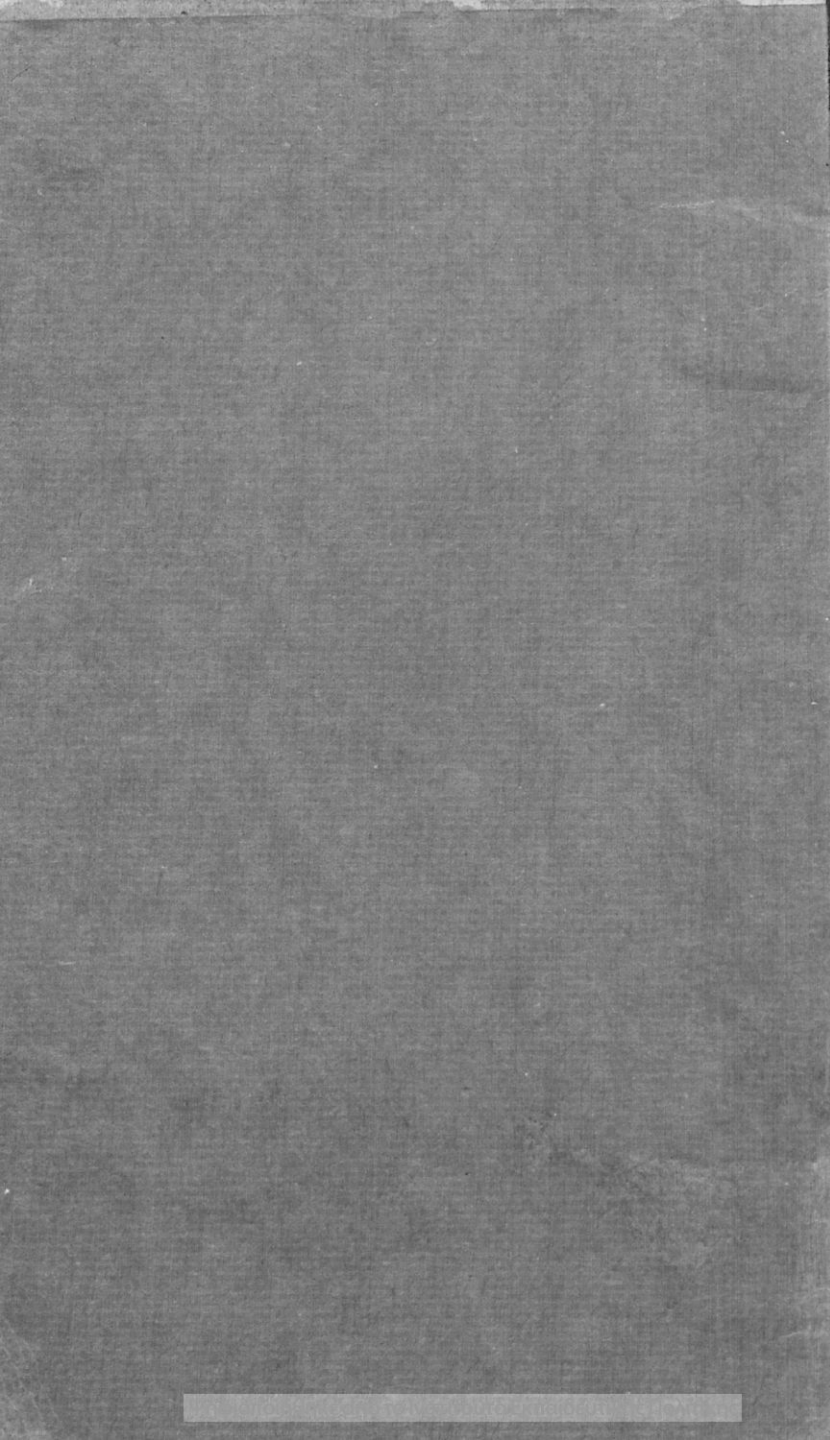
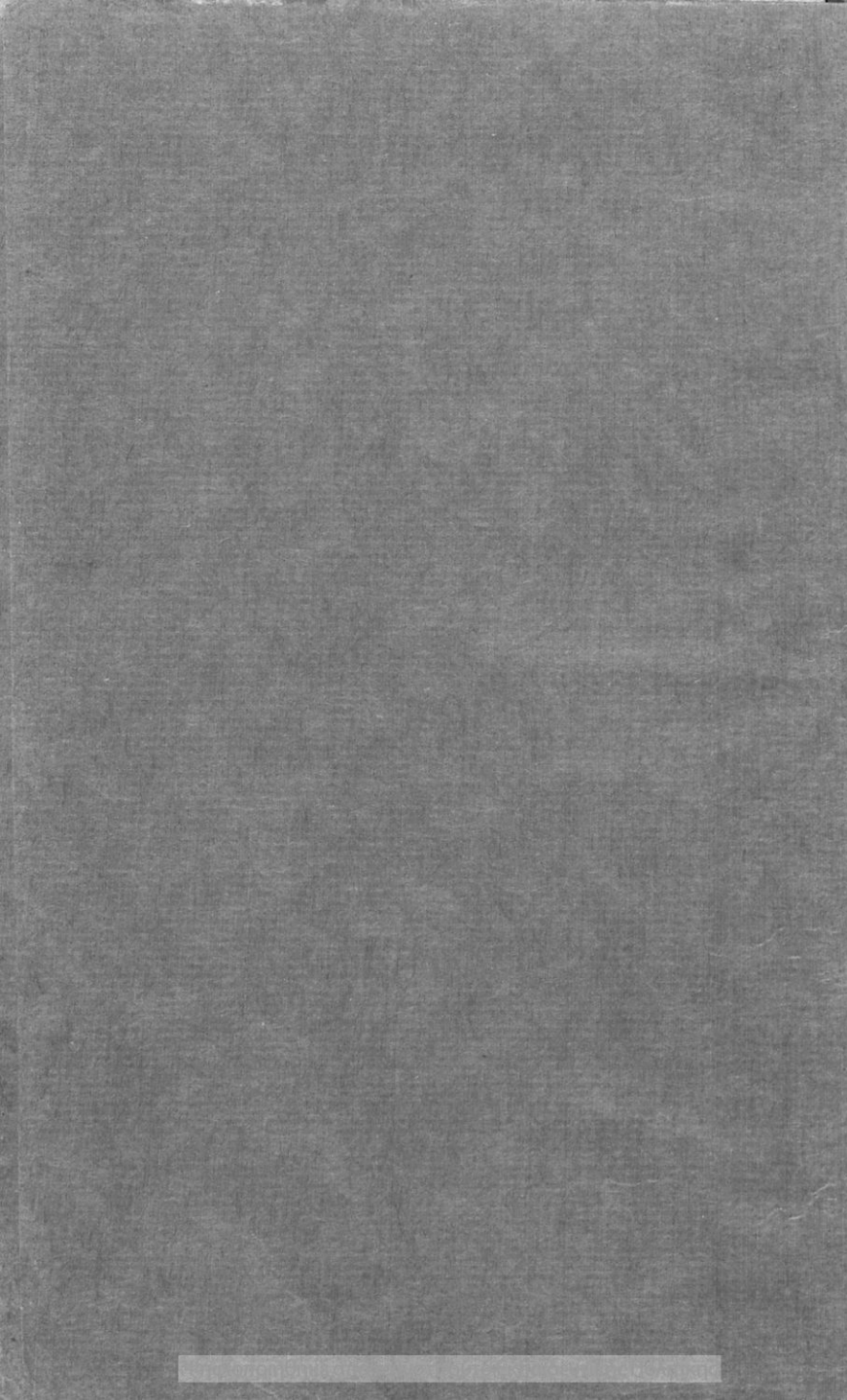

Γεωργίου
Εργαζόζ

56 Spangul

70 56 5/10/37

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΑΡΡΗ
Δ Φ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΙΘ. ΑΔΕΙΑΣ ΚΥΚΛΟΦ. 69455 4-9-37
ΤΙΜΗ ΑΝΕΥ ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟΥ... 21.70
ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟΝ... 8.70
ΦΟΡΟΣΗΜΟΝ... 2.60
ΣΥΝΟΛΟΝ... 33.00

ΕΚΔΟΣΙΣ Ε΄
ΑΝΤΙΤΥΠΑ 1500

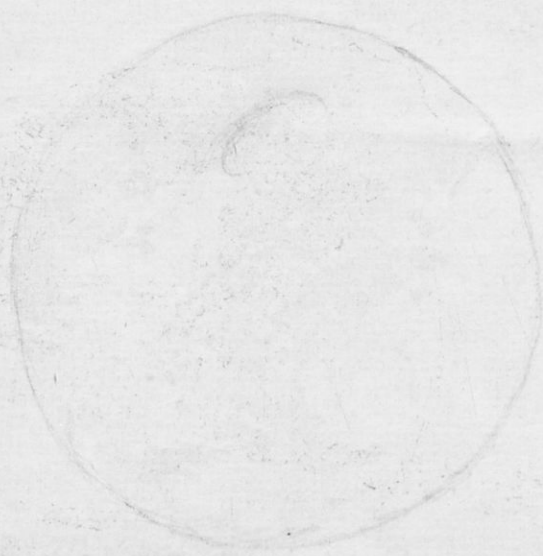
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩΑΝ. Ν. ΣΙΔΕΡΗ
ΑΘΗΝΑΙ 1937

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ο κριτής

Κωνσταντίνος

19/9/86

1937 ΣΑΡ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΑΡΡΗ
Δ. Φ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΡΩΤΗ

Αντίτυπα

αρ. 41.721
ύστερον 1933

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ
ΑΘΗΝΑΙ - ΣΤΑΔΙΟΥ - 52
1937

Κωνσταντίνος

Φεβρουάριος 1946

Πάν γνήσιον αντίτυπον φέρει την υπογραφήν του συγγραφέως
και την σφραγίδα του εκδότου.

Ιω. Σαρρής

Ἡ πατρίς μας Ἑλλάς δὲν εἶνε μεγάλη καὶ πλουσία χώρα, ὅπως μερικαὶ ἄλλαι χῶραι τῆς γῆς. Εἶνε ὅμως ἀρκετὴ διὰ νὰ θρέψῃ τὸν λαὸν της, ὅταν αὐτὸς εἶνε φιλόπονος καὶ οἰκονόμος. Ἔχει τὸ ὠραιότατον κλίμα τῆς Εὐρώπης καὶ εἶνε μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας χώρας αὐτῆς. Ἔχει δοξασθῆ ἀπὸ τοὺς προγόνους μας περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην χώραν καὶ ὅλος ὁ κόσμος μανθάνει τὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν της. Περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον λαὸν πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὴν πατρίδας μας καὶ νὰ τὴν ἀγαπῶμεν ἡμεῖς.

ΦΥΣΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΠΛΕΥΡΩΣ ΠΙΝΑΚΟΣ

1. Πελοπόννησος	Ἄρκαδία	{ α) Βόρεια Ἄρκαδικὰ ὄρη β) Δυτικὴ Ἄρκαδία γ) Ἀνατολικὴ Ἄρκαδία
	Λακωνία	{ α) Χερσόνησος τοῦ Πάργωνος β) Κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα γ) Χερσόνησος τοῦ Ταῦγέτου
	Φωκίς	{ α) Ἄνω κοιλὰς τοῦ Κηφισοῦ β) Πεδιὰς τῆς Ἀμφίσσης γ) Ὄρος Παρνασσός
2. Στερεὰ Ἑλλάς καὶ Εὐβοία	Αἰτωλία	{ α) Ὑψηλὰ Κεντρικὰ ὄρη β) Αἰτωλικὰ ὄρη γ) Αἰτωλοακαρνανικὸν καταβύθισμα
3. Ἡπειρος		{ α) Ὑψίπεδον Ἰωννίνων β) Ἀμβρακικὴ πεδιὰς γ) Ἡ πρὸς τὸ Ἴόνιον ὄρεινὴ χώρα δ) Ὄρος Πίνδος ε) Βόρειος Ἡπειρος
4. Θεσσαλία		{ α) Θεσσαλικὰ Ἄγραφα β) Δυτικὸν λεκανοπέδιον γ) Κρόκιον παιδίον δ) Μαγνησία ε) Πεδιὰς Λαρίσης στ) Περραιβία
	Δυτικὴ Μακεδονία	{ α) Δεσσαρητικαὶ λίμναι (1) καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Ἄνω Ἀλιάκμονος (2) β) Πελαγονία, Ἐορδαία, Κοζάνη
5. Μακεδονία	Κεντρικὴ Μακεδονία	{ α) Τὸ κεντρικὸν βαθύπεδον β) Πιερία γ) Ἀλμωπεία δ) Κοιλὰς τοῦ Ἄξιου ε) Αἱ πρὸς ἀνατολὰς δίοδοι ς) Χαλκιδικὴ ζ) Ἄθως
	Ἀνατολικὴ Μακεδονία	{ α) Κοιλὰς τοῦ Στρυμόνος β) Λεκανοπέδιον τῆς Δράμας καὶ περιοχὴ τοῦ Νέστου γ) Νῆσος Θάσος
6. Δυτικὴ Θράκη		{ α) Περιοχὴ τῆς Ξάνθης—Κομοτινῆς β) Κοιλὰς τοῦ Ἐβρου

ΜΕΓΕΘΗ ΠΡΟΣ ΣΥΓΚΡΙΣΙΝ

(ΕΙΣ ΣΤΡΟΓΓΥΛΟΥΣ ΑΡΙΘΜΟΥΣ)

1. Μεγέθη επιφανειῶν

Τετρ. χιλίομ.

Αἴγινα (νῆσος)	80
Νάξος (νῆσος)	450
Κεφαλληνία (νῆσος)	700
Λέσβος (νῆσος)	1.600
Κρήτη (νῆσος)	8.300
Πελοπόννησος	22.000
Μακεδονία (χώρα)	35.000
Ἑλλάς	130.000
Ἡ Εὐρώπη	10.000 000

2. Ὑψη θέσεων καὶ πόλεων

Μέτρα

Τὸ Γυμνάσιον	105
Ἀθῆναι (ἄστεροσκ.)	105
Ἰωάννινα	460
Τρίπολις	660
Κοζάνη (Μακεδ.)	700
Δημητσάνα (Πελοπ.)	1000
Σαμαρίνα (Δυτ. Μακεδ.)	1500

3. Ὑψη κορυφῶν ὀρέων

Λυκαβηττὸς	280
Ἰθώμη	800
Ὑμηττὸς	1020
Πάρνης	1400
Πήλιον	1600
Ἐλικὸν	1750
Παναχαϊκὸν	1930
Ἄθως (Ἅγιον Ὄρος)	2000
Ἐρύμανθος	2200
Ταβγυετος	2400
Παρνασσὸς	2460
Γκιώνα	2500
Πίνδος (Σμόλικας)	2600
Ὀλυμπος	2920

4. Μήκη ποταμῶν

Χιλιόμετρα

Ἴλισσὸς	20
Πάμισος	60
Σπερχειὸς	90
Εὐρώτας	110
Ἄλφειος	150
Ἀχελῷος	240
Ἄξιὸς	340
Ἐβρος	530

5. Ἐπιφάνεια λιμνῶν

Τετραγ. χιλίομ.

Στυμφαλία (Πελοπ.)	16
Ὀρεσιτῆς (Καστορίας)	25
Ξυνιάς	35
Βεγγουῖτις	60
Τριχωνίς	100
Πρέσπα	280

6. Πληθυσμὸς

Κάτοικοι
εἰς χιλιάδας

Ἡ πόλις ἔνθα τὸ Γυμνάσιον.	
Ναύπλιον	7
Μεσολόγγιον	10
Τρίπολις	15
Λάρισα	25
Καβάλλα	50
Πάτραι	65
Θεσσαλονίκη	250
Ἀθῆναι	500
Τὸ ἑλληνικὸν κράτος	7.000
Ἡ Εὐρώπη	510.000

Ι. Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ (ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΣ)

Α'. Π Ε Λ Ο Π Ο Ν Ν Η Σ Ο Σ

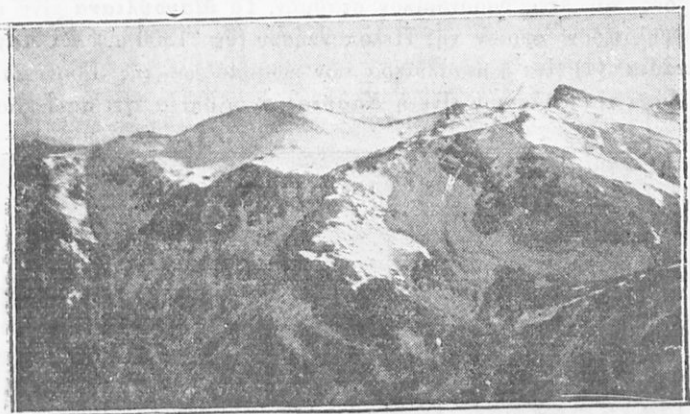
(Χ ε ρ σ ό ν η σ ο ς)

Ἐρωτήσεις.— 1. Τί σχῆμα ἔχει ἡ Πελοπόννησος;— 2. Μέτρησε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὸ μῆκος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀράξου (ΒΔ.) μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα καὶ τὸ πλάτος ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Χελωνάτα (Δ.) μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Σκυλλαιου (Α.).— 3. Μέτρησε τὸ μῆκος τῆς διώρυγος εἰς τὸν Κορινθιακὸν Ἰσθμόν.— 4. Εἰς τί χρησιμεύει ἡ διώρυξ αὕτη;— 5. Περιέπλευσε νοερώς τὴν Πελοπόννησον ἀρχόμενος ἀπὸ τὸ ἐν σιόμιον τῆς διώρυγος καὶ τελειῶνων εἰς τὸ ἄλλο καὶ εἶπε τοὺς κόλπους, τὰ ἀκρωτήρια καὶ τὰς νήσους τὰς ὁποίας συναντᾷς.— 6. Ἐὰν τὸ ἀτμόπλοιον διανύῃ 15 χιλιόμετρα τὴν ὥραν, πόσας ὥρας θὰ χρειασθῶμεν ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Σκύλλαιον ἕως τὸν Μαλέαν;— 7. Διατί εἰς τὰ παράλια τὸ κλίμα εἶνε γλυκύ;

Διαίρεσις. Ἡ Πελοπόννησος βρέχεται σχεδὸν πανταχοῦ ἀπὸ θάλασσαν καὶ διὰ τοῦτο ὁμοιάζει μὲ νῆσον. Ἡ διάπλασις τοῦ ἐδάφους αὐτῆς παρουσιάζει πολλὰς ποικιλίας καὶ διὰ τοῦτο διακρίνομεν πολλὰς περιοχάς. Τρεῖς περιοχὰς διακρίνομεν εἰς τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον καὶ ὀκτὼ γύρω ἀπὸ αὐτήν. Αἱ τρεῖς περιοχαὶ τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου ἀποτελοῦν τὴν χώραν Ἀρκαδίαν.

γ Ἡ Ἀρκαδία.— α) *Τὰ Βόρεια Ἀρκαδικὰ ὄρη.* Τρία ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Πελοποννήσου (2200—2370 μέτρ. ὕψος) ὀρίζουν τὴν Ἀρκαδίαν εἰς τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος: ὁ **Ἐρύμανθος**, ὁ **Χελμός** ἢ Ἀροάνια καὶ ἡ **Κυλλήνη** (κοινῶς Ζίρια). Ἐπάνω εἰς αὐτὰ ἀναβαίνομεν μὲ ἡμίονους ἢ πεζῆ. Εἰς τὰς κλιτύς αὐτῶν ἀπὸ ὕψους 800 μ. ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἕως 1800 ὑπάρχουν ὠραῖα δάση ἀπὸ ἔλατα ἢ ἄγρια πεῦκα, ὑψηλότερον ὅμως, ὅπου τὸν χειμῶνα ἐπικρατεῖ δριμύν ψῦχος, τὰ ὄρη εἶνε γυμνά. Ἐκεῖ ἔπάνω, ὅταν τὴν ἀνοιξιν λυώσουν τὰ χιόνια φυτρῶνουν χόρτα καὶ ὠραῖα

ἔχουν μεγάλην κλίσιν, ἰδίᾳ ὁ **Γορτύνιος**, πρὸς Ν. διευθυνόμενος. Ὁ μεγαλύτερος παραπόταμος, ὁ **Δάδων**, ὁ ὁποῖος ἔχει ἰχθῦς, ῥέει μὲ διεύθυνσιν ΝΔ. Σπουδαῖος εἶνε καὶ ὁ δυτικώτατος **Ἐρύμανθος**, πηγάζων ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους, μὲ διεύθυνσιν πρὸς Ν. Ὅμαλὴν κλίσιν ἔχουν οἱ κατὰ τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως ῥέον-

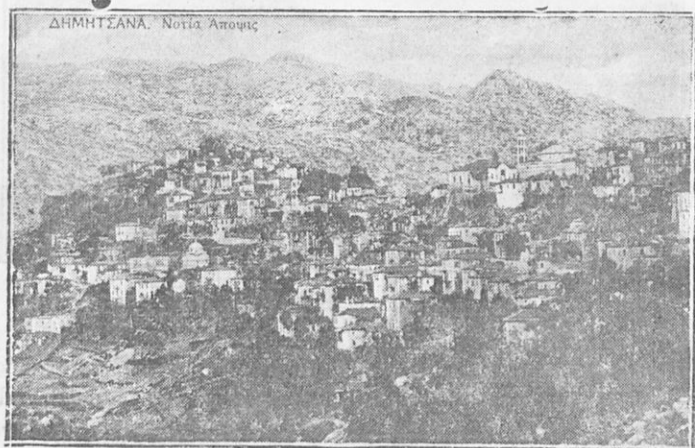
Εἰκ. 3.— Αἱ κορυφαὶ τοῦ Χελμοῦ (ὑψ. 2355 μ.).

τες μὲ διεύθυνσιν ΒΔ., δηλαδὴ ὅπως καὶ ὁ Ἄλφειός ποταμός. Ἐν γένει ἡ Δυτικὴ Ἀρκαδία εἶναι ὠραία καὶ διασώζει εἰς ὑψηλὰ μέρη δάση ἀπὸ ἔλατα. Διὰ τὸ ὄρεινόν τῆς χώρας εἰς ὄλιγα μέρη ὑπάρχουν γαῖαι κατάλληλοι διὰ τὴν γεωργίαν (σιτηρὰ), ὀλίγα δὲ εἶνε καὶ τὰ χλοερὰ λιβάδια ὅπου βόσκουν ζῶα (πρόβατα καὶ αἰγες). Καταλληλοτέρα ἔκτασις διὰ σιτηρὰ καὶ ἀμπέλους εἶνε λεκάνη τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἐκεῖ εἶνε ἡ κωμόπολις **Μεγαλόπολις** (2) (1), παρὰ τὴν ἀρχαίαν Μεγαλόπολιν, τὴν πατρίδα τοῦ Φιλοποίμενος.

Πλὴν τῆς λεκάνης τῆς Μεγαλοπόλεως, ἡ Δυτ. Ἀρκαδία λέγεται ἐπαρχία Γορτυνίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χώρα εἶνε πτωχή, οἱ κάτοικοι αὐτῆς γίνονται ἐφευρετικοί, εὐφρεῖς καὶ φιλοπονώτατοι· πολλοὶ ἐπιδίδονται εἰς διαφόρους τέχνας καὶ ἀποδημοῦν εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ ἐξασκήσουν αὐτάς, ἄλλοι δὲ ἐπιδί-

1) Οἱ παρὰ τὰς πόλεις ἐν παρενθέσει ἀριθμοὶ δεικνύουν τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων κατὰ χιλιάδας.

δονται εἰς τὸ ἐμπόριον ἢ τὰς ἐπιστήμας. Ἡ κεντρικὴ αὐτῆς κωμόπολις, ἡ **Δημητσάνα** (2), εὐρίσκεται εἰς ὕψος 1000 μ. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχε σπουδαίαν Ἑλληνικὴν σχολὴν καὶ εἶνε πατρίς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Γερμανοῦ. Ἡ **Βυτίνα** εἶνε πλησίον ὠραίου δάσους καὶ ἔχει δασονομικὸν σταθμὸν. Τὰ **Μαγούλιανα** εἶνε τὸ ὑψηλότερον χωρίον τῆς Πελοποννήσου (ὕψ. 1300 μ.). Τὰ **Δαγκάδια** (4) εἶνε ἡ μεγαλυτέρα τῶν κωμοπόλεων τῆς Γορτυνίας. Παρὰ τὸν Ἀλφειὸν εἶνε ἡ **Καρύταινα**, ἡ ὁποία ἔχει σπουδαῖον

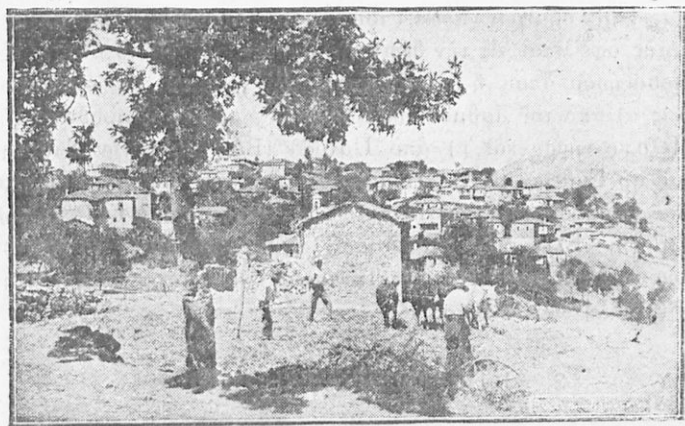

Εἰκ. 4. — Ἡ Δημητσάνα ὁρωμένη ἐκ νότου.

φραγκικὸν φρούριον. Ὅλαι αἱ κῶμαι αὗται συνδέονται δι' αὐτοκινητικῆς συγκοινωνίας. Σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν ἔχει ἡ Μεγαλόπολις, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν τῆς Πελοποννήσου Κορίνθου — Καλαμῶν (βλέπε τὸν χάρτην).

γγ) **Ἀνατολικὴ Ἀρκαδία**. Διακλινώσεις τῶν ὀρέων Χελμού καὶ Κυλλήνης (ἀσβεστολιθικαί), πρὸς Ν. διευθυνόμεναι, περικλείουν σειρὰν λεκανῶν ἢ ὑψηλῶν, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ ῥέοντα ὕδατα δὲν εὐρίσκουν διέξοδον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἔδαφους. Ἡ ῥοὴ αὐτῶν κατατρώγει τὸ ἀσβεστολιθικὸν ἔδαφος καὶ ἔχει δημιουργήσει εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη στρωῶμα νεώτατον (χωμα-

τῶδες), τεταρτογενές, τὸ ὁποῖον ἐπικάθεται ἐπὶ τοῦ ἀσβεστολίθου. Τοιαῦται λεκάναι εἶνε ἡ τῆς Φενεοῦ, τῆς Στυμφαλίας καὶ τὸ μακρὸν ὑψίπεδον Μαντινείας καὶ Τεγέας, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν ὀρέων **Μαινάλου** πρὸς Δ. (2000 μ.) καὶ τῶν **Ἀργολιδοαρκαδικῶν** ὀρέων πρὸς Α. (Ἀρτεμίσιον, 1770 μ. ὑψ.). Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς λεκάνας παρουσιάζονται μὲ ποικιλίαν τὰ λεγόμενα «κάρσπια φαινόμενα». Πηγαὶ σχηματίζουσαι ρυάκια κατέρχονται εἰς καταβόθρας (ἀνοιγμάτων εἰς τὸ ἔδαφος) καὶ τὰ ὕδατα ῥέουσι ὑπογείως ἢ σχηματίζουν ἔλη καὶ λίμνας. Οὕτως εἰς τὴν Στυμφαλίαν σχηματίζεται ἡ λίμνη Στυμφαλῆς (Στυμφαλί-

Εἰκ. 5.—Τὸ ὠραῖον χωρίον Βυτίνα τῆς Γορτυνίας.

δες ὀρνίθες). Εἰς τὴν Φενεὸν ἐσχηματίζετο ἄλλοτε λίμνη, διότι ἡ καταβόθρα αὐτῆς ἦτο φραγμένη, σήμερον ὅμως ἔχει ἀνοιχθῆ ἀπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ὕδατος, οὕτω δὲ τὰ ὕδατα περνοῦν κάτω ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ πηγάζουσι εἰς τὸν ποταμὸν Λάδωνα. Εἰς τὸ ὑψίπεδον τῆς Τεγέας σχηματίζεται ὡσαύτως ἡ λίμνη Τάκα. Ἐν γένει τὰ ὕδατα τὸν χειμῶνα καὶ τὴν ἀνοιξιν σκεπάζουσι μέγα μέρος τοῦ ἐδάφους τῶν λεκανῶν αὐτῶν ὡς λίμναι ἢ ἔλη. Ὅσον προχωρεῖ τὸ θέρος, τόσον ἀποκαλύπτονται μέρη εὐφορώτατα. Εἰς τὰ ξηραίνόμενα μέρη σπείρεται ἀραβόσιτος, ἐνῶ εἰς τὰ διαρκῶς ξηρὰ καλλιεργεῖται ὁ σῖτος καὶ ἡ ἄμπελος. Τὸ κλίμα τῆς Ἀνατολ. Ἀρκαδίας δὲν ἔχει τὸ γλυκὺ κλίμα τῶν παραλίων

μερῶν τὸ κλίμα εἶνε ψυχρὸν, ἐφ' ὅσον αἱ πεδιάδες εὐρίσκονται 600 — 750 μ. ὑψηλότερον ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἢ δὲ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ χειμῶνος καὶ θέρους εἶνε ἐδῶ μεγαλυτέρα παρὰ εἰς τὰ παράλια μέρη· διὰ τοῦτο δὲν εὐδοκιμεῖ ἐδῶ ἢ ἐλαία, οὔτε τὰ ἐσπεριδοειδῆ δένδρα, τὰ ὁποῖα θέλουν κλίμα γλυκύ.

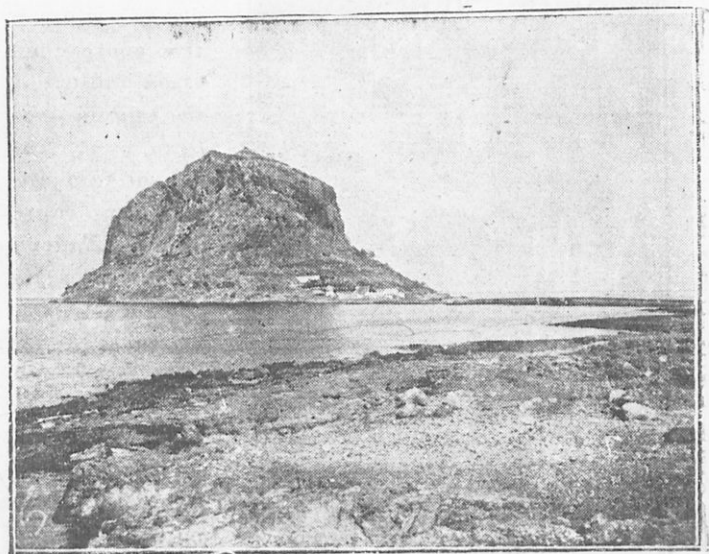
Πολλὰ γεωργικὰ χωρία καὶ κῶμαι εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἐνατολικὴν Ἀρκαδίαν. Εἰς τὸ ὑψίπεδον τῆς Μαντινείας καὶ Τεγέας παλαιὰ ὑπῆρχον αἱ πόλεις Μαντίνεια καὶ Τεγέα. Σήμερον μία πόλις ἐδῶ εἶνε σπουδαία, ἡ **Τρίπολις** (15), εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Μαινάλου, πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ σήμερον πρωτ. τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν ἔχει εἰς τὸ μέσον τῆς χερσονήσου, ὅπου ἡ διασταύρωσις τῶν γραμμῶν τῆς συγκοινωνίας α) ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ β) ἀπὸ Πατρῶν (ΒΔ.) πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τὸ Γύθειον (ΝΑ). Ἡ Τρίπολις ἔχει καὶ μικρὰν βιομηχανίαν (σιδηρουργεῖα, χαλκουργεῖα καὶ ἐργοστάσια φανελοποιΐας). Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἔγινεν ὀνομαστὸν τὸ ὄρεινόν χωρίον **Βαλιέτσι** (ΝΔ. τῆς Τριπόλεως) διὰ τὴν πρώτην νίκην τῶν Ἑλλήνων (1821). *γ*

2. ΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

α') **Κυνουρία**. Τὰ Ἀργολιδοαρκαδικὰ ὄρη προεκτείνονται κατὰ ΝΑ. διεύθυνσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα Πάρνων (1950 μ. ὑψ.), ὁ ὁποῖος φέρει πολλὰ δάση ἀπὸ ἔλατα. Ἀπὸ τὸ ὄρος τοῦτο μέχρι τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου σχηματίζεται ἡ μακρὰ περιοχὴ Κυνουρία (κ. Τσακωνιά), ἡ ὁποία ὁμοιάζει μὲ ὄροπέδιον τραπεζοειδές. Τὰ ὕδατα τὰ ὁποῖα διευθύνονται εἰς τὸν Ἀργολικόν, ἐπειδὴ ῥέουσι ὄρητικὰ, κατατρώγουν τὸ ἔδαφος καὶ σχηματίζουν βαθεῖας φάραγγας, ἐπειδὴ δὲ ἡ χώρα εἶνε ὑψηλή, τὸ κλίμα εἶνε μᾶλλον ψυχρὸν καὶ τὸ ἀσβεστῶδες ἔδαφος ὀλίγον εὐφορον. Μόνον εἰς μικρὰς καὶ παραλίους πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σχηματισθῆ ἀπὸ προσχώσεις τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμίων καὶ ὅπου τὸ κλίμα εἶνε γλυκύ, εὐρίσκονται ἐλαῖαι καὶ ἐσπεριδοειδῆ. Εἰς τοιαῦτα χαμηλὰ πεδία (βαθύπεδα) εἶνε ἐκτισμένον τὸ **Ἄστρος** (Β' ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων τῷ 1823) καὶ τὸ **Δεωνίδιον** (5). Εἰς τὴν

κωμόπολιν ταύτην ὡς καὶ εἰς ἄλλα τινὰ χωρία ὁμιλεῖται ἑλλη-
ληνικὴ διάλεκτος λεγομένη Τσακωνικὴ, ἔχουσα ἰδιωτισμοὺς διασω-
ζομένους ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Χωρία μεγάλα
εὐρίσκονται καὶ εἰς τὰς κλιτῆς τοῦ Πάρωνος μέσα εἰς καστα-
νιές, κερασιές καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα (Ἅγιος Πέτρος, Ἅγ.
Νικόλαος, Κοσμάς, Ἅγ. Βασίλειος κ. ἄ.).

β') **Λακωνία.** Ἡ περιοχή αὕτη κατέχει τὸ ΝΑ. μέρος τῆς
Πελοποννήσου, ὅπου σχηματίζεται ὁ δμώνυμος κόλπος. Τὸ κέν-

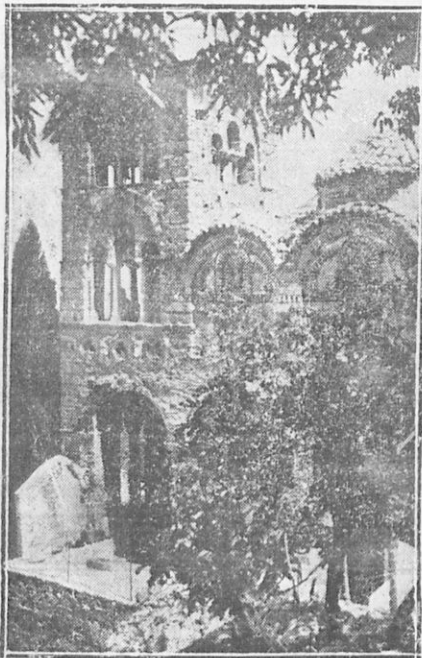

Εἰκ. 6. Ἡ Μονεμβασία εἰς τὸ βάθος.

τρον τῆς Λακωνίας κατέχεται ἀπὸ μακρὸν καταβύθισμα, τὸ
ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν κοιλάδων. Ταύτας διαρρέει ὁ
ποταμὸς Εὐρώτας, ὁ ὁποῖος εἰς τὰς ἐκβολὰς κατὰ τὸν Λακωνι-
κὸν κόλπον σχηματίζει ἔλη. Πρὸς Α. τοῦ καταβυθίσματος ἡ
χώρα ὑψώνεται πρὸς τὸν Πάρωνα, ἐνῶ πρὸς Δ. εἰς τὸ ὄρος
Ταῦγετον. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὄρη προεκτεινόμενα πρὸς Ν. σχη-
ματίζουν δύο χερσονήσους : τοῦ Πάρωνος καὶ τοῦ Ταῦγету.

Τὸ ὄρος Πάρων χαμηλώνει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δμώνυμου
χερσονήσου καὶ εὐκολύνει τὴν συγκοινωνίαν ἀπὸ τὰς κοιλάδας.

τοῦ Εὐρώτα πρὸς τοὺς *Μολάους* καὶ τὴν *Μονεμβασίαν*. Ἡ Μονεμβασία ἦτο ὄχυρὰ πόλις καὶ ἤκμαζεν εἰς τοὺς Μεσαιωνικοὺς χρόνους. Κεῖται εἰς νησίδα, ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τὴν ξηρὰν διὰ γεφύρα. Ἡ μεγαλυτέρα κοιλάς τοῦ Εὐρώτα εἶνε ἡ τῆς *Σπάρτης*, ἀποτελοῦσα συνεχῆς δάσος ἀπὸ ἐλαίας καὶ ἐσπεριδοειδῆ. Τὴν ἔνδοξον ἀρχαίαν Σπάρτην, κειμένην εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Εὐρώτα, εἶχε διαδεχθῆ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ τουρκικοὺς χρόνους ὁ *Μυστραῆς* (ἡ ἄλλοτε ἔδρα τῶν Παλαιολόγων)

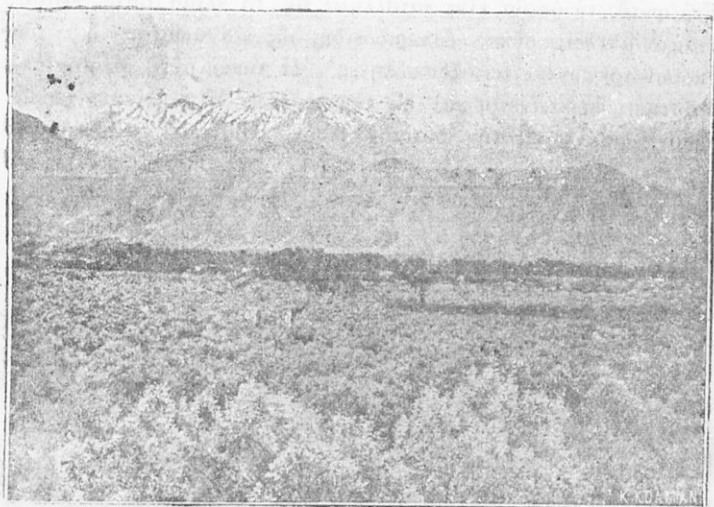

Εἰκ. 7. Ἡ «Πανιάνασσα»
ναὸς τοῦ Μυστραῆ.

οὔτος, ὑπὸ τὸν Ταῦγετον κείμενος, εἶνε σήμερον μία νεκρὰ πόλις μὲ τὰ παλαιὰ παλάτια, τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια τῆς Ἡμερινῆς *Σπάρτης* (6) ἔχει καλὴν ὀρυμοτομίαν, ὅπως δὲ καὶ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὴν θάλασσαν. Ἐχει μὲν ἐπίγειον τὸ *Γύθειον* (7), μεγαλυτέραν ὅμως ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἔχει διὰ τῆς αὐτοκινήτικῆς γραμμῆς Τριπόλεως—Σπάρτης.

Ὁ Ταῦγετος εἶνε τὸ ὑψηλότερον καὶ μακρότατον ὄρος τῆς Πελοποννήσου. Τελειώνει εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Ταίναρον*, τὸ νοτιώτατον τῆς Πελοποννήσου. Αἱ κορυφογραμμὰ αὐτοῦ φαίνονται μεγαλοπρεπεῖς ἀπὸ τῆς κοιλάδος τῆς Σπάρτης. Ὅλη ἡ χώρα αὕτη τοῦ Ταῦγέτου λέγεται κοινῶς Μάνη. Ἄν καὶ πετρώδης, ὑπάρχουν πολλὰ μέρη αὐτῆς ὅπου εὐδομικεῖ ἡ ἐλαία, τὸ ἔλαιον

δὲ τῆς Μάνης θεωρεῖται ἔξαιρετικῆς ποιότητος. Οἱ Μανιάται διὰ τὰ ἀπόκρημα ὄρη τῆς χώρας των κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν των. Διατηροῦν δὲ ἀκόμη καὶ μερικὰ ἴδια ἔθιμα, ὅπως τὸ ἔθιμον τῆς ἐκδικήσεως. Τὰ χωρία αὐτῶν ἄλλα εἶνε ἐστραμμένα πρὸς τὸν Λακωνικὸν

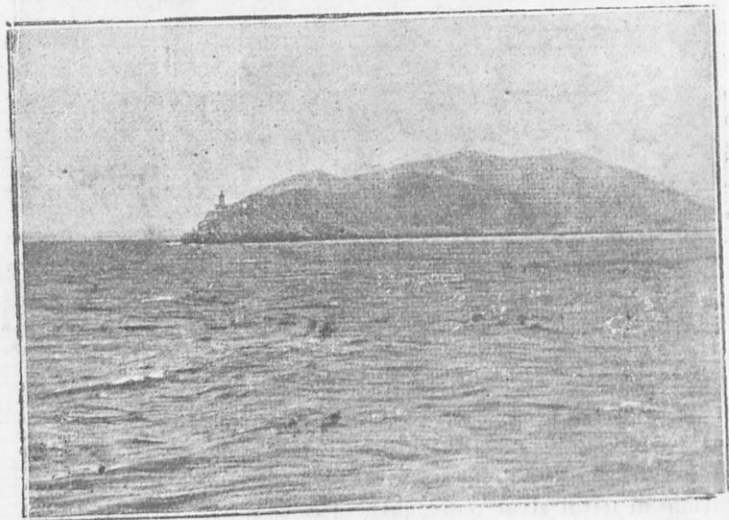

Εἰκ. 8. Ἡ κοιλάς τῆς Σπάρτης καὶ ὁ Ταῦγετος.

κόλπον καὶ ἄλλα πρὸς τὸν Μεσσηνιακόν. Κεῖνται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ὑψηλὰ ἀπὸ τὴν ἀκτὴν, ἐπάνω εἰς βαθμῖδας τοῦ ὄρους, ἐπειδὴ αἱ ἀκταὶ εἶναι ἀπόκρημοι (Ἀρεόπολις, Οἴτυλος, Καρδαμύλη κ.ἄ.).

γ') **Μεσσηνία.** Ἡ Μεσσηνία κατέχει τὴν νοτιοδυτ. πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου, ὅπου καὶ ἡ ὁμώνυμος χερσόνησος καὶ ὁ κόλπος. Εἶνε ἀνοικτὴ πρὸς τὴν θάλασσαν περισσότερον τῆς Λακωνίας καὶ διὰ τοῦτο εὐρύτερον ἐπίδρα ἢ θερμοκρασία τῆς Μεσογείου θαλάσσης (Μεσογειακὸν κλίμα). Διὰ τὴν νοτίαν τῆς χώρας θέσιν καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ κλίματος ἐδῶ εὐδοκιμοῦν καὶ φυτὰ θερμῶν κλιμάτων (φοῖνιξ, βανάνα), εἰς μερικὰ δὲ ἔτη ὀριμάζουν καὶ οἱ καρποὶ των. Τὸ κέντρον τῆς Μεσσηνίας εἶνε δύο πεδιάδες, ἡ μεσόγειος *Ἄνω Μεσσηνιακὴ* πεδιάς (τῆς Στενυκλάρου) καὶ ἡ *Κάτω Μεσσηνιακὴ*, ἡ ὁποία βρέχεται ἀπὸ τὸν

Μεσσηνιακὸν κόλπον. Ὁ ποταμὸς *Βαλύρα* ποτίζει τὴν Ἄνω πεδιάδα καὶ διασχίζων τὸ ὕψωμα, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὰς δύο αὐτὰς πεδιάδας, εἰσέρχεται εἰς τὴν Κάτω καὶ συμβάλλει μὲ τὸν πολυῦδρον *Πάμισον*. Αὐτός, ὡς καὶ ἄλλα ποτάμια, ποτίζουν τὴν πεδιάδα καὶ τὴν καθιστοῦν εὐφορωτάτην. Καλλιεργοῦνται ἐδῶ φυτὰ, τὰ ὁποῖα εἶνε κατάλληλα εἰς τὸ κλίμα αὐτῆς, ἐλαῖαι, σταφιδάμπελοι, σῦκα, ἔσπεριδοειδῆ, ὡς καὶ μωρέαι, διὰ τῶν ὁποίων τρέφονται μεταξοσκώληκες. Ἡ πυκνὴ αὕτη Μεσογειακὴ βλάστησις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν χαμηλὴν Μεσσηνιακὴν χερσόνησον, φθάνει εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν, περιβάλλει τὰ μέτρια εἰς

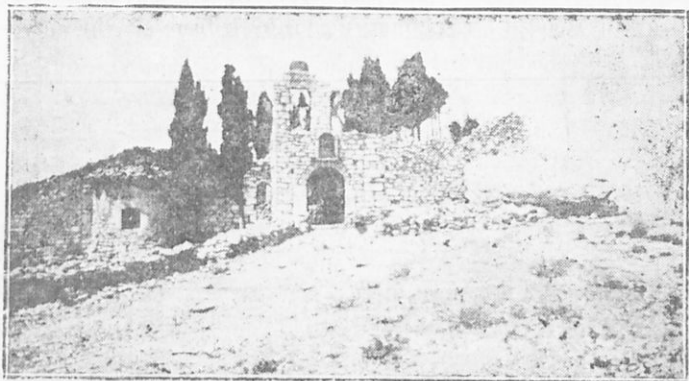

Εἰκ. 9.—Τὸ Ταίναρον.

τὸ ὕψος ὄρη τῆς *Κυπαρισσίας* (Ψυχρόν, Αἰγαλέον) καὶ ἐνώνεται πάλιν μὲ τὴν Ἄνω Μεσσηνιακὴν πεδιάδα.

Διὰ τὴν μεγάλην τῆς χώρας παραγωγὴν ὁ πληθυσμὸς τῆς Μεσσηνίας εἶνε πυκνὸς (71 κάτ. ἀνὰ 1 τετραγ. χιλίῳ.) καὶ τὰ χωρία πλησίον ἀλλήλων. Τὴν παλαιὰν ἐποχὴν κυρία πόλις τῆς Μεσσηνίας ἦτο ἡ ὀχυρὰ Μεσσήνη, κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἰθώμης (ὑψ. 800 μ.) ἡ ὁποία ἦτο καὶ αὐτὴ ὀχυρὸς κειμένη. Σήμερον *Μεσσήνη* λέγεται μικρὰ πόλις (κ. Νησί, 7), ἡ ὁποία κεῖται εἰς ἄλλην θέσιν (βλ. χάρτην) πλησίον τοῦ Παμίσου

Τὰ ποικίλα γεωργικὰ προϊόντα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχαίας αὐτῶν, κέντρον δὲ ταύτης καὶ τοῦ ἐμπορίου εἶνε ἡ πόλις **Καλάμαι** (30), ἔχουσα κατάλληλον πρὸς τοῦτο θέσιν κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ἔχει ἐργοστάσια καὶ ὑφαντήρια μεταξωτῶν ὑφασμάτων, ἐκ δὲ τοῦ τεχνητοῦ αὐτῆς λιμένος ἐξάγονται ἔλαιαι, ἔλαιον καὶ πολλὰ σῦκα. Κατὰ τὸ ἐξαγωγικὸν αὐτῆς ἐμπόριον (εἰς τὸ ἐξωτερικόν) αἱ Καλάμαι κατατάσσονται εἰς τοὺς πρώτους λιμένας τῆς Ἑλλάδος. Ἐδῶ εἶνε

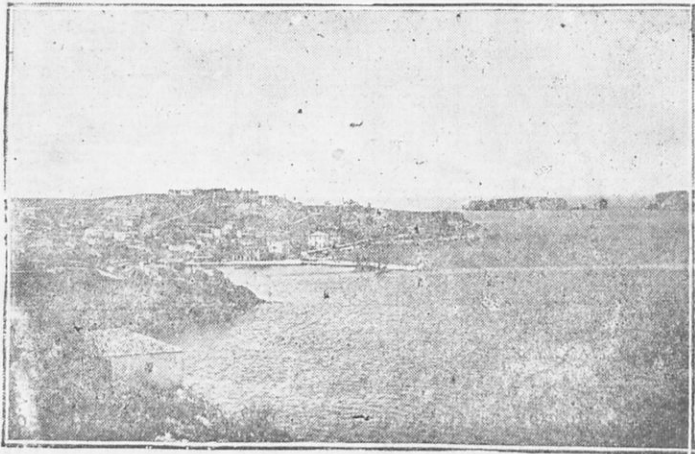
Εἰκ. 10. Ἡ κορυφή τῆς Ἰθώμης ὅπου τὸ «Καθολικόν».

καὶ τὸ τέρμα τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν τῆς Πελοποννήσου.

Εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν χερσόνησον εἶνε τὰ δυνατὰ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας φρούρια **Κορωή** (3) καὶ **Μεθώνη** (2). Κατὰ εὐρύχωρον λιμένα, ὁ ὁποῖος κλείεται ὑπὸ τῆς νησίδος Σφακτηρίας, κεῖται ἡ **Πύλος** (ἄλλοτε Ναυαρίνον, [2]). Εἰς τὸν λιμένα τοῦτον ἔγινε ἡ περίφημος ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (τῷ 1827) κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἠνωμένος στόλος τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας κατέστρεψε τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον. Ὁ φυσικὸς αὐτὸς λιμὴν δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς ἐμπορικὸν λιμένα, ἐπειδὴ εἶνε μακρὰν τῶν κυρίων γραμμῶν τῆς συγκοινωνίας καὶ δὲν ἔχει μεγάλην ἔνδοχώραν.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Μεσσηνίαν ὑπάρχουν μικραὶ πόλεις μὲ τοπικὴν σημασίαν· οἱ **Γαργαλιάνοι** (7), τὰ **Φιλιατρά** (9) καὶ ἡ **Κυπαρισία** (4 1/2, ἡ Ἀρκαδία τῶν Μεσαιωνικῶν χρόνων).

δ') **Τριφυλία** (ἐπαρχία Ὀλυμπίας). Ἡ ἐπαρχία αὕτη ἀποτελεῖ γέφυραν, ἢ ὁποία ἐνώνει τὴν Μεσσηνίαν μὲ τὴν Ἡλείαν καὶ ἔκτείνεται ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Νέδα μέχρι τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἄλφειου ποταμοῦ. Ἀπὸ τὰ πολλὰ αὐτῆς ἀσβεστολιθικά ὄρη (τῆς Ἀνδριτσαίνης) ὀνομαστά εἶνε τὸ **Δύκαιον** καὶ ὁ **Δάπιθος**. Ἡ ἀπὸ Μεσσηνίας ὁδὸς ἀκολουθεῖ τὴν παραλίαν, ὅπου κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἔχουν σχηματισθῆ δύο λιμνοθάλασσαι: ἡ τοῦ **Καϊάφα** καὶ ἡ τοῦ **Ἐπιταλίου** (Ἀγουλινίτσης). Διὰ τὸ ὄρεινόν τοῦ ἐδάφους τὰ γεωργικά προϊόντα εἶνε ὀλίγα, μικρὰ δὲ καὶ ἡ κτηνοτροφία. Ἔχει ὅμως ἀφ' ἑσῆς ἰχθύων εἰς τὴν λιμνο-

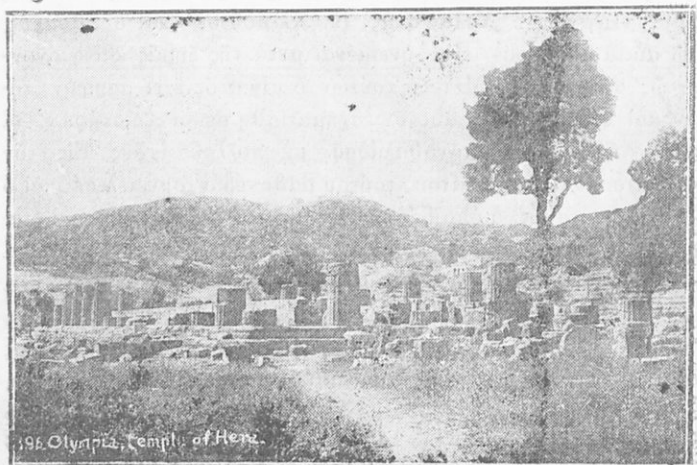
Εἰκ. 11. — Ἡ Πύλος καὶ ὁ λιμὴν αὐτῆς. Δεξιὰ διακρίνεται τὸ ἄκρον τῆς Σφακιτηρίας.

θάλασσαν τοῦ Ἐπιταλίου. Ἡ Τριφυλία δὲν ἔχει πόλεις, εἰμὴ χωρία καὶ κώμας (Ἐπιτάλιον, Κρέσταινα, Ἀνδριταίνα). Ἐκ τῆς κώμης **Ἀνδριτσαίνης** (2) οἱ φιλόσοφοι περιηγηταὶ ἀναβαίνουν ἐπὶ ὑψηλοῦ βουνοῦ 2 1|2 ὄραν μακρὰν, διὰ νὰ ἴδουν τὸν ἀρχαῖον ναὸν τοῦ Ἐπικούριου Ἀπόλλωνος», ὁ ὁποῖος ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν πόλιν Φιγαλίαν.

ε') **Ἡλεία** (ἢ Ἡλις). Πρὸς Δ καὶ ΝΔ τοῦ Ἐρυμάνθου ἔκτείνεται ἡ χώρα Ἡλεία, συνισταμένη ἀπὸ πετρώματα νεογενῆ (θραυσματογενῆ καὶ ἀργιλλώδη). Τὰ πετρώματα ταῦτα ἀρχίζου

ἀπὸ τὸ ὄρος Λάπιθος (Καϊάφα) καὶ τελειώνουν πρὸς Β. πλησίον τοῦ Ἐρυμάνθου, ὅπου εἶνε ἡ περιοχή τοῦ φλύσχου. Πρὸς Β. τοῦ Ἄλφειοῦ τὰ νεογενῆ πετρώματα ὑψοῦνται εἰς ὄροπέδιον, λεγόμενον κοινῶς **Κάπελη**, ὅπου καὶ τὸ χαμηλὸν ὄρος **Φολόη**. Ὅλην τὴν νεογενῆ αὐτὴν χώραν σπεπάζει ἀπέραντον δάσος ἀπὸ βελανιδέας καὶ δρυῶν, ἀπὸ τὰ βελανίδια τῶν ὁποίων τρέφονται πολλοὶ χοῖροι. Ἡ βαθμὴς αὕτη καταπίπτει ἀποτόμως πρὸς Δ., ὅπου ἀπλοῦται παραλία πεδιάς προσχωσιγενῆς. Πρὶν ἀκόμη ἡ πρόσχωσις ἐκταθῆ μέχρι τῆς σημερινῆς παραλίας, ὑψοῦντο ὡς νῆσοι νεογενεῖς ὁ **Χελωνάτας** (κ. Χλεμοῦτσι) καὶ ὁ **Ἄραξος**, ἐνῶ αὗται σήμερον εἶνε ἠνωμένα μετὰ τῆς ξηραῶς καὶ φαίνονται ὡς ἀκρωτήρια. Μεταξὺ τούτων ὁ αἰγιαλὸς ἔχει μορφὴν τόξου καὶ κατὰ μῆκος αὐτοῦ ἐσχηματίσθη σειρὰ ζωστήρων, οἱ ὅποιοι ἀποκλείουν λιμνοθαλάσσας μὲ πολλοὺς ἰχθύς. Εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ νεωτάτου τούτου βαθυπέδου συνετέλεσε καὶ ὁ **Πηνειὸς** ποταμὸς, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τὸν Ἐρύμανθον καὶ διασχίζει τὴν χώραν ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ὅπως καὶ ὁ Ἄλφειός. Τὸ βαθυπέδον εἶνε κατάφυτον ἀπὸ ἀμπέλους καὶ σταφιδαμπέλους, ἔχει ὅμως ἐκτάσεις καὶ διὰ λειβάδια, ὅτου ζοῦν βόες καὶ πολλὰ αἰγοπρόβατα. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ Ἥλις ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπόκεντρος χώρα καὶ ὡς ἔδαφος οὐδέτερον ἀπέναντι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς διαμάχην ἀναμεταξύ των. Διὰ τοῦτο εἰς ἔδαφος αὐτῆς παρὰ τὸν Ἄλφειὸν ποταμὸν, εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα τῆς «Ὀλυμπίας», ἐγένετο ἡ ἐθνικὴ ἐορτὴ «Ὀλύμπια» καὶ οἱ «Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες». Πολλοὶ περιηγηταὶ ἔρχονται σήμερον ἐδῶ διὰ νὰ ἴδουν τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ νὰ θαυμάσουν εἰς τὸ Μουσεῖον τὰ εὐρεθέντα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, τὸν «Ἐρμῆν τοῦ Πραξιτέλους» καὶ τὴν «Νίκην τοῦ Παιονίου». Εἰς τοὺς Φραγκικοὺς χρόνους ηἠξήθησαν εἰς τὴν Ἡλείαν πόλεις Φράγκων χωροδеспοτῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα σφύζονται σήμερον (ἡ κόμη Ἀνδραβίδα, ὁ λιμὴν Γλαρόντζα). Ἐπὶ τουρκοκρατίας μεγάλην σημασίαν εἶχεν ἡ πολίχνη **Γαστούνη**, μὲ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἐλέγετο καὶ ὀλόκληρος ἡ Ἡλεία. Εἰς τὴν Κάπελην τότε ὑπῆρχον ἰσχυροὶ Τουρκαλβανοί, οἱ Λαλαῖοι, κατοικοῦντες εἰς τὴν **Δάλαν**, ἡ ὁποία ὑπάρχει καὶ σήμερον. Ἡ Ἡλεία σήμερον ἀποτελεῖ νομόν, ὁ ὁποῖος παράγει κατ' ἐξοχὴν σταφίδα· ἔχει πολλὰ ὠρεῖα χωρία καὶ κωμοπόλεις, ὡς καὶ δύο πόλεις, τὴν **Ἀμαλιάδα** (13) καὶ τὸν **Πύργον** (20).

Ὁ Πύργος εἶνε μεσόγειος, πρωτ. τοῦ νομοῦ. Συνδέεται διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μὲ τὸ ἐπίνειον αὐτοῦ Κατάκωλον (ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξάγεται σταφίς), μὲ τὴν Ὀλυμπίαν (ἐνθα αἱ ἀρχαιότητες) καὶ μὲ τὰς πόλεις Καλάμας καὶ Πάτρας. Ἡ πρὸς τὰς Πάτρας σιδηροδρ. γραμμὴ διέρχεται ἀπὸ τὴν Ἀμαλιάδα, τὴν Γαστούνην, τὴν Ἀνδραβίδαν καὶ ἄλλας κόμας τῆς Ἡλείας. Διακλάδωσις τῆς γραμμῆς πηγαίνει καὶ εἰς τὴν *Κυλλήνην*, κατὰ τὸν Χελωνάταν, ὅπου ὑπάρχουν ἱαματικά ὕδατα.

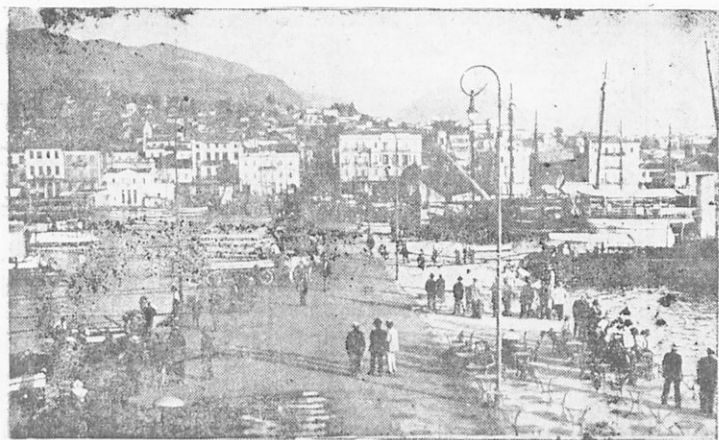

Εἰκ. 12. Ἐρείπια τῆς Ὀλυμπίας. Ἐν τῷ μέσῳ τὸ Ἡραῖον, ἐνθα ἀνευρέθη ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους

στ.) **Ἀχαΐα.** Ἀπὸ τὸν Ἀραξὸν ἢ βορειοδυτικὴ Πελοπόννησος κολποῦται εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν· μετὰ τοῦτον ἡ παραλία σχηματίζει τὸ ἀκρωτήριον Ῥίον καὶ στρέφεται πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Καὶ ἐνταῦθα ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἴδιαι ζῶναι τῶν πετρωμάτων τῆς Ἡλείας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι αὐταὶ εἶνε στεναί. Τὸ κύριον ἐνταῦθα ὄρος εἶνε τὸ Παναχαϊκόν (1930 μ.), ὄρος ἀσβεστολιθικόν, ὅμοιον πρὸς τὸν Ἐρμάνθου. Τὸ νεογενὲς πέτρωμα συνεχίζεται καὶ βορείως τοῦ Ἐρμάνθου καὶ τοῦ Χελμοῦ. Τὰ ἐκ τῶν ὀρέων τούτων ποτάμια καταβαίνουν ὀρμητικά, διασχίζουν τὸ πέτρωμα τοῦτο καὶ σχηματίζουν βαθείας χαράδρας καὶ φάραγγας (Πεῖρος, Γλαῦκος, Σελινοῦς,

Βουραϊκός). Στενά εἶνε καὶ τὰ παράλια βαθύπεδα, ἀλλὰ εὐφορώ-
τατα. Καλλιεργεῖται ἡ ἄμπελος, ἡ σταφίς καὶ εἰς τὰ ὄρεινά μέρη
ὁ καπνός. Πλήν τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ συγκεντροῦται καὶ
ἀστικὸς πληθυσμὸς εἰς τὰς Πάτρας καὶ τὸ Αἶγιον.

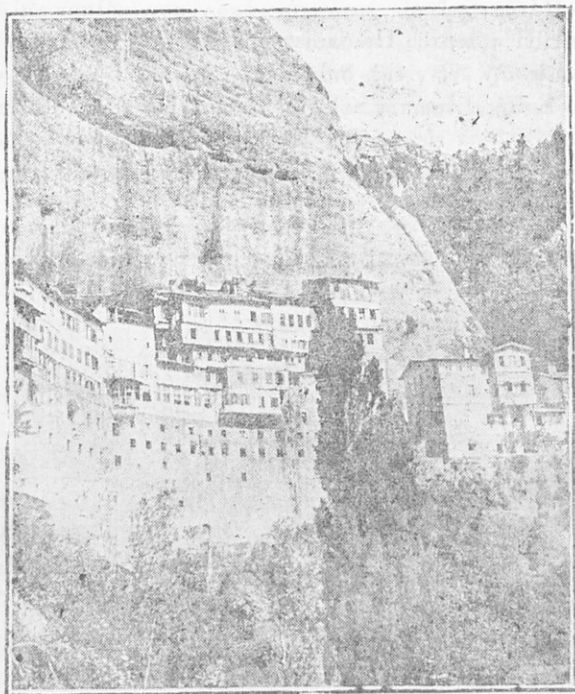
Αἱ **Πάτραι** κεῖνται κατὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον καὶ εἶνε ἡ
μεγαλειτέρα πόλις τῆς Πελοποννήσου (62). Τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς
ὀφείλει εἰς τὴν θέσιν της, δηλ. βλέπει πρὸς τὰ ΒΔ., πρὸς τὸ μέ-
ρος τῆς λοιπῆς Εὐρώπης καὶ εἶνε ἡ ἀφετηρία τῶν ταξιδευόντων
ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς αὐτήν. Ἔχει εὐθείας καὶ πλατείας ὁδούς,
βιομηχανικὰ καταστήματα (μηχανουργεῖα, ὑφαντουργεῖα. οἶνο-

Γικ. 13. Παράλια τῶν Πατρῶν.

ποιεῖα κ. ἄ.). Ἀπὸ τὸν ἐμπορικώτατον αὐτῆς λιμένα, ὁ ὁποῖος
εἶνε τεχνητός, ἐξάγεται ἡ μεγαλυτέρα ποσότης τῆς Ἑλληνικῆς
σταφίδος. Ἔχει ἀκόμη καὶ ἀερολιμένα, ὅπου σταθμεύουν τὰ
ἀεροπλάνα, τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ πετοῦν εἰς
τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ σιδηροδρόμου
συνδέεται μὲ ἄλλας πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κατὰ τὴν παρα-
λίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου σιδηροδρ. γραμμὴ πηγαίνει εἰς τὴν
Κόρινθον καὶ διέρχεται ἀπὸ πολλὰ ὠραῖα χωρία καὶ ἀπὸ τὴν
πόλιν **Αἶγιον** (14), ἡ ὁποία ἐξάγει τὴν καλυτέραν ποιότητα τῆς

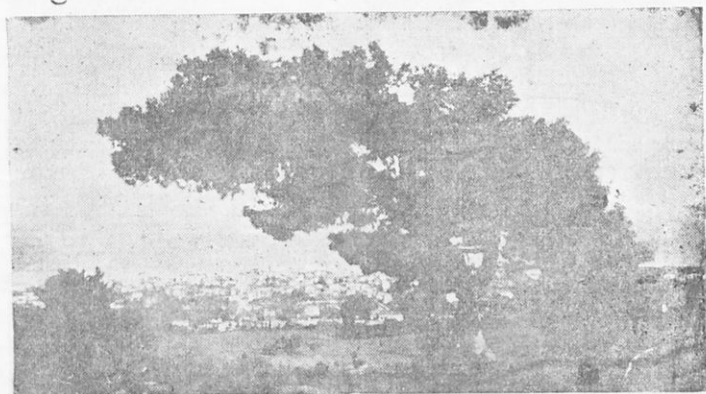
Ἑλληνικῆς σταφίδος. Ἀπὸ τὸ χωρίον *Διακοφτόν*, διακλάδου-
σις τῆς σιδηροδρ. γραμμῆς (ἐν μέρει ὀδοντωτῇ) φέρει διὰ τῆς
χαράδρας τοῦ Βουραϊκοῦ ποταμοῦ εἰς τὰ ὀνομαστὰ μέρη τῆς
Νέας Ἱστορίας, τὴν Μονὴν τοῦ *Μεγάλου Σπήλαιου*, τὴν κωμό-

Εἰκ. 14. Τὸ Μέγα Σπήλαιον.

πολιν *Καλάβρυτα* καὶ τὴν Μονὴν τῆς *Ἁγίας Λαύρας*. Ἡ δια-
δρομὴ αὕτη εἶνε πολὺ εὐχάριστος εἰς τοὺς περιηγητὰς διὰ τὰς
ὠραιότητας τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως. Τὸ Μέγα Σπήλαιον εἶνε
κτισμένον εἰς ἀπόκρημον βράχον καὶ ἔχει ἰδιαίτερον ξενοδο-
χεῖον. Εἰς τὰ Καλάβρυτα (ὑψ. 740) εἶνε τὸ τέμα τοῦ σιδη-
ροδρόμου. Ἀπ' ἐκεῖ μὲ αὐτοκίνητον πηγαίνουν εἰς τὴν περίφη-
μον μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας, ὅπου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν
Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως
(1821), ἣ ἀναβαίνουν εἰς τὸν Χελμόν.

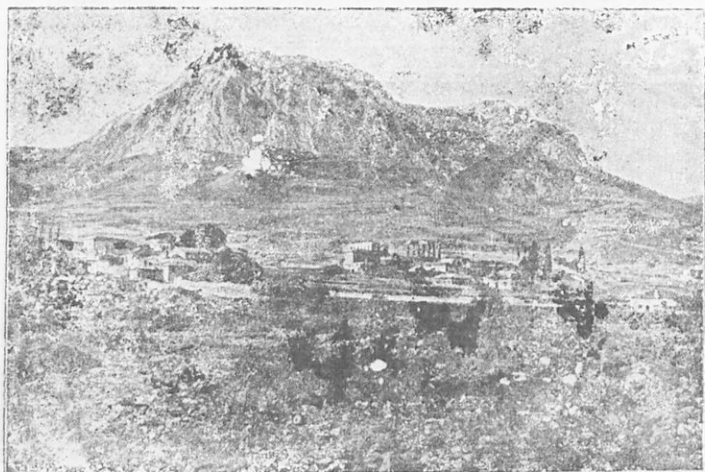
ζ'. **Κορινθία**. Τὴν Ἀχαΐαν ἀκολουθεῖ ἡ Κορινθία μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ καὶ πέραν αὐτοῦ εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον. Ἐδῶ τὸ νεογενὲς πέτρωμα (τριτογενὲς) πλατύνεται καὶ ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ ὄρη κατέρχεται μὲ καταβαθμούς (σκάλες) Μόνον πλησίον τοῦ ἰσθμοῦ ὑψοῦνται μέσα ἀπὸ τὸ πέτρωμα αὐτὸ οἱ ἀρχαιότεροι σχηματισμοὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου (ὑψ. 570 μ.) καὶ τῶν Ὀνείων ὄρεων. Ἐπίσης ὁ χαμηλὸς αἰγιαλὸς ἐδῶ μὲν εἶνε στενός, ὅπως εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἀλλὰ ὅσον προχωρεῖ εἰς τὸν ἰσθμὸν γίνεται πλατὺς (Κορινθιακὴ πεδιάς, κοινῶς Βόχλα). Τὸ σπουδαιότερον ἐδῶ ποτάμιον εἶνε ὁ Ἀσωπός, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἀρχὴν τῶν ὑδάτων του ἀπὸ τὴν λίμνην Στυμφαλίδα. Ὑδατα αὐτῆς διοχε

Εἰκ. 15. Ἡ ὥραία κωμόπολις Ξυλόκαστρον.

τεύονται πρῶτον εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Φλιασίας (ὅπου σήμερον εἶνε ἡ κωμόπολις **Νεμέα**). Αὐτὰ ὡς καὶ ἄλλα ποτίζουν τὴν Κορινθιακὴν πεδιάδα καὶ τὴν καθιστοῦν εὐφορον. Καλλιεργοῦνται ἡ ἄμπελος, ἡ σταφιδάμπελος, ὁ καπνὸς καὶ ἡ ἐλαία. Πολλὰ ὥραϊα κῶμαι καὶ χωρία ἐκτείνονται παρὰ τὴν παραλίαν, ὡς τὸ **Ξυλόκαστρον**. Παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ἔκειτο παλαιὰ ἡ πόλις **Σικυῶν**, σήμερον δὲ πλησίον αὐτῆς ἡ **Σικυωνία** (Κιάτον, 3). Πολὺ μεγαλυτέρα τῆς Σικυῶνος ἦτο ἡ παλαιὰ **Κόρινθος**, κειμένη ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς, τὸν Ἀκροκόρινθον, 1 1/2 ὥραν μακρὰν τοῦ ἰσθμοῦ. Οἱ λιμένες αὐτῆς (εἰς τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸν Σα-

ρωνικόν) εἶχον μεγάλην ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ ἡ πόλις εἶχε γίνῃ ἢ πολυανθρωποτάτη καὶ πλουσιωτάτη τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸν ἰσθμὸν (πλησίον τῆς σημερινῆς Ἰσθμίου) εὐρίσκετο ὁ ἱερός τόπος ὅπου ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες «Ἰσθμια». Ἡ Κόρινθος κατεστράφη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων Μομμίου (146 π. Χ.) καὶ ἐπανεκτίσθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος (44 μ. Χ.), κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν δὲ ταύτην κατὰκτησιν ἡ Κόρινθος ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς «Ἀχαΐας», ὅπως ἐλέγετο τότε ἡ Ἑλλάς. Ἡ πόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔλαθε ὑπὸ σεισμῶν, οἱ ὅποιοι ἐδῶ εἶνε συχνοί.

Εἰκ. 16. Ἡ παλαιὰ Κόρινθος καὶ ὁ Ἀκροκόρινθος.

Τῷ 1858 κατεστράφη ἡ παλαιὰ Κόρινθος καὶ ἐκτίσθη ἡ **Νέα Κόρινθος** πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ πλησίον τοῦ ἰσθμοῦ. Ἄλλα καὶ αὕτη ἔλαθε φεβρῶν κατοστροφὴν τῷ 1928 καὶ ἐπανεκτίσθη μὲ νέας ἀντισεισμικὰς οἰκοδομὰς. Ἡ σημασία τῆς πόλεως εἶνε σήμερον μικρὰ (10), ἂν καὶ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῶν σιδηροδρόμων τῆς Πελοποννήσου. Τὸ πέρασμα τῶν πλοίων ἀπὸ τὴν διώρυγα δὲν ἔδωσε καμμίαν ὄψθιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς πόλεως.

η') **Ἀργολίς**. 1. ΝΑ. τοῦ ἰσθμοῦ ἐκτείνεται ἡ λεγομένη **Ἀργολικὴ χερσόνησος**, πέραν τῶν κυρίων συγκοινωνιακῶν ὁδῶν τῆς Πελοποννήσου. Συνίσταται ἀπὸ ἀσβεστόλιθον καὶ σχι-

στόλιθον, τὰ ὄρη δὲ καταλίπτουν ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν. Κατακομματιάζεται εἰς μικρὰς χερσονήσους (τῶν Μεθάνων, Κρανιδίου) καὶ νήσους (Πόρος, Ὑδρα, Σπέτσαι). Τὰ Μέθανα εἶνε χερσόνησος ἠφαιστειογενῆς καὶ ἔχει ἰαματικά λουτρά.

Πολὺ μικρὰ εἶνε τὰ δύο βαθύπεδα εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, ὅπου αἱ ἀρχαῖαι καὶ σημεριναὶ κῶμαι **Ἐπίδauρος** καὶ **Τροιζήν**. Εἰς τὴν παλαιὰν Ἐπίδauρον ἀνῆκε τὸ «Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ», 2 1/2 ὥρας μακρὰν αὐτῆς. Ἐνταῦθα ὑπάρχουν τὰ εἱρεῖλια τοῦ θεάτρου, τοῦ σταδίου, τοῦ ναοῦ καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων. Τὸ δὲ βαθύπεδον τῆς Τροιζηνίας ἔχει μέγα δάσος ἀπὸ λεμονέας καὶ νεραντζέας. Πολὺ πλησίον αὐτοῦ εἶνε ἡ νῆσος Πόρος μὲ τὴν ὁμόνυμον πόλιν (4), ἡ ὁποία εἶνε ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Τροιζηνίας. Ἡ ἐπαρχία αὕτη ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, διότι ἔχει εὐκολωτέραν συγκοινωνίαν μὲ τὸν Πειραιᾶ (διὰ θαλάσσης), παρὰ μὲ τὸ Ναύπλιον.

Ἡ νῆσος **Ὑδρα** εἶνε κατ' ἐξοχὴν βραχώδης καὶ ἄγονος. Ἐνῶ παλαιὰ ἦτο ἀκροτόικητος, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὄχι μόνον κατρωκεῖτο, ἀλλὰ οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἶχον καὶ πλοῦτη, ἐπεὶδὴ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἐν καιρῷ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως προσέφεραν ἐξόχους ὑπηρεσίας καὶ σπουδαῖα ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν ἀγωνιστῶν (Κουντουριώτης, Μιαούλης, Σαχιούρης). Οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας (6) καὶ σήμερον εἶνε ναυτικοὶ καὶ σπογγαλιεῖς.

Τὴν αὐτὴν δόξαν ἔχουν καὶ αἱ **Σπέτσαι**. Ἡ εἰς αὐτὴν κωμόπολις εἶνε ὠραία (4) καὶ κατάλληλος διὰ παραθερισμόν.

Ἀπέναντι τῶν Σπετσῶν καὶ πρὸς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, ὅπου ἡ ἀκτὴ πολυλίμενος, ἔχουν προαχθῆ αἱ σπουδαῖαι κωμοπόλεις **Ἐρμιόνη** καὶ **Κρανίδιον**, διότι οἱ κάτοικοι πλὴν τῆς γεωργίας ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ εἰς τὴν ἀλιείαν.

2. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως μέρος τῆς Ἀργολίδος εἶνε ἡ Ἀργολικὴ πεδιάς, ἡ ὁποία ἀπλοῦται κατὰ τὸν μυλὸν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Ἐδῶ ἡ συγκοινωνία γίνεται ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ αἱ ὁδοὶ περνοῦν ἀπὸ στενὰ μεταξὺ ὄρεων, τὰ ὁποῖα λέγονται «Δερβενάκια». Εἰς αὐτὰ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἄλλους ὄπλαρχηγούς κατέστρεψεν ὅλον σχεδὸν τὸν στρατὸν τοῦ Δράμαλη (1822).

Εἰς τὴν πεδιάδα αὐτὴν αἱ βροχαὶ δὲν εἶνε ἄφθονοι, ὅπως εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ ὀλίγαι μόνον πηγαὶ ὑπάρχουν (τολυδίσιον Ἄργος). Διὰ τοῦτο δὲν καλλιεργοῦνται σταφιδάμπελοι, ἀλλὰ ἢ ἄμπελος, τὰ σιτηρὰ, ὁ καπνὸς καὶ ἰδίᾳ διάφορα κηπουρικὰ (ντομάτες, πεπόνια ἐκλεκτὰ κ. ἄ.), τὰ ὁποῖα ποτίζονται μὲ νερὰ πηγαδιῶν.

Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὴν πεδιάδα ταύτην ἐγίνοντο διάφοροι ἐγκαταστάσεις Ἑλληνικῶν φυλῶν. Ἐπὶ λόφου πλησίον τῆς θαλάσσης κεῖνται τὰ κυκλώπεια τείχη τῆς *Τίρυνθος* καὶ εἰς

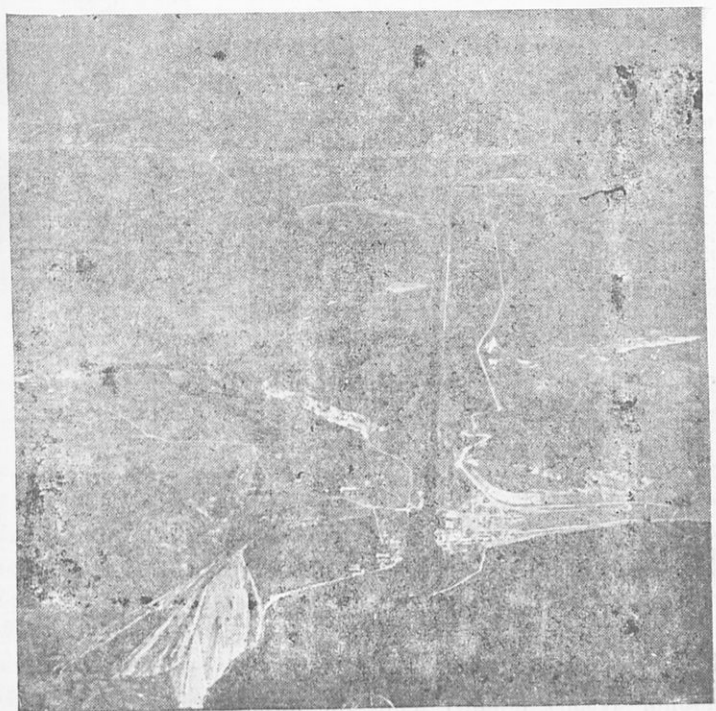

*Εἰκ. 17. Τὸ Ναύπλιον δρῶμενον ἀπὸ ἀεροπλάνου.
Εἰς τὸ βάθος τὰ Ἀργολιδοαρκαδικὰ ὄρη.*

κατάλληλον θέσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν φυλάττεται ἢ πρὸς βορρᾶν διάβασις, ἦσαν αἱ «πολύχρσοι» *Μυκῆναι*. Ἐδῶ μέσα εἰς θολωτοὺς τάφους, εὐρέθησαν πολλὰ κοσμήματα χρυσαῖ, ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ ποὺ δείχνουν ἀρχαιοτάτον πολιτισμόν. Μετὰ τὰς Μυκῆνας ἤκμασε τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον διαμένει καὶ σήμερον διὰ μέσον τῶν αἰώνων (11). Ὁ λιμὴν τῆς χώρας καὶ πρωτ. τοῦ νομοῦ Ἀργολιδοκορινθίας εἶνε τὸ *Ναύπλιον* (7) μὲ τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν Ἀκροναυπλίαν καὶ τὸ μεσαιωνικὸν Πηλαμῆδιον. Τὸ Ναύ-

πλιον εἶχε σπουδαίαν σημασίαν κατὰ τὴν παλιγγενεσίαν τῆς Ἑλλάδος (πρωτ. τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1828—1834, Καποδίστριας). Σήμερον ἔχει βιομηχανικὰ ἐργοστάσια κονσερβῶν, ἰδίως μπελτὲ ντομάτας, ἐξάγει δὲ κηπουρικὰ καὶ καπνά. Πλὴν τῆς διὰ θαλάσσης συγκοινωνίας τὸ Ναύπλιον συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τοῦ Ἄργου, διὰ τούτου δὲ διέρχεται ἡ γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας (σιδηροδρ. καὶ αὐτοκινητικῆ) ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Τρίπολιν.

θ') Ὁ Ἴσθμός. Ὅλη ἡ ξηρὰ τὴν ὁποίαν βρέχει ἀπὸ τὸ ἐν

Εἰκ. 18.—Ὁ κυρίως Ἴσθμός δρῶμενος ἀπὸ ἀεροπλάνου. Κάτωθεν ὁ Σαρωνικὸς κόλπος καὶ ἄνωθεν ὁ Κορινθιακός.

μέρος ὁ Κορινθιακὸς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ Σαρωνικὸς λέγεται Ἴσθμός τῆς Κορίνθου καὶ ὁμοιάζει πρὸς γέφυραν, ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν Σιεραὴν Ἑλλάδα. Ἐν τούτοις ἡ ὁδὸς

δὲν εἶνε πανταχοῦ ἐδῶ εὐκολος. Τὸ ἀσβεστολιθικὸν ὄρος *Γεράνεια* (1360 μ. ὕψ.) σχηματίζει κρημονὺς καὶ πρὸς τὰς δύο ἄκτας, τοῦτο δὲ δεικνύει ὅτι ὁ ἰσθμὸς αὐτὸς ἔγινε κατόπιν κατακρημνίσεως ἑδαφῶν (ρηγμάτων) μέσα εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ Γεράνεια προεκτείνεται εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὡς χερσόνησος (Περαία), κάτω δὲ ἀπὸ αὐτὴν εἶνε ἡ λουτρόπολις *Λουτράκι*, γνωστὴ διὰ τὰ ἱαματικὰ αὐτῆς ὕδατα. Χαμηλὰ ἀπὸ τὴν Γεράνειαν (καὶ πρὸς τὰς δύο ἄκτας) ἔκτείνεται μαλακὴ καὶ πολὺ καταφαγωμένη γῆ (τριτογενής).

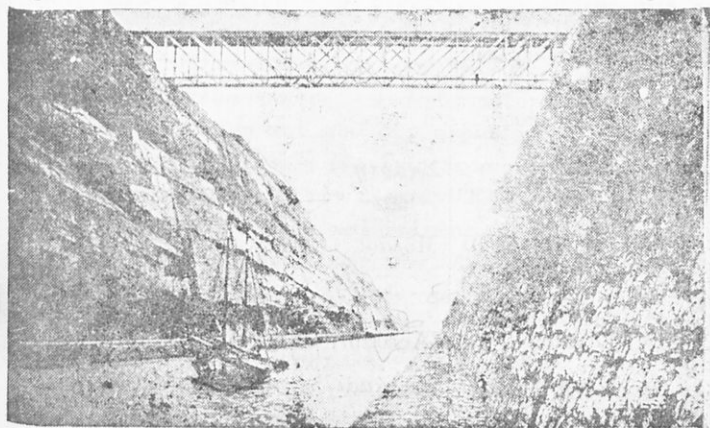
Τοιαύτη γῆ εὐρίσκεται καὶ εἰς τὸ στενότερον μέρος τοῦ

Εἰκ. 19.—Ἡ Λουτρόπολις Λουτράκι καὶ τὸ ἄνωθεν αὐτῆς ὄρος Γεράνεια.

ἰσθμοῦ (κυρίως ἰσθμόν), ὅπου καὶ ἡ διώρυξ, ἡ ὁποία χρησιμεύει διὰ τὴν θαλασσοπλοῖαν (μῆκος 6 χιλιομ.). Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν Κόρινθον μὲ τὰς Ἀθήνας, διέρχεται εὐκόλα τὸν κυρίως ἰσθμόν, διότι τὸ ἑδαφος ἐδῶ ὑψώνεται ἕως 80 μέτρα μόνον. Ἀλλὰ τὸ ρῆγμα τῆς Γερανείας πρὸς τὸν Σαρωνικὸν ἀναγκάζει αὐτὴν νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰς ἀποτόμους Σκιρωνίδας πέτρας (Κακὴν Σκάλαν) διὰ νὰ ἐξέλθῃ εἰς

τὴν Μεγαρικὴν πεδιάδα. Ἐπὶ Γουρκοκρατίας ὁ δρόμος ἀπέφυγε τὴν κατὰ μῆκος τοῦ Σαρωνικοῦ γοαμὴν καὶ διήρχετο τὴν Γεράνειαν λοξῶς εἰς τὰ ὑψηλά αὐτῆς μέρη (Μακρουπλάγι).

Εἰκ. 20. Ἡ διώρυξ τοῦ Ἴσθμοῦ.

1. Σχεδιαγράφησε εἰς τὸ τετράδιόν σου τὴν Πελοπόννησον μὲ τὰς σιδηροδρ. γραμμὰς καὶ τοποθέτησε τὰς πόλεις αἱ ὅποια συνδέονται διὰ τούτων.—2. Κατάρτισε πλῆνακα ὁ ὅποιος νὰ ἔχῃ τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ ὕψος.—3. Κατάταξε κατὰ πληθυσμὸν τὰς μεγάλας πόλεις.—4. Ἐὰν διαιρέσωμεν τὴν Πελοπόννησον εἰς δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν, τί κύρια πετρώματα εὐρίσκονται εἰς τὰ τμήματα ταῦτα χωριστά ;—5. Ποῖα τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς Πελοποννήσου ;—6. Εἰς ποίας περιοχὰς καλλιεργεῖται ἡ σταφίς ;—7. Ποῖοι εἶναι οἱ ἐμπορικοὶ λιμένες ;—8. Ποῦ ὑπάγεται διοικητικῶς ἡ ἐπαρχία Τροιζηνίας καὶ διατί ;—9. Συμπλήρωσε εἰς τὸν ἐπόμενον πλῆνακα τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νομῶν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πρωτευουσῶν ἐκάστης ἐπαρχίας (βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ χάρτου καὶ ἀπομνημόνευσε τοὺς νομοὺς καὶ τὰς πρωτευούσας αὐτῶν).—10. Ποῖος νομὸς εἶνε πυκνότερον κατοικημένος καὶ διατί ;

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ.εἰς τετρ.χιλ.	Πληθυ- σμός	Κάτ. εἰς 1 τ.χιλ.
Ν. Ἀρκαδίας	Τρίπολις	4.390	166.200	
Ἐπαρχ. Μαντινείας				
» Μεγαλοπόλεως				
» Γορτυνίας				
» Κυνουρίας				
Ν. Λακωνίας	Σπάρτη	4.312	145.080	
Ἐπαρχ. Λακεδαίμονος				
» Ἐπιδαύρου Λι [μηρᾶς	Μολαίαι			
» Γυθείου				
» Οἰτύλου	Ἀρεόπολις			
Ν. Μεσσηνίας	Καλάμαι	3.406	248.000	
Ἐπαρχ. Καλαμῶν				
» Μεσσήνης				
» Πυλίας				
» Τριφυλίας	Κυπαρισσία			
» Ὀλυμπίας	Ἀνδριτσaina			
Ν. Ἠλείας	Πύργος	2.218	130.000	
Ἐπαρχ. Ἠλείας				
Ν. Ἀχαΐας	Πάτραι	3.130	192.000	
Ἐπαρχ. Πατρῶν				
» Αἰγιαλείας	Αἴγιον			
» Καλαβρύτων				
Ν. Ἀργολιδοκορινθίας	Ναύπλιον	4.130	166.000	
Ἐπαρχ. Ναυπλίας				
» Ἄργους				
» Κορινθίας				
» Ὑδρας				
» Σπερσιῶν				
Ὅλη ἡ Πελοπόννησος		22.000	1.047.000	

Β'. ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ

Ἐρωτήσεις.—1. Μέτρησε τὸ μῆκος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκτίου (ΒΔ) ἕως τὸ ἀκρωτ. Σούνιον (ΝΑ).—2. Μέτρησε τὸ στενὸν πλάτος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ, ὅπου ὁ κόλπος τῆς Ἰτέας, ἕως τὸν Μαλιακὸν κόλπον.—3. Ὁμοιάζει ἢ διαμόρφωσις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μὲ τὴν Πελοπόννησον;—4. Πρὸς ποῖον μέρος βλέπομεν τὰ συνεχέστερα ὄρη καὶ ποῦ τὰς περισσοτέρας πεδιάδας;—5. Πῶς λέγεται ὁ μεταξὺ τῆς Στερεᾶς καὶ Εὐβοίας κόλπος; 6. Περίπλευσε νοερώς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου καὶ ἀνάφερε τὰ ἀκρωτήρια, τοὺς κόλπους καὶ πορθμοὺς ἕως τὸν Ἀβρακικὸν κόλπον (τὴν πόλιν Ἀμφιλοχίαν).—7. Ποῖα τὰ ἀκρότατα ἀκρωτήρια τῆς νήσου Εὐβοίας;

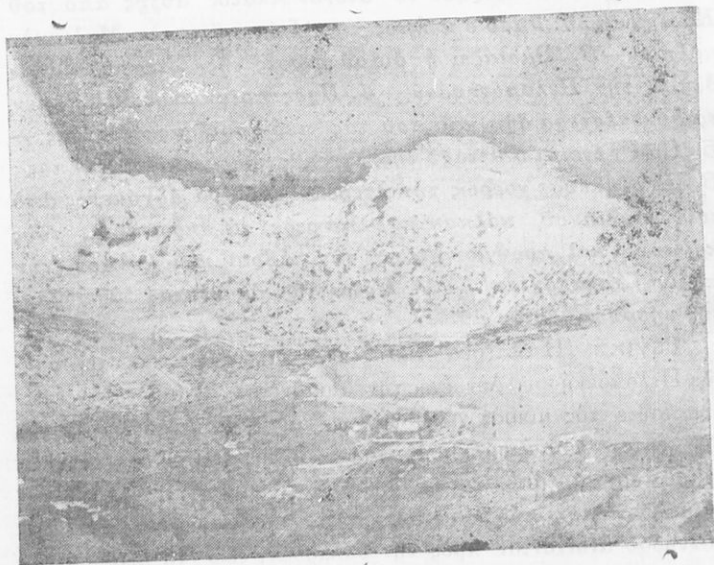
Γενικά. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς εἶνε μακροτέρα καὶ στενοτέρα τῆς Πελοποννήσου. Δὲν ἔχει τὴν ἁρμονικὴν διαμόρφωσιν ἐκείνης, οὔτε τὰς μικρὰς χερσονήσους καὶ μεγάλους κόλπους τῆς (ὄριζόντιον διαμελισμόν). Αἱ ἀκταὶ αὐτῆς εἶναι ὅλαι σχεδὸν σχηματισμέναι ἀπὸ κατακρημνίσεις καὶ μικροὶ μόνον κόλποι διαμελίζουν τὴν παραλίαν. Ἐνῶ ὅλα τὰ βαθύπεδα τῆς Πελοποννήσου ἀνοίγονται πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐδῶ τὰ περισσότερα ἀποκλείονται μὲ ὄρη. Ἐὰν φέρωμεν εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Ἰτέας μέχρι τοῦ Μαλιακοῦ, χωρίζομεν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν.

1. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

α.) Ἀττικὴ (ἐκ τοῦ Ἀκτῆ). Ἡ νοτιοανατολικὴ αὕτη χερσονήσος τῆς Στερεᾶς ἔχει σχῆμα κεφαλῆς ἀλόγου καὶ τελειώνει εἰς τὸ ἀκρωτ. Σούνιον, ὅπου σφύζονται ἀκόμη 12 στύλοι τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἡ χώρα Ἀττικὴ διαφέρει ἀπὸ τὴν ἄλλην Στερεάν καὶ ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα. Τὰ βαθύπεδα αὐτῆς βλέπουσιν πρὸς τὴν θάλασσαν, τὰ ὄρη τῆς εἶνε μετριῶς ὑψηλὰ καὶ τὸ κλίμα γλυκὺ (μεσογειακόν). Τὰ ὄρη ἀνήκουν εἰς τὸ παλαιὸν κρυσταλλοπαγῆς σύστημα τῶν Κυκλάδων καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν πολὺ τιμα ὀρυκτά. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι ἡ θέσις αὐτῆς. Ἐδῶ φθάνουν αἱ κατὰ ξηρὰν ὁδοὶ τῆς Ἀνατολ. Ἑλ-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λάδος, αἱ ὁποῖα στρέφονται πρὸς τὴν Πελοπόννησον, εἰς δὲ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον συναντοῦν τὸν θαλάσσιον δρόμον τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλιγος διευθύνονται πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἄλλας μεγάλας θαλάσσας.

Εἰκ. 21 — Τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον δρώμενον ἀπὸ ἀεροπλάνου

Διὰ τὴν τοιαύτην κατάλληλον θέσιν πρὸς τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἡ χώρα αὕτη λαμβάνει ἐξαιρετικὴν ἀξίαν.

Φυσικὴ ἀποψις. Πρὸς Β ὑψοῦται τὸ ὑψηλότερον ὄλων τῶν ὄρεων τῆς Ἀττικῆς, ἡ **Πάρνης** (1400), ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὸ ἀσβεστολιθικὸν ὄρεινὸν σύστημα τῆς Βοιωτίας. Ἔχει ὠραῖον δάσος ἐλατῶν, ἕως τὸ ὁποῖον ἔχει κατασκευασθῆ ὠραία ὁδὸς δι' αὐτοκίνητα. Ἐκ τοῦ μέσου τῆς Πάρνηθος χαμηλὴ ὄροσειρὰ σχηματίζει τὸ ὄρος **Αἰγάλεον**, (βουνὸ τοῦ Σκαραμαγκᾶ), τὸ ὁποῖον χωρίζει δύο βαθύπεδα, πρὸς τὸ Δ. **Θριάσιον** πεδῖον (ἢ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνος) καὶ τὸ πρὸς Α. **Ἀθηναϊκόν**. Ἄλλα ὄρη τὸ **Πεντελικόν** (1100) καὶ ὁ **Υμηττός** (1020), περιέχουν λίθους δι' οἰκοδομάς, τὸ Πεντελικὸν δὲ ἐξαιρετικὸν μάρμαρον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐστολίσθησαν καὶ στολίζονται αἱ Ἀθῆναι. Τὰ τέσσαρα αὐτὰ ὄρη περιβάλλουν τὸ Ἀθηναϊκὸν πεδῖον. Ἀνατολικῶς τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

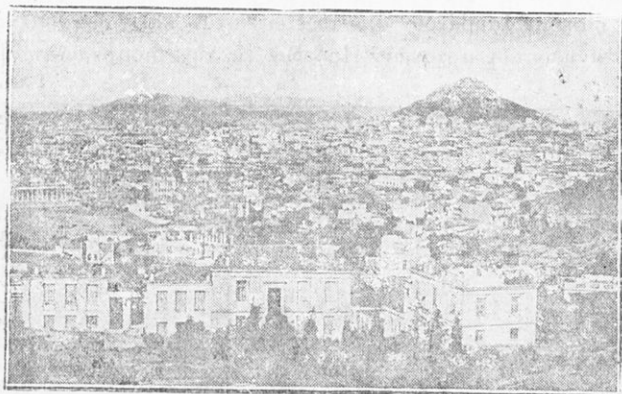
*Υμητιοῦ ἐκτείνεται ἡ πεδιάς *Μεσόγεια*, κατάφυτος ἀπὸ ἐλαίας καὶ ἀμπέλους. Ἀξιόλογος εἶνε καὶ ἡ μικρὰ πεδιάς τοῦ *Μαραθῶνος* (ΒΑ) διὰ τὴν ἔνδοξον παλαιὰν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν (490 π. Χ.). Πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς Ἀττικῆς ἐκτείνεται ἡ λοφώδης περιοχή *Λαυρεωτικῆ*, ὅπου κρύπτονται πλούσια μεταλλεύματα, τὰ ὅποια ἐξεμεταλλεύοντο καὶ οἱ ἀρχαῖοι (μόλυβδος, ψευδάργυρος, μαγγανιοῦχος σίδηρος).

Ἡ Ἀττικὴ ἔχει ὀλίγα ὕδατα καὶ μόνον χεῖμαρροι διασχίζουν αὐτήν. Τοιοῦτοι εἶνε οἱ περίφημοι λεγόμενοι ποταμοὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου, ὁ Κηφισὸς καὶ ὁ Ἴλισός.

Προϊόντα. Ὁ φυσικὸς αὐτῆς πλοῦτος πλὴν τῶν ὀρυκτῶν συνίσταται εἰς δασικὰ προϊόντα, εἰς γεωργικὰ καὶ ἀλιευτικά. Δάση καὶ λόχμαι δίδουν ξυλείαν πρὸς κατασκευὴν ξυλανθράκων, ἡ δὲ χαλέπειος πεύκη παρέχει τὴν δητίνην, ἡ ὅποια χρησιμεύει εἰς τὴν βιομηχανίαν. Δημητριακοὶ καρποὶ εἶνε ὀλίγοι, ἐκτεταμένη ὁμως ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς ἐλαίας. Οἱ θάμνοι τοῦ Ὑμητιοῦ παρέχουν εἰς τὰς μελίσσας ἐκλεκτὸν μέλι, ἐνῶ ἡ κτηνοτροφία εἶνε περιορισμένη. Ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν ἀσχολίαν ζῆ τὸ 1/6 τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ὁ ἀγροτικὸς οὗτος πληθυσμὸς κατοικεῖ ὄχι μόνον εἰς χωριά, ἀλλὰ καὶ εἰς κώμας καὶ κωμοπόλεις. Αἱ σπουδαιότεραι τούτων εἶνε ἡ πόλις *Μέγαρα* (11), ἡ παλαιὰ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Χαλκηδόνος, ἡ *Μάνδρα*, αἱ *Ἀχαρναί* (Μενίδιον), τὸ *Ἀμαρούσιον*, ἡ *Κηφισιά*, ἡ *Παιανία* (Λιόπεσι), τὸ *Κορωπί*, τὸ *Μαρκόπουλον*, ἡ *Κερατέα*. Εἰς τὴν Λαυρεωτικὴν ἀνεπτύχθη ἡ βιομηχανικὴ πολίχνη *Δαύρειον* (6) μὲ μεταλλουργεῖα καὶ μεταλλοπλῦσια. Ὡς βιομηχανικὴ κώμη προήχθη καὶ ἡ *Ἐλευσίς* εἰς τὸ Θριάσιον πεδίου. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς, διότι ἐδῶ ἐνώνονται αἱ ὁδοὶ ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Κόρινθον πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἐχει σαπωνοποιεῖα, οἴνοπνευματοποιεῖα, ἐργοστάσια τσιμέντου κ. ἄ. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ Ἐλευσίς ἦτο σπουδαία διὰ τὸν μέγαν ναὸν τῆς Δήμητρος, τοῦ ὁποίου σώζονται ἐρεῖπια.

Ἀθηναὶ καὶ Πειραιεύς. Ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς ζῆ εἰς τὴν πρωτ. τῆς Ἑλλάδος Ἀθήνας καὶ τὸ ἐπίγειον αὐτῶν Πειραιᾶ, ἐν ὄλῳ 800 χιλ. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἐν μέσῳ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου, 5 χιλιόμε. ἐκ τοῦ Σαρωνικοῦ (ἕρμου τοῦ Φαλήρου) καὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς τῆς συγκοινωνίας, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων προσεῖλ-

χώρας με τὸν διαυγῆ οὐρανόν, ἐπέδρασαν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων. Ἀναπτύξαντες οὗτοι τὰς ὡραίας τέχνας κατέστησαν τὸς Ἀθήνας πρώτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος (ἰοστέφανον ἄστου) καὶ ἔδραν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ ἀθάνατα

Εἰκ. 24. — Μερικὴ ἀπομικρὰ τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὸ βάθος ὁ Λυκαβηττός.

αὐτῆς μαρμάρινα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐκτίσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (Προπύλαια, Παρθενών, Ἐρεχθεῖον) καὶ κάτωθεν αὐτῆς, ἃν καὶ εἶνε σήμερον κατεστραμμένα, προξενοῦν τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς διὰ νὰ τὰ ἐπισκεφθοῦν. Εἰς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας αἱ Ἀθηναὶ εἶχον παρακμάσει. Νέαν ἀκμὴν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ 1834, ὁπότε ὠρίσθησαν ὡς πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἦτο ἀκόμη μικρὰ τουρκικὴ πόλις με 10 χιλ. κατοίκους, με οἰκίας πτωχικὰς καὶ με στενὰς ὁδοὺς, κάτω ἀπὸ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ μεγαλῶνῃ με κανονικὸν σχέδιον καὶ νὰ ἐξωραΐζεται ὡς νέα πόλις με στρωμμένας ὁδοὺς, με διωρόφους καὶ πολυωρόφους οἰκίας καὶ εὐρυχώρους πλατείας καὶ κήπους (τοῦ Ζαπτείου, ὁ Ἐθνικὸς κήπος). Μεταξὺ τῶν μεγάλων οἰκοδομημάτων διακρίνονται τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἀκαδημία, ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη καὶ τὸ Ζάπτειον. Κεντρικαὶ πλατεῖαι εἶνε αἱ τοῦ Συντάγματος καὶ τῆς Ὁμονοίας. Πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ ἀσπρίζει τὸ ἀρχαῖον στάδιον μαρμαροστρωθὲν ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Γ. Ἀβέρωφ. Εἶνε ἀκόμη τὸ κέντρον τῶν ἐλισθημῶν καὶ

τεχνῶν τοῦ Ἑθνους, (Πανεπιστήμιον, Ἀκαδημία, Πολυτεχνεῖον καὶ ἄλλαι ἀνώτεραι σχολαί).

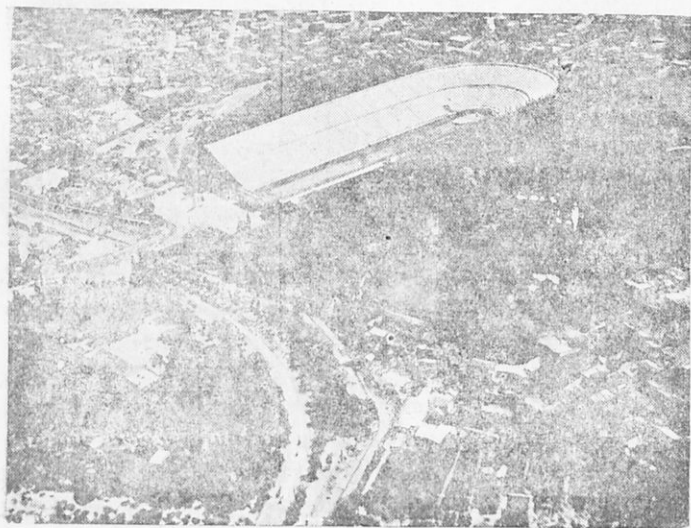
Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τοῦ Πειραιῶς ἔχουν τὴν μεγαλυτέραν βιομηχανίαν τῆς Ἑλλάδος. Λαμβάνουν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τὰς πρώτας ὕλας καὶ μετατρέπουν αὐτάς εἰς προϊόντα βιομηχανικά. Μόνον σίδηρον λαμβάνουν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν καὶ γαιάνθρακας διὰ τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν. Πρόοδον εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἰδίως

Εἰκ. 25.—Κεντρικὸν τμήμα τῶν Ἀθηνῶν ὁρῶμενον ἀπὸ ἀεροπλάνου. Ἄνω δεξιὰ ὁ Ἐθνικὸς κήπος, τὰ Ἀνάκτορα, τὸ μνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου καὶ ἡ πλατεῖα Συντάγματος. Ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἀριστερὰ ἡ Ἀκαδημία, τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη.

εἰς τὴν ταπητουργίαν, ἔφεραν οἱ πρόσφυγες, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν παρὰ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ εἰς διαφόρους συνοικισμοὺς τῷ 1922 (περὶ τὰς 200 χιλ.). Οὕτω σήμερον αἱ Ἀθῆναι φαίνονται ἠνωμένα μετὰ τοῦ Πειραιῶς, μὲ τοὺς προσφυγικοὺς δὲ συνοικισμοὺς κατέχουν ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ

Νοτίου Ἀθηναϊκοῦ πεδίου, ἀπὸ τοῦ Ὑμητιοῦ ἕως τὸν Αἰγάλεον. Διὰ τὴν ὑδρεύεται δὲ ὁ πολὺς οὗτος πληθυσμὸς ἔχουν γίνει μεγάλα ἔργα πλησίον τοῦ Μαραθῶνος, δηλαδὴ τεχνητὴ λίμνη διὰ τὴν μαζεύεται τὸ ὕδωρ τῶν ρυακίων καὶ τῶν χειμάρρων καὶ μεγάλη σήραγξ διὰ τὴν διοχετεύεται αὐτὸ εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν πεδίου. Διὰ τὴν συγκοινωνίαν ὑπάρχει ὁ ἤλεκτρ. σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, καὶ πολλοὶ ἤλεκτρ. τροχιόδρομοι καὶ αὐτοκίνητα διὰ τὰς διαφόρους συνοικίας τῶν δύο πόλεων. Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ γίνεται ἡ συγκοινωνία καὶ ἡ κίνησις τοῦ ἐμπορίου κατὰ θάλασσαν,

Εἰκ. 26.— Τὸ Στάδιον δρώμενον ἀπὸ ἀεροπλάνου· ἐξ ἀριστερῶν φαίνεται ὁ Ἰλισσὸς ποταμὸς στρεφόμενος πρὸς τὰ κάτω.

διὰ τοῦτο πολλὰ εἶνε τὰ καταπλέοντα καὶ τὰ ἐκπλέοντα πλοῖα. Εἰς τὸν Πειραιᾶ προσεγγίζουν καὶ ξένα ἀκόμη ἀτμόπλοια, ὅσα πλέουν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁσαύτως ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἀρχίζουν καὶ αἱ κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίαι διὰ τῶν σιδηροδρόμων. Μία σιδηροδρ. γραμμὴ διὰ τῶν Ἀθηνῶν διευθύνεται εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον (ΣΠΑΠ) καὶ ἄλλη εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀ. Στερ. Ἑλλάδος καὶ τὰ ἄλλα βορειότερα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Πειραιεὺς εἶνε ὁ ἐμπο-

ρικώτατος λιμὴν τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τὴν Ἀττικὴν ὑπάρχει καὶ σιδηροδρόμος, ὃ ὁποῖος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας φθάνει εἰς τὴν Κηφισιὰν καὶ ἕως τὸ Λαύρειον. Μὲ αὐτὸν καὶ μὲ αὐτοκίνητα συγκοινωνοῦν ὅλοι σχεδὸν αἱ κῶμαι τῆς Ἀττικῆς.

Ἐπιπλέον ὑπάρχουσιν ἀκόμη πλησίον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀεροδρόμια (διὰ τὸν ἀεροπ. στόλον τῆς Ἑλλάδος) καὶ ἀερολιμένες διὰ τὰ ἀεροπλάνα

Εἰκ. 27.—Ὁ Πειραιεὺς μετὰ τοῦ λιμένος αὐτοῦ δρώμενος ἀπὸ ἀεροπλάνου.

τὰ ὁποῖα διέρχονται ἀπὸ ἐδῶ διὰ μεγάλας συγκοινωνίας, ἀπὸ τὴν Δ. Εὐρώπην εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν.

Αἱ νῆσοι τοῦ Σαρωνικοῦ. Εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον εὐρίσκονται τρεῖς μικραὶ νῆσοι ἡ Σαλαμῖς, ἡ Αἴγινα, ὁ Πόρος καὶ πολλαὶ νησίδες ἀκατοίκητοι.

Ἡ **Σαλαμῖς** (κ. Κούλουρη) κεῖται πολὺ πλησίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀττικῆς. Εἰς τὰ στενὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀττικῆς ἔγινε τῷ 480 π.Χ. ἡ περίφημος ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας. Σήμερον ἐδῶ εἶνε ὁ πολεμικὸς Ναύσταθμος τοῦ κράτους. Ἡ **Αἴγινα** κεῖται εἰς τὸ μέσον τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ εἶνε τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος ἠφαιστειογενές. Παλαιὰ εἶχε πολλοὺς κατοίκους καὶ ἦτο ναυτικῆ.

δύναμις πρὶν ἀκμάσουν αἱ Ἀθηναί. Εἰς τὴν ΒΑ. ἀκτὴν σφύζε-
ται ἀκόμη ἕνας ἀρχαῖος ναὸς αὐτῆς (τῆς Ἀφαιάς). Ἔχει μι-
κρὰν πόλιν ὁμώνυμον (5) καὶ πολλὰ χωρία, πολλοὶ δὲ κάτοικοι
εἶνε σπογγαλιεῖς.

Τὴν νῆσον Πόρον ἐμάθομεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι
εὐρίσκεται εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Τροιζηνίας.

β') **Βοιωτία.** Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν Ἀνα-
τολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐκτείνεται μακρὸν καταβύθισμα, τὸ
ὁποῖον περιβάλλεται ὑπὸ παρακτίων ὄρεων. Καὶ πρὸς νότον
μὲν τὰ ἀσβεστολιθικὰ ὄρη Κιθαιρών, Ἐλικῶν καὶ Παρνασσὸς
κλείουσι αὐτὴν ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, πρὸς Β. δὲ τὰ ὄρη
Πτῶνον, Λοκρικὰ ὄρη καὶ Καλλίδρομον κλείουσι ἀπὸ τὸν Εὐβοϊ-
κόν. Τὸ καταβύθισμα αὐτὸ σχηματίζεται ἀπὸ κλειστὰς λεκάνας
καὶ ἀπὸ μίαν κοιλάδα, ἣ ὁποία καταπίπτει ἀπὸ τὸ δυτικὸν μέ-
ρος. Εἰς τὴν κοιλάδα αὐτὴν ῥεεῖ ὁ ποταμὸς *Βοιωτικὸς Κηφι-
σός*, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ. Δὲν
κατορθώνει ὅμως φυσικὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον,
διότι τὰ ὕδατά του σταματοῦν εἰς τὴν λεκάνην τῆς Κωπαΐδος,
ὅπου ἄλλοτε ἐσηματίζετο ἡ λίμνη Κωπαΐς. Σήμερον ἡ λίμνη
αὐτὴ ἔχει ἀποξηρανθῆ με ὑδραυλικὰ ἔργα ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ πε-
ρασμένου αἰῶνος καὶ τὰ ὕδατα διέρχονται με χάνδακας καὶ σή-
ραγγας ἀπὸ δύο ἄλλας μικρὰς λίμνας, τὴν *Υλικὴν* καὶ τὴν *Τρε-
φίαν* διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ περιοχὴ τῆς Βοιωτίας
φθάνει ἕως τὸν Παρνασσόν. Ἐπειδὴ οἱ πεδιάδες τῆς κλείονται
μὲ τὰ ὄρη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, διὰ τοῦτο τὸ κλίμα εἰς αὐτὰς δὲν
εἶνε τόσον γλυκύ. Εὐδοκιμοῦν ἕως οἱ δημητριακοὶ καρποί, ἡ
ἄμπελος, ὁ καπνός, ὁ βάμβυξ, κηπουρικὰ κ. ἄ. Εἰς τὰ ὄρεινά
μέρη βόσκουν αἰγοπρόβατα καὶ ὑπάρχουν ποιμενικὰ χωρία, ἐνῶ
εἰς τὰς πεδιάδας χωρία καὶ κῶμαι γεωργικαί, ὡς καὶ δύο μι-
κρὰι πόλεις, αἱ Θῆβαι (7) καὶ ἡ Λεβάρεια (13). Τὰ ὄρη ποῦ
ἀποκλείουσι τὰς πεδιάδας ἐμποδίζουν τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν
μὲ τὴν θάλασσαν, διὰ τοῦτο εἰς τὴν Βοιωτίαν δὲν ὑπάρχουν ἐπίνεια
τῶν πόλεων αὐτῆς. Ἡ συγκοινωνία γίνεται διὰ τῆς ἀμαξιτῆς
καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν
διέρχονται διὰ μέσου τῶν Βοιωτικῶν πεδιάδων. Διὰ τῆς ὁδοῦ
αὐτῆς τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐγένετο ἡ διάβασις τῶν λαῶν
ἀπὸ τὰ βόρεια μέρη τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν
Πελοπόννησον, πολλαὶ δὲ θέσεις ἀρχαῖαι καὶ νέαι ἀναφέρονται

εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς θέατρον μαχῶν (Πλαταιαί, Λεῦκτρα, Ταννάγρα, Ἄλιάρτος, Χαιρώνεια, Πέτρα), ὡς καὶ σπουδαῖαι ἀρχαῖαι πόλεις: ὁ Ὀρχομενός, ἀκμάσας πρὸ τῶν Θηβῶν, αἱ Θεσπιαί, ἡ ἀντίζηλος τῶν Θηβῶν, ἡ Ἀύλις, ὀνομαστὴ ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, καὶ ἄλλαι. Ἡ σπουδαιοτάτη ὅμως ἀπὸ ὅλας ἦσαν αἱ Θῆβαι, ἀκμάσασαι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων αὐτῆς στρατηγῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τοῦ Πελοπίδου (κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα π. Χ.), ὡς καὶ κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν. Κεῖται ἐπὶ νεογενοῦς βαθμίδος ἐπάνω ἀπὸ προσχωσιγενῆ πεδιάδα, ἡ ὁποία καταλίπτει εἰς τὴν λίμνην Ὑλικήν. Σήμερον ἀκόμη εἶνε μία ἀπὸ τὰς δύο πόλεις τῆς Βοιωτίας. Μεγαλύτερα

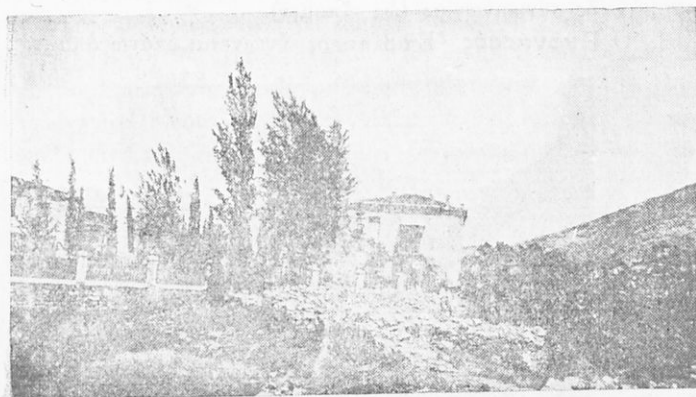
Εἰκ. 28. Αἱ πηγαὶ τοῦ ποταμοῦ Ἐκροννα παρὰ τὴν Λεβάδειαν.

ἀπὸ αὐτὴν εἶνε ἡ Δεβάδεια (Λιβαδιά), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὑψηλὴν θέσιν πλησίον τῆς Κωπαῦδικῆς λεκάνης. Ἐδῶ ὑπάρχουν ἐργοστάσια διὰ τῶν ὁποίων γίνεται ἐπεξεργασία τοῦ βάμβακος.

(γ) **Φωκίς**. Τὸ βόρειον μέρος τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶνε τὸ δυτικὸν καὶ ὑψηλότερον μέρος τοῦ καταβυθίσματος, τὸ ὁποῖον εἶνε μετὰ τῶν ὄρεων Παρνασσού, Γκιώνας, Οἴτης, καὶ Καλλιδρόμου (Βόρειος Φωκίς). Τὸ νότιον αὐτῆς μέρος εἶνε μία μικρὰ κοιλάς πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἡ τῆς Ἀμφίσσης, καὶ τὸ ὄρος Παρνασσός.

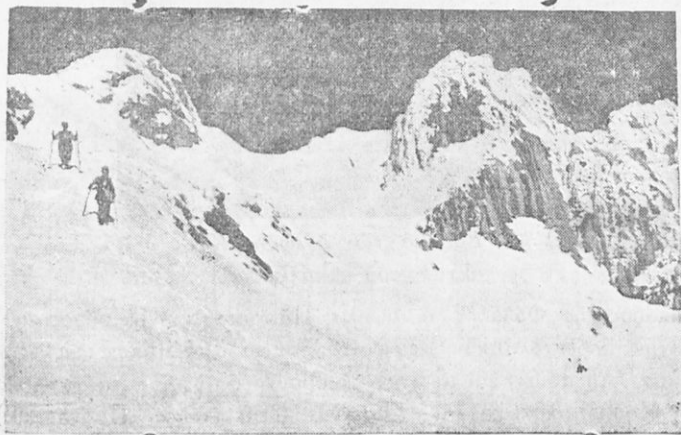
1. Εἰς τὴν Βόρειον Φωκίδα, ὅπου συνεχίζεται ἡ κυρία γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας, ὑπάρχουν αἱ κῶμαι Δαύλεια, Τιθορέα (Βελίτσα), Ἐλάτεια (στρατηγικὴ θέσις), Ἀμφίκλεια (Λαδί) κ. ἄ. Πλησίον τοῦ χωρίου Μπράλλου καὶ τῆς Οἴτης ἀνοίγεται σιδηροδρομικὴ σήραξ (2110 μ. μήκους), διὰ τῆς ὁποίας ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ ἐξέρχεται ἡ γραμμὴ εἰς τὴν χώραν Φθιώτιδα.

2. Εἰς τὸ δυτικὸν τοῦτο μέρος τῆς κοιλάδος ἀμαξιτὴ ὁδὸς κρυθάνει καὶ ἀπὸ τὴν Νοτίαν Φωκίδα, ὅπου εἶνε ἡ μικρὰ πό-

Εἰκ. 29. Ἡ Γραβιά. Ἐμπροσθεν τὰ ἐρείπια τοῦ περιφήμου Χανίου.

λις Ἀμφισσα (6, ἄλλοτε Σάλωνα). Ἡ πεδιάς αὐτῆς εἶνε κατάφυτος ἀπὸ ἐλαίας. Ἐπίκειον τῆς Ἀμφίσσης εἶνε ἡ Ἰτέα εἰς

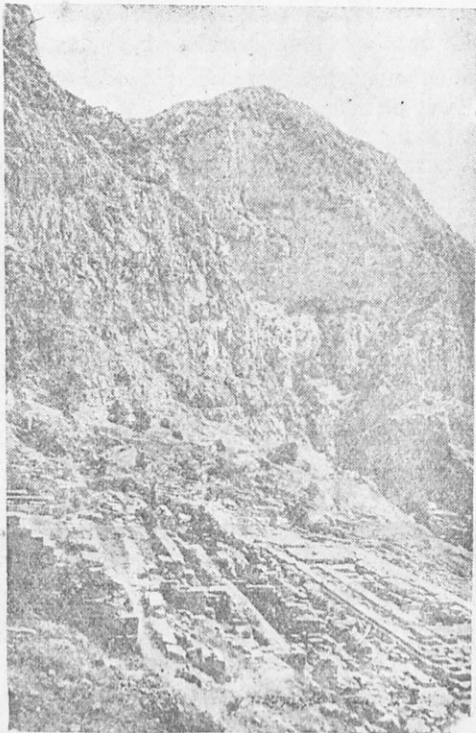

Εἰκ. 30. Ὑψηλαὶ κορυφαὶ τοῦ Παρνασσῦ.

ὁμώνυμον κόλπον τοῦ Κορινθιακοῦ. Ἡ ὁδὸς ἀπὸ τὴν Ἰτέαν διέρχεται πρῶτον ἀπὸ τὴν Ἀμφισσαν, βορειότερον ἀναβαίνει εἰς

τὴν ράχιν τῆς Ἀμπλιανῆς, μεταξὺ Παρνασσοῦ καὶ Γκιώνας καὶ καταβαίνει εἰς τὴν στρατηγικὴν θέσιν **Γραβιά** (μετὰ τὰ λείψανα τοῦ περιφήμου χανίου τῆς Γραβιάς) διὰ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τὴν κυρίαν γραμμὴν τῆς συγκοινωνίας (ὡς εἶπομεν).

3. Ὁ **Παρνασσός** Ἐπιβλητικὸς ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὰς

*Βικ. 31. Ἐρείπια τῶν Δελφῶν. Κάτω δεξιὰ
ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.*

κοιλιάδας τῆς Φωκίδος ὁ ὑψηλὸς Παρνασσός. Εἶνε ὄρος κατ' ἐξοχὴν ἀσβεστολιθικὸν μετὰ φαινόμενα κάρστια (ὅπως εἰς τὴν Ἀνατ. Ἀρκαδίαν) καὶ μετὰ τὰς προβούνους αὐτοῦ καταπίπτει εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἔχει λιβάδεια (τυρὸς Παρνασσοῦ) καὶ δάση ἀπὸ ἔλατα (ἀπὸ ὕψ. 1000—1800 μ.). Πολλοὶ περιηγηταὶ ἀναβαίνουν ἕως εἰς τὴν ὑψηλοτάτην κορυφὴν (Λικέρι 2460 μ. ὕψ.) διὰ νὰ θαυμάσουν τὸ ὑπέροχον θέαμα τοῦ ὀρίζοντος καὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ἀναβαίνουν συνήθως ἀπὸ

τὴν Ἰτέαν διὰ τὰ ἐπισκεφθῶν καὶ τὰ ἐρεῖπια τῶν παλαιῶν «Δελφῶν» (ὑψ. 600 μ.), ὅπου ὑπῆρχε τὸ περίφημον μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ συνήνογετο τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον. Εἰς τοὺς **Δελφοὺς** πηγαίνει ἀμαξιτὴ ὁδὸς καὶ ἀπὸ τὴν Λεβαδέειαν. Αὕτη διέρχεται πλησίον τοῦ χωρίου **Δίστομον** καὶ ἀπὸ τὴν κώμην **Ἀράχωβαν**, ἣ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸν Παρνασσόν, ὑψηλότερα καὶ ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς (900 μ. ὑψ.) Ὑ

γέ.) **Λοκρίς**. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τοῦ

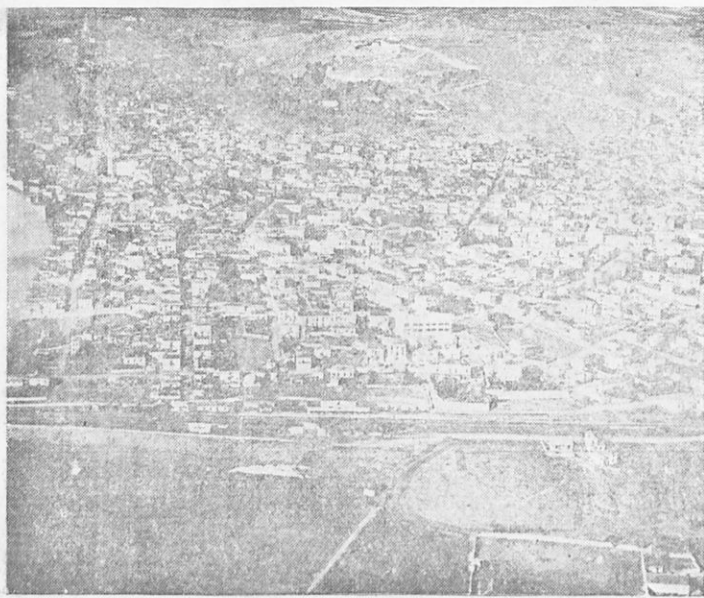

Εἰκ. 32. Ἡ Οἶτη δρομὴν ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ Σπερχεῖου.

Ἰϋβοῖκοῦ κόλπου. Κατέχεται ἀπὸ τὸ Καλλίδρομον καὶ τὰ Λοκρικὰ ὄρη μὲ διάφορα πετρώματα· ὀλίγα μόνον προσχωσιγενῆ πεδία σχηματίζονται εἰς τὰ παράλια. Τὰ Λοκρικὰ ὄρη ἔχουν πάθη πολλὰ ρήγματα καὶ ἡ χώρα πάσχει ἀπὸ σεισμούς, ἔχει δὲ καὶ πηγὰς ἰαμαρτικὰς (τῶν Θερμοπυλῶν, τὰ Καμμένα Βουρλα). Εἰς τὸ μεγαλύτερον βαθύπεδον κεῖται ἡ κυρία κωμόπολις **Ἀταλάντη** (3 1|2). Τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἡ κυρία ὁδὸς τῆς συγκοινωνίας ἀπὸ τὴν Φωκίδα εἰς τὴν Φθιώτιδα διήρχετο τὰ ὑψηλότερον τῆς «Ἐλατείας» στενὰ καὶ ἠκολούθει τὴν παραλίαν πρὸς τὰς «Θερμοπύλας». Διὰ τοῦτο αἱ δύο αὗται θέσεις ἐθεωροῦντο στρατηγικαί (Λεωνίδας καὶ Σπαρτιάται). Αἱ **Θερμοπύλαι** εἶνε στενὸν παράλιον πεδίων, ἀπὸ τὸ ὁποῖον διέρχονται

διὰ τὰ ἐξέλθουν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, δηλ. εἰς τὴν Φθιώτιδα.

ε'.) **Φθιώτις.** Ἡ χώρα αὕτη περιλαμβάνει τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ (καταβύθισμα), ἡ ὁποία ἀνοίγεται μεταξὺ τῶν ὄρεων Οἴτης καὶ Ὀθρους. Ἡ πρὸς Ν. ὑψομένη Οἴτη εἶνε ὄρος ὑψηλόν (2200 μ.) καὶ ὠραῖον μὲ πολλὰ δάση. Ἡ Ὀθρὸς εἶνε ὄρος μακρὸν (ὑψ. 1700 μ.), τὸ ὁποῖον προεκτείνεται πρὸς Α. ἕως εἰς τὸν Παγασιτικὸν κόλπον. Ἐπὶ τινὰ καιρὸν,

*Εἰκ. 33. Ἡ πόλις Λαμία δρωμένη ἀπὸ ἀεροπλάνου.
Εἰς τὸ βάθος φαίνεται ἡ Ἀκρόπολις.*

ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους μέχρι τοῦ 1881, ἦτο τὸ σύνορον Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ἡ Φθιώτις ἐκτείνεται καὶ βορειότερον αὐτοῦ, περιλαμβάνουσα καὶ τὴν ἐπαρχίαν Δομοκοῦ. Ὁ Σπερχειὸς (κ. Ἀλαμάνα) πηγάζει ἀπὸ τὸν Τυμφρηστὸν καὶ μὲ τὴν ἰλὸν πὸν παρασύρει προσχώνει τὸν Μαλιακὸν κόλπον ἐκβάλλων παρὰ τὰς Θερμοπύλας. Ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ εἶνε εὐφορὸς, παράγουσα σιτηρὰ, οἶνον, καλνὸν καὶ βάμβακα. Κέν-

τρον αὐτῆς εἶνε ἡ πόλις **Λαμία** (14, ἄλλοτε Ζιτουῖνι), ἀπὸ τὴν ὁποίαν διέρχονται αἱ ὁδοὶ πρὸς τὴν Θεσσαλίαν (πρωτ. τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος). Ἡ πόλις εἶνε ἀρχαία, ἡ δὲ ἀκρόπολις αὐτῆς, ἡ Ἀκρολαμία, ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἀρχαίους πολέμους (Λαμιακὸς πόλεμος). Ὁ ἐδῶ τάφος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου καὶ ὁ ἀνδριάς αὐτοῦ ἐνθυμίζει τὸν ἡρωϊσμόν του καὶ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Ἐπίνειον τῆς Λαμίας εἶνε ἡ **Στυλὶς**, τῆς ὁποίας ὁ λιμὴν εἶχεν ἀνοιγῆ εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀβαθοῦς Μαλιακοῦ κόλπου. Εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Οἴτης κεῖται ἡ κόμη **Ἰπάτη** (αἱ Νεαὶ Πάτραι τοῦ μεσαίου αἰῶνος), παρὰ τὴν ὁποίαν ὀνομασταὶ ἱαματικαὶ πηγαί.

Βορείως τῆς Ὀθρουσ (ἐπαρχία Δομοκοῦ) ἐκτείνεται ὄροπέδιον, ὅπου ἡ λίμνη **Ξυνιάς** (μὲ πολλοὺς ἰχθύς). Ἐδῶ εἶνε ἡ κόμη **Δομοκός**, ἔχουσα φρούριον. γ

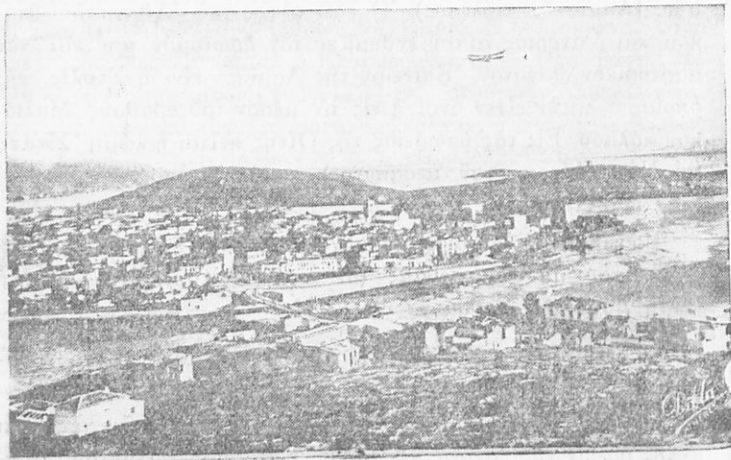
στ') **Ἡ νῆσος Εὐβοία**. Πέραν τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου (Βορείου καὶ Νοτίου) ἐκτείνεται ἡ μακρὰ νῆσος Εὐβοία (3600 τετραγ. χιλίωμ.), τῆς ὁποίας τὰ ὄρη εἶνε συνέχεια τῶν ἀπέναντι αὐτῆς ὄρέων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Κατὰ τοὺς τελευταίους γεωλογικοὺς αἰῶνας ἦτο ἠνωμένη μὲ τὴν Στερεάν ὡς συνεχῆς ξηρά, ἐπειδὴ ἴμως κατεκρημνίσθη καὶ ἐβυθίσθη λωρὶς τοῦ ἐδάφους, ἐσηματίσθη ὁ Εὐβοϊκὸς κόλπος καὶ ἡ πέραν ξηρὰ ἐξεχώρησεν ὡς νῆσος. Διακρίνομεν αὐτὴν εἰς Νότιον, Κεντρικὴν καὶ Βόρειον Εὐβοίαν.

Ἡ Νότιος Εὐβοία ὁμοιάζει εἰς ὅλα μὲ τὴν Νότιον Ἀττικὴν καὶ ἀνήκει καὶ αὐτὴ εἰς τὸ Κυκλαδικὸν σύστημα. Τὸ ὄρος αὐτῆς **Ὀχη** (1400 μ. ὑψ.) ἔχει μάρμαρα, ὅπως καὶ τὸ Πεντελικόν. Εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐβοίαν ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἀσβεστολιθικὰ ὄρη. Ἡ **Δίεφρυς** (Δέλφι, 1750) εἶνε τὸ ὑψηλότατον τῆς νήσου, τὸ δὲ **Κανδῆλι** (1230), ἀποτόμως καταπίπτει εἰς τὸν Εὐβοϊκόν, εἶνε συνέχεια τῶν Λοκρικῶν ὄρέων. Μέρος ὅμως τῆς Βορείου Εὐβοίας κατὰ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν μορφὴν ὁμοιάζει μὲ τὴν Θεσσαλίαν (Τελέθριον ὄρος, 950). Μεταξὺ τῶν ὄρέων εἶνε εὐφορον στρωῶμα τεταρτογενοῦς ἐποχῆς.

Ἐξόχους φυσικὰς καλλονὰς ἔχει ἡ Κεντρικὴ καὶ ἰδίως ἡ Βόρειος Εὐβοία μὲ τὰ πυκνὰ αὐτῆς δάση. Ἡ νῆσος ἔχει χορήσιμα ὄρεκτὰ (λευκόλιθος, λιγνίτις), κατὰ δὲ τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον πολλοὺς ἰχθύς. Ἡ κυρία ὄμως ἀσχολία τῶν κατοίκων (140 χιλ.)

εἶνε ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία. Πολὺς οἶνος καὶ λαχανικὰ μεταφέρονται εἰς Ἀθήνας.

Τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς νήσου εἶνε τὸ ἐστραμμένον πρὸς

Εἰκ. 34.—Ἡ Χαλκίς (ἐν τῷ μέσῳ ὁ Εὐρίπος).

τὴν Βοιωτίαν. Ἐδῶ εἶνε ὁ στενὸς πορθμὸς τοῦ Εὐρείπου (πλάτους 40 μ., ὅπου γίνεται παλίρροια, δηλ. ρεῦματα τῆς θαλάσσης, διευθυνόμενα ἄλλοτε πρὸς τὸ ἓν μέρος καὶ ἄλλοτε πρὸς τὸ ἄλλο. Πλησίον τούτου εἶνε τὸ εὐφορώτερον μέρος τῆς νήσου, τὸ **Δηλάντιον πεδῖον**, ἐδῶ δὲ συναντῶνται αἱ δύο ὁδοί, ἡ κατὰ ξηρὰν, ἡ ὁποία διαβαίνει διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Εὐρείπου εἰς τὴν νῆσον, καὶ ἡ κατὰ θάλασσαν, ἡ ὁποία ἐκ Πειραιῶς βαίνει πρὸς τοὺς βορείους λιμένας τῆς Ἑλλάδος (Βόλον, Θεσσαλονίκην). Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἀπὸ ἀρχαιοτάτου χρόνου ὑπάρχει εἰς τὸν Εὐρίπον ἡ πρωτ. πόλις τῆς νήσου **Χαλκίς** (18), ἡ ὁποία τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἦτο μητρόπολις πολλῶν ἀποικιῶν. Σπουδαία πόλις παλαιὰ ἦτο καὶ ἡ **Ἐρέτρια**, συνοικισθεῖσα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ὑπὸ Φαριανῶν καὶ ὀνομασθεῖσα **Νέα Ψαρά**. Ἀνατολικώτερον ἀξιόλογοι κωμοπόλεις εἶνε αἱ πλησίον τῆς θαλάσσης **Ἀλιβέριον** (ἐξαγωγή οἴνου),

καὶ **Κύμη** με λιμένα εἰς τὸ Αἰγαῖον. Πλησίον τούτων ὑπάρχουν λιγνιτωρυχεῖα.

Εἰς τὴν Νότιον Εὐβοίαν σπουδαία εἶνε ἡ **Κάρυστος**, κατάφυτος ἀπὸ καρποφόρα δένδρα.

Εἰς τὴν βόρειον Εὐβοίαν, ὅπου τὸ εὐφορον πεδίον τῆς Ἰστιαίας, κεῖται ἡ **Ἰστιαία** (ἄλλοτε Ξηροχώρι, 3), με ἐπίνειον τὸν Ὠρεόν. Πρὸς τὸν Εὐβοϊκὸν εἶνε ἡ **Αἰδηψός**, γνωστὴ διὰ

Εἰκ. 35. Ἡ Χαλκὶς μετὰ τοῦ Εὐλίπου δρωμένη ἀπὸ ἀεροπλάνου (ἐκ νότου).

τῆς ἱαματικῆς πηγᾶς τῆς καὶ ἡ ναυτικὴ κωμόπολις **Δίμνη** (3). Παρ' αὐτὴν ἐξορύσσεται λευκόλιθος.

Ἡ Χαλκὶς συνδέεται μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς διὰ σιδηροδρόμου καὶ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Ἀμαξιταὶ ὁδοὶ διασχίζουν τὴν Κεντρικὴν καὶ Βόρειον Εὐβοίαν. ἡ δὲ Κάρυστος συνδέεται μετὰ τὴν Ἀττικὴν μόνον θαλασσίως.

Βόρειοι Σποράδες (15 χιλ. κ.). Αὗται κεῖνται πρὸς Β. τῆς Εὐβοίας καὶ εἶνε πολλαί. Τέσσαρες ἀπὸ αὐτάς, αἱ μεγαλύ-

τεραι, κατοικοῦνται ἡ **Σκιάθος**, ἡ **Σκόπελος**, ἡ **Ἀλόνησος** (κ. Διαδρόμια) καὶ ἡ **Σκῦρος**. Τὸ ἔδαφος αὐτῶν ὁμοιάζει μὲ τὴν Βόρ. Εὐβοίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, εἶνε δὲ κατάφυτοι ἀπὸ πεῦκα καὶ ὀπωροφόρα δένδρα, ἰδίως αἱ δύο πρῶται. Μεγαλυτέρα αὐτῶν εἶνε ἡ Σκῦρος μὲ μεγάλην κτηνοτροφίαν καὶ ποικιλίαν μαρμάρων. Ἔχει ὁμώνυμον κωμόπολιν.

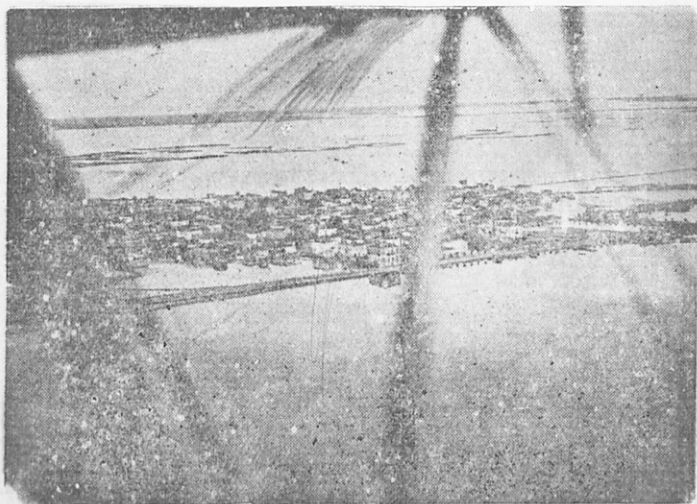
Εἰκ. 26. Ἡ Κάρυστος καὶ τὸ ἄνωθεν αὐτῆς ὄρος Ὀχη.

2) ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

α') **Τὰ Αἰτωλικά ὄρη.** Πρὸς Δ. τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν Ἰτέαν πηγαίνει εἰς τὴν Λαμίαν, ὑψοῦνται πολλὰ καὶ ὑψηλὰ ὄρη. Μὲ τὸν Παρνασσὸν καὶ τὴν Οἶτην συνέχεται τὸ ὄρος **Γκιώνα** (2510), τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Στερεᾶς καὶ ὅλης τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος. Εἶνε καὶ τοῦτο ἀσβεστολιθικόν ὄρος ὅμοιον μὲ τὸν Παρνασσόν. Ὁ πρὸς Δ. αὐτοῦ ρέων ποταμὸς Δάφνος δορίζει τὴν Γκιώναν ἀπὸ τὸν Κόρακα (Βαρδούσια ὄρη). Τὰ Βαρδούσια ὄρη (ὑψ. 2480) μὲ τὰς βαθεῖας αὐτῶν κόγχας καὶ μὲ τὰ δάση των εἶνε μεγαλοπρεπῆ. Ἀπὸ τὰ ὄρη αὐτὰ καὶ ἐξῆς τὰ Αἰτωλικά ὄρη φαίνονται διαφορετικώτερα. Λαμβάνουν διεύθυνσιν μᾶλλον ἐκ Β. πρὸς Ν., ὁ φλύσχη γίνεται συχνότερος καὶ φθάνει εἰς 1900 μ., ὑψηλότερον δὲ ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς

υψοῦται ὁ ἀββεστόλιθος. Πολλὰ κατὰ τὸ ὕψος ὑπερβαίνουν τὰ 2000 μ., ὡς ἡ *᾽Οξυά*, ἡ *Καλλιακούδα*, ὁ *Τυμφρηστός*, τὰ ἐκτεταμένα καὶ δασώδη *᾽Αγραφα*. Τὸ δυτικώτερον *Παναϊτώλιον* φθάνει 1930 μ.

Ποταμοὶ διασχίζουν τὴν ὄρεινὴν ταύτην ἔκτασιν ῥέοντες μέσα εἰς βαθεῖας κοιλάδας καὶ χαράδρας καὶ σύμφωνα μὲ τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν ἐκβάλλουν εἰς τὸν Κορινθιακὸν καὶ Πατραϊκὸν κόλπον (Δάφνος Εὐήνος, ᾽Αχελῶος). ᾽Ο ᾽Αχελῶος (κ. ᾽Ασπροπόταμος) εἶνε ὁ μακρότατος (240 χιλίοι. μήκους) καὶ ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὴν ᾽Ηπειρον.

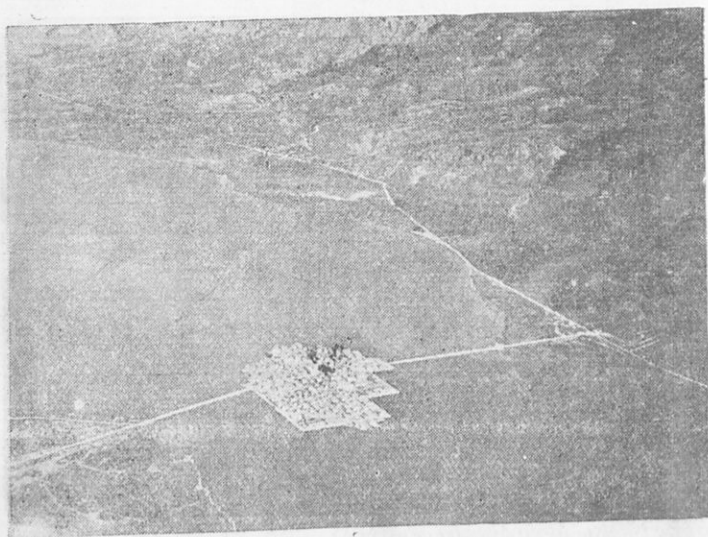
Εἰκ. 37. Τὸ Μεσολόγγιον (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἶνε ὄρεινόν, ἡ καλλιέργεια ἐδῶ εἶνε περιορισμένη καὶ ὁ πληθυσμὸς σχετικῶς ἀραιός. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν δενδροκομίαν. Κατοικοῦν δὲ κατὰ χωριά καὶ κώμας, τὰ ὅποια κατ' ἀνάγκην εὐρίσκονται εἰς ὑψηλὰς θέσεις ἢ εἰς τὰς ἀνοιγομένας μικρὰς λεκάνας (*Καρπενήσιον* εἰς ὕψ. 1000 μ., *Διδωρίκιον*). Ἐπίσης καὶ αἱ βαταὶ ὁδοὶ καὶ αἱ ὀλίγαι ἀμαξιτοὶ ἀκολουθοῦν τὰ ὑψηλὰ μέρη καὶ μετὰ δυσκολίας φθάνουν εἰς τὰς ἰκτάς. Τὸ Καρπενήσιον συγκοινωνεῖ εὐκολώτερον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ

Ἴω. Σαρρῆ, Γεωγρ. Ἑλλάδος Α' Γυμνασίου, ᾽Εκδ. Ε' 1937 4

Σπερχειού με την Λαμίαν, τὸ δὲ Λιδωρίκιον με τὴν **Ἐρατεινήν** εἰς τὸν Κορινθιακόν. Πρὸς τὸν κόλπον τῆς Ἰτέας εἶνε ἡ κωμό-πολις **Γαλαξείδιον** (3). Οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ἔδαφος πρὸς καλλιέργειαν, εἶνε ναυτικοί. Ἡ νοτία ἐπαρχία τῆς Ναυπακτίας ἔχει λιμένα ἐμπορικὸν τὴν **Ναύπακτον** (3), ἀρχαίαν πολίχνην με ἐνετικὰ τεῖχη.

β') **Τὸ Αἰτωλοακαρνανικὸν καταβύθισμα.** Πρὸς Δ. τῆς ὄρεινῆς χώρας ἐκτείνεται καταβύθισμα, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ὅπου ἡ κόμη Ἀμφιλοχία (3) καὶ φθάνει ἕως εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου. Τοῦτο

Εἰκ. 38. Τὸ Αἰτωλικόν (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

περιέχει λεκάνας πολὺ εὐφόρους, ἀλλὰ με ἔλη καὶ λίμνας. Εἰς μίαν λεκάνην, ἡ ὁποία προεκτείνεται πρὸς Δ., εὐρίσκεται ἡ μεγαλύτερα λίμνη **Τριχωνίς** (ἢ τοῦ Ἀγορινίου). Ἡ λεκάνη αὕτη ὁρίζεται πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ ὄρος **Ἀράκυνθος** (κ. Ζυγός, 1000 μ.). Πρὸς Ν. τούτου καὶ πρὸς τὴν λιμνοθάλασσαν, σχηματίζεται καὶ ἡ πεδιάς τοῦ Μεσολογγίου. Τὸ καταβύθισμα διασχίζεται ἀπὸ τὸν Ἀχελῶνα ποταμὸν λοξὰ καὶ εἰς τὰς ἐκβολάς του (εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος) φέρει πολλὴν ἰλύν. Ἡ πρόσχωσις

διαρκῶς προεκτείνεται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχει ἐνώσει μὲ τὴν Ξηρὰν πολλὰς μικρὰς νήσους ποῦ εὐρίσκονται ἐκεῖ (αἱ **Ἐχινάδες**).

Εἰς τὰς πεδιάδας αὐτάς, πρὸ πάντων εἰς τὴν τοῦ Ἁγρινίου, καλλιεργεῖται ὁ καπνός, τὰ σιτηρὰ καὶ ἡ ἐλαία. Τὸ ἀρχαῖον κέντρον τῆς Αἰτωλίας, τὸ **Θέρμον**, ἔκειτο εἰς τὰ πρὸς Α. τῆς Τριχωνίας ὑψώματα. Σήμερον μεσόγειον κέντρον εἶναι ἡ πόλις **Ἁγρίνιον** (13), βορείως τῆς λίμνης Τριχωνίδος, ἐν μέσῳ τῶν καπνοφυτειῶν. Πρὸς μεταφορὰν τῶν προϊόντων ὑπάρχει ἐδῶ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν πόλιν μὲ τὸ **Μεσολόγγιον** καὶ καταλήγει εἰς τὸ μικρὸν ἐπίγειον **Κρουονέρι** (ἀπέναντι τῶν Πατρῶν). Τὸ Μεσολόγγιον (10) εἶνε πρωτὸ τοῦ νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ ἡ ἕδρα αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὴν ῥηχὴν λιμνοθάλασσαν τῆς· αὕτη ὄχι μόνον προσιατεύει τὴν πόλιν ἀπὸ ἐχθρικὴν προσβολὴν ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης ἀλλὰ ἔχει καὶ πολλοὺς ἰχθῦς. Ἐπάρχουν ἐδῶ ἰχθυοτροφεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα στέλλονται ἰχθύες (ιδίως κέφαλοι) εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος (πρὸ πάντων εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ), παρασκευάζεται δὲ καὶ αὐγοτάραχον. Τὸ Μεσολόγγιον εἰς τὴν νέαν ἱστορίαν εἶνε ἐνδοξότατον διὰ τὰς μακρὰς πολιορκίας ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν Ἑλλην. ἐπανάστασιν καὶ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἐν τὸς κήπου τῆς πόλεως ὑπάρχει τὸ «Ἡρώφον», κενοτάφιον τῶν πεσόντων κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τῆς πολιορκίας (1826) μὲ τοὺς τάφους τοῦ ἡρώος Μάρκου Βότσαρη καὶ τοῦ φιλέλληνος λόρδου Βύρωνος.

Ἡ λιμνοθάλασσα ἔχει πολλὰς μικρὰς νήσους (Κλείσοβα, Βασιλάδι κ.ἄ.). Εἰς μίαν ἀπ' αὐτὰς εἶνε κτισμένη καὶ ἡ κώμη **Αἰτωλικόν**, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἄλιεῖαν.

γ') **Ἡ Ἀκαρνανία** (κ. Ξηρόμερον). Δυτικῶς τοῦ Αἰτωλο-ακαρνανικοῦ καταβυθίσματος ὑψοῦνται τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν πρὸς πελώρια κύματα. Παράλληλαι ὄρη-σειραὶ σχηματίζουν ὄρεινὴν χώραν (πτυχωσιγενῆ), τῆς ὁποίας τὸ δυτικὸν μέρος φαίνεται ὅτι ἔχει κρημνισθῆ εἰς τὴν θάλασσαν (Ἰόνιον πέλαγος). Οἱ μικροὶ κόλποι τῆς ἀκτῆς ἀνοίγονται εἰς τὰς ἐν τῷ μέσῳ κοιλάδας, τὰ δὲ ἀκρωτήρια εἶνε ἡ προέκτασις τῶν ὄρεων. Ἀπὸ τὴν κατακρήμνισιν ἐγιναν καὶ α

μικραὶ παράκτιοι νῆσοι, ὡς καὶ ἡ νῆσος Λευκάς. Ἡ νῆσος ἐνοῦται μὲ τὴν ξηρὰν μὲ νεωτάτους ζωστήρας, οἱ ὅποιοι σχηματίζουν λιμνοθάλασσαν. Ζωστήρ ἀναπτύσσεται καὶ κατὰ τὸ ΒΔ. ἀκρωτήριον Ἐκτιον, τείνων νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν ἀπέναντι Ἡπειρον καὶ νὰ ἀποκλείσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Εἰς τὰς μικρὰς κοιλάδας τῆς Ἀκαρνανίας καλλιεργοῦνται διάφορα προϊόντα, εἰς δὲ τὰ ὄρη βόσκουν πολλὰ ζῶα. Τὰ ὄρη ἔχουν καὶ δάση βελανιδιῶν, πολλὰ δὲ βελανίδια συγκεντρώνονται εἰς παραλίους κώμας πρὸς ἐξαγωγήν, ὡς τὸν Ἀστακὸν (4) εἰς τὸ Ἴόνιον καὶ τὴν Βόνιτσαν καὶ τὴν Ἀμφιλοχίαν (3) εἰς τὸν Ἀμβρακικόν.

Ἀσκήσεις. 1. Σχεδιαγράφησε εἰς τὸ τετράδιόν σου τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μὲ τὰς σιδηροδρ. γραμμὰς καὶ τὰς σπουδαιότερας πόλεις. — 2. Ἀπομνημόνευσε τὰς περιοχὰς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. — 3. Ποίας περιοχὰς διατρέχομεν μὲ τὸν σιδηρόδρομον ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας ἕως τὸν Δομοκὸν καὶ ποῖα ὄρη ὑπερβαίνομεν; — 4. Ποῖα γνωρίζεις ὑψηλὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος; — 5. Ποῖος ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς αὐτῆς καὶ διατὶ; — 6. Διατὶ δὲν ἀναπτύσσεται μέγας ἐμπορικὸς λιμὴν κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ τὸ Ἴόνιον πέλαγος; — 7. Διατὶ τὸ Ἀργίσιον ἔχει ἐπίνειον εἰς τὸν κόλπον τῶν Παιρῶν καὶ ὄχι εἰς τὸν Ἀμβρακικόν; — 8. Πῶς συγκοινωνεῖ τὸ Μεσολόγγιον μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς καὶ ποῖα μέρη βλέπομεν ταξιδεύοντες; — 9. Μεταξύ τίνων στρατῶν ἔγιναν αἱ μάχαι τῶν Πλαταιῶν, τῶν Δεύκτρων καὶ τῆς Χαιρωνείας (Δέων τῆς Χαιρωνείας); — 10. Τί γνωρίζεις ἐκ τῆς ἱστορίας περὶ τῆς Αὐλίδος; — 11. Ποῦ ὀφείλεται ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς; — 12. Πόσον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος (βλ. πίνακα σ. 53) κατοικεῖ εἰς τὰς Ἀθῆνας καὶ τὸν Πειραιᾶ; — 13. Εὐρὲ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου Εὐβοίας. — 14. Συμπλήρωσε εἰς τὸν ἐπόμενον πίνακα τὰ κενὰ καὶ ἀπομνημόνευσε τοὺς νομοὺς μὲ τὰς πρωτεύουσας των. — 15. Κατάταξε τοὺς νομοὺς κατὰ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ.

Νομοί και Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ.εἰς τετρ.χιλ.	Πληθυσ- μός	Κάτ. εἰς τ.χιλ.
N. Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας	Ἀθῆναι	6 800	1100000	
Ἐπαρ. Ἀττικῆς				
» Μεγαρίδος				
» Αἰγίνης				
» Τροιζηνίας	Πόρος			
» Κυθήρων				
» Θηβῶν				
» Λεβαδείας				
N. Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος	Λαμία	6 600	200 000	
Ἐπαρ. Φθιώτιδος				
» Δομοκοῦ				
» Λοκρίδος				
» Παρνασσίδος	Ἄμφισσα			
» Δωρίδος	Λιδωρικιον			
N. Εὐβοίας	Χαλκῆς	4 110	155.000	
Ἐπαρ. Χαλκίδος				
» Καρυστίας	Κύμη			
» Ἰστιαίας				
» Σκοπέλου				
N. Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας	Μεσολόγγιον	7 800	222,000	
Ἐπαρ. Μεσολογγίου				
» Ναυτακτίας				
» Εὐρυτανίας	Καρπειήσιον			
» Τριωνίας	Ἄγρινιον			
» Βάλτου	Ἄμφιλοχία			
» Βονίτσης καὶ Ἐπρομέρου				
Ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς καὶ ἡ Εὐβοία		24.150	1677000	

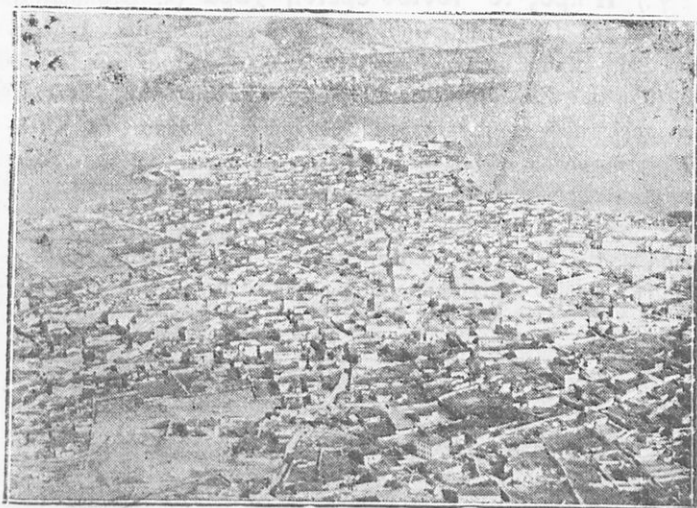
Γ'. Η Π Ε Ι Ρ Ο Σ («ἡ εὐανδρος»)

Ἐρωτήσεις.—Πῶς ὀρίζεται ἡ Ἡπειρος;—2. Ποία ἢ διεύθυνσις τῶν ἀκτῶν αὐτῆς;—3. Μέτρησε τὸ πλάτος τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ὀτράντιου καὶ τῶν Ἀκροκεραυνίων μέχρι τῆς Ἀπουλίας (Ἰταλίας).—4. Πότε ἠνώθη πολιτικῶς μετὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ ἐντεῦθεν τοῦ Ἀράχθου τμήμα καὶ πότε ἡ λοιπὴ Ἑλληνικὴ Ἡπειρος;—5. Ποῖον μέρος τῆς Ἡπείρου ἔχει ὑπαχθῆ εἰς τὴν Ἀλβανίαν;

(Γεν. ἄποψις. Ἐκ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας αἱ ὄροσειραὶ συνεχίζονται ΒΒΔ. καὶ καταλαμβάνουν πλατεῖαν ζώνην ἐπὶ ὅλης τῆς χώρας αὐτῆς. Ἡ δυτικωτέρα ὄροσειρά, τὰ *Κεραύνεια* ὄρη (κ. τῆς Χιμάρας, 2025), καταλήγουν εἰς τὸ ἀκρωτήριο *Ἀκροκεραύνεια* (ἐν τῇ Βορ. Ἡπείρῳ). Τὸ πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἔδαφος ἔχει κατακρημνισθῆ, ἐν μέρος δὲ τοῦ κόλλου ἔχει προσχωθῆ ὑπὸ τῶν ποταμῶν (Ἄραχθος, Λοῦρος). Ἀπὸ τὰς προσχώσεις ἔχει σχηματισθῆ τὸ *Ἀμβρακικὸν* βαθύπεδον, τὸ ὁποῖον πρὸς τὸν κόλπον ἔχει ἔλη καὶ λιμνοθαλάσσας (ὅπως καὶ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελφίου [εἰς τὴν Αἰτωλίαν]). Εἰς μακρὰς κοιλάδας ῥέουν κατὰ ΒΔ. διεύθυνσιν οἱ ποταμοὶ *Ἄφος* καὶ *Ἄψος*. Οἱ ποταμοὶ ὅμως *Θύαμις* (κ. Καλαμᾶς) καὶ *Ἀχέρον* ῥέουν εἰς ἐγκάρσιον διεύθυνσιν πρὸς τὰς ὄροσειράς (Ν.Δ.) καὶ τὰς κόπτουν. Διὰ τοῦτο σχηματίζονται ἐδῶ φάραγγες μεσσκοτεινὰς ὄχθας. Αἱ θορυβῶδεις φάραγγες τοῦ Ἀχέροντος εἶχον σχηματίσει τὴν ἰδέαν εἰς τοὺς ἀρχαίους ὅτι ἐδῶ εἶνε ἡ εἴσοδος εἰς τὸν Ἄδην. Εἰς τὸ μέσον τῆς Ἡπείρου σχηματίζεται καὶ ὑψίπεδον κλειστὸν (ὑψ. 460 μ.), τὸ τῶν *Ἰωαννίνων*, τὸ κέντρον τοῦ Ἡπειρωτικοῦ πληθυσμοῦ. Ὅπως εἰς τὴν Αἰτωλίαν, καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον ἡ συγκοινωνία εὐκολύνεται κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν (ἐκ Β. πρὸς Ν.). —

✓ α') Τὸ ὑψίπεδον τῶν *Ἰωαννίνων* (π. Ἑλλοπία) ὀρίζεται ΝΔ, ἀπὸ τὸ ὄρος Τόμαρον (ὑψος 2000 μ.) καὶ ΒΑ. ἀπὸ τὸ Μιτσικέλι. Ἀπὸ τὰς πηγὰς τοῦ ὑψιπέδου σχηματίζεται εἰς τὸ χαμηλότερον μέρος ἡ λίμνη τῶν *Ἰωαννίνων* (π. Παμβῶτις). Ἐδῶ τὰ ὄρη ἐμποδίζουν τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλασσίας θερμοκρασίας καὶ τὸ κλίμα τὸν χειμῶνα εἶνε ψυχρότερον παρὰ εἰς τὰ πα-

ράλια. Εὐδοκιμοῦν οἱ δημητριακοὶ καρποί, ἡ ἄμπελος καὶ τὰ ὄπωροφόρα δένδρα. Κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἤκμασεν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Τομάρου ἡ πόλις «Δωδώνη», μὲ τὸ ἀρχαιότατον μαντεῖον τοῦ Διός. Ἀπὸ τὸν μεσαιῶνα ἰδρύθη ἡ πρωτ. τῆς Ἡπείρου **Ἰωάννινα** (21) κατὰ τὴν ὄχθην τῆς ὁμωνύμου λίμνης,

Εἰκ. 39. Τὰ Ἰωάννινα μετὰ τῆς ὁμωνύμου λίμνης (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

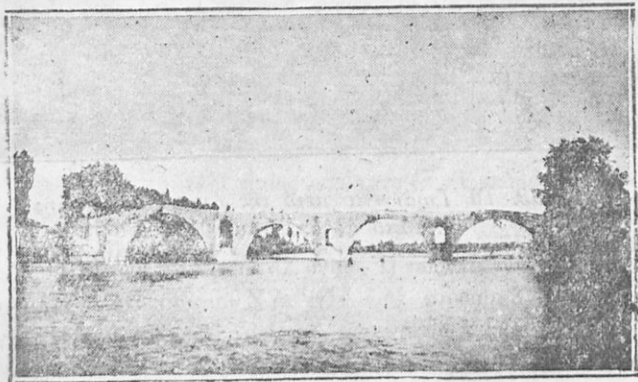
πατρὶς διασῆμων ἀνδρῶν (Γεωργ. Χατζηκόστα, Καπλάνου, Δομτόλη κ. ἄ). Σπουδαία ἐδῶ εἶνε ἡ Ζουσιμαία σχολή, ἀπὸ τὴν ἧσιν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐξῆλθον πολλοὶ λόγιοι ἐργασθέντες ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας.

Ἡ ἀκμάζουσα κτηνοτροφία εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἡ μεγάλη παραγωγή ἐρίων συνετέλεσαν ἐδῶ εἰς ἴδρυσιν ὑφαντουργικῆς σχολῆς. Τὰ Ἰωάννινα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ μὲ ἡρωϊκὴν ἐφοδὸν τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913 (Μπιζάνι).

(β) **Ἀμβρακικὴ πεδιάς.** Ὁδὸς ἐξ Ἰωαννίνων διέρχεται τὰ πρὸς Ν. στενὰ τῶν ὀρέων καὶ ἐξέρχεται εἰς τὴν Ἀμβρακικὴν πεδιάδα εἰς τὸ χωρίον **Φιλιππιάς** διαχωρίζεται εἰς δύο κλάδους, τῶν ὁποίων ὁ εἰς τελειώνει εἰς τὸ ἐπίνειον **Πρέβεζα** (6) καὶ ὁ ἄλλος εἰς τὴν **Ἄρταν** (7) καὶ τὸ ἐπίνειον αὐτῆς **Κόπραϊναν** (εἰς τὸν Ἀμβρακικόν). Ἡ πεδιάς εἶνε εὐφορωτάτη παράγουσα

ἀραβόσιτον καὶ ἐσπεριδοειδῆ, εἰς δὲ τὰς λιμνοθαλάσσας ἀλιεύονται πολλοὶ ἰχθύες (αὐγοτάραχον τῆς Πρεβέζης) Παρὰ τὴν Πρέβεζαν κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς «Ἀκτίας Νικοπόλεως», ἡ ὁποία διετέλεσε πρωτ. τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τοῦ Ἰουστινινοῦ καὶ ἐξῆς.

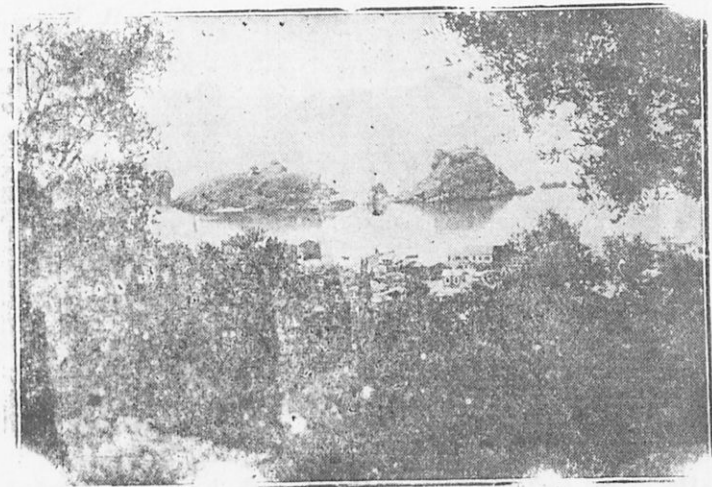
γ'.) Ἡ πρὸς τὸ Ἰόνιον ὄρεινὴ χώρα (κ. Θεσπρωτία). Αἱ πρὸς τὸ Ἰόνιον ὄροσειραὶ εἶνε μὲν χαμηλαί, ἀλλ' ἀπόκημοι, καὶ ἐμποδίζουν τὴν διάβασιν πρὸς τὸ κέντρον τῆς Ἡπείρου (ὄρη τοῦ Ζαλόγγου, τοῦ Σουλίου, ἢ Στουγάρα). Ἐδῶ πίπτει πολλὴ βροχὴ, οἱ δὲ ποταμοὶ Ἀχέρων καὶ Θύαμις (κ. Καλαμᾶς) προσχώνουν μικρὰς πεδιάδας καρποφόρους. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι διὰ τὸ ὄρεινόν τῆς χώρας εἶνε ποιμένες. Εἰς μικροὺς ὄρους εἶνε αἱ κῶμαι *Πάργα* (2) *Ἠγουμενίτσα* καὶ *Σαργιάδα*, εἰς τὰ μεσόγεια δὲ τὸ *Μαργαρίτι* (2 1)2) καὶ ἡ *Παραμυθία*. Παρὰ τὸ χωρίον *Δραγοπὰ* ὑπάρχουν κοιτάσματα πησασφάλτου.

Εἰκ 40. Γέφυρα τῆς Ἀοῖτης ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου

δ'.) Ἡ Πίνδος. Αἱ ἀνατολικώτεραι καὶ ὑψηλότεραι ὄροσειραὶ ὀνομάζονται Πίνδος, ἀποκλείουσαι τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὰς πρὸς Α. χώρας Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν. Ὁ αἰχὴν *Ζυγὸς* (ὑψ. 1650 μ.) ἐπιτρέπει τὴν διάβασιν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, ἀλλὰ μόνον διὰ ἡμίονου. Πρὸς τοῦ Β. Ζυγοῦ (Βόρειος Πίνδος) ὑψοῦται τὸ ὄρος *Σμόλικας* (2630 μ.), τὸ δεύτερον κατὰ

τὸ ὕψος ὄρος τῆς Ἑλλάδος, τὸ **Βοῖον** (κ. Γράμμος, 2500) καὶ ἢ **Τύμφη** (Πάπιγγον, 2500), κατάφυτα ἀπὸ διάφορα μεγάλα δένδρα. Εἰς τὴν Νότιον Πίνδον ὑψοῦται ὁ **Λάικμος** (Περιστέρι 2300) καὶ τὰ **Ἀθαμανικὰ ὄρη** (κ. Τζουμέρκα 2430). Ἡ Πίνδος κατοικεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ Κουτσοβλάχους, οἱ ὅποιοι ζοῦν ἀπὸ τὴν ξυλείαν τῶν δασῶν καὶ τὰ ποίμνιά των. Ὠραιοτάτη εἶνε ἡ περιοχή **Ζαγόρι** μὲ 46 χωρία, κατὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἀράχθου καὶ τοῦ Ἀφου ποταμοῦ. Ἀξιόλογοι ἄλλαι κῶμαι εἶνε τὸ **Μέτσοβον** (πατρίς τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Ἀβέρωφ) παρὰ τὴν

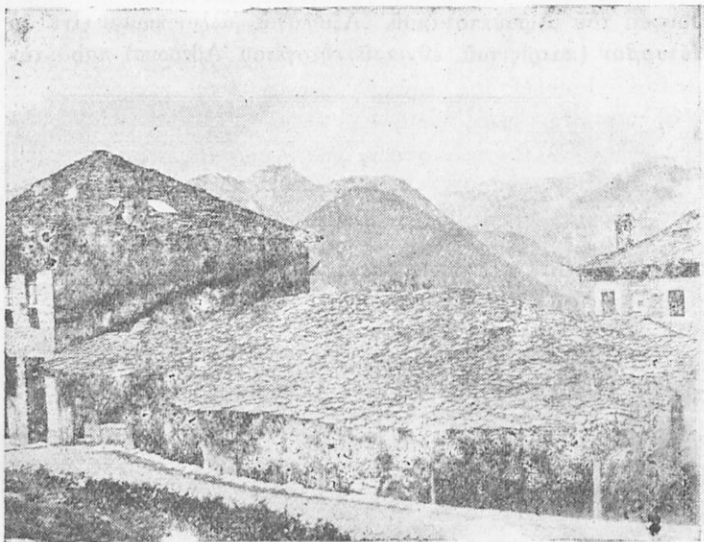

Εἰκ. 41. Ἀποφικ τῆς Πάργας.

ὁδὸν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἡ **Κόνιτσα** (3), εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ Ἀφου ἀπὸ βαθυτάτην χαράδραν.

ε') **Βόρειος Ἡπειρος**. Αὕτη εἶχεν ἀπελευθερωθῆ ἀπὸ τῆς Τουρκίας μὲ τὴν ἄλλην Ἡπειρον τῷ 1913, ἐδόθη ὁμως μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον ἀπὸ τὰς Δυνάμεις εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Περιελάμβανε δύο νομούς, τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τῆς Κορυτσᾶς. Εἰς τὴν Ἀλβανικὴν αὐτὴν Ἡπειρον ὄρει ὁ μέσος καὶ κάτω ῥοῦς τοῦ Ἀφου ποταμοῦ καὶ ὁ Ἄψος. Εἰς τὰς κοιλάδας τῶν ποταμῶν εἶνε σειρὰ ἀπὸ κωμοπόλεις καὶ χωρία. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀφου εἶνε ἡ **Πρεμέτη** καὶ τὸ **Τεπελένι** (ἡ πατρίς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ), πλησίον δὲ καὶ τὸ **Ἀργυροκάστρον** (9). Σπου-

δαῖοι λιμένες εἶνε ὁ *Αὐλὼν* καὶ οἱ *Ἅγιοι Σαράντα*. Ὁ τελευταῖος οὗτος λιμὴν συνδέεται δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ μὲ τὸ *Δέλβινον* (β) καὶ τὰ *Ἰωάννινα*. Περίφημος εἶνε καὶ ἡ ὄρεινὴ περιοχὴ τῶν *Κεραυνίων ὄρεων*, ὅπου εἰς τὰς ὠραίας κόμας κατοικοῦν οἱ *Ἕλληνες Χειμαριῶται*, ὀνομαστοὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν των. (Διὰ τὴν *Κορυτσαὴν* θὰ μάθωμεν εἰς τὴν *Μακεδονίαν*).

Εἰκ. 42. Ἀποφῆς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὸ Μέτσοβον.

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδιαγράφησε τὴν Ἑλληνικὴν Ἠπειρον μὲ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.—2. Εἰς ποίους λιμένας τῆς Ἑλληνικῆς Ἠπείρου προσεγγίζουσιν ἀτιμόπλοια;—3. Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ Σουλίου;—4. Τίνος πατὴρς εἶνε τὸ Μέτσοβον καὶ διατι ἡ Ἠπειρος καλεῖται «εὐάνδρος»;—5. Ταξίδευσε νοερώς ἀπὸ τὴν ἰδίαν σου πατρίδα εἰς Ἰωάννινα.

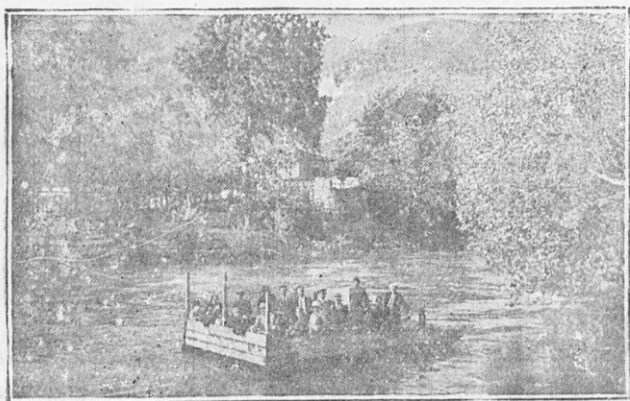
Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυ- σμός	Κάτ. εἰς 1 τ. χιλ.
Ν Ἰωαννίνων	Ἰωάννινα	4.600	150.000	
Ἐπαρ. Ἰωαννίνων				
» Κονίτισης				
» Μετσόβου				
» Πογωνίου	Δελβινάκι			
Ν Ἄρτης	Ἄρτα	1.737	55.000	
Ν Πρεβέζης	Πρεβέζα	1.100	60.000	
Ἐπαρ. Πρεβέζης				
» Φιλιπιάδος				
» Λευκάδος				
Ν Θεσπρωτίας	Ἡγουμενίτσα	1.400	60.000	
Ἐπαρ. Παραμυθίας				
» Φιλιατῶν				
» Μαργαριτίου				
Ἐν ὄλῳ ἡ Ἑλληνικὴ Ἡπειρος		9.652	320.000	

Δ. Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

Ἑρωτήσεις. 1. Ὑπὸ τινων ἄλλων Ἑλληνικῶν διαμερισμάτων ὀρίζεται ἡ Θεσσαλία;—**2.** Ποῦ καὶ ὑπὸ τινων κόλπων βρέχεται ὑπὸ θαλάσσης;—**3.** Ποίαν χερσόνησον παρατηρεῖς (τῆς Μαγνησίας) καὶ εἰς ποῖα ἀκρωτήρια τελειώνει;—**4.** Μέτρησε τὸ ἀνοιγμα τῆς εἰσόδου εἰς τὸν Παρασιτικὸν κόλπον.—**5.** Εὐρὲ εἰς τὸν χάρτην τὰ ὄρη καὶ ἀπομνημόνευσε αὐτά—**6.** Ποία πόλις εἶνε εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Παρασιτικοῦ καὶ πῶς ἐξηγεῖς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς;—**7.** Διὰ τίνος αὐχένος γίνεται ἡ διάβασις ἀπὸ τὴν Ἡπειρον εἰς τὴν Θεσσαλίαν;

Φυσικὴ διάπλασις καὶ ὕδατα. Ἐνῶ ἡ Βορειοδυτικὴ Ἑλλὰς ἔχει νέαν καὶ πτυχωσιγενῆ κατασκευὴν, ἡ Θεσσαλία (πλὴν τῆς Πίνδου) ἀνήκει εἰς τὸ σύστημα τῶν Μακεδονοθρακικῶν ὄρεων, τὰ ὅποια εἶνε παλαιᾶς κατασκευῆς καὶ ὀγκώδη. Αἱ διαρρήξεις εἰδῶ ἔγιναν κατὰ διεύθυσιν ΝΑ.—ΒΔ., τοιαύτην δ' ἔχουν καὶ τὰ δύο μεγάλα καταβυθίσματα, δηλ. τὰ δύο Θεσσαλικά λε-

κανοπέδια. Αὐτὰ εἶνε κλειστὰ καὶ ἄλλοτε τὰ ὕδατα ἐδῶ ἐσημα-
 τίζουν μεγάλας λίμνας. Τὰ ὕδατα ὁμῶς ἤνοιξαν δύο φάραγγας
 μέσα ἀπὸ τὰ ὄρη καὶ ἔφρυσαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς τὸ ΒΑ.
 μέρος· ἐξακολούθουν δὲ νὰ ῥέουν σχηματίζοντα τὸν **Πηγειὸν**
 ποταμόν. Ἡ κυρία πηγὴ τοῦ Πηγειοῦ εἶνε πλησίον τοῦ Ζυγοῦ·
 εἰς τὸ δυτικὸν λεκανοπέδιον δέχεται πολλὰ ποτάμια, τὰ ὁποῖα
 ῥέουσι ἀκτινοειδῶς (Ὀνόχωνος, Ἀπιδανός, Ἀνιπεύς). Ἀπὸ τὸ
 λεκανοπέδιον αὐτὸ διέρχεται τὴν φάραγγα τοῦ Καλαμακίου, δια-
 τρέχει τὸ ἀνατολικὸν λεκανοπέδιον (τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης)
 καὶ ἔπειτα διασχίζει τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν ὄρη μεταξὺ Ὀλύμ-
 που καὶ τῆς Ὀσσης (Κισσάβου), ὅπου σχηματίζεται ἡ ὠραιο-
 κἀτῆ «κοιλὰς τῶν Τεμπῶν». Εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἀνατολικοῦ τού-

Εἰκ. 43. Ὁ Πηγεῖος καὶ τὰ Τέμπε.

του λεκανοπεδίου ὑψώνεται ὁμαλῶς τὸ ἔδαφος καὶ διὰ τοῦτο τὰ
 ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Ἀμύρου, πὺν πηγάζουν κάτω ἀπὸ τὴν
 Ὀσσαν, διευθύνονται πρὸς τὸ ΝΑ. μέρος τοῦ λεκανοπεδίου·
 ἐδῶ σχηματίζεται ἡ λίμνη **Βοιβῆς** (κ. Κάρλα), ἡ ὁποία ἔχει
 πολλοὺς ἰχθῦς.

Κλίμα καὶ προϊόντα. Τὰ ὑψόμενα πρὸς τὴν θάλασσαν
 ὄρη ἐπιδροῦν εἰς τὸ κλίμα οὕτως, ὥστε μόνον αἱ ἀκταὶ καὶ ἡ
 χερσόνησος ἔχουν τὸ μεσογειακὸν κλίμα (γλυκὺ). Τὸ ἐσωτερικὸν
 ἔχει κλίμα ἠπειρωτικόν. Αἱ πεδιάδες εἶνε εὐφοροὶ καὶ σιτοφό-

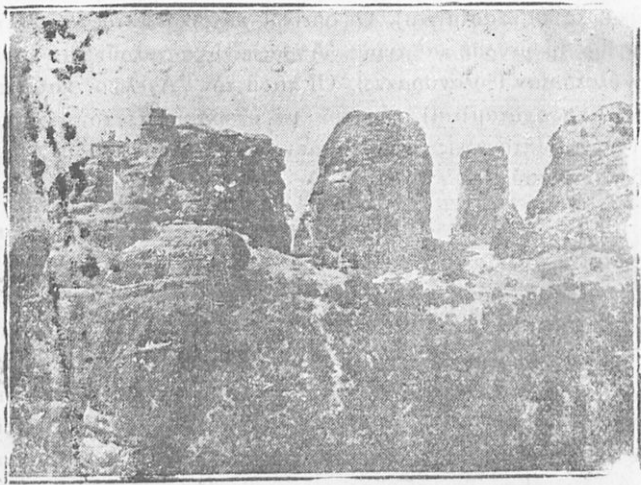
ροι, εἰς δὲ τὰ χλοερὰ λειβάδια τρέφονται πολλὰ πρόβατα, βόες·
καὶ ἵπποι.

α') **Τὰ Θεσσαλικά Ἄγραφα.** Τὸ μέρος τῆς Νοτίου Πίνδου, τὸ ὁποῖον φθάνει μέχρι τοῦ δυτικοῦ λεκανοπέδιου, ἔχει τὸ ὄνομα Θεσσαλικά Ἄγραφα μὲ πολλὰς κορυφὰς ὑψηλὰς ἄνω τῶν 2000 μ. (Βουστικᾶκι, Καράβα, Νεραΐδα, Κόζακας). Ἀπὸ τὸν Λάκμον πηγάζουν ὁ Πηνειὸς καὶ ὁ Ἀχελῷος (κ. Ἄσπροπόταμος). Αὐτὸς ῥέει πρὸς Ν. κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν. Ἐδῶ ὑπάρχουν τὰ μεγαλύτερα δάση τῆς Ἑλλάδος (ἔλατα, ἄγρια πεῦκα, ὄξυαί, κασιανέαι). Οἱ ὄρεινοὶ κάτοικοι ἐκτὸς τῆς κτηνοτροφίας (βούτυρον καὶ τυρὸς Ἄγραφων) ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν ὑλοτομίαν (ξυλάνθρακες). Οἱ παρὰ τὸν Ἀχελῷον κατοικοῦντες (Ἄσπροποταμίται) κόπτουν μὲ ὑδροπρίονας τοὺς κορμούς· καὶ τοὺς ῥίπτουν εἰς τὸν ποταμὸν διὰ νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ.

β') **Τὸ δυτικὸν λεκανοπέδιον.** Ἐδῶ κατ' ἐξοχὴν καλλιεργεῖται ὁ σῖτος καὶ ὁ ἀραβόσιτος, προσέει δὲ καὶ ἀρκετὸς καπνός, γεώμηλα, ὄσπρια καὶ σησάμι. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐκτάσεις ἐλώδεις, εἰς τὰς ὁποίας τρέφονται ζῶα. Ὅλα τὰ προϊόντα ταῦτα συναθροίζονται εἰς τὰς πόλεις **Καρδίτσαν** (10), **Τρίγκαλα** (20) καὶ **Καλαμπάκαν** (3), αἱ ὁποῖαι συνδέονται σιδηροδρομικῶς ἕως τὸν Παγασιτικὸν κόλπον (τὸν Βόλον). Ἡ Καρδίτσα εἶνε νέα πόλις εἰς τὸ μέσον τῆς πεδιάδος. Τὰ Τρίγκαλα εἶνε ἡ πρωτ. ὁμωνύμου νομοῦ, ὅπου παραχειμάζουν πολλοὶ ποιμένες καταβαίνοντες ἀπὸ τὸν Πίνδον. Ἡ δὲ Καλαμπάκα (οἱ Σταγοὶ τῶν Μεσαιωνικῶν χρόνων) εὐρίσκεται πέραν τοῦ Πηνειοῦ καὶ κάτω ἀπὸ ὑψηλοὺς καὶ ἀποτόμους βράχους, οἱ ὁποῖοι λέγονται «Μετέωρα». Ἐπάνω εἰς αὐτὰ ἦσαν ἄλλοτε 21 μοναστήρια, ἐκ τῶν ὁποίων 4 σήμερον διατηροῦνται. Ἄλλοτε εἰς αὐτὰ ἀνέβαινον μὲ κρεμαστὰς κλίμακας ἢ μὲ δίκτυον, τὸ ὁποῖον ἀνέσυσρον οἱ μοναχοὶ, σήμερον ὅμως ἀναβαίνουν μὲ κλίμακας, αἱ ὁποῖαι ἐσκαλισθησαν εἰς τὸν βράχον. Οἱ βράχοι αὐτοὶ ἔχουν σχηματισθῆ ἀπὸ διάβρωσιν τῶν ὑδάτων ἐπάνω εἰς μεγάλον ὄγκον κροκαλοπαγῆ. Τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τοῦ λεκανοπέδιου (πεδιάς τῶν Φαρσάλων) ἐκτείνεται κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν δύο ἐγκαρσίων Θεσσαλικῶν ὁδῶν, δηλ. Καλαμπάκας — Βόλου καὶ Δομοχοῦ—Τεμπῶν. Εἶνε ὀνομαστὸν εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ τὴν

ἔδω νίκην τοῦ Καίσαρος κατὰ τοῦ Πομπηίου (48 π. Χ.) παρὰ τὴν Φάρσαλον καὶ τὴν νίκην τοῦ Ρωμαίου Φλαμινίου ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Ε' (197 π. Χ.) παρὰ τὴν θέσιν «Κυνὸς Κεφαλαί». Ἡ σημερινὴ **Φάρσαλος** ἔχει 3 1)2 χιλ. κ., ἔξακολουθεῖ ὅμως νὰ ἔχη ὄψιν Τουρκοπόλεως.

γ') **Κρόκιον πεδίων.** Χαμηλὴ λοφοσειρὰ κατερχομένη ἀπὸ τὴν Ὀθρὸν χωρίζει παράλιον πεδιάδα πρὸς τὸν Παγασιτικὸν κόλπον, τὸ Κρόκιον πεδίων (ἢ πεδιάς τοῦ Ἄλμυροῦ). Ἐνταῦθα

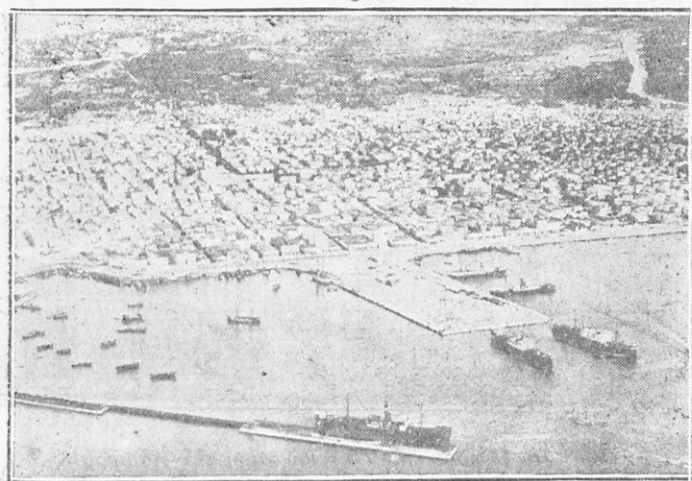

Εἰκ. 44. Τὰ Μετέωρα.

καλλιεργεῖται πολὺς καπνὸς καὶ ἔχει κέντρον τὸν Ἄλμυρόν (6).

δ') **Μαγνησία.** Οὕτω λέγεται ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν ὄρεινὴ χώρα ἀπὸ τῶν Τεμπῶν μέχρι τῶν ἀκρωτηρίων **Σηλαιάς** καὶ **Τρίκερι**. Εἰς τὴν γεωλογίαν τμῆμα ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν ὑψηλὸν μεταξὺ κατακρημνίσεων ἢ καταβυθισμάτων, λέγεται «ὄρηξιγενὴς προεσοχή». Αὕτη ἡ ὄρηξιγενὴς προεσοχή, ἡ Μαγνησία, εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μεσογειακοῦ κλίματος. Ἐκτὸς τῶν φυσικῶν δασῶν, τὰ ὁποῖα εἶνε εἰς τὴν ὑψηλὴν ζώνην ἀπὸ ὀξύας καὶ κασιανέας, χαμηλὰ εἶνε κατάφυτος ἀπὸ δένδρα ὀπωροφόρα (μηλέας, κερασέας, ἐλαίας κ. ἄ.), οἱ δὲ κάτοικοι ἄν καὶ ὄρεινοί, ζοῦν ἀπὸ τὴν δενδροκομίαν. Εἰς μερικά μέρη ἀσχολοῦν

ται καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, ὡς εἰς τὴν κώμην **Ἁγιάν** (3), ἡ ὁποία κεῖται κάτω ἀπὸ τὴν Ὀσσαν. Ἡ μεγάλη δενδροκομία παρατηρεῖται πρὸ πάντων εἰς τὸ ὄρος Πήλιον, ὅπου ὑπάρχουν 24 μεγάλα χωρία (Μακρυνίτσα, Πορταριά, Ἅγιος Λαυρέντιος, Λεχώνια, Μηλέαι, Ζαγορά, Κισσός, Τσαγκαράδα, Τρίκερι κ.ἄ.). Αἱ ἀκταὶ τῆς Μαγνησίας εἶνε ἀπόκρημνοι καὶ ἀλίμενοι, διὰ τοῦτο ὡς μόνος λιμὴν τῆς ἐνδοχώρας ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν ὁ μυχὸς τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Παλαιὰ ἐδῶ ἤκμασαν κατὰ σειρὰν αἱ πόλεις «Ἰωλκός», αἱ «Παγασαί» (ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ κόλπου) καὶ ἡ «Δημητριάς». Εἰς τὴν θέσιν τῆς Ἰωλκοῦ ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὸ ἐπίνειον τῆς Θεσσαλίας **Βόλος** (42), ὁ

Εἰκ. 45. Ὁ Βόλος δρῶμενος ἀπὸ ἀεροπλάνου.

ὁποῖος σήμερον εἶνε ἡ μεγαλυτέρα πόλις αὐτῆς. Ἐχει κανονικωτάτην ρυμοτομίαν καὶ σπουδαίαν ἐμπορικὴν κίνησιν. Ἡ πρόοδος τοῦ ἐμπορίου εὐκολύνει καὶ τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας καὶ σήμερον ὑπάρχουν ἐδῶ μηχανουργεῖα, ἀλευρόμυλοι, ἐριουργεῖα, νηματουργεῖα, κ.τ.λ.

ε') Ἡ πεδιάς τῆς **Λαρίσης** (ἀνατολ. λεκανοπέδιον). Ἐκ τοῦ Βόλου σιδηροδρομικὴ γραμμὴ διέρχεται τὰ πλησίον ὑψώματα καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ ἀνατολικὸν λεκανοπέδιον τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εὐρίσκεται ἡ κώμη **Βελεστῖνον** (2), αἱ

χαΐαι Φεραὶ (ἢ πατρὶς τοῦ Ρήγα). Πλησίον ταύτης γίνεται διακλάδωσις τῶν γραμμῶν, καὶ ἡ μὲν μία πηγαίνει πρὸς τὰ Τρίκαλα καὶ τὴν Καλαμπάκαν, ἡ δ' ἄλλη εἰς τὴν Λάρισαν. Ἡ **Λάρισα** (24) ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶνε σπουδαιοτάτη πόλις τῆς Θεσσαλίας. Κεῖται κατὰ τὸν Πηγειὸν ποταμὸν, διέρχεται δὲ ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὁ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Μακεδονίαν σιδηρόδρομος. Βορειότερον, ὅπου διέρχεται ὁ παραπόταμος τοῦ Πηγειοῦ **Εὐρωπος**, κεῖται ἡ μικρὰ πόλις **Τύρναβος** (6).

Ἀπὸ τὴν Λάρισαν ὁ σιδηρόδρομος διέρχεται τὰ Τέμπη διὰ νὰ φθάσῃ τὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν

Εἰκ. 46. Γέφυρα τοῦ Πηγειοῦ παρὰ τὴν Λάρισαν.

Μακεδονίαν, ἀμαξιτὴ δὲ ὁδὸς ὑπερβαίνει τὰ παλαιὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν βορειότεραν περιοχὴν τῆς Θεσσαλίας, τὴν Περραιβίαν.

στ') **Περραιβία** (ἐπαρχία Ἐλασσῶνος). Ἡ περιοχὴ αὕτη περικλείεται ἀπὸ ὑψηλὰ ὄρη (Καμβούνια, Τιτάριον, Ὀλυμπος) καὶ διασχίζεται ἀπὸ τὸν παραπόταμον τοῦ Πηγειοῦ **Εὐρωπον** (κ. Ξεριᾶς), παρὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν μικραὶ κοιλάδες. Ἀπ' ἐδῶ ἀνοίγονται δύο δίοδοι πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Μεταξὺ τοῦ Τιταρίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου ἡ στενὴ ὁδὸς τῆς **Πέτρας** φέρει πρὸς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν, ἡ δὲ τοῦ **Σαρανταπόρου**

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμός	Κάτ. εἰς 1 τ. χιλ.
N. Τρικινάλων Ἐπαρ. Τρικινάλων » Καρδίτσης » Καλαμπάκας	Τρίκκαλα	5.766	215.000	
N. Λαρίσης Ἐπαρ. Λαρίσης » Φαρσάλων » Ἄλμυροῦ » Βόλου » Ἄγιᾶς » Τυρνάβου » Ἐλασσῶνος	Λάρισα	7.570	280.000	
Ἐν ὄλῳ		13.336	495.000	

μεταξὺ τοῦ Τιταρίου καὶ τῶν Καμβουνίων) πρὸς τὴν Δυτικὴν. Ἡ τελευταία αὕτη ἔγινε περίφημος εἰς τὴν νέαν ἱστορίαν (τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους) διὰ τὴν πρώτην νίκην τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Τούρκων (9 Ὀκτωβρίου 1912). Κέντρον τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἶνε ἡ Ἐλασσῶν (2), μὲ ὄχυρόν φρούριον.

Ἀσκήσεις.—*Σχεδιαγράφησε τὴν Θεσσαλίαν μὲ τὰς σιδηροδρ. γραμμὰς καὶ θέσε τὰς πόλεις διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται αὗται.*—2. *Ὀνόμασε τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τί ἀσχολοῦνται οἱ κάτοικοι εἰς αὐτάς;*—3. *Ποῖον μακρὸν ὄρος ὀρίζει τὴν Θεσσαλίαν ἐκ Νότου;*—4. *Πότε ἠνώθη μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἡ Θεσσαλία καὶ πότε ἡ Περγραιβία;*—5. *Διὰ ποίους λόγους διαφέρουν οἱ ὄρεινοὶ κάτοικοι ἀπὸ τοὺς πεδινοὺς εἰς τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὴν διανοητικότητα;*—6. *Συμλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα.*—7. *Ποῖον μέρος τοῦ νομοῦ Τρικινάλων ἔχει ἀραιότερον πληθυσμὸν καὶ διατί;*

Ε΄. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

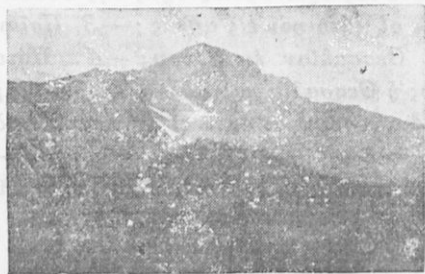
Ἐρωτ.—1. *Μεταξὺ τίνων μοιρῶν γεωγρ. πλάτους καὶ γ. μήκους ἐκτείνεται ἡ μεγάλη αὕτη χώρα;*—2. *Παρατήρησε Ἰω. Σαρεῆ Γεωγραφ. Ἑλλάδος Α΄ Γυμνασίου. Ἐκδ. Ε΄. 1937* 5

τά βόρεια σύνορα ὑπὸ ποίων ὄρεων προστατεύονται.—3. Ποῖοι οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας;—4. Ποῖαν χερσόνησον τῆς Μακεδονίας παρατηρεῖς καὶ πρὸς ποῖαν ἄλλην ὁμοιάζει;—5. Ποῖαν παράκτιον νῆσον βλέπεις;—6. Ὄνόμασε τοὺς κόλπους αὐτῆς.—7. Ὑπὸ τίνων ἑλληνικῶν διαμερισμάτων ὀρίζεται καὶ ὑπὸ τίνων κρατῶν πρὸς Α;—8. Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος (Παῦλος Μελάς) καὶ διὰ ποίων μερῶν προήλασε τῷ 1912—1913 ὁ Ἑλληνικὸς στρατός;—9) Ποῦ ἔγιναν σπουδαῖαι μάχαι;

Γενικά. Ὅπως ἡ Θεσσαλία, οὕτω καὶ ἡ Μακεδονία εἶνε παλαιὰ ὀγκώδης χώρα κατακομματιασμένη. Ἡ διάπλασις τοῦ ἔδαφους παρουσιάζεται περισσότερον ἀνώμαλος παρὰ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Χαμηλὰ λεκανοπέδια εὐφορα (ὅπως ἐν Θεσσαλίᾳ) ἢ πλῆθος ὑψιπέδων (ὅπως ἐν τῇ Ἀνατολ. Ἀρκαδίᾳ) χωρίζονται ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρεων. Ὀλίγα μόνον παράλια μέρη κεῖνται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μεσογειακοῦ κλίματος. Τὰ ἄλλα ἔχουν κλίμα ἠπειρωτικόν, εἰς δὲ τὰ ὄρη ὁ πληθυσμὸς εἶνε ὀλίγος καὶ ὁ βίος σκληρός. Ἡ τοιαύτη διαίρεσις τῆς χώρας εἰς μικρὰς περιοχὰς ἦτο αἰτία νὰ κατοικήσουν ἐδῶ λαοὶ γειτονικοὶ διάφοροι μεταξὺ των (Ἕλληνες, Τοῦρκοι, Σλάβοι καὶ ἄλλοι), σήμερον ὅμως ὅποτε ἔγινεν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐδῶ Ἕλληνες πρόσφυγες, ἔγινεν ὁμοιογένεια εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν. Ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία διαίρεται εἰς τὴν Δυτικὴν, Κεντρικὴν καὶ Ἀνατολικὴν.

1) ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ Δυτ. Μακεδονία εἶνε μεσόγειος καὶ ἔχει πρὸς Δ. τὴν βόρειον Πίνδον (Βοῖον, Σμόλικας), ἡ ὁποία κλείει αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἡπείρου. Παράλληλως καὶ ἀνατολικῶς ταύτης ἄλλη ὄροσειρὰ πε-

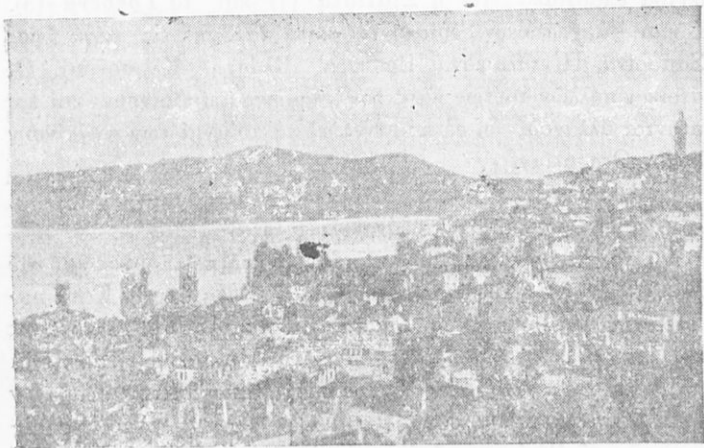
Εἰκ. 47—Ἡ ὑψηλότερα κορυφή τῆς Πίνδου Σμόλικας.

ριαλαμβάνει τὰ ὑψηλὰ ὄρη Βαρνοῦς (ὑψ. 2530), Βίτσι (2130), Ἀσνιον (2110), καὶ Μπούρινον. Τρίτη ὄροσειρὰ ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς Μπάμπουνας (Σερβικὴ Μακεδονία) σχηματίζουσα κατὰ σειρὰν τὰ ὄρη Βόραν (2500 μ.), Βέρμιον (2000) καὶ Πιερρον. Ἡ τελευταία αὕτη

ὄροσειρά κλείει τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Κεντρικὴν. Μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων ὄροσειρῶν διακρίνονται δύο σειραὶ λεκανοπεδίων, δυτικὴ καὶ ἀνατολική.

α') **Δυτικὴ σειρά.** (Ἡ περιοχὴ τῶν Δεσσαρητικῶν λιμνῶν καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Ἄνω Ἀλιάκμονος).

1. Πρὸς Β. τῆς Πίνδου ἀνοίγονται τρία ὑψηλὰ λεκανοπέδια, τὰ ὁποῖα φέρουν λίμνας. Εἰς τὸ κεντρικὸν καὶ ὑψηλότερον (845 μ. ὕψ.) εἶνε ἡ λίμνη **Βρυγηλῆς** (κ. Πρόσπα), εἰς τὴν ὁποίαν εἶνε τὰ ὄρια τριῶν κρυστῶν (τίνων;). Εἶνε μεγάλη λίμνη, ἀβαθὴς μὲ πολλοὺς καὶ μεγάλους ἰχθῦς, χωρὶς νὰ ἔχη ἔκρουον. Ἡ λίμνη τῆς Ἀχρίδος εἶνε εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ ἔχει ἔκρουον τὸν ποταμὸν Δρίλωνα. Εἰς τὸ Νότιον λεκανοπέδιον εἶνε

Εἰκ. 48.—Ἡ πόλις Καστορεία.

ἡ μικρὰ λίμνη τῆς **Σόβιανης**, ἡ ὁποία σχηματίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Δεβόλη (παραποτάμου τοῦ Ἄψου). Τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο τῆς Κορυτσᾶς εὐρίσκεται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ Ἰωαννίνων—Μοναστηρίου καὶ ἐν γένει Ἡπείρου καὶ Δυτικῆς Μακεδονίας. Διὰ τοῦτο ἀνεπτύχθη ἐνταῦθα ἡ πόλις **Κορυτσά** (20) ὡς ἐμπορικὸν κέντρον καί, πρὶν ὑπαχθῆ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, εἶχε καιοίκους ὄλους σχεδὸν Ἕλληνας.

2. Ἡ πρὸς Α. τῆς Πίνδου χώρα ἔχει πετρώματα νεογενῆ καὶ διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονος, ὁ ὁποῖος ρεεῖ ἐνταῦ-

θα κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν. Ὁ Ἀλιάκμων πλησιάζει τὴν Θεσσαλίαν καὶ εὐρίσκει ἐμπόδιον τὰ νεογενῆ ὠσαύτως Χάσια ὄρη, διὰ τοῦτο στρέφεται κατὰ διεύθυνσιν κάθετον (BA.) καὶ κόπτει τὰς δύο ὄροσειρὰς διὰ τὰ ἐξέλθη εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν. Λάση ἐκ δρυῶν σκεπάζουν μεγάλας ἐκτάσεις καὶ πλούσια ὄρυκτὰ (λιγνίται) εὐρίσκονται εἰς τὴν νοτίαν ἐπαρχίαν τῶν Γρεβενῶν. Πολλὰ χωρία καὶ κωμοπόλεις ὑπάρχουν εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην. Εἰς τὸ λεκανοπέδιον τῆς «Καστορείας», ὅπου σχηματίζεται ἡ δμώνυμος λίμνη (π. Ὀρεσιτιάς), εἶνε κτισμένη ἡ πολίχνη **Καστορεία** (8). Ἡ Καστορεία διασώζει πολλοὺς ναοὺς μὲ βυζαντινὴν τέχνην. Οἱ κάτοικοι μὲ μονόξυλα ψαρεύουν ἰχθῦς τῆς λίμνης ἢ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν οἰκιακὴν βιομηχανίαν τῶν γουναρικῶν (ἐσάρπαι, μασὸν κ.ἄ.). Νοτιώτερον κέντρα ἐπαρχιακὰ εἶνε ἡ **Σιάτιστα** (7) καὶ τὰ **Γρεβενὰ** (3). Κῶμαι βλαχοφώνων εὐρίσκονται κατὰ τὰ ὄρη εἰς μέγα ὕψος (Σαμαρίνα, Πεντάλοφον, Ἐράτυρα, Βλάστη, Κλεισοῦρα). Οἱ κάτοικοι πολλῶν τούτων κατὰ τὸν χειμῶνα μεταβαίνουν καὶ ἐργάζονται ἀλλαχοῦ, οἱ δὲ ποιμένες μὲ τὰ ποιμνιά των πηγαίνουν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. ✓

β') **Ἀνατελικὴ σειρὰ** (Πελαγονία, Ἐορδαία, Κοζάνη), Πολὺ εὐρυχωρότερα εἶνε τὰ ἀνατολικά λεκανοπέδια.

1. Πρὸς Α. τοῦ Βαρνοῦντος μέχρι τῆς Μπάμπουνας καὶ τοῦ Βόρα ἐκτείνεται ἡ εὐφορος «Πελαγονία» (ὑψόμ. 600). Κατὰ μεσημβρινὴν γραμμὴν εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο ῥεεῖ ὁ ποταμὸς **Ἐρίγων** (κ. Τσέρνα), ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ ὁ Ἀλιάκμων, κάμπτεται ἀποτόμως ΒΒΑ, διέρχεται διὰ ἀγρίας φάραγγος τὴν δύσβατον χώραν **Μορίχοβον** καὶ συμβάλλει μὲ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν. Ὁ κύριος ροῦς τοῦ Ἐρίγωνος ἀνήκει εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν, ὅπως καὶ τὸ κύριον κέντρον τοῦ λεκανοπεδίου, τὸ **Μοναστήριον** (40). Ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν εἰς χεῖράς των. Μόνον τὸ νότιον μέρος τοῦ λεκανοπεδίου κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς, ὅπου ἡ πόλις **Φλώρινα** (15), αὐξηθεῖσα ἐσχάτως ἀπὸ πρόσφυγας. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Θεσσαλονίκην.

2. Τὸ ἀμέσως πρὸς Ν. λεκανοπέδιον τῆς «**Ἐορδαίας**», στερεῖται ἐπιγείου ἄκρου. Εἰς τέσσαρας αὐτοῦ γωνίας σχηματίζονται λίμναι, τῶν ὁποίων μεγαλυτέρα εἶνε ἡ **Βεγορῶτις** (BA). Εἰς τὴν ἐδῶ διερχομένην σιδηροδρ. γραμμὴν ἀνεπτύχθη ὁ ἀξιό-

λόγος σταθμὸς Ἀμύνταιον (τὸ γνωστὸν Σόροβιτς ἐκ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου). Ἐκ τούτου ἀμαξιτὴ ὁδὸς διασχίζει τὸ λεκανοπέδιον πρὸς Ν. Διέρχεται ἐκ τῆς προσφυγικῆς πόλεως **Πτολεμαΐδος** (6, ἄλλοτε Καϊλάρια) καὶ φθάνει εἰς τὴν πόλιν Κοζάνην.

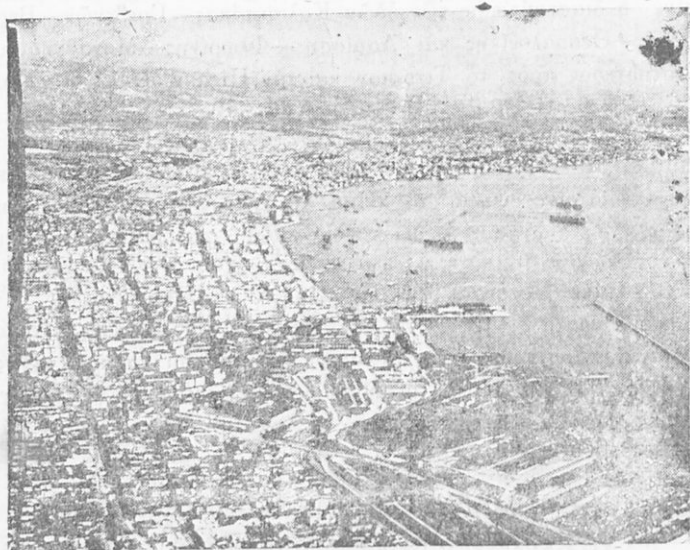
3. Νοτίως τῆς Ἑσθραΐας ἡ ὑψηλὴ χώρα καταπίπτει κατὰ βαθμίδας πρὸς τὸν μέσον ῥοῦν τοῦ Ἀλιάκμονος, ὅπου καὶ κοιλὰς ὕψους 200 μ. (ἐπαρχία Κοζάνης). Ἐμπορικὸν ἐνταῦθα κέντρον εἶνε ἡ **Κοζάνη** (4), εἰς βαθμίδα ὕψους 700 μ. Ἐνταῦθα εἶνε ἡ διασταύρωσις τῶν ὁδῶν Καλαμπάκας—Γρεβενῶν—Βερορίας—Θεσσαλονίκης καὶ Λαρίσσης—Φλωρίνης—Μοναστηρίου. Νοτιώτερον πρὸς τὸ Τιτάριον καὶ τὸν Πίερον ἀξιόλογοι κωμότητες εἶνε τὰ **Σέρβια** καὶ ὁ **Βελβενδός** (4).

Κλίμα καὶ προϊόντα τῆς Δυτ. Μακεδονίας. Ἐπειδὴ ἡ Δυτικὴ Μακεδονία περιστοιχίζεται ἀπὸ ὑψηλὰ ὄρη καὶ τὰ λεκανοπέδια εἶνε ὑψηλά, τὸ κλίμα αὐτῆς τὸν χειμῶνα εἶνε ψυχρόν, ἡ δὲ χιὼν συχνή. Ἡ θερμοκρασία καταβαίνει πολλάκις 12°—16° ὑπὸ τὸ μηδέν, ἡ δὲ μέση θερμοκρασία τοῦ Ἰανουαρίου εἶνε 1° (ἐν Ἀθήναις 9°). Τὸ κλίμα ὅμως εἶνε ὑγιεινόν. Τὰ ἄφθονα ὕδατα συντελοῦν εἰς τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους. Παράγεται **ἀραβόσιτος**, **σίτος** καὶ ἄλλοι δημητριακοὶ καρποί, **οἶνος**, **καπνός**, **ὄσπρια**. Πολλὰ μέρη ἀφίνονται ὡς βοσκὴ προβάτων, βοῶν, βουβάλων καὶ ἵππων καὶ πολλὰ εἶδη κτηνοτροφικὰ παράγονται (βούτυρον, τυρός).

2. ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

α') **Τὸ Κεντρικὸν βαθύπεδον** (Καμπανία). Τὸ κεντρικὸν βαθύπεδον ὀρίζεται ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν διὰ τῶν ὄρέων Βόρα, Βερμίου καὶ Πιέρου. Μεταξὺ τῶν δύο πρώτων ἀνοίγεται ἡ κυρίως δίοδος, ἡ τῆς Ἑδέσσης, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ ἡ Δυτικὴ Μακεδονία μὲ τὴν Κεντρικὴν καὶ ἐξέρχεται ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ Αἰγαῖον (τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης). Τὸ μέγα τοῦτο βαθύπεδον βρέχεται ἀπὸ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον καὶ εἶνε προσχωσιγενές, δημιούργημα τῶν δύο κυρίων ποταμῶν, οἱ ὅποιοι διαρρέουν τοῦτο, τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ Ἀξιοῦ. Ἀβαθῆς καὶ ἐλώδης λίμνη, ἡ τῶν Γιαννιτσῶν, διαιρεῖ τοῦτο εἰς δύο, τὸ τῶν **Γιαννιτσῶν** καὶ τὸ τῆς **Θεσσαλονίκης**. Παράγει σιτηρά, καπνόν, βάμβακα καὶ τρέφει πολλὰ ζῶα. Ἡ ἐνέργεια τῶν ποταμῶν ἐνταῦθα ὑπῆρξεν ἡ αἰτία ὥστε ἄλλη πόλις τὴν παλαιότητα ἐποχὴν ἦτο λιμὴν καὶ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας

καὶ ἄλλη ἀργότερον. Κατὸ τὴν 4ην ἑκατον. π. Χ. ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔφθανεν εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς σημερινῆς λίμνης τῶν Γιαννιτσῶν, ὅπου ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἦτο ἡ πρωτ. καὶ λιμὴν Πέλλα. Διὰ τῶν συνεχῶν προσχώσεων αἱ ἀπέναντι εὐρισκόμεναι ἐκβολαὶ τῶν ποταμῶν ἐπλησίασαν ἀναμεταξύ των, ἐν τέλει δὲ ὁ ἐσωτερικὸς κόλπος ἀπεκλείσθη τελείως καὶ ἐσηματίσθη ἡ σημερινὴ *λίμνη τῶν Γιαννιτσῶν*. Ὁ ποταμὸς *Ροιδίας* (κ. Μογλενίτικος), ὁ ὁποῖος ἄλλοτε ἐξέβαλεν εἰς τὸν

Εἰκ. 49. Ἡ Θεσσαλονίκη (ὄρωμένη ἀπ' ἀεροπλάνου).

μυχὸν τοῦ κόλπου, σήμερον ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξέρχεται πάλιν ὁ ποταμὸς *Δουδίας*, ἐκβάλλων εἰς τὸν Θερμαϊκόν. Ἡ τοιαύτη μεταβολὴ τοῦ ἐδάφους ἔφερε καὶ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ κυρίου λιμένος τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ ὅπου παλαιότερον ἦτο ἡ «Θέρμη», ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Κασσάνδρου ἡ *Θεσσαλονίκη* (ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς συζύγου αὐτοῦ, 315 π. Χ.) καὶ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀνεδείχθη ἡ δευτέρα πόλις τοῦ κράτους μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Σφύζονται τὰ βυζαντινὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ τῆς ἀκροπόλεως ὡς καὶ λαμπρότατοι ναοὶ (Ἁγ. Δημητρίου, Ἁγίας Σοφίας, Ἁγ. Ἀποστόλων). Ἡ Θεσσαλονίκη ἐξηκολούθει ἀκμά-

ζουσα καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, μέχρις οὗτου ἀνεκτίθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1912, ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ πολιούχου. Σήμερον εἶνε ἡ δευτέρα πόλις τοῦ κράτους εἰς τὸν πληθυσμὸν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχεν 136 χιλ. κατ., ἐκ τῶν ὁποίων 80 χιλ. ἦσαν Ἰσπανοεβραῖοι, σήμερον δ' ἔχει 260 χιλ. (Ἕλληνες καὶ ὀλίγοι Ἰσπανοεβραῖοι). Ἡ πόλις ἔχει πανεπιστήμιον καὶ βιομηχανικὰ καταστήματα, ἔρχονται δὲ

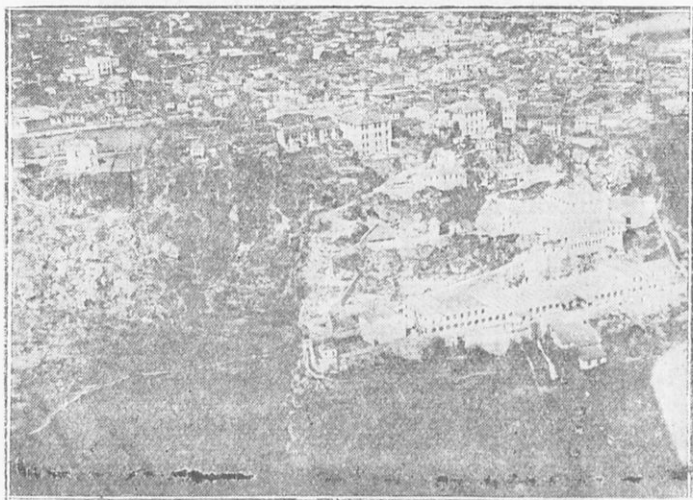

Εἰκ. 50. Νάουσα.

εἰς τὸν λιμένα της, ὅχι μόνον πλοῖα Ἑλληνικὰ ἄλλα καὶ ξένα. Ἐπίσης καὶ κατὰ ἑρᾶν φθάνουν καὶ ἀναχωροῦν τέσσαρες γραμμαὶ σιδηροδρόμων, πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὸ Μοναστήριον, τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ λοιπὴν Εὐρώπην καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰς τὸν λιμένα της ἔχει ὀρισθῆ καὶ ξεχωριστὸν μέρος (ἐλευθέρα ζώνη) ταύτην χρησιμοποιεῖ ἡ Νοτιοσλαβία διὰ τὰ ἐμπορεύματά της, τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀπὸ ἄλλα μέρη καὶ περνοῦν

ἀπὸ ἐδῶ. Ἐκ τοῦ λιμένος ἐξάγονται δέρματα, καπνός, κουκούλια, νήματα καὶ ἄλλα. Ἐν Θεσσαλονίκῃ γίνεται κατ' ἔτος καὶ Διεθνῆς Ἐκθεσις.

Πολλὰ χωρία εὐρίσκονται εἰς τὴν πεδιάδα, ἃν καὶ τὰ ἐδῶ ἔλη φέρουν ἑλονοσίαν, μία δὲ πόλις, τὰ **Γιαννίτσα** (8), πλησίον τῆς ἀρχαίας Πέλλης. Μεγαλύτεραι τῶν Γιαννιτῶν εἰς υγιεινὴν θέσιν καὶ εἰς βαθμίδας τοῦ Βερμίου εἶνε ἡ **Βέρροια** (14), ἡ **Νάουσα** (10) καὶ ἡ **Ἐδεσσα** (10). Αὐταὶ χροσιμοποιοῦν τὰ ὕδατα, τὰ ὁποῖα πίπτουν ὡς καταρράκται, διὰ νὰ ποτίζουσι κήπους καὶ νὰ κινοῦν ἐργοστάσια (νηματουργεῖα, ὑφαντουργεῖα).

Εἰκ. 51. Ἐδεσσα.

Ἡ Ἐδεσσα ἦτο ἡ ἀρχαιότατη πρωτ. τῆς Μακεδονίας πρὸ τῆς Πέλλης καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων μακροτάτη ὁδός, ἡ «Ἐγνατία», ἤρχιζεν ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους (τὴν Ἀπολλωνίαν), διήρχετο διὰ τῆς Πελαγονίας, καὶ διὰ τῆς Ἐδέσσης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης ἔφθανεν ἕως τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ σήμερον διὰ τῆς Ἐδέσσης διήρχεται ἡ δημοσία ὁδὸς καὶ ἡ σιδηρόδρομος πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν.

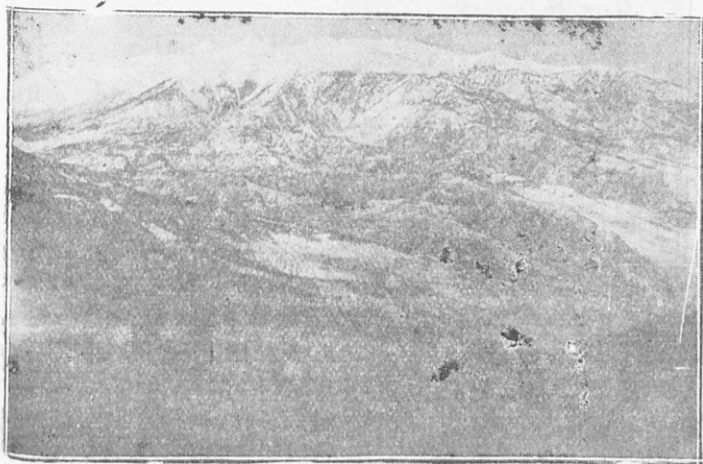
β') **Πιερία**. Ἡ μεταξὺ τῆς Καμπανίας καὶ τῆς Θεσσαλίας περιοχὴ ὀνομάζεται Πιερία ἐκ τοῦ ὄρους **Πιέρου**, τὸ ὁποῖον

ένώνεται με τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Ἑλλάδος, τὸν Ὑλυμπον.

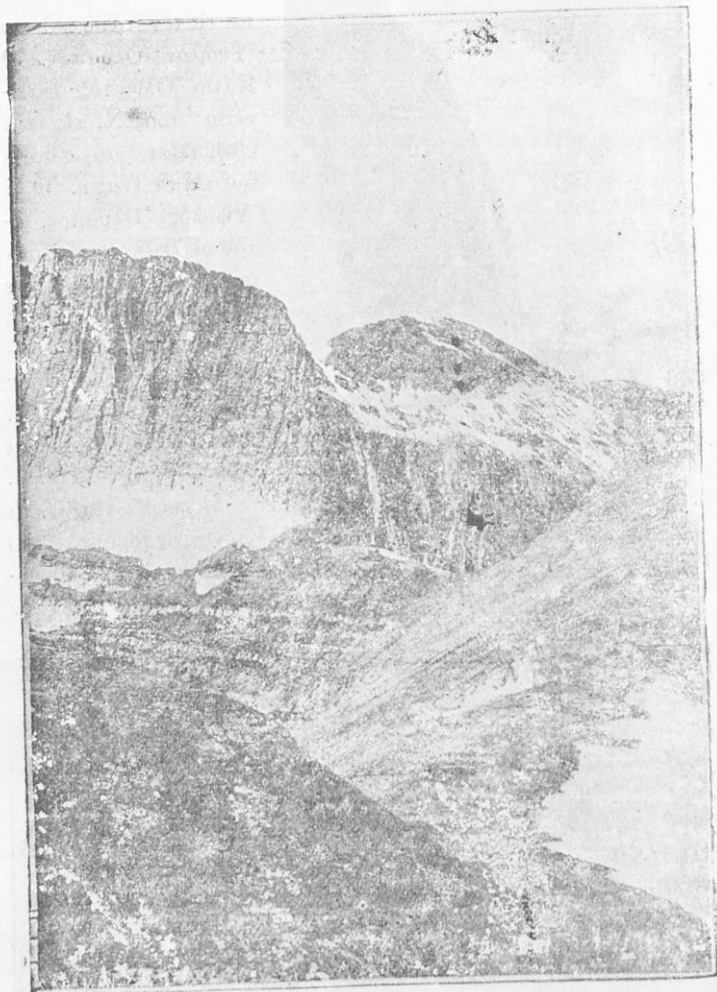
Εἰκ. 52. Κατασράκτης πλησίον τῆς Εδέσσης.

Ὁ Ὑλυμπος διακρίνεται εἰς τὸν Κάτω καὶ τὸν Ὑψηλὸν Ὑλυμπον. Ὁ Κάτω Ὑλυμπος ἐκτείνεται πρὸς Ν. εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ φθάνει ἕως εἰς τὰ Τέμπη. Ὁ δὲ Ὑψηλὸς Ὑλυμπος, ὅπου οἱ Ἕλληγες ἐθεσαν τοὺς θεοὺς αὐτῶν, εἶνε ὄρος ὀγκῶδες καὶ ὠραιότατον μὲ ποικίλλα δένδρα, τὰ ὅποια φθάνουν μέχρις ὕψους 2000 μ. Πολλὰ αὐτῶν κορυφαὶ εἶνε ἄνω τῶν 2500 μ. αἱ δὲ ὑψηλόταται, τὰ Κτένια, φθάνουν 2920 μ. Περιηγηταὶ ἀνέρχονται εἰς τὸν Ὑλυμπον

Εἰκ. 53 Γενικὴ ἄποψις τοῦ Ὑλύμπου (ἀπὸ ἀεροπλάνου)

κυρίως ἀπὸ τὸ χωρίον Λιτόχωρον. Πρὸς] εὐκολίαν αὐ-
τῶν ἔχει κτισθῆ «καταφύγιον» εἰς ὕψος 2000 μ., ἀπὸ τούτου

Εἰκ. 54. Αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τοῦ Ὀλύμπου.

δὲ ἐξησκημένοι ὀρειβάται ἀνέρχονται εἰς τὰς ὑψηλὰς κορυφάς,
ἐπάνω ἀπὸ τεραστίας κόγχας. Διακλάδωσις τοῦ Πιέρου² (πρὸς Β.)
φθάνει μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ σχηματίζει ὄχουρὰν θέσιν, τὴν
«Πύδναν», τὴν ὁποίαν ἠθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ ὁ τελευταῖος βα-

σιλεύς τῆς Μακεδονίας Περσεύς (168 π. Χ.) ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Ἐκ τῆς ἀπορίας τοῦ μέρους τούτου (σήμερον Κίτρος) ὅπου καὶ πλουσία ἀλυκή, ἀπλοῦται μέχρι τῶν Τεμπῶν παραλία ἐλώδης. Διὰ τοῦτο οἱ ἐδῶ κάτοικοι ἔχουν στρέψει περισσότερον τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ πλουσία δάση τοῦ Πιέρου καὶ τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ κυρία ἐδῶ πολίχνη, ἡ **Κατερίνη** (7), εἶνε κέντρον τῆς ξυλείας καὶ τῶν ξυλανθράκων.

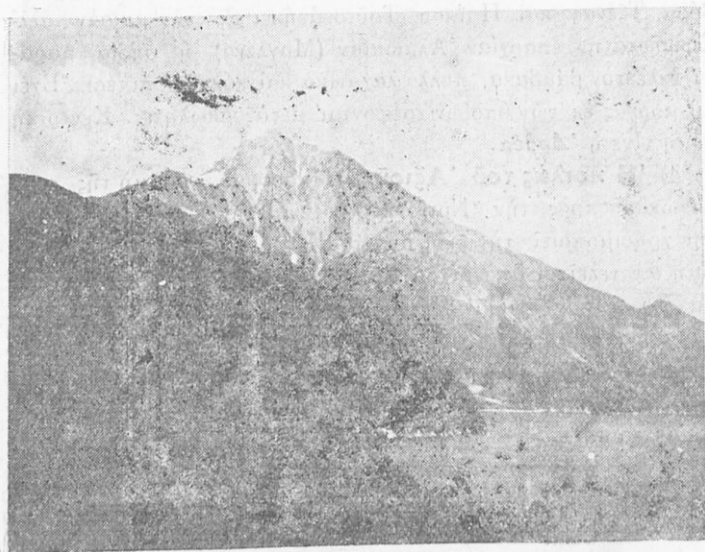
γ') **Ἀλμωπία** (ἢ Μογλενά). Ὁ Ροιδίας ποταμὸς κατέρχεται ἀπὸ λεκανοπέδιον, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ὑπὸ τῶν ὄρεων Βόρα, Τζένας καὶ Παῖκου. Τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν μικρὰν ἀλλ' εὐφορωτάτην ἐπαρχίαν Ἀλμωπίαν (Μογλενά), ἡ ὁποία παράγει ἐκλεκτὸν βάμβακα, πολλὰ λαχανικὰ καὶ κόκκινον πιπέρι. Ἐχει καὶ μορέας ἐκ τῶν ὁποίων τρέφονται μεταξοσκώληκες. Κεντρικὴ κώμη εἶνε ἡ **Ἀρδέα**.

4) **Ἡ κοιλάς τοῦ Ἀξιού**. Ἡ πρὸς Β. γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας πρὸς τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην χρησιμοποιεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ἀξιού. Ἡ κοιλάς αὕτη ὁποτελεῖται ἀπὸ μικρὰ λεκανοπέδια, τὰ ὁποῖα χωρίζονται διὰ ὑψωμάτων διαβρωθέντων ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μέχρι τοῦ χωρίου **Εἰδομένη** εἶνε ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἐνῶ πέραν τούτου, ἀπὸ τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Γευγελῆς, εἰσέρχεται εἰς τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν. Τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο φθάνει πρὸς Β. (εἰς τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν) μέχρι τῆς φάραγγος **Σιδηρᾶς Πύλης** (Ντεμιρ Καποῦ), σπουδαῖον στρατηγικὸν σημεῖον. Ἐως ἐδῶ, λόγῳ τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, μόλις φθάνει ἡ ἐπίδρασις τοῦ Μεσογειακοῦ κλίματος.

ε') **Αἱ πρὸς ἀνατολὰς δίοδοι**. Πρὸς Α. τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Γευγελῆς, ὅρη μετρίου ὕψους ὀρίζουν τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιού ἀπὸ τὸ λεκανοπέδιον τῆς λίμνης **Δοϊράνης**, ὅπου ἄλλη σιδηροδρομικὴ γραμμὴ λαμβάνει διεὺθινσιν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Εἰς νοτιώτερα ὑψώματα, τὰ ὁποῖα ὀρίζουν τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὸν Ἄν. Μακ. κεῖται ἡ ὀνομαστὴ κωμόπολις **Κιλκίς**, κατὰ δὲ τὸ χαμηλὸν ὄρος Βερτσικος, ὅπου διέρχεται ἡ ἄμαξιτὴ ὁδός, ἡ ὡσαύτως ὀνομαστὸς **Λαχανᾶς**. Κατὰ τὰ δύο ταῦτα χωρία συνέβησαν αἱ περίφημοι νίκαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον (Ἰούnius 1913). Ἡ ἀρχαία ὁμῶς «Ἐγνατία» ὁδὸς ἠκολούθει ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν

τὰ δύο λεκανοπέδια, ὅπου αἱ λίμναι τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (ἢ Λαγκαδᾶ) καὶ ἡ Βόλβη, καὶ ἔφθανεν εἰς τὸν Στρουμονικὸν κόλπον. Εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης λεκανοπέδιον κεῖται ἡ κωμόπολις *Λαγκαδᾶς* (β), παρὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν ἰαματικά ὕδατα.

Γ') **Χαλκιδική.** Νοτίως τῶν κοιλάδων τοῦ Λαγκαδᾶ καὶ τῆς Βόλβης ὑψοῦται ἡ ὄρεινὴ χερσόνησος Χαλκιδική, ὁμοία πρὸς τεραστίαν τριάναν. Ταφροειδεῖς κατακρημνίσεις παράλ-

Εἰκ. 55. Τὸ Ὄρος Ἁθῶς (Ἁγιὸν Ὄρος).

ληλοι πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ἐσημάτισαν τρεῖς μικρὰς χερσονήσους, αἱ ὁποῖα συνδέονται πρὸς τὸν κορμὸν τῆς χερσονήσου μὲ ἰσθμούς. Ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει μέταλλα καὶ ἐξάγει σιδηροπυρῖτιν. Παλαιὰ εἶχε σπουδαίας πόλεις (Ὀλυνθος, Ποτίδαια, ἡ πατρίς τοῦ Ἀριστοτέλους Στάγαιρα, Ἀκανθος). Σήμερον ἡ χώρα κατοικεῖται ἀπὸ κώμας καὶ γεωργικὰ χωρία, ἔχει δὲ τὴν κώμην *Πολύγυρον* (β) ὡς πρωτ. τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς.

Ἡ ἀνατολικωτάτη τῶν τριῶν μικρῶν χερσονήσων, τὸ Ἁγιὸν Ὄρος, συνδέεται διὰ τόσον στενοῦ ἰσθμοῦ, ὥστε παλαιὰ εἶχε κόψει αὐτὸν ὁ Ξέρξης, ὅταν ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

οὕτω δὲ ἡ χερσόνησος ὁμοιάζει μὲ νῆσον. Εἰς τὸ ἐξώτερον ἄκρον ὑψώνεται μεγαλοπρεπῶς ὡς τεράστιος κῶνος τὸ ὄρος Ἅθως (ἢ Ἅγιον Ὅρος, 2000 μ). Ἡ ὄρεινὴ καὶ ὠραιοτάτη αὐτὴ χερσόνησος ἔχει ἰδιαιτέραν διοίκησιν ἀπὸ μοναχούς, ὡς κράτος ἐν κράτει. Περιλαμβάνει 20 μοναστήρια καὶ 12 σκήτας,

Εἰκ. 56. Τὰ στενά τοῦ Νέστου ποταμοῦ. Εἰς τὸ βάθος ἡ πεδιάς τῆς Ξάνθης (ἀπὸ ἀεροπλάνου)

εἰς τὰ ὁποῖα κατοικοῦν 5 χιλ. μοναχοὶ ὀρθόδοξοι (Ἕλληνες τὸ πλεῖστον). Τὴν διοίκησιν ἔχει ἡ «Ἱερὰ Κοινότης», ἡ ὁποία ἐδρεύει εἰς τὸ μοναδικὸν χωρίον τοῦ Ἁγίου Ὅρους, τὰς **Καρυάς**, καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 20 ἀντιπροσώπων (ἓνα ἀπὸ κάθε μονήν).

3. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Φυσ. Διάπλασις. Ύδατα. Ἐάν ἐξαιρέσωμεν τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον κατέχει ἡ Βουλγαρία, τὸ Ἑλληνικὸν μέρος αὐτῆς εἶνε ὄρεινὴ χώρα, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἀνοίγονται δύο εὐφορὰ λεκανοπέδια, τὸ τῶν **Σερρῶν** καὶ τὸ τῆς **Δράμας**. Τὰ πρὸς Β. ὑψηλὰ ὄρη προστατεύουν αὐτὰ ἀπὸ τῶν βορείων ἀνέμων, ἡ **Κερκίνη** (κ. Μπέλες), ὁ **Ὄρβηλος** μὲ τὴν προέκτασιν αὐτοῦ **Μενοίκιον** καὶ ἡ πρὸς τὴν

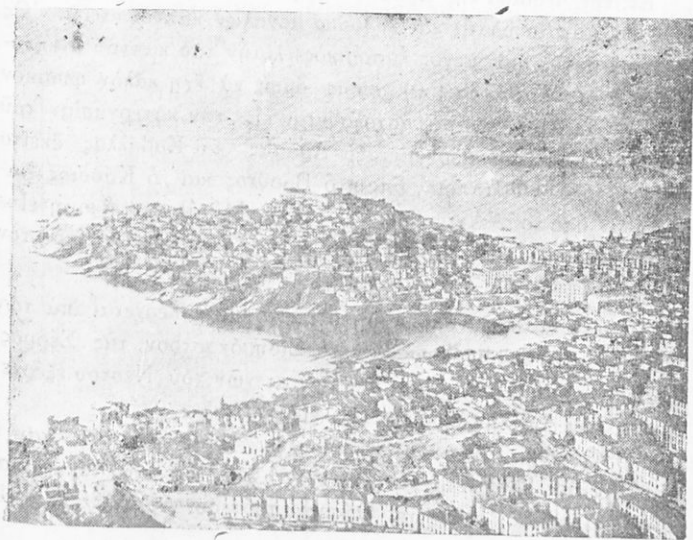
Εἰκ. 57. Ἡ Δράμα ὁρωμένη ἀπὸ ἀεροπλάνου.

Θράκην διατεινομένη **Ῥοδόπη**. Ἀπὸ τὴν ἀκτὴν ἀποκλείεται μὲ τὰ ὄρη **Παγγαῖον**, **Σύμβολον** καὶ τὰ ὄρη τῆς **Δεκάνης**, οὕτω δὲ τὰ ὕδατα τῶν λεκανοπεδίων δὲν εὐρίσκουν ἀμέσως διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν.

Ὁ **Σιτυμῶν** ποταμὸς, διερχόμενος ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς Μακεδονίας διὰ τῶν ὄχυρῶν στενωπῶν τοῦ Κλειδίου (Ροῦπελ), εἰσέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν· εἰς τὸ ἄκρον τῆς πεδιάδος αὐτῆς κί πρὸς τῆς ἐκβολῆς του τὰ ὕδατα συναθροίζονται εἰς

τὴν ἀποξηρανθεῖσαν ἤδη λίμνην *Κερκιντίδα*. Εἰς αὐτὴν ἐκβάλλει καὶ ὁ κατερχόμενος ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Δράμας ὁ *Ἀγγίτης*. Ἐκ τῆς πεδιάδος ὁ ποταμὸς μὲ ἐλιγμοὺς διατρέχει τὴν παρακτίον λοφοσειρὰν μέχρι τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου. Ὁ δὲ *Νέστος* ποταμὸς, ἐκ τῆς Βουλγαρίας ὠσαύτως κατερχόμενος, ῥεεῖ διὰ ὄρεινῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ὀρβήλου καὶ τῆς Ροδόπης καὶ ἐσχημάτισε κατὰ τὴν ἐκβολὴν του δέλτα (πεδιάς τοῦ Νέστου).

Κλίμα καὶ προϊόντα. Ἔνεκα τῶν παρακτίων ὄρέων, μικρὰ εἶνε ἡ ἐπίδρασις τοῦ Μεσογειακοῦ κλίματος. Διὰ τοῦτο

Εἰκ. 58—Ἡ πόλις Καβάλλα.

κύριον ἐνταῦθα προϊόν εἶνε ἄφθονος καὶ ἐκλεκτὸς καπνὸς (τὸ ἥμισυ τοῦ ἐν Ἑλλάδι παραγομένου). Παράγει ὅμως καὶ δημητριακοὺς καρποὺς καὶ εἰς τὰ ὑδρηλὰ λεκανοπέδια βάμβακα καὶ ὄρυζαν. Σήμερον εἰς τὰς πεδιάδας ταύτας ἔγιναν ὑδραυλικά ἔργα καὶ οὕτω θὰ ἀυξηθῇ ἡ καλλιέργεια καὶ θὰ προστατευθοῦν τὰ χωρία ἀπὸ τὰς πλημμύρας τῶν ποταμῶν.

Πόλεις καὶ συγκοινωνίαι. Ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας «Ἄμφι-πόλεως» παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος δὲν ἔχει σήμερον σημασίαν. Σπουδαιότητα ἔχει ἢ πολλὰ παθοῦσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους **Σέρραι** (30), συνδεομένη μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ ἀμαξί-τῆς ὁδοῦ. Χωρία, κῶμαι καὶ πολίχλαι ὑπάρχουν καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πεδιάδος ὡς ἡ **Νιγρίτα** (7), ἡ **Ἡράκλεια** (Κάτω Τσουμαγιά, 2 1|2), τὸ **Σιδηρόκαστρον** (6 1|2), ἡ **Ζίχνα** (3 1|2) κλπ.

Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Δράμας κέντρον εἶνε ἡ **Δράμα** (30), μὲ ἀφθονα πηγαῖα ὕδατα καὶ ἐν μέσῳ μεγάλων καπνοφυτειῶν. Ὡς ἐπίνειον αὐτῆς καὶ μέγας ἐμπορικὸς λιμὴν τοῦ καπνοῦ ἀνεπτύχθη ἡ πόλις **Καβάλλα** (50), χωρὶς ὁμῶς νὰ ἔχη καλὸν φυσικὸν λιμένα. Πολλοὶ ἐργάται ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ καπνοῦ. Κατὰ τὴν ὁδὸν μεταξὺ Δράμας καὶ Καβάλλας ἔκειτο παλαιὰ πόλις «Φίλιπποι», ὅπου ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου (42 π.Χ.). Ἀξιόλογοι ἀκόμη εἶνε τὸ **Πράβιον** (5) πρὸς τὸ Παγγαῖον καὶ ἡ **Χρυσούπολις** παρὰ τὸν Νέστον.

Ἡ ἀπὸ Θεσσαλονίκης σιδηροδρ. γραμμὴ διέρχεται διὰ τῶν λεκανοπεδίων σταθμεύουσα εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον, τὰς Σέρρας, τὴν Ζίχναν, τὴν Δράμαν καὶ διὰ τῶν στενῶν τοῦ Νέστου ἐξέρχεται εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην (βλ. εἰκ. 52).

Ἡ **Θάσος**. Ἀντικρὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου ὑψοῦται ἡ νῆσος Θάσος [400 τετρ. χιλίόμε., 12 χιλ. κάτ.] μὲ πολλὰ δάση καὶ ἀρχαῖα μνημεῖα. Ἡ πρωτ. Θάσος (πρότερον Λιμὴν) κεῖται εἰς βόρειον ἀκτὴν.

Ἀσκήσεις. Σχεδιαγράφησε τὴν Μακεδονίαν μὲ τὰς σιδηροδρ. γραμμάς καὶ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις.— 2. Ταξίδενσε νοερώς ἐκ Δαρδάνης εἰς τὴν Δράμαν καὶ ἐκ Πειραιῶς (θαλασσίως) εἰς Θεσσαλονίκην.— 3. Κατάταξε κατὰ ὕψη τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς Μακεδονίας.— 4. Κατάταξε κατὰ τὸν πληθυσμὸν τὰς μεγαλυτέρας πόλεις (ἄνω τῶν 10 χιλ. κατ.)— 5. Ποῖα περιοχὰ ἔχουν θαλασσίαν ἐξοδὸν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην;— 6. Ποῖα τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Μακεδονίας;— 7. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα.— 8. Τίνες νομοὶ εἶνε εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, τίνες εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ τίνες εἰς τὴν Ἀνατολικὴν;

Νομοί και Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ.εἰς τετρ.χιλ.	Πληθυσμός	Κάτ. εἰς 1 τ. χιλ.
Ν. Φλωρίνης Ἐπαρ. Φλωρίνης » Καστορίας	Φλώρινα	3.650	126.000	
Ν. Κοζάνης Ἐπαρ. Κοζάνης » Ἐορδαίας » Βοίου » Γρεβενῶν	Κοζάνη Πτολεμαῖς Σιάτιστα	6.630	168.000	
Ν. Θεσσαλονίκης Ἐπαρ. Θεσσαλονίκης » Πιερίας » Ἡμαθίας » Λαγκαδᾶ	Θεσσαλονίκη Κατερίνη Βέροια	6.370	500.000	
Ν. Κιλκίς Ἐπαρ. Κιλκίς » Παιονίας	Κιλκίς	2.400	80.000	
Ν. Πέλλης Ἐπαρ. Ἐδέσσης » Γιαννιτσῶν » Ἀλμωπίας	Ἐδεσσα Ἄρδεια	2.600	97.000	
Ν. Χαλκιδικῆς Ἐπαρ. Χαλκιδικῆς » Ἀρναίας » Ἅγιον Ὄρος	Πολύγυρος	3.280	65.000	
Ν. Σερρῶν Ἐπαρ. Σερρῶν » Βισαλτίας » Σιντικής » Φυλλίδος	Σέρραι Νιγρίτα Σιδηρόκαστρον Ζίχνη	4.200	183.000	
Ν. Δράμας Ἐπαρ. Δράμας « Νευροκοπίου	Δράμα Κάτω Νευρ.	3.500	112.000	
Ν. Καβάλλας Ἐπαρ. Καβάλλας » Παγγαίου » Νέστου » Θάσου	Καβάλλα Πράβιον Χρυσόπολις	2.225	120.000	
Ἐν ὄλῳ ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία		35.000	1.430.000	

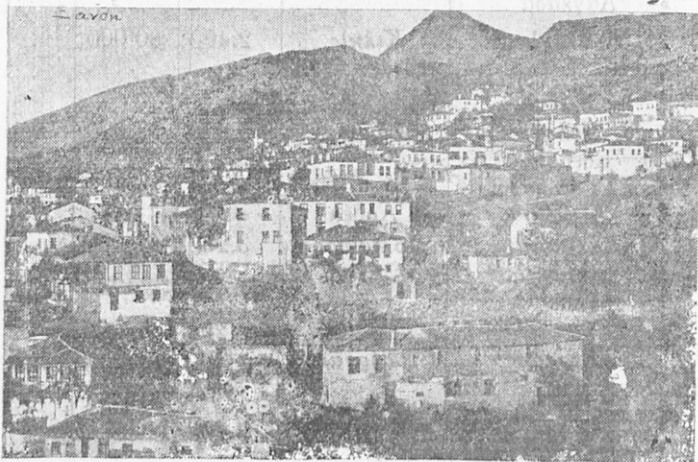
Ἰω. Σαρρῆ Γεωργ. Ἑλλάδος Α' Γυμνασίου Ἐκδ. Ε' 1937

6

ς'. ΔΥΤΙΚΗ ΘΡΑΚΗ

Ἑρωτήσεις.—1. *Εἰς ποίαν μεγάλην χώραν θεωρεῖται ὅτι ἀνήκει τὸ διαμέρισμα τοῦτο καὶ πῶς ὁρίζεται (φυσικῶς καὶ πολιτικῶς ;)*—2. *Μέτρησε τὸ μῆκος τῆς ἀκτῆς ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐβρου*—3. *Ποίαν διεύθυνσιν ἔχει ἡ ἀκτὴ αὕτη ;*—4. *Ποῖος κόλπος σχηματίζεται ;*—5. *Πότε παρεχωρήθη αὕτη εἰς τὴν Ἑλλάδα ;*

Ἡ Δυτικὴ Ἑλληνικὴ Θράκη ὁρίζεται πρὸς Α. ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς διὰ τοῦ μεγάλου ποταμοῦ Ἐβρου, πρὸς Β. δὲ ἀπὸ τῆς Βουλγαρικῆς δι' ὄροσειρῶν τῆς Ροδόπης. Ἐνταῦθα ἀξιόλογον ὄρος εἶνε τὸ **Παπύμιον** (Καρτάλ, 1.500). Σχηματίζονται καὶ

Εἰκ.59. — Μερικὴ ἄποψις τῆς Ξάνθης.

ὀλίγα παράκτια καὶ χαμηλὰ ὄρη, ὡς ὁ **Ἰσμαρος** (Μαρώνεια, 700). Τὸ πρὸς Δ. τμήμα εἶνε πεδινὸν διαρροέμενον ὑπὸ πολλῶν μικρῶν ποταμῶν. Ἐν γένει δὲ ἡ χώρα αὕτη ἔχει Μεσογειακὸν κλίμα καὶ μόνον κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐβρου κλίνει πρὸς τὸ ἠπειρωτικὸν (μεταβατικόν). Παράγει δημητριακοὺς καρπούς, ἐκλεκτὸν καπνὸν (ὄνομαστὸς τῆς Ξάνθης), εἰς δὲ τὴν λιμνοθάλασσαν **Βιστωνίδα** ἀλιεύονται πολλοὶ ἰχθύες. Παρὰ τὸν Ἐβρον ποταμὸν εὐδοκιμεῖ τὸ σησάμι, ἡ ὄρυζα, ἐκ δὲ τῶν μο-

ρειῶν τρέφονται μεταξοσκώληκες. Ἡ Θράκη ἀκόμη εἶνε καὶ κτηνοτροφικὴ χώρα, ζοῦν δὲ ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ζώων καὶ βούβιλοι.

Πλὴν τῶν Ἑλλήνων κατοικοῦν ἐδῶ καὶ Τοῦρκοι καὶ ὀλίγοι Ἰσραηλίται καὶ Ἀρμένιοι. Εἰς τὴν δυτικὴν πεδιάδα ἔχουν ἀναπτυχθῆ δύο πόλεις, ἡ **Ξάνθη** (34) καὶ ἡ **Κομοτινὴ** (31), ἔχουσαι ἐπίνειον τὸ **Πόρτο Λάγο**, εἰς τὸν ὁμώνυμον κόλπον. Ἡ κυρία ὁμως συγκοινωνία μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος τελεῖται διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν διὰ

Εἰκ. 60. Ἡ Κομοτινὴ (ὁρωμένη ἀπ' ἀεροπλάνου)

μέσου τῆς πεδιάδος διευθίνεται μετὰ τὰς πόλεις αὐτὰς εἰς τὴν παραλίον πόλιν **Ἀλεξανδρούπολιν** (ἄλλοτε Δεδεαγάτς, 14). Εἶνε νέα πόλις μὲ κανονικωτάτην ὁμοιομίαν, χρησιμεύουσα ὡς ἐπίνειον τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐβρου, καὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ. Αὐταὶ εἶνε: τὸ **Σουφλί** (7), τὸ **Διδυμότειχον** (9) καὶ ἡ **Ὀρεστιάς** (4). Τὸ Διδυμότειχον ἦτο ἐπίσημον κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Πέραν αὐτοῦ, ἀπὸ τὸν σταθμὸν **Πύθιον**, ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ διακλαδίζεται καὶ μία μὲν γραμμὴ διέρχεται τὸν

Ἐβρον διευθυνομένη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ δὲ ἄλλη διὰ τῆς Ὀρεστιάδος μεταβαίνει εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡ Ὀρεστιάς ἐκτίσθη ὑπὸ προσφύγων ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἡ ὁποία ἔμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως διέρχεται ἀπὸ τουρκικὸν ἔδαφος, ἔπειτα εἰσέρχεται πάλιν εἰς ἑλληνικὸν (ὅπου διέρχεται τὸν παραπόταμον τοῦ Ἐβρου Ἄρδαν) καὶ τέλος ἐξέρχεται εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅχι μακρὰν τῶν παραλίων τῆς Δυτικῆς Θράκης κεῖται ἡ νῆσος Σαμοθράκη (4 χιλ. κατ.), ὄρεινὴ καὶ δασώδης νῆσος. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀνθρακοποιεῖαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδιαγράφησε τὴν Δυτικὴν Θράκην καὶ θέσε τὰς πόλεις καὶ τὰς σιδηροδρ. γραμμάς.—2. Κατάταξε τὰς πόλεις αὐτῆς κατὰ τὸν πληθυσμὸν.—3. Διὰ τίνων μέσων τελεῖται ἡ συγκοινωνία μεταξὺ Πειραιῶς καὶ Ἀλεξανδρουπόλεως;—4. Τίνα τὰ κυριώτερα προϊόντα;—5. Τίνες οἱ νομοὶ ἐνταῦθα καὶ τίνες αἱ πρωτεύουσαι τῶν;—6. Εἶνε πυκνὸς ὁ πληθυσμὸς τῆς Δυτικῆς Θράκης;

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι τῆς Δυτικῆς Θράκης	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμὸς	Κάτ. ἀνὰ 1 τ.χιλ.
N. Ροδόπης	Κομοτινὴ	4.450	182.000	40
Ἐπαρ. Κομοτινῆς	»			
» Ξάνθης	Ξάνθη			
» Σαπῶν	Σάπαι			
N. Ἐβρου	Ἀλεξ]πολις	4.255	123.000	29
Ἐπαρ. Ἀλεξ]πόλεως	»			
» Σουφλίου	Σουφλίον			
» Διδυμοτείχου	Διδυμότειχον			
» Ὀρεστιάδος	Ὀρεστιάς			
» Σαμοθράκης	Σαμοθράκη			
Ἐν ὅλῳ ἡ Δυτ. Θράκη		8.705	335.000	35

Z. IONIOI NΗΣΟΙ

Ἐρωτ. — 1. Ποῖαι εἶνε αἱ κύριαι νῆσοι τοῦ Ἴον πελάγους καὶ πῶς ἄλλως λέγονται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν των; — 2. Ὀνόμασε αὐτάς. — 3. Ἀπέναντι ποίων διαιμερισμάτων τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος κεῖναι; — 4. Εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει ἡ Δευκάς καὶ εἰς ποῖον τὰ Κύθηρα; — 5. Ἴπὸ ποίων κατεῖχοντο ἄλλοτε αὐταὶ καὶ πότε παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα;

Γενικά. Αἱ Ἴόνιοι νῆσοι εἶνε λείψανα τῆς ξηρᾶς, ἡ ὁποία κατεβυθίσθη μεταξὺ τούτων καὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἀποτέλεσμα τῶν ῥηγμάτων εἶνε οἱ σεισμοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους πάσχουν κατὰ περιόδους τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὅπως ἡ Δευκάς καὶ ἡ Ζάκυνθος, ἔπαθαν κατὰ περιόδους μεγάλας καταστροφάς. Εἶνε ὄρειναι μὲ γλυκύτατον κλίμα, ἐπειδὴ ἐδῶ ἀνοίγεται τὸ Ἴόνιον πέλαγος. Ἡ ὑγρασία καὶ αἱ βροχαὶ εἶνε περισσότεραι παρὰ εἰς τὴν Ἡπειρ. Ἑλλάδα, διὰ τοῦτο ἡ βλάστησις εἶνε μεγάλη. Αἱ νῆσοι εἶνε κατάφυτοι ἀπὸ ἐλαιῶνας, ὀπωροφόρα δένδρα καὶ ἄνθη. Διὰ τὴν εὐφορίαν ταύτην καὶ ὁ πληθυσμὸς των εἶνε πυκνότερος παρὰ εἰς ἄλλας γεωργικὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος.

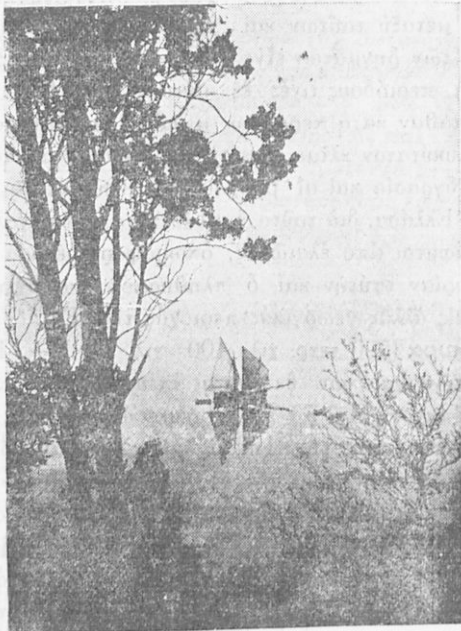
α') **Κέρκυρα** (590 τετρ. χιλ. 100 χιλ. κάτ.). — Ἡ παλαιὰ αὕτη νῆσος τῶν Φαιάκων ἐκτείνεται ἀπέναντι τῆς Ἡπείρου ὡς τεράστιον δρέπανον. Παλαιὰ ἐχρησίμευεν ὡς σταθμὸς τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, ὅπου ἦσαν αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, σήμερον δὲ εἶνε σταθμὸς τῶν πλεόντων πλοίων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον νῆσος χαμηλή, λοφώδης καὶ κατάφυτος. Τὰ 5/7 τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς κατέχουν οἱ ἐλαιῶνες· τὸ ἔλαιον λοιπὸν εἶνε ἄφθονον καὶ πολλὰ σαπωνοποιεῖα εἶνε ἰδρυμένα. Ἐν μέσῳ τῶν ἐλαιῶνων καὶ τῶν ἄλλων ὀπωροφόρων δένδρων ὑπάρχουν πολλὰ μικρὰ χωρία. Οἱ λιμένες, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς, εἶχον ἀνέκαθεν σπουδαιότητα καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρχεν ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Κέρκυρα**. Τὸ 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου κατοικεῖ εἰς τὴν πόλιν (33). Ἔχει ὑψηλὰ οἰκίας καὶ ὠραίας ἐπαύλεις, εἰς δὲ τὴν μεγάλην παράλιον πλατείαν εἶνε καὶ ὁ ἀνδριὰς τοῦ πρώτου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστρίου. Σπουδαῖος εἶνε καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ὅπου τὸ σεπτὸν λείψανον αὐτοῦ. Ὅχι μόνον ἡ θεὰ τῆς πό-

λεως εἶνε γραφικὴ ἀλλὰ καὶ μέρη τῆς νήσου προσελκύουν περιηγητὰς (Ἀχιλλεῖον, μονὴ Παλαιοκαστρίτσης).

ΒΔ. τῆς Κερκύρας κεῖνται αἱ βορειοδυτικώταται νησίδες τῆς Ἑλλάδος Ὀθωνοὶ καὶ Ἐρείκουσα.

β') **Παξοί.** Οἱ Παξοὶ εἶνε δύο μικραὶ νῆσαι ἀπέναντι τῆς Ἡπειρωτικῆς Πάργας. Παράγουν ἔλαιον καὶ κατοικοῦνται ἀπὸ μικρὰ χωρία (πρωτ. Γάϊος).

γ') **Λευκάς** (200 τετρ. χιλ., 28 χιλ. κ.).— Ἡ νῆσος αὐτὴ ἐνώνεται μὲ τὴν Ἀκαρνανίαν διὰ ζωστήρος, ἔγινε δὲ τελεία νῆσος ἀφ' ὅτου ὁ ζωστήρ αὐτὸς ἐκόπη διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τῶν

Εἰκ. 61. Ἀκτὴ Κερκύρας.

ἀρχαίων Κορινθίων διὰ νὰ διέρχωνται τὰ πλοῖα. Κατὰ τὴν σύστασιν καὶ τὸν διαμελισμὸν ἡ Λευκάς εἶνε ὁμοία μὲ τὴν Ἀκαρνανίαν, τῆς ὁποίας εἶνε προέκτασις. Τὸ ἀκρωτήριο **Λευκάτας** (κ. τῆς Κυρᾶς), εἰς τὸ ὁποῖον τελειώνει ἡ νῆσος, εἶνε πολὺ ἀπόκρημνον. Ἡ Λευκάς παράγει ἔλαιον, οἶνον καὶ σταφίδα. Ὅπως ἡ Χαλκίς εἰς τὴν Εὐβοίαν, οὕτω καὶ ἐδῶ ἡ πολίχνη τῆς

νήσου κεῖται πρὸς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὅπου μέσα ἀπὸ μίαν λιμνοθάλασσαν καὶ τὸν ζωστήρα διέρχονται τὰ μικρὰ πλοῖα τῆς συγκοινωνίας. Αἱ οἰκίαι τῆς πόλεως (6) ἐξ αἰτίας τῶν σεισμῶν εἶνε ξύλιναί.

δ'—ε'). **Κεφαλληνία καὶ Ἰθάκη.** Καὶ αὐταὶ ἔχουν διαμελισμὸν ὅμοιον μὲ τὸν τῆς Ἀκαρνανίας. Ἡ **Κεφαλληνία** (ἡ μεγαλυτέρα τῶν Ἰονίων, 720 τετρ. χιλίον., 58 χιλ. κ.) ἔχει δύο χερσονήσους, τὴν Ἐρρισον καὶ τὴν Παλικὴν, μὲ τὰς ὁποίας

Εἰκ. 62. Ὁ παρὰ τὸ Ἀργοστόλιον θαλασσόμυλος (μοναδικὸν φαινόμενον εἰς τὸν κόσμον).

λαμβάνει πλούσιον διαμελισμὸν, τὰ δὲ ὄρη αὐτῆς εἶνε καὶ τὰ ὑψηλότερα τῶν Ἰονίων νήσων (Αἶνος 1630 μ.).

Τὰ γεωργικὰ προϊόντα εἶνε ὅμοια μὲ τὰ τῆς Λευκάδος· διὰ τὸ ὄρεινόν καὶ πολύπλοκον τῆς νήσου πολλοὶ κάτοικοι ἔγιναν ναυτικοὶ καὶ ἄλλοι ἀποδημοῦν ἐπιδιδόμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον. Διὰ τῆς φιλοπονίας τῶν ἀποκτιοῦν πολλὰ πλούτη, μερικοὶ δὲ

ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς εὐεργέτας εἶνε Κεφαλλῆνες (Βαλιάνος). Κεφαλ-
λὴν εἶναι καὶ ὁ σημερινὸς ἡγέτης τοῦ ἔθνους Ἰω. Μεταξᾶς. Δύο
πόλεις εὐρίσκονται εἰς τὸν ΝΔ. κόλπον, τὸ Ἄργουστόλιον (8 1/2)
τὸ ὁποῖον ἔχει ὠραίας οἰκδομὰς καὶ τὸ Δηξούριον (5) ἐν τῇ
Παλικῇ. Εἰς τὴν νῆσον ὑπάρχει μονή, ὅπου εὐρίσκεται τὸ λεί-
ψανον τοῦ Ἁγίου Γερασίμου, ὁ ὁποῖος καὶ τιμᾶται κατ' ἔξοχὴν
εἰς τὴν νῆσον. Περιεργον φαινόμενον τῆς νήσου παρὰ τὸ Ἄρ-
γουστόλιον εἶνε ὁ θαλασσομύλος, δηλ. μύλος κινούμενος ὑπὸ θα-
λασσοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον ὡς ῥύαξ χωρεῖ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ βυ-
θίζεται εἰς καταβόθραν.

Ἡ δὲ Ἰθάκη (103 τετρ. χιλ.) εἶνε ἡ πατρίς τοῦ ἥρωος τοῦ
Τρωϊκοῦ πολέμου Ὀδυσσέως. Διακρίνεται εἰς δύο τμήματα καὶ
ἔχει ἀσφαλέστατον λιμένα. Ἡ πρωτ. Ἰθάκη (κ. Βαθύ, 4) κεί-
ται κατὰ τὸν λιμένα ἀμφιθεατρικῶς. Καὶ οἱ Ἰθακήσιοι εἶνε
ἐμπειρότατοι ναυτικοὶ καὶ ἐπιτηδειότατοι ἔμποροι.

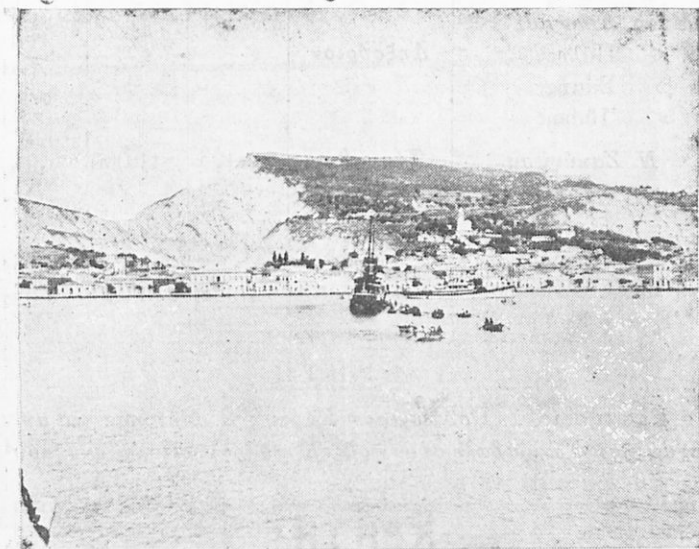
Μεταξὺ τῆς Ἰθάκης καὶ τῆς Ἀκαρνανίας κείνται πολλὰι μι-
κροὶ νῆσοι, τῶν ὁποίων τινὲς κατοικοῦνται (Κάλαμος, Καστός).

Αἱ πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελῷου διεσπαρμέναι νησίδες λέ-
γονται Ἐχινάδες· ἐκ τούτων πολλὰι ἔχουν προσκολληθῆ εἰς τὴν
Ἀκαρνανίαν διὰ προσχώσεως γενομένης ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ
Ἀχελῷου. Πλησίον μιᾶς τούτων, τῆς Ὁξείας, ἔγινε τῷ 1571
ἡ λεγομένη «ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου», κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ
Ἰσπανικὸς καὶ Ἐνετικὸς στόλος κατέστρεψαν τὸν Τουρκικόν.

στ.) Ζάκυνθος (400 τετρ. χιλ. 41 χιλ. κ.) Ὅπως ἐξέχουν
εἰς τὴν Ἠλιδα τὰ ἠνωμένα μὲ τὴν ξηρὰν ἀκρωτήρια (Ἄραξος,
Χελωνάτας, Κατάκωλον), οὕτως ἐξέχει ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ ἀρ-
χαῖος ἀββεστόλιθος τῆς νήσου Ζακύνθου. Ἐχει σχῆμα περιῖπου
τριγωνικόν. Δυτικὴ ὄροσειρὰ κατέχει τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς
νήσου (ὄρος Βραχιώνης, 760 μ. ὕψ.), ἄλλη δὲ λοφοσειρὰ τὴν
ἀνατολικὴν παραλίαν (ὄρος Σκοπός). Τὸ λοιπὸν μέρος τῆς νήσου
εἶνε πεδινὸν καὶ εὐφορώτατον μὲ ἐλαίας, καρποφόρα δένδρα,
ἀμπέλους καὶ ἄνθη (Ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς). Πλὴν τοῦ ἐλαίου,
ὀπωρῶν, οἴνου καὶ σταφίδος ἔχει καὶ πηγὰς πισσαοφάλτου
(κ. Νάφθης φρέατα).

Ἡ ὠραιότης τῆς νήσου ἔχει μορφώσει τὸν χαρακτῆρα τῶν
κατοίκων (Ζακυνθίων) εὐθυμον. Τὸ ἐμπορικὸν κέντρον εἶνε ἡ
πόλις Ζάκυνθος (11), εἰς τὴν ἀνατ. ἀκτῆν. Ἐχει ναὸν τοῦ Ἁγ.
Διονυσίου, ὅπου φυλάσσεται τὸ σεπτὸν λείψανον τοῦ ἁγίου, εἶνε
δὲ ἡ πατρίς τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ Σολωμοῦ.

ζ.) **Κύθηρα.** (260 τετρ. χιλ., 9 χιλ. κ.). Ὀλιγώτερον εὐφορος τῶν ἄλλων Ἰονίων εἶνε τὰ Κύθηρα, ὑψούμενα νοτίως τῆς Λακωνίας. Πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀποδημοῦν καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου εἶνε ὀλίγος. Οὐδεμία πόλις ἔχει ἀναπτυχθῆ, ἡ δὲ ὀμώνυμος πρωτ. αὐτῆς εἶνε χωρίον (900 κ.). Νοτιώτερον εἶνε καὶ ἡ μικρὰ νῆσος **Ἀντικύθηρα** (20 τετρ. χιλίωμ.).

Εἰκ. 63 — Ἀπορις τῆς Ζακύνθου.

Πολιτικὴ διαίρεσις τῶν Ἰονίων νήσων. Πλὴν τῶν νήσων Λευκάδος καὶ Κυθήρων αἰλοῦται ἀπαρτίζουσι τρεῖς νομοὺς. Ἡ Κέρκυρα μετὰ τῶν Παξῶν ἀπαρτίζει τὸν νομὸν **Κερκύρας**, ἡ Κεφαλληνία μετὰ τῆς Ἰθάκης τὸν νομὸν **Κεφαλληνίας** καὶ ἡ Ζάκυνθος τὸν νομὸν **Ζακύνθου**. Ὅλοι αἱ νῆσοι, ἰδίως ἡ Κέρκυρα, ἔχουσι πολλὰς ἀμαξιτὰς ὁδοὺς διὰ συγκοινωνίαν.

Ἀσκήσεις.—1. Κατάταξε τὰς νήσους εἰς σειρὰς, κατὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν καὶ κατὰ τὸν πληθυσμὸν.—2 Ποῖον τὸ ὑψηλότερον ὄρος τούτων καὶ εἰς ποίαν νῆσον ἀνήκει;—3. Ποῖα τὰ κυριώτερα προϊόντα αὐτῶν;—4. Ποία εἶνε ἡ μεγαλυτέρα πόλις καὶ ποῦ εὕρεσκειται;—5 Πῶς συγκοινωνεῖ ἐκάστη νῆσος μετὰ τοῦ Πειραιῶς;—6. Ταξίδευσε νοερώς ἐκ Πειραιῶς εἰς Κέρκυραν.—7. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα.

Νομοὶ καὶ ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμός	Κατ. εἰς 1 τ. χιλ.
Ν. Κερκύρας Ἐπαρ. Κερκύρας » Παξῶν	Κέρκυρα	633	106.000	
Ν. Κεφαλληνίας Ἐπαρ. Κροναίας » Πάλης » Σάμης » Ἰθάκης	Ἀργοστόλιον Δηξούριον	886	66.000	
Ν. Ζακύνθου Ἐπαρ. Ζακύνθου	Ζάκυνθος	403	41.000	
Ἐν ὅλῳ [Ἐπαρχ. Λευκάδος Ἐπαρχ. Κυθήρων]		1.922	213.000	

Η ΚΡΗΤΗ

Ἐρωτήσεις. 1. Ποῦ κεῖται ἡ Κρήτη ; 2. Μέτρησε τὸ μῆκος αὐτῆς καὶ παράβαλε αὐτὸ πρὸς τὸ μῆκος τῆς Πελοποννήσου

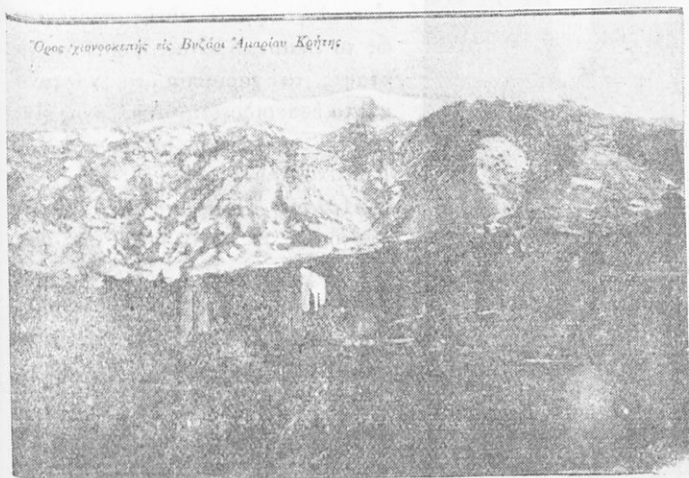

Εἰκ. 64. — Χάρτης τῆς νήσου Κρήτης.

(ἀπὸ τοῦ Ἀράξου μέχρι τοῦ Μαλέα). — 3. Ποῖον τὸ νοτιώτατον ἀκρωτήριον καὶ ποῖον τὸ βορειοανατολικώτατον ; — 4. Πρὸς

ποῖον μέρος παρατηρεῖς μικρὰς χερσονήσους καὶ μικροὺς κόλπους;—5. Τί γνωρίζεις περὶ τῶν ἀγώνων τῶν Κρητῶν διὰ τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ πότε ἔγινεν αὕτη;

Φυσικὴ διάπλασις. Ἡ μεγαλόνησος καὶ ἡρωϊκὴ Κρήτη ὑψοῦται ὡς τεράστιον τόξον ἐν μέσῳ τοῦ Κρητικοῦ καὶ Λιβυκοῦ πελάγους. Ἡ ἔκτασις αὐτῆς ἐκ Δ. πρὸς Α. εἶνε σύμφωνος μετὰ τὴν διεύθυνσιν τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ νέα πτυχώσεις τοῦ ἔδάφους. Τὰ ὄρη αὐτῆς εἶναι ὑψηλὰ καὶ ὀγκώδη, διακρίνονται δὲ εἰς τρεῖς

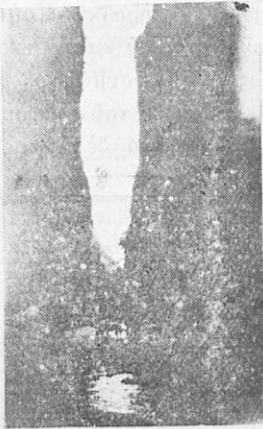

Εἰκ. 65.—Τὸ ὄρος Ἰδοῦ (Ψηλορείτης).

οὐσιτάδας· πρὸς Δ. τὰ **Δευκὰ ὄρη** (Μαδάρες), ἐν τῷ μέσῳ ἢ **Ἰδοῦ** (Ψηλορείτης, 2450 μ. ὑψ.), τὸ ὑψιστον τῆς νήσου, καὶ πρὸς Α. ἡ **Δίκτη** (Ἀφέντης Χριστός). Ἡ ὄρεινὴ αὕτη γραμμὴ ἔμποδίζει τὰς γραμμάς τῆς συγκοινωνίας μετὰ τῆς βορείου καὶ τῆς νοτίου ἀκτῆς καὶ μόνον μετὰ τῶν τριῶν ὀρέων ἀφήνονται ὑψηλαὶ δίοδοι. Πρὸς Β. τῆς Δίκτης ἐκτείνεται τὸ κλειστὸν ὄροπέδιον Λασηθι. Πρὸς δὲ τὴν νοτίαν ἀκτὴν τῆς νήσου ὑψοῦνται τὰ ὄρη τῆς **Ἀστερουσίας**, τὰ ὁποῖα περικλείουσι τὴν μεγαλυτέραν πεδιάδα τῆς νήσου, τῆς **Μεσσαράς**.

Ὑδατα. Ἐπειδὴ τὰ ὄρη εἶνε ὑψηλὰ καὶ ἡ νῆσος στενὴ, οἱ ποταμοὶ τῆς νήσου εἶνε ὀρητικοὶ καὶ βραχεῖς. Μερικοὶ διασχίζοντες παρακτίους ὀροσειρὰς διέρχονται ἀπὸ βαθείας φάραγγας

(φάραγξ τῆς Σαμαριᾶς, τοῦ Νίμπρου). Οἱ σπουδαιότεροι ποταμοὶ εἶνε τὸ **Μυλοπόταμος** (πρὸς Β.), ὁ **Δηθαῖος** (κ. Ἱεροπόταμος) εἰς τὴν Μεσσαρὰν καὶ ὁ **Καταρράκτης** (κ. Ἀναποδάρης ΝΑ.).

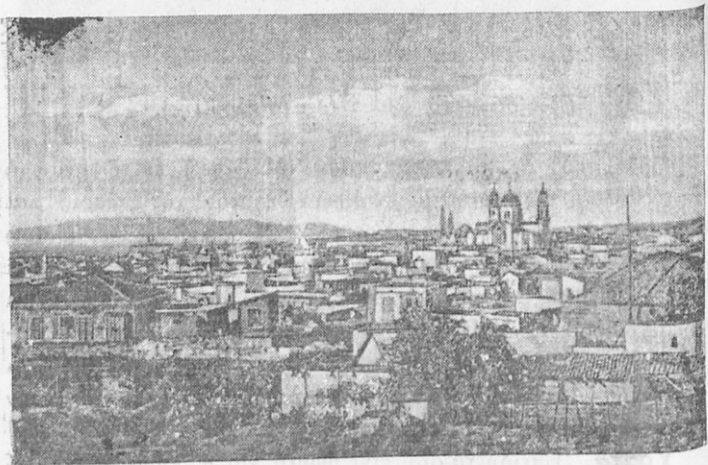

Κλίμα καὶ προϊόντα. Πλὴν τῶν ὑψηλῶν μερῶν, τὰ ὅποια εἶνε ὀλίγον κατοικήσιμα, ἡ Κρήτη ἔχει γλυκὺ καὶ ὑγιεινὸν κλίμα. Ἐμφθονα εἶνε τὰ γεωργικὰ αὐτῆς προϊόντα, ὡς τὸ ἔλαιον, ὁ οἶνος, ἡ σουλτανίνα σταφίς, τὰ χαρούπια, τὰ κάστανα καὶ τὰ ἐσπεριδοειδῆ. Ἐξιόλογος εἶνε καὶ ἡ κτηνοτροφία, περίφημος δὲ ὁ Κρητικὸς τυρὸς.

Εἰκ. 66. Ἡ φάραγξ τῆς Σαμαριᾶς (εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη).

Πόλεις. Ἡ νότιος ἀκτὴ πίπτει ἀποτόμως εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος καὶ δὲν σχηματίζει λιμένας. Διὰ τοῦτο πρὸς τὸ μέρος αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν παράλια πόλεις. Τὴν ἀρχαιοτά-

την ἐποχὴν ἔκειντο εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσαρᾶς αἱ πόλεις «Φαι-

Εἰκ. 67. Τὸ Ἡράκλειον Κρήτης.

στός» καὶ «Γόρτυς», εἰς τὰς ὁποίας εὐρέθησαν πολύτιμοι ἀρχαιο-
τητες. Ὁμαλότερον εἶνε τὸ ἀπόκλιμα τῆς ὄρεινῆς χώρας πρὸς Β.
Ἐδῶ τὸ ἔδαφος ἐπιτρέπει μεγαλυτέραν καλλιέργειαν καὶ κατὰ τοὺς
μικροὺς κόλπους ἔχουν ἀναπτυχθῆ πόλεις καὶ πολίχλαι. Πρὸς Δ.,
ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὸν μέγαν λιμένα τῆς Σούδας, εἶνε τὰ **Χανιά**
(π. Κυδωνία, 27), ἡ πρωτ. τῆς Κρήτης. Ἀνατολικώτερον ἡ **Ρε-
θύμνη** (ἢ Ρέθυμνος, 9) καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὸ **Ἡράκλειον** (35),
ἡ μεγίστη καὶ ἐμπορικωτάτη τῆς νήσου. Πλησίον ταύτης κεῖνται
τὰ εἰρηπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως «Κνωσσοῦ», ἡ ὁποία εἶχεν

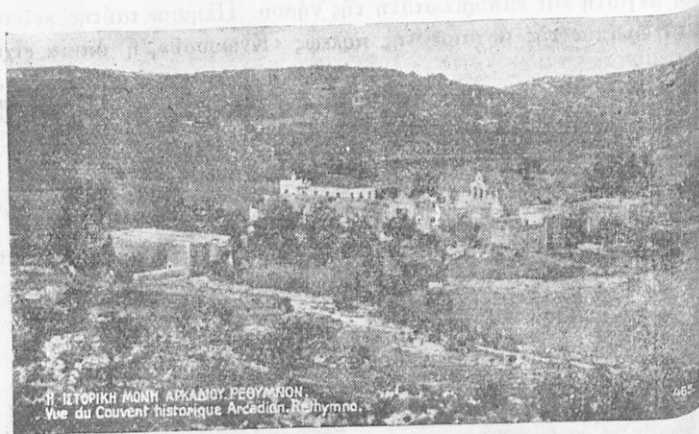
*Εἰκ. 68. Ἐρείπια τῆς Κνωσσοῦ. Μερικὴ ἀναστή-
λωσις τοῦ ἀνακτόρου αὐτῆς.*

ἀρχαιοτάτον πολιτισμὸν (19ην—15ην ἑκατοντ. π. Χ.) καὶ ἦτο ἡ
ἔδρα τοῦ Μίνωος (Λαβύρινθος). Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς
νήσου, τὸ Λασηθι, κωμοπόλεις εἶνε ὁ **Ἄγ. Νικόλαος** εἰς τὸν
κόλπον τοῦ «Μεραμπέλου», ἡ **Νεάπολις** καὶ ἡ **Ἱεράπετρα**.

Ἡ νέα ἡρωϊκὴ ἱστορία τῆς Κρήτης μᾶς ἐνθουσιάζει πρὸ πάν-
των τοὺς ἀνδρείους «Σφακιανούς», οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν εἰς τὰς
Λευκὰ ὄρη, ὡς καὶ τὴν διάσημον μονὴν τοῦ Ἀρχαδίου (Ν.Α.
τῆς Ρεθύμνης), ὅπου τὸ ἔτος 1826 οἱ ἔδῳ πολιορκηθέντες Ἑλ-

ἄλλες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκάησαν ἐκουσίως διὰ νὰ μὴ παραδο-
θοῦν εἰς τοὺς Τούρκους.

Συγκοινωνία. Ἡ Κρήτη ἔχει ἀρκετὰς ἀμαξιτὰς ὁδοὺς,
διὰ τῶν ὁποίων αὐτοκίνητα συνδέουν τὰς πόλεις καὶ πολλὰ χω-
ρία τῆς νήσου.

Εἰκ. 69.— Ἡ ἱστορική μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου.

Ἀσκήσεις. — 1. Σχεδιαγράφησε ἐπὶ τοῦ τετραδίου σου
τὴν νήσον Κρήτην καὶ τοποθέτησε τὰς κυρίας πόλεις ἱστο-
ρικὰς καὶ συγχρόνους — 2. Πῶς συγκοινωνοῦν αἱ πόλεις
μετὰ τοῦ Πειραιῶς; — 3. Μέτρησε τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ
Πειραιῶς ἕως τὰ Χανιά ἢ τὸ Ἡράκλειον. — 4. Συμπλή-
ρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα (πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ) καὶ
ἀπομνημόνευσε τοὺς νομούς.

Νομοί καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφάν. κατὰ τετρ. χιλιόμε.	Πληθυσμός	Κάτ. ἀνά 1 τ. χιλ.
N. Χανίων	Χανιά	2.386	112.000	
Ἐπαρ. Κυδωνίας	»			
» Κισάμου	Καστέλλι			
» Σελίνου	Κάνδανος			
» Σφακίων	Χώρα Σφακίων			
» Ἀποκορώνου	Γεωργιούπολις			
N. Ρεθύμνης	Ρέθυμνος	1.432	68.000	
Ἐπαρ. Ρεθύμνης	»			
» Μυλοποτάμων	Πέρομα			
» Ἀμαρίου	Νεὺς Ἀμάρι			
» Ἀγ. Βασιλείου	Σπήλι			
N. Ἡρακλείου	Ἡράκλειον	2.872	140.000	
Ἐπαρ. Τεμένους	»			
» Μαλεβυζίου	Ἅγιος Μύρων			
» Πιργιωτίσσης	Βόρροι			
» Καινουρίου	Μοῖρες			
» Μονοφατισίου	Πύργος			
» Πεδιάδος	Καστέλιον			
» Βιάνου	Πεῦκος			
N. Λασηθίου	Νεάπολις	1.896	70.000	
Ἐπαρ. Μεραμπέλλου	»			
» Λασηθίου	Τζερμιάδες			
» Ἱεραπέτρας	Ἱεράπετρα			
» Σητείας	Σητεία			
Ἐν ὅλῳ ἡ Κρήτη		8.266	390.000	

Θ' ΚΥΚΛΑΔΕΣ

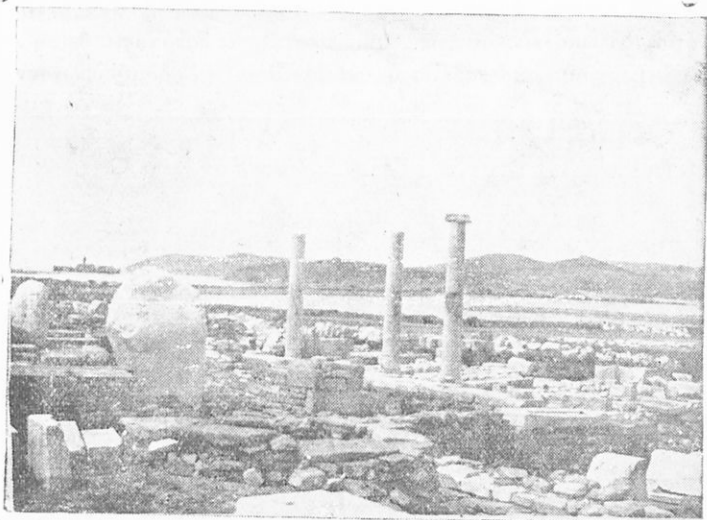
Ἔρωτ.—1. Ποῦ κεῖνται αἱ Κυκλάδες νῆσοι ;—2. Τίνες ἐξ αὐτῶν εἶνε μεγαλύτεραι ;—3. Τις ἢ πλησιεστέρα εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ ἢ πλησιεστέρα εἰς τὴν Ἀττικὴν ;—4. Τίνες πλησιέστεραι εἰς τὴν Κρήτην ;

Βορείως τοῦ Κρητικοῦ πελάγους ὑψοῦνται ἀπὸ θαλάσσιον βάθρον ἢ νησοσυστὰς Κυκλάδες, ὀνομασθεῖσαι οὕτως εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὡς κείμεναι περὶ τὴν ἱερὰν νῆσον Δῆλον. Ἐν τούτοις φαίνονται διατεταγμέναι εἰς διαφόρους σειράς. Τρεῖς ἐκτείνονται ΝΑ. καὶ παραλλήλως τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. 1) Ἡ ἀνατολικωτάτη σειρά ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ἄνδρον, ἢ ὁποία φαίνεται ὡς συνέχεια τῆς νοτίου Εὐβοίας καὶ χωρίζεται τῆς Τήνου διὰ στενοῦ πορθμοῦ. Ἡ σειρά αὐτὴ τελειώνει μὲ τὴν Μύκονον καὶ τὴν μικρὰν Δῆλον. 2) Ἡ δευτέρα σειρά μὲ τὴν Σύρον καὶ τὴν Γύαρον (Γιοῦρα) βλέπει ὡσαύτως πρὸς τὴν Εὐβοίαν ἐνῶ 3) Αἱ δυτικώταται Κέα, Κύθνος (Θερμιά), Σέριφος καὶ Σίφνος εἶνε πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀττικῆς. Ἐκ τοῦ μέσου παρατάσσονται ἐκ Δ. πρὸς Α. ἢ Πάρος, ἢ Ἀντίπαρος καὶ ἡ μεγίστη καὶ εὐφορὸς

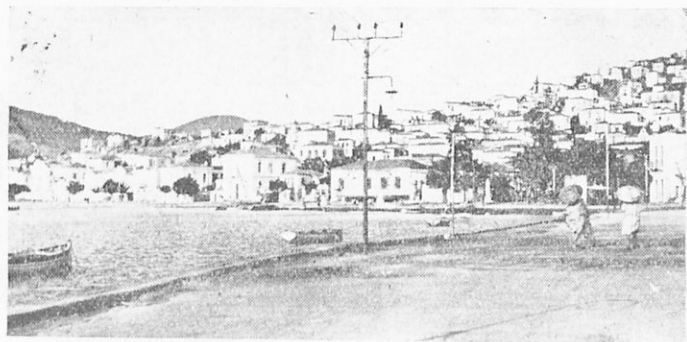

Εἰκ. 70. Ἀπομικρὸν τῆς πόλεως καὶ νήσου Τήνου.

Νάξος. Καθέτως πρὸς τὰς τρεῖς πρώτας παραλλήλους σειρὰς ἐκτείνονται ἡ **Φολέγανδρος**, ἡ **Σίκινος**, ἡ **Ἴος** καὶ ἡ **Ἀμορ-**

Εἰκ. 71. Ἐρείπια τῆς **Δήλου**. Ἀντικὸν ἡ νῆσος **Ῥήνεια**.
γὸς μὲ πολλὰ νησίδια, ἐνῶ ἡ νοτιωτάτη σειρὰ **Μῆλος**, **Θήρα**,

Εἰκ. 72. Ἀπομυς τῆς **Πάρου**.

Ἀνάφη καὶ **Ἀστυπάλαια** (ἡ τελευταία ἀνήκει εἰς τὴν Ἰταλίαν)
κλείνει τὴν συστάδα τῶν Κυκλάδων ἐκ νότου.

Ἴω. Σαρρῆ Γεωργ. Ἑλλάδος Α'. Γυμν. Ἔκδ. Ε'. 1937.

Φυσική ἄποψις. Ὅλοι σχεδὸν αἱ Κυκλάδες ἀνήκουν εἰς τὴν θεριοχὴν τοῦ ἀρχαίου κυκλαδικοῦ ὄγκου (κρυσταλλοπαγοῦς) εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγεται καὶ ἡ νοτιοανατολικὴ Ἄττικὴ καὶ ἡ νότιος Εὐβοία, εἶνε δὲ λείψανα μεγάλης ξηρᾶς καταποντισθείσης. Ἄλλαι ἔξ αὐτῶν ὑφοῦνται ὀγκώδεις, ἄλλαι δὲ διαμορφώνουν

Εἰκ. 73. Βασιλικὰ πετρώματα (πυριγενῆ) εἰς νησίδα παρὰ τὴν Μῆλον.

ποικίλα καὶ ὠραία τοπία. Αἱ ἀκταὶ αὐτῶν, ἄλλων μὲν εἶνε ἀκανόνιστοι μὲ κόλπους εἰσχωροῦντας βιθέως εἰς τὴν ξηρὰν (Μῆλος, Πάρος), ἄλλων δὲ δεικνύουν εὐθείας γραμμὰς ῥηξιγε-

νεῖς (Ἄνδρος, Τήνος, Νάξος). Εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον πετρώδεις, ἔχουσαι καὶ πολύτιμα πετρώματα, γρανίτην, μάρμαρα (Τήνος, Πάρος) ἢ πολύτιμα ὄρυκτὰ (σίδηρος ἐν Σερίφῳ καὶ σμύρις ἐν Νάξῳ). Μόνον ἡ νότιος σειρὰ ἔχει νεώτερα πετρώματα. Ἡ νῆσος *Θήρα* (ἢ Σαντορίνη) εἶνε ἠφαιστειογενῆς καὶ ἔχει σχῆμα μηνοειδές. Μὲ τὴν νησίδα Θηρεσίαν ἦτο ἄλλοτε ἠνωμένη καὶ ἐσχημάτιζε γιγαντιαῖον ἠφαιστειον· τὸ ἠφαιστειον τοῦτο συνετρόβη καὶ εἰσεχώρησεν ἡ θάλασσα εἰς τὴν βαθεῖαν λεκάνην. Ἐν

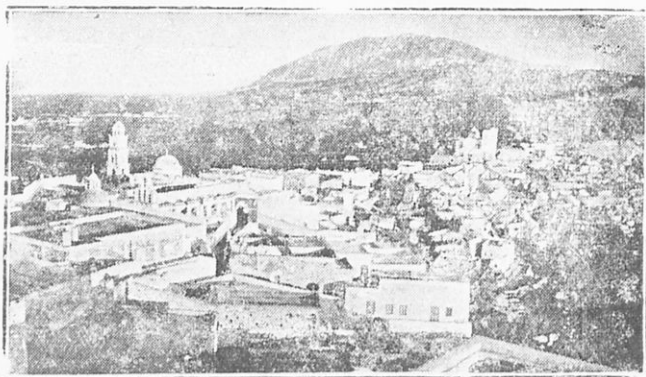
Εἰκ. 74. Τὸ χωρίον Ἀδάμας τῆς Μήλου.

τῷ μέσῳ τῆς θαλασσίας λεκάνης συνέβησαν ἐκρήξεις ἀπὸ τοῦ 197 π.Χ. καὶ ἔξῃς, ἀποτέλεσμα δὲ τούτων ἦτο ὁ σχηματισμὸς μικρῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι λέγονται κοινῶς *Καμμέναι*. Αἱ τελευταῖαι ἐκρήξεις ἔγιναν τῷ 1868—1970 (ἐπὶ τοῦ βασιλέως Γεωργίου) καὶ τῷ 1925. Τὴν νῆσον σκεπάζει ἡ θηραϊκὴ γῆ (κ. πορσελιάνη), εὐφορώτατον ἔδαφος, παράγον ἐξαιρετικὸν οἶνον, ὄσπρια, ντομάτας καὶ πολλὰ ἄλλα γεωργικὰ προϊόντα. Ἀρχαιότερα ἠφαιστειογενῆς νῆσος εἶνε ἡ Μήλος, μὲ μέγαν λιμένα, ἔχουσα θεῖον, μαγγάνιον καὶ μυλοπέτρας. Ὡραῖον ἄγαλμα, ἡ

«Ἀφροδίτη τῆς Μήλου», εὔρεθὲν ἐδῶ, στολίζει σήμερον τὸ μουσεῖον Λουβρον τῶν Παρισίων.

Χλωρίς. Οἱ σφοδροὶ ἄνεμοι ποὺ πνέουν εἰς τὰς Κυκλάδας ἐμποδίζουν τὴν δασικὴν βλάστησιν. Οἱ κάτοικοι ὅμως μὲ μεγάλην φιλοπονίαν καλλιεργοῦν τὰ καλλιεργήσιμα ἐδάφη, εἰς τὰ ὁποῖα εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, ἡ συκῆ, τὰ ἐσπεριδοειδῆ καὶ οἱ δημητριακοὶ καρποί.

Ἡ σημασία τῶν νήσων καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν. Παλαιὰ αἱ Κυκλάδες ἐχρησίμευον ὡς σταθμοὶ τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ

Εἰκ. 75. Ἡ Θῆρα.

τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὑπῆρξαν δὲ ἡ γέφυρα ἢ ὁποῖα ἐνώνει τὰ δύο αὐτὰ ἑλληνικὰ μέρη. Ἀπὸ ὅλας τὰς νήσους σπουδαία ἔγινε ἡ εὐρισκομένη εἰς τὸ μέσον περίπου μικρὰ **Ἀῆλος** μὲ τὴν ἱερὰν τῆς πόλιν καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων εἶχε γίνει σπουδαιότατον ἐμπορικὸν κέντρον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (τὰ μέσα τῆς 19ης ἑκατοντ.) ἔγινε σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον ἢ πόλις **Ἐρμούπολις** τῆς νήσου Σύρου, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν γραμμὴν τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην πλέουν πρὸς τὴν Σμύρνην, τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν Εὐξείνιον πόντον. Σήμερον ὅμως διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ πλοῖα παρεκκλίνουσι διὰ νὰ προσεγγίσουν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἡ Ἐρμούπολις

καὶ σήμερον εἶνε ἡ σπουδαιότατη πόλις τῶν Κυκλάδων κατὰ τὸν πληθυσμὸν (18), τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν.

Πλὴν τῆς Σύρου, αἱ μικραὶ νῆσοι φέρουν μίαν ἢ δύο κώμας ἐκτισμένας μακρὰν τῶν ἀκτῶν, διὰ νὰ εἶνε προφυλαγμένα

Εἰκ. 76. Τὸ ἠφαιστειοῦν τῆς Θήρας.

Ἀπὸ τὰς ἄλλοτε γενομένας ἐπιδρομὰς τῶν πειρατῶν (κουρσά-
ρων). Αἱ μεγαλύτεραι ἔχουν πολλὰς κώμας, χωρῖα ἢ συνοικι-
σμοὺς διασκορπισμένους. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς
τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν (ἐκλεκτὸς τυρὸς), τινὲς δὲ
ἐπιδίδονται καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν. Ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἔχουν
κατὰ πρῶτον λόγον ἡ Σύρος καὶ ἡ Ἄνδρος καὶ κατὰ δεύτερον
ἡ Ἄμοργός, ἡ Θήρα καὶ ἡ Μῆλος.

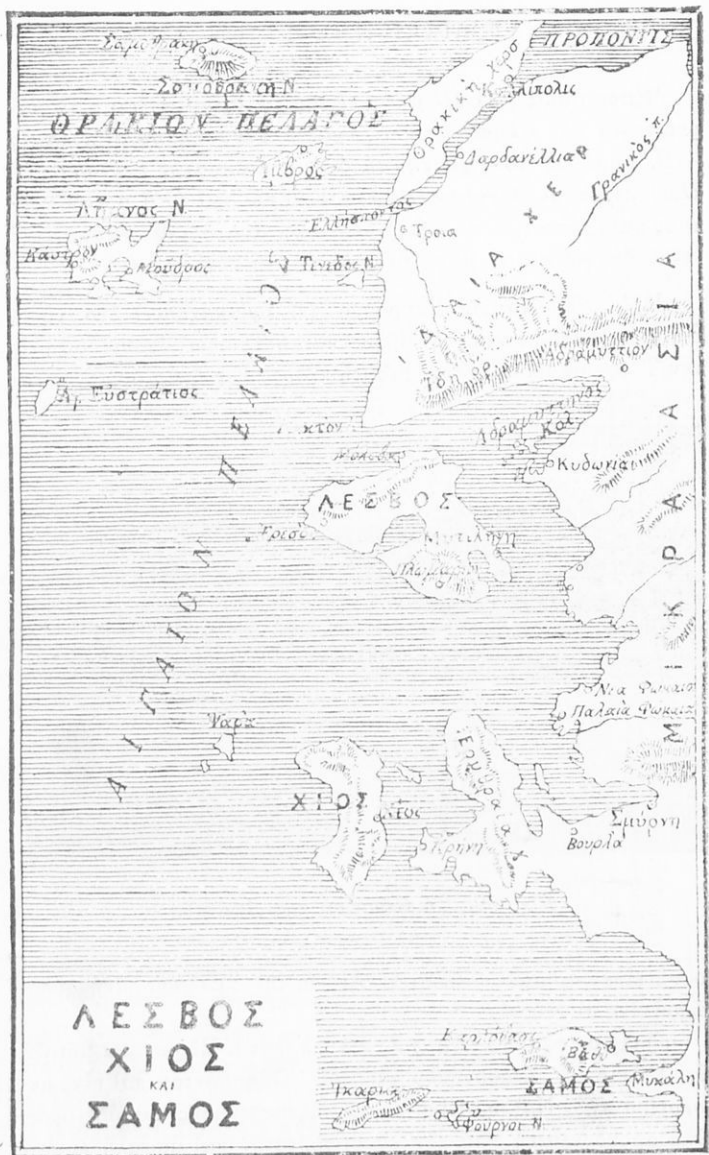
Ἀσκήσεις.—1. *Απομνημόνευσε τὰς κυρίους νήσους κατὰ
τὴν ἐξῆς εὐκολομνημόνευτον σειρὰν :* Ἄνδρος, Τήνος, Μύ-

κονος—Δήλος, Σῦρος, Γύαρος—Κέα, Κύθνος, Σέριφος—Νάξος, Ἴος, Ἀμοργός—Πάρος καὶ Ἀντίπαρος—Σίφνος, Μῆλος, Κίμωλος—Σίκινοσ, Φολέγανδρος—Θήρα, Θηρασία, Ἀνάφη.—2. Τίς ἢ μεγαλύτερα τῶν Κυκλάδων καὶ τίς ἢ δευτέρα κατὰ τὸ μέγεθος;—3. Μείρησε τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ Πειραιῶσ εἰς Σῦρον.—4. Ποῦ κατατάσσεται πολιτικῶσ ἢ Ἀστυπάλαια;—5. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα (τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ).

Εἰκ. 77. Γενικὴ ἀποψις τῆσ Σύρου.

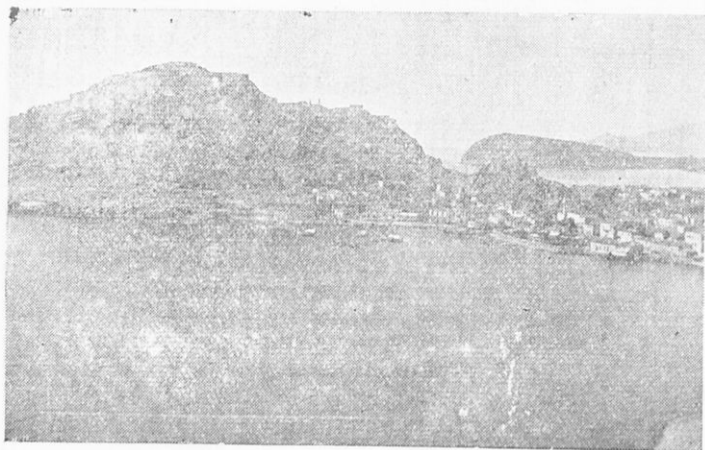
Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. εἰς τετρ. χιλ.	Πληθυσμὸσ	Κάτ. εἰς 1 τ. χιλ.
Ν. Κυκλάδων	Ἐρμούπολισ	2.580	130.000	
Ἐπαρ. Σύρου	»			
» Ἄνδρου	Ἄνδρος			
» Τήνου	Τήνοσ			
» Νάξου	Νάξοσ			
» Κέασ	Κέα			
» Μήλου	Μῆλοσ			
» Θήρασ	Θήρα (Φηρά)			

1) ΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ἑρωτήσεις. 1) Πλησίον τίνος πορθμοῦ κεῖνται αἱ βορειότεραι καὶ πλησίον τίνος μεγάλης χερσονήσου αἱ λοιπαί; — 2. Εὐρὲ εἰς τὸν χάρτην τὰ ὀνόματα ἐκάστης τούτων. — 3. Πῶς λέγονται αἱ νοτιοανατολικάι νῆσοι καὶ ὑπὸ ποίου κράτους κατέχονται; — 4. Ἀπὸ ὅλας τὰς ἀνατολικὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος ποῖαι αἱ μεγαλύτεραι;

Πλὴν τῶν Νοτίων Σποράδων (κ. Δωδεκάνησοι) δύο νῆσοι πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ Ἰβρος καὶ ἡ Τένεδος, ἔχουν δοθῆ εἰς τὴν Τουρκίαν διὰ λόγους στρατηγικούς. Εἰς ὅλας ὅμως οἱ κά-

Εἰκ. 79. Τὸ Κάστρον τῆς Λήμνου.

τοικοὶ εἶνε καθαρῶς Ἕλληνες. Αἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνήκουσαι νῆσοι εἶνε αἱ ἑξῆς :

α') **Λήμνος** (480 τετρ. χιλ., 24 χιλ. κάτ.). Εὐρίσκεται μεταξὺ τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ εἶνε μεγαλύτερα τῆς Νάξου. Εἶνε νῆσος ἠφαιστειώδης καὶ ἄδενδρος, ἀλλὰ σπουδαιότητι διὰ τὸν εὐρυχωρότατον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα **Μοῦδρον**. Εἰς τὸν λιμένα τοῦτον διέμενε ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον, μεταξὺ δὲ τῆς Λήμνου καὶ

του Ἐλλησπόντου ἔγιναν δύο ναυμαχίαι, ἡ ναυμαχία τῆς Ἑλλάδος (3 Δεκεμβρίου 1912) καὶ τῆς Λήμνου (5 Ἰανουαρίου 1913), κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Παῦλος Κουντουριώτην κατετρόπωσε τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ἡ νῆσος κατοικεῖται κατὰ χωρία καὶ μόνη κωμόπολις εἶνε ἡ πρωτ. **Κάστρον** (4). ΝΔ. τῆς Λήμνου εἶνε ἡ νησίς **Ἅγιος Εὐστράτιος**, μικρὰ καὶ ἄγονος.

β'.) **Λέσβος ἢ Μυτιλήνη** (1600 τετρ. χιλ., 140 χιλ., κατ.). Ἡ μετὰ τὴν Κρήτην καὶ Εὐβοίαν μεγαλυτέρα νῆσος τῆς Ἑλλάδος Λέσβος, εἶνε κατὰ τὸ μέγεθος τὸ ἥμισυ τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ εἰς τὸν πληθυσμὸν ἴση. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ εὐφορον αὐτῆς ἔδαφος. Ἀπὸ τῆς Μυσίας καὶ τῆς Ἰδαίας χερσονήσου (τῆς Μικρᾶς Ἀσίας) ἐχωρίσθη διὰ κατακρημνίσεως, ἡ ὁποία ἐσχημάτισε καὶ τὸν κόλπον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Ἀδραμυτηνόν. Ἡ νῆσος ἔχει ἀκανόνιστον σχῆμα. Δύο ὠραῖοι αὐτῆς κόλποι πρὸς Ν., τῆς **Γέρας** καὶ τῆς **Καλλονῆς**, ἔχουν στόμια στενὰ καὶ ὀρηκὰ, διὰ τοῦτο δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς λιμένες, τρέφουν ὅμως πολλοὺς ἰχθῦς ἢ σχηματίζουν ἀλυκάς.

Τὸ ἔδαφος τῆς νήσου εἶνε χαμηλὸν καὶ πεδινόν. Τὸ ὑψηλότερον αὐτῆς ὄρος **Ὀλυμπος** (κ. Ἀγ. Ἡλίας) εἶνε χαμηλότερον τοῦ Ὑμητιοῦ. Εἶνε κατάφυτος ἀπὸ πεῦκα, βελανιδίας, ἐλαίας, ἀμπέλους, ἔχει δὲ καὶ καλλιέργειαν δημοτριακῶν καρπῶν. Ἡ παραγωγή τοῦ ἐλαίου εἶνε ἄφθονος (τὸ $\frac{1}{5}$ τῆς ὅλης παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος).

Ἡ Λέσβος εἶνε πατρίς ἀρχαίων φιλοσόφων (Πιττακὸς) καὶ ποιητῶν (Ἀλκαῖος, Σαπφώ). Ἡ κυρία πόλις καὶ λιμὴν τῆς νήσου **Μυτιλήνη** (30) εἶνε ἐστραμμένη πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν (ὅπως καὶ τῶν ἄλλων νήσων), καὶ ἔχει ἀξιόλογον ἐμπόριον. Ἡ νῆσος ἔχει καὶ τινὰς πολίχνας, τὸ **Πλωμάριον** (6 $\frac{1}{2}$), τὴν **Πολυχνῖτον** (7 $\frac{1}{2}$) καὶ τὸν **Ἀγιάσσον** (6) παρὰ τὴν Μυτιλήνην. Κωμοπόλεις ἀξιόλογοι εἶνε ἡ **Μήθυμνα** (πρὸς Β.), ἡ **Καλλονή** (3 $\frac{1}{2}$) παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον καὶ ἡ **Ἐρεσσὸς** (3) πρὸς Δ., παρὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παπανικολῆς ἔκαυσε τουρκικὴν φρεγάταν (Μάϊος 1821).

γ'.) **Χίος** (860 τετρ. χιλ., 75 χιλ. κίτ.). Αὕτη ἐκτείνεται ἐκ Β. πρὸς Ν. παραλλήλως τῆς χερσονήσου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Ἐρυθραίας. Εἶνε ὄρεινὴ ἔχουσα ὑψηλότερον ὄρος τὸ **Πελινναῖον** (1270 μ.) πρὸς Β. καὶ τὸν **Αἶπον** εἰς τὸ μέσον. Γενικῶς εἶνε νῆ-

σος πετρώδης, ἀλλὰ καλῶς καλλιεργημένη ἀπὸ τοὺς φιλοπόνους κατοίκους. Ὀλίγα μόνον παράλια πεδία εἶνε εὐφορα, ὅπου κῆποι μὲ ἐσπεριδοειδῆ καὶ ἄλλα δένδρα. Εἶδος σχίνων εἰς τὸ νότιον τῆς νήσου μέρος, τὰ μαστιχόδενδρα, ἐκκρίνουν τὴν μαστίχην.

Ἡ Χίος ἤκμασε πρὸ τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως διὰ τὸ μέγα ἐμπόριόν της· ἀλλὰ τῷ 1822 εἶχε καταστραφῆ δι' ἀλυπῆτου σφαγῆς τῶν κατοίκων της ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔπαθε δὲ καὶ φοβερὰν καταστροφὴν ὑπὸ σειсмоῦ τὸ 1881. Εἶνε πατρὶς τοῦ σοφοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Ἀνδρέου Συγγροῦ. Ἡ πρωτ. **Χίος** (23) κεῖται κατὰ τὸ ἀνατολικὸν καὶ εὐφορον πεδίον, ἀπέναντι τῆς Ἑρουθραίας. Ἐχει καλὸν λιμένα, ἀξιόλογον ἐμπόριον καὶ μικρὰν βιομηχανίαν. Ἄλλη πολίχνη τῆς νήσου εἶνε ὁ **Βρονιάδος** (7).

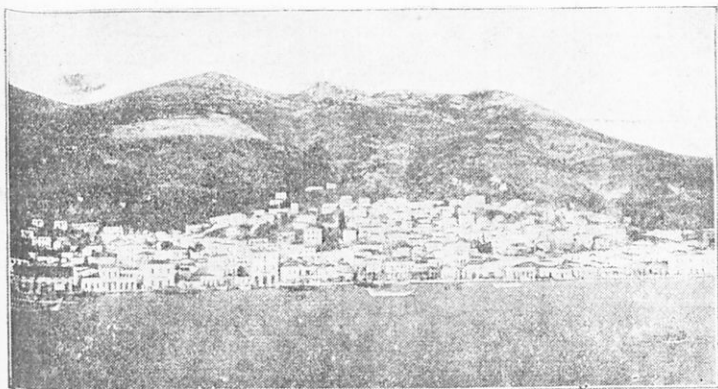
Πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς Χίου κεῖνται αἱ νησίδες **Οἰνοῦσαι** (κ. Ἀγνοῦσαι 2 1|2 χιλ. κ.), ΒΔ. δὲ ἡ πετρώδης ἀλλ' ἐνδοξος **Ψαρά** (40 τετρ. χιλ., 800 κάτ.). Οἱ ναυτικοὶ αὐτῆς κάτοικοι, οἱ Ψαριανοί, ὑπῆρξαν περίφημοι διὰ τοὺς κατὰ θάλασσαν ἥρωϊκοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν Τούρκων (Κανάρης κ. ἄ.), ἐδοξάσθη δὲ ἡ νῆσος διὰ τὴν σφαγὴν καὶ τὸν ἔξανδραποδισμόν τῶν κατοίκων ὑπὸ τῶν Τούρκων (τῷ 1824), ὁπότε ἀνήρχοντο εἰς 20 χιλ.

δ') **Σάμος** (490 τετ. χιλ., 60 χιλ. κάτ.) Ἡ νῆσος Σάμος κεῖται ἀπέναντι τῆς Μυκάλης, χερσονήσου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς συνέχεια αὐτῆς. Κατὰ τὸν πορθμὸν τοῦτον οἱ Ἕλληνες τῷ 1824 ναυμαχῆσαντες τὸν Τουρκικὸν στόλον ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Σάμος ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς ἐπιδρομῆς. Διὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς ἀπειτέλει ἀπὸ τοῦ 1832—1912 ἡγεμονίαν ὑποτελῆ εἰς τὴν Τουρκίαν.

Τὰ ὄρη αὐτῆς εἶνε ὑψηλότερα τῆς Χίου (Κερκετεὺς, 1440 μέτρα ὕψ.) καὶ αἱ πεδιάδες εὐφορώτατοι. Παράγει οἶνον ὀνομαστόν, ἔλαιον ἐκλεκτόν, καπνόν, σταφίδα καὶ ὀπώρας ἔχει δὲ ἀκμαῖον ἐμπόριον.

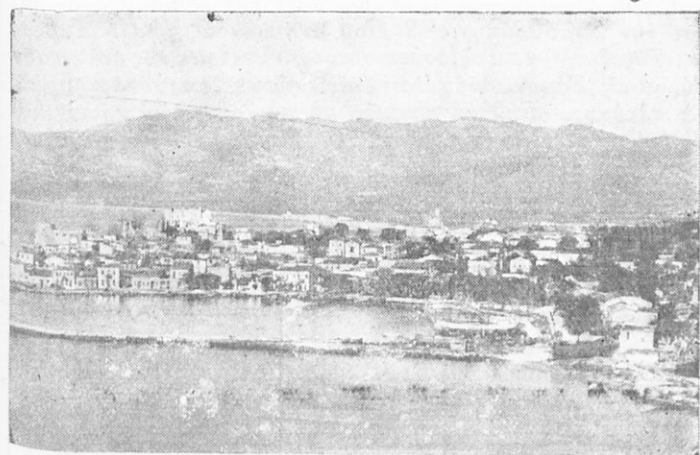
Ἡ Σάμος παλαιὰ ἔκειτο εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς νήσου καὶ ἦτο πατρὶς τοῦ τυράννου Πολυκράτους καὶ τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρα. Πρωτ. σήμερον εἶνε ὁ **Διμῆν Βαθέος** (9), μὲ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια καὶ εἰς καλὸν λιμένα. Πλησίον αὐτοῦ εἶνε τὸ **Βαθύ**. Ἄλλαι πολίχνη εἶνε πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς νήσου τὸ **Καρλόβασι** (5) οἱ **Μυτιληνιοὶ** (5 1|2) καὶ **Μαραθόκαμπος** (3).

Αἱ **Κορσέαι** (κ. Φοῦρνοι) εἶναι συστάς μικρῶν νήσων ΝΔ. τῆς Σάμου (1.200 κάτ.)

Εἰκ. 80. Ὁ λιμὴν Βαθέος Σάμου.

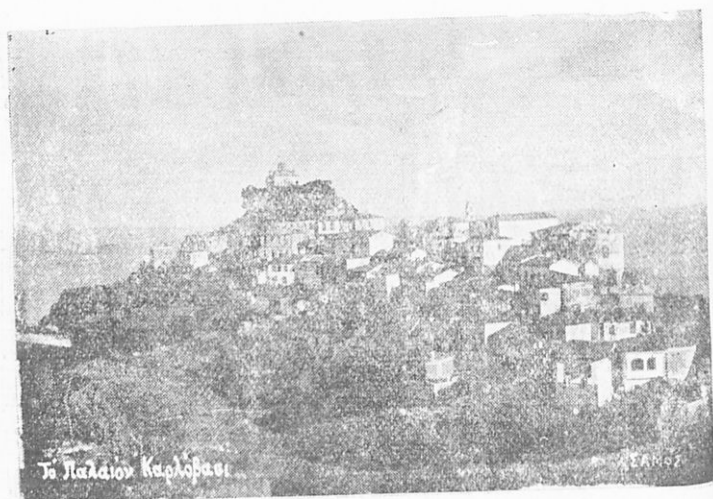
δ') **Ἰκαρία** (260 τετρ. χιλ. 12 χιλ. κάτ.). Ἡ πρὸς Δ. νῆσος Ἰκαρία εἶνε μακρὰ καὶ ὑψηλὴ νῆσος ἀλίμενος. Ἔχει πολλὰ

Εἰκ. 81. Τὸ Τηγάνι τῆς Σάμου, ὅπου ἡ ἀρχ. πρωτ. τῆς νήσου.

δάση καὶ ἐξάγει ξυλείαν καὶ ἄνθρακας, κατοικεῖται δὲ κατὰ τὰ

σποραδικὰ χωρία ἐν μέσφ ἀμπέλων, ἐλαιῶν καὶ ἀμυγδαλῶν.

Εἰκ. 81. Τὸ χωρίον Καρόβασι τῆς Σάμου.

Ἀσκήσεις.—1. Ἀπομνημόνευσε τὰς νέας ἐλευθέρους νήσους τοῦ Αἰγαίου.—2. Ποῦ ἐμάθθμεν τὴν νῆσον Θάσον καὶ ποῦ τὴν Σαμοθράκην;—3. Ποῦ ἀνήκουν αἱ νῆσοι Ἴμβρος καὶ Τένεδος;—4. Ταξίδευσσε νοερῶς ἐκ Πειραιῶς διὰ μέσου Σύρου εἰς Σάμον ἀναφέρων τὰς νήσους παρὰ τὰς ὁποίας θὰ πλεύσης.—5. Τίνα γενικῶς τὰ προϊόντα τῶν νήσων καὶ τί ἰδιάζον εἶνε εἰς τὴν Χίον;—6. Συμπλήρωσε τὸν ἐπόμενον πίνακα:

Νομοὶ καὶ Ἐπαρχίαι	Πρωτεύουσαι	Ἐπιφ. κατὰ τετρ. χιλιόμε.	Πληθυσμὸς	Κάτ. ἀνά τε χιλιόμε.
Ν Δέσβου	Μυτιλήνη	2.140	162.000	
Ἐπαρ. Μυτιλήνης				
» Πλωμαρίου				
» Μηθύμνης				
» Δήμου				
Ν. Χίου	Χίος	920	76.000	
Ν. Σάμου	Ἰ. Βαθέος	792	72.000	
Ἐπαρ. Σάμου	»			
» Ἰκαρίας	Ἄγ. Κήρυκος			
Νῆσοι τοῦ Αἰγαίου		3.850	310.000	

II. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΘΕΣΙΣ—ΟΡΙΑ—ΜΕΓΕΘΟΣ

Ἐρωτήσεις, 1. Εἰς ποῖον μέρος τῆς Εὐρώπης εὐρίσκεται ἡ Ἑλλάς καὶ πλησίον ποίων ἄλλων ἠπείρων;—2. Ποία εἶνε ἡ δυτικωτάτη νησίς τῆς Ἑλλάδος, ποία ἡ νοτιωτάτη (ἢ Γαῦδος) καὶ ποία ἡ ἀνατολικωτάτη νῆσος;—3. Δεῖξε εἰς τὸν χάρτην τὸ βορειότατον αὐτῆς σημεῖον (ἐν τῇ Δυτ. Θράκῃ)—4. Ποῖος μεσημβρινὸς διέρχεται ἀπὸ τῆς πατρίδος σου, καὶ ποῖαι ἄλλαι πόλεις περιῶν εὐρίσκονται εἰς τὸν ἴδιον μεσημβρινόν;—5. Εἰς ποῖον παράλληλον κύκλον εὐρίσκεται;—6. Μὲ ποῖα κράτη συνορεύει ἡ Ἑλλάς καὶ εἰς ποῖα μέση αὐτῆς;—7. Ποῖος ποταμὸς χωρίζει τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Τουρκίαν;—8. Ὀνόμασε ὄρη κατὰ τὰ σύνορα.—9. Ὀνόμασε τὰ πελάγη καὶ τὰς θαλάσσας, αἱ ὁποῖαι βρέχουν τὴν Ἑλλάδα, ὡς καὶ τοὺς μεγάλους κόλπους.—10. Ποῖα διαμερίσματα ἀποτελοῦν τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα καὶ ποῖα τὴν Νέαν;—11. Σχημάτισε εἰς τὸ τετράδιόν σου τὴν Ἑλλάδα καὶ φέρε εἰς αὐτὴν σιδηροδρ. γραμμὰς 1) Πειραιῶς—Θεσσαλονίκης, 2) Θεσσαλονίκης—Γευγελῆς, 3) Θεσσαλονίκης—Ἀλεξανδρουπόλεως—Πυθίου, 4) Τὰς γραμμὰς τῆς Πελοποννήσου.

Τὸ κυριώτερον τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται εἰς τὸ σχῆμα τῆς Ἑλλάδος εἶνε ὅτι ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς διασχίζεται εἰς πολλὰς μεγαλύτερας καὶ μικροτέρας χερσονήσους καὶ νήσους, ἔχει δηλ. μέγαν θαλάσσιον (ἢ ὀριζόντιον) διαμελισμόν. Ἡ μεγάλη παραλιακὴ γραμμὴ τῆς καὶ ἡ θάλασσα, ἡ ὁποία περιβάλλει αὐτὴν ἀπὸ τρία μέρη, εἶνε εὐνοϊκὰ διὰ ποικίλην βλάστησιν, διὰ διαμονὴν ζώων καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρώπων. Ἐπίσης εὐκολύνουν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ τοῦ παγκοσμίου. Διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀνοίγεται θαλασσιὰ ὁδὸς ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην πρὸς τὴν Κωνσταν-

τινούπολιν καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἀπὸ δὲ τὴν Κεντρικὴν καὶ Βόρειον Εὐρώπην διὰ μέσου τῆς Νοτιοσλαβίας σιδηροδρομικὴ γραμμὴ καταλήγει εἰς τοὺς λιμένας Θεσσαλονίκην καὶ Πειραιᾶ, οἱ ὁποῖοι εἶνε θαλάσσιαι ἀφετηρία διὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὡσαύτως ἡ Θεσσαλονίκη καὶ αἱ Ἀθήναι εἶνε σταθμὸς τῶν ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα πετοῦν μεταξὺ τῶν τριῶν ἡπείρων. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴν αὐτὴν θέσιν εἶχε καὶ τὸ ἄλλο πλεονέκτημα, ὅτι εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, δηλ. τῶν τριῶν παλαιῶν ἡπείρων. Διὰ ὅλα αὐτὰ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀνέπτυξαν τὸν πλοῦτον αὐτῶν, τὸ πνεῦμά των καὶ ἐγίναν διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ σήμερον ἀκόμη διὰ τὴν τοιαύτην θέσιν πολλοὶ ἐπιδίδονται εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Τὰ κατὰ ξηρὰν σύνορα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι πανταχοῦ ἐκ φύσεως ὄχυρά. Εἰς μερικὰ μέρη ἀπολουθοῦν ὑψηλὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα εὐκόλα προστατεύουν αὐτά, εἰς ἄλλα ὅμως μέρη διέρχονται ἀπὸ κοιλάδας ἢ ὄροπέδια. Πρὸς τὴν Τουρκίαν ὄριον εἶνε ὁ Ἐβρος ποταμὸς, ἀλλὰ κατὰ μῆκος αὐτοῦ μία μεθόριος ζώνη πλάτους 60 χιλιομ. δηλ. 30 χιλ. ἀπὸ τὸ ἓν μέρος (πρὸς τὴν Ἑλλάδα) καὶ ἄλλα 30 ἀπὸ τὸ ἄλλο (τὴν Τουρκίαν), ἔχει κηρυχθῆ οὐδετέρα καὶ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτὴν νὰ κατασκευασθοῦν ὄχυρώματα.

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλλάδος ἀνέρχεται εἰς 130.000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναλογοῦν εἰς μὲν τὸ ἡπειρωτικὸν μέρος 108.000, εἰς δὲ τὰς νήσους 22.000. Τὸ ἡμισυ τῆς ἐπιφανείας (64 χιλ. τετρ. χιλιόμε.) εἶνε τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ τὸ ἄλλο ἡμισυ (66 χιλ. τετρ. χιλιόμε.) εἶνε τῆς Νέας Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους (1932) μέχρι σήμερον ἡ ἔκτασις καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ εἶχεν ὡς ἑξῆς :

1. Ἀρχικὴ ἐπιφάνεια (1932) 47.500 τετρ. χιλιόμε. Πληθυσμὸς 950 χιλ.

2. Ἐπιφάνεια μετὰ τὴν προσάρτησιν τῶν Ἰονίων νήσων (ἔτος 1864) 50.200 τετρ. χιλ. πληθ. 1.400 χιλ.

3. Ἐπιφάνεια μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἄρτης (ἔτος 1881) 64.000 τετρ. χιλ. πληθ. 2.000.000.

4. Ἐπιφάνεια μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους (ἔτος 1912) 122.000 τετρ. χιλ., πληθ. 5.000.000.

5. Ἐπιφάνεια μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον (1919—1920) 150.000 τετρ. χιλ. πληθ. 5.500 χιλ.

6. Ἐπιφάνεια μετὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ τῶν νήσων Ἰαβρου καὶ Τενέδου εἰς τὴν Τουρκίαν (1923) : 130.000 τετρ. χιλ. πληθ. 5.200 χιλ.

7. Σημερινὴ ἔκτασις 130.000 τετρ. χιλ. πληθ. 7 ἑκατ.

Β'. Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΓΕΩΛΟΓΙΚΑΣ ΕΠΟΧΑΣ.—ΑΙΓΗ·Ι·Σ

Ἐρωτήσεις. 1. *Εἰς ποῖον μέρος τῆς Ἑλλάδος τὰ ὄρη φαίνονται καθαρώτερον πτυχωγενῆ καὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἐκ ΒΒΔ πρὸς τὰ ΝΝΑ ;*—2. *Ποίαν διεύθυνσιν ἔχουν τὰ ὄρη τῆς Ἀνατολικῆς Σιερραῆς Ἑλλάδος ;*—3 *Ποῖα μέρη περιλαμβάνει τὸ κρυσταλλοπαγὲς σύστημα τῶν Κυκλάδων ;*—4. *Ὄνόμασε μερικὰς ῥήξιγενεῖς προεξοχάς.*—5. *Ὄνόμασε μερικὰ μεγάλα βαθύπεδα καὶ μερικὰ ταφροειδῆ καταβυθίσματα.*—6. *Αἱ κατακορημνίσεις τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ποίαν διεύθυνσιν ἔχουν ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν ;*—7. *Εἶνε πλεονέκτημα ἢ μειονέκτημα εἰς μίαν περιοχὴν ὅταν τὰ ὄρη αὐτῆς εἶνε παράκτια ;*—8. *Ποῖοι εἶνε οἱ μακρότατοι αἰῶνες τῆς ἡλικίας τῆς γῆς ; (Ἀρχαϊκός, Ἀρχαιοζωϊκός, Παλαιοζωϊκός, Μεσοζωϊκός καὶ Καινοζωϊκός).*—9. *Ὄνόμασε τὰς κυρίας περιόδους τοῦ Καινοζωϊκοῦ αἰῶνος (ἡ τριτογενῆς, ὑποδιαιρουμένη εἰς τὰς ἐποχὰς παλαιογενῆ καὶ νεογενῆ, καὶ ἡ τεταρτογενῆς).*—10. *Πῶς ἐννοοῦμεν ὅτι τὰ πετρώματα τῆς Ἑλλάδος εὗρισκοντο ἄλλοτε μέσα εἰς τὴν θάλασσαν ;*—11. *Εἰς ποῖα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐμάθαμεν ὅτι ὑπάρχουν νεογενῆ πετρώματα ;*—12. *Ὄνόμασε γνωστόν σου πέτρωμα τεταρτογενὲς (προσχωσιγενές).*

Δυνάμεθα νὰ λάβωμεν μίαν ἰδέαν πῶς ἔγινε ἡ μεγάλη αὐτὴ ποικιλία τῆς μορφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ πῶς ἐμορφώθη ὁ μέγας αὐτὸς διαμελισμὸς τῶν ἀκτῶν, ἂν μάθωμεν μερικὰ ἀπὸ τὴν γεωλογικὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας. Εἰς ὅλους τοὺς γεωλογικοὺς αἰῶνας καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκόμη τοῦ Καινοζωϊκοῦ, εἰς τὴν ἔκτασιν πού εἶνε σήμερον ἡ Ἑλλάς ἦτο θάλασσαν καὶ μάλιστα εἰς πολλὰ μέρη βαθεῖα. Μόνον κατὰ τὸν

Παλαιοζωϊκὸν αἰῶνα εἶχε γίνει μία πύχωσις ἀπὸ κρυσταλλοπαγεῖς ὄγκους οἱ ὁποῖοι ἐσημάτισαν δύο κυρίως νήσους, μίαν περὶ τὰς σημερινὰς Κυκλάδας καὶ ἄλλην πρὸς Β. τοῦ Αἰγαίου. Περισσότεραι ξηραὶ φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχον τὸν Μεσοζωϊκὸν αἰῶνα, ὁπότε ἐκρήξεις ἠφαιστείων ἐσημάτισαν πολλὰ πυριγενῆ πετρώματα. Ἄλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος τούτου (μετὰ τὴν Κρητιδικὴν περίοδον) ἡ θάλασσα πάλιν ἐσκέπασε πανταχοῦ τὰς Ἑλληνικὰς περιοχὰς καὶ ἐξηκολούθησε τοῦτο καὶ εἰς τὴν τριτογενῆ περίοδον τοῦ Καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Μέσα εἰς τὰς θαλάσσας ταύτας, ὅπου ἔζων κατὰ ἑκατομύρια πρωτόζωα (ὡς οἱ νουμμουλῖται, οἱ ἀλβεολῖναι), ἐσωριάσθησαν τὰ βυθιζόμενα ὕλικὰ καὶ ἐσημάτισαν πετρώματα μεγάλου πάχους (νουμμουλιτοφόροι ἀσβεστόλιθοι κ. ἄ.). Ἄλλὰ κατὰ τὴν παλαιογενῆ ἐποχὴν τῆς περιόδου ταύτης ἤρχισαν αἱ θάλασσαι νὰ γίνωνται ὀλιγώτερον βαθεῖαι καὶ τέλος ἔγιναν αἱ μεγάλαι πτυχώσεις τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι ἦσαν γενικαὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς. Αἱ πτυχώσεις αὗται ἐγέννησαν ὑψηλὰ ὄρη, τὰς Ἄλπεις, τὰ Ἰμαλάια καὶ ὠνομάσθησαν *Ἀλπικαὶ πτυχώσεις*. Ἡ διάπλασις αὐτὴ διήρκεσεν ἐπὶ ἑκατομύρια ἔτη καὶ εἰς τὸ τέλος ὄχι μόνον ἡ σημερινὴ ἔκτασις τῆς Ἑλλάδος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ τὸ Αἰγαῖον μὲ τὴν Δυτικὴν Μικρασίαν καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Ὅλη αὐτὴ ἡ ἀδιαίρετος καὶ ὁμοιόμορφος χώρα, ἡ ὁποία ἀνέδυσεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς γεωλόγους *Αἰγηῖς* (ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος). Ἡ μεγαλυτέρα δύναμις τῶν πτυχώσεων ἦτο εἰς τὸ δυτικὸν καὶ νότιον μέρος. Ἡ πτυχωσιγενὴς αὐτὴ ζώνη δὲν εἶνε μόνον εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀλβανίαν, ἀρχίζουσα ἀπὸ τὰς Δυναρικὰς Ἄλπεις καὶ διὰ τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης τελειώνουσα εἰς τὸ ὄρος Ταῦρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Διὰ τοῦτο τὸ τεράστιον τοῦτο τόξον ὠνομάσθη *Δυναροταυρικὸν τόξον*.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάδυσιν ἠκολούθησαν φοβεραὶ σεισμικαὶ διαταραχαί, αἱ ὁποῖαι κατέστρεψαν τὴν ὁμαλὴν διάπλασιν τῆς Αἰγηίδος. Εἰς μερικὰ μέρη ἔγιναν μεγάλαι διαρρήξεις καὶ κατακρημνίσεις, οὕτω δὲ τμήματα τῆς ξηρᾶς ἐσκεπάσθησαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν (Κορινθιακὸς κόλπος, Ἀμβρακικὸς, Εὐβοϊκὸς) ἢ ἔγιναν *ταφροειδῆ καταβυθίσματα* (ἡ κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ἡ Κωπαϊδικὴ λεκάνη, τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν·

ἢ Μεσσηνιακὴ πεδιάς κ. ἄ.). Μεταξὺ τῶν διαρρήξεων τούτων ἀπέμειναν ὑψηλὰ εἰς τὴν θέσιν των τεμάχια ξηρᾶς ἐξέχοντα ὡς ὄρη, δηλ. αἱ *ὄρηξιγενεῖς προεξοχαί* (Κιθαιρῶν—Πάρνης, τὰ Λοκρικὰ ὄρη, ἢ Γεράνεια, ἢ Μαγνησία κ. ἄ.). Πλὴν ὅμως τῶν διαρρήξεων τούτων εἰς ἄλλα μέρη τὸ ἔδαφος κατήρχετο βραδέως καὶ ἡ θάλασσα κατέκλυζεν αὐτά. Εἰς τὸν βυθὸν τῶν μερῶν αὐτῶν ἐμαζεύοντο ὕλικὰ καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίζοντο τὰ *τριτογενῆ πετρώματα*, τὰ ὁποῖα λέγονται καὶ θαλασσογενῆ. Πολλὰ τοιαῦτα πετρώματα ὑψώθησαν ἔπειτα βραδέως ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ βλέπομεν αὐτὰ σήμερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ μερικὰ μάλιστα εἰς ὑψηλὴν θέσιν.

Κατὰ τὴν νεογενῆ ἐποχὴν τῆς τριτογενοῦς περιόδου ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ περισσότερον, πρὸ πάντων εἰς τὸ Βόρειον Αἰγαῖον καὶ πολλὰ βαθύπεδα μεταβάλλονται εἰς λίμνας. Τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καὶ τῶν λιμνῶν στολίζουσιν δένδρα καὶ θάμνοι· λείψανα τούτων (κλάδοι, φύλλα), παρασύρονται ἀπὸ τὰ ρεύματα καὶ μαζεύονται εἰς τὰς λίμνας αὐτάς, ὅπου μαζι μὲ τὰ ὑδροβία φυτὰ τῶν λιμνῶν σκεπάζονται ἀπὸ προσχώματα καὶ μεταβάλλονται εἰς λιγνίτας (ὅπως εἰς μέρη τῆς Εὐβοίας, εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος). Διὰ τοῦτο οἱ λιγνίται εὐρίσκονται εἰς στρώματα νεογενῆ.

Αἱ συνιζήσεις τοῦ ἐδάφους ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὴν *τεταρτογενῆ* περίοδον. Ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ ἀκόμη εἰς βορειότερας περιοχὰς καὶ σχηματίζει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὸ Ἴόνιον. Πολλὰ κοιλάδες μετεσχηματίσθησαν εἰς κόλπους καὶ λιμένας, πολλὰ δὲ ὄρη εἰς χερσονήσους καὶ νήσους. Οὕτως ἡ σημερινὴ μορφή τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν προέρχεται ἀπὸ τὰς διαφόρους κινήσεις τῆς Αἰγιῆδος. Εἶνε δὲ αὐταὶ 1) αἱ κατακρημνίσεις καὶ ὁ τεμαχισμὸς αὐτῆς καὶ 2) αἱ ἠπειρογενετικαὶ διαταραχαί, αἱ ὁποῖαι ἐπροξένησαν ἀνύψωσιν ἢ κατάπτωσιν τοῦ ἐδάφους (συνίζησιν). Αἱ κινήσεις αὐταὶ δὲν ἔπαυσαν τελείως μέχρι σήμερον. Ἀποτέλεσμα νούτου εἶνε οἱ καταστρεπτικοὶ σεισμοί, οἱ ὁποῖοι γίνονται εἰς μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Αἱ κυριώτεραι σεισμικαὶ περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος εἶνε δλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Πατραϊκοῦ κόλπου, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Λευκάς, ἡ Μεσσηνία, ἡ Λοκρίς, ἡ Βόρειος Κρήτη, ἡ Χαλκιδική, ἡ Χίος καὶ ἡ Μυτιλήνη.

Ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους μετεβλήθη καὶ μεταβάλλεται ἀκόμη
Ἴω. Σαρρῆ, Γεωγρ. Ἑλλάδος Α' Γυμνασίου, Ἔκδ. Ε' 1937 8

ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν ὑδάτων καὶ τοῦ ἀνέμου, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἀκόλουθον κεφάλαιον.

Γ'. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἑρωτήσεις. 1. Ποῖα συνεχῆ ὄρη διαχωρίζονται διὰ τοῦ ρήγματος τοῦ Βορείου Εὐβοϊκοῦ κόλπου καὶ ποῖαν διεύθυνσιν ἔχει οὗτος ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὄροσειρῶν ;—2. Πῶς ἐξηγεῖς διὸ περισσότεραι κοιλάδες εἶνε εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος παρὰ εἰς τὰ δυτικά;—3. Εἰς πόσον ὕψος ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εἶναι τὸ γυμνασιόν σου ;—4. Ποῖα ὑψηλὰ ὄρη φαίνονται εἰς τὸν ὄριζοντα τῆς πατρίδος σου ;—5. Εἰς ποῖον τῶν ὄρεινῶν συστημάτων τῆς Ἑλλάδος ἀνήκουν αὐτά;—6. Ποῖον τὸ ὕψιστον τῶν Ἑλληνικῶν ὄρέων καὶ ποῦ εὐρίσκεται;—7. Ἀπαρίθμησε ἐκ τῆς ὄρυκτολογικῆς συλλογῆς σου τὰ ὄρυκτὰ καὶ τὰ πετρώματᾶ, τὰ ὅποια ἐμάζευσες εἰς τὰς ἐκδρομάς σου.—8. Ποῦ παρατηρεῖς νεογενῆ στρώματα εἰς τὴν ἰδίαν σου πατρίδα καὶ ποῦ στρωσιγενῆ πεδιάδα.—9. Τί εἶνε τὸ μάγμα ;

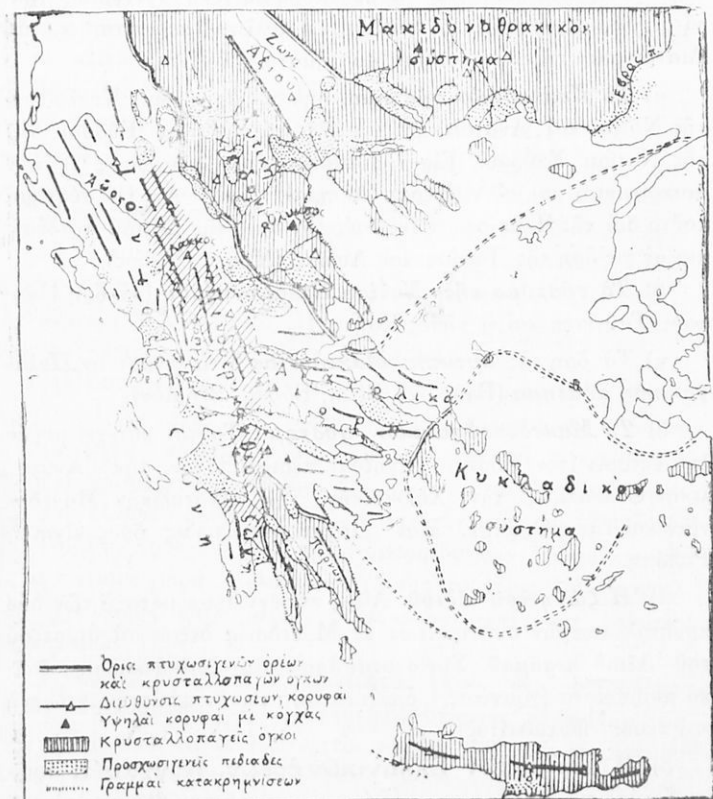
α') Ὁρεινὰ συστήματα. Ἀποτέλεσμα τῶν μεγάλων κινήσεων καὶ διαταράξεων τοῦ ἐδάφους τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, εἶναι ὁ σχηματισμὸς διαφόρων ὄρεινῶν συστημάτων ἢ ὄρεινῶν ζωνῶν.

1) Τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν κατέχουν τὰ πτυχωσιγενῆ ὄρη τοῦ Διναροταυρικοῦ τόξου (αἱ Ἑλληνίδες ὄροσειραί). Τὰ παλαιότερα αὐτῶν πετρώματα ἀνάγονται εἰς τὴν πρώτην περίοδον τοῦ Μεσοζῳϊκοῦ αἰῶνος. Διακρίνονται δύο ζῶναι αὐτῶν, ἡ Ἰόνιος καὶ ἡ Πίνδο—ερυμάνθιος.

Ἡ Ἰόνιος καταλαμβάνει τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου (πλὴν τῆς Πίνδου), τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη, τὰς Ἰονίους νήσους (πλὴν τῶν Κυθῆρων) καὶ τὰ δυτικώτατα τῆς Πελοποννήσου. Ἐχει πολλὰ νεογενῆ πετρώματα. Ἡ δὲ Πίνδοερυμάνθιος κατέχει ὅλας τὰς ὑψηλὰς βραχώδεις ὄροσειράς τῆς Πίνδου, αἱ ὅποιαι συνεχίζονται μὲ τὰς Αἰτωλικὰς Ἀλπεις ἢ ζώνη διακόπτεται ὑπὸ τῆς τάφρου τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ συνεχίζεται πρὸς Ν. αὐτοῦ μὲ τὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου Ἐρύμανθον, τὰ ὄρη τῆς Γορτυνίας, τὸ Λύκαιον, τὴν Ἰθώμην, μέχρι τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ἡ ζώνη αὕτη συνίσταται ἀπὸ σχιστόλιθον καὶ ἄσβε-

στόλιθον. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ζωνῶν εὐρίσκεται ταινία ἐκ φλύσχρου (τριτογενεῖς προελεύσεως), ἡ δὲ ὁποία κατέρχεται εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Ἀράχθου καὶ τοῦ Ἀχελῷου καὶ συνεχίζεται εἰς τὴν Δυτικὴν Πελοπόννησον.

2. *Τὰ ἀνατολικά πτυχωσιγενῆ ὄρη.* Ταῦτα ἀποτελοῦν τὰ ὄρη τῆς Ἀνατολικῆς Πελοποννήσου καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἀνατο-

Εἰκ. 83 Μορφολογικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος.

λικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας (πλὴν τῆς Νοτίου Ἀττικῆς καὶ τῆς Νοτίου Εὐβοίας). Ἡ διεύθυνσις τῶν ὄρειων εἶνε ἐκ Δ. πρὸς Α., ἔχουν ὅμως πάθη τόσας κατακρημνίσεις, ὥστε παρουσιάζονται ὡς ὄρειοι κορμοὶ (Παρνασσός, Κυλλήνη) ἢ ἠψιγενῆ ὄρη (Γεράνεια, Κιθαιρῶν—Πάρνης). Συνίσταται κυρίως

ἀπὸ παλαιοζωϊκὸν σχιστόλιθον, φαιὸν ἀσβεστόλιθον καὶ ὄφειτην.

Προέκτασις τῶν πτυχώσεων τούτων φαίνεται ὅτι εἶνε τὰ ὄρη τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου.

3. Κρυσταλλοπαγεῖς ὄγκοι. Τούτους ἀποτελοῦν αἱ παλαιότεραι πτυχώσεις καὶ τὰ πολαιότερα πετρώματα τῆς Ἑλλάδος, δηλ. τὰ κρυσταλλικά καὶ τὰ μεταμορφωσιγενῆ (γνεύσιοι, γρανίται, μαρμαρυγιακοὶ σχιστόλιθοι, σιπολίται κερατῖται κ. ἄ.) Διακρίνομεν τέσσαρα τοιαῦτα συστήματα.

α) **Τὸ Κυκλαδικὸν σύστημα**, δηλ. τὰ ὄρη τῶν Κυκλάδων, τῆς Νοτίου καὶ Ἀνατολικῆς Ἀιτικῆς, τῆς Νοτίου Εὐβοίας καὶ τῆς Νοτίου Σκύρου. Εἰς τὰς παλαιότητας πτυχώσεις τούτων διακρίνονται καὶ αἱ νεώτεραι Ἀλπικαί. Πρὸς Α. τὸ σύστημα τοῦτο διὰ τῆς Ἰκαρίας, τῶν Φούρων καὶ τῆς Σάμου συνδέονται μὲ τὰ ὄρη τῆς Ἰωνίας καὶ Λυδίας (Μικρᾶ: Ἀσίας).

β) **Τὸ σύστημα τῆς Νοτίου Πελοποννήσου** (τὰ ὄρη Πάρων, Ταύγετος καὶ ἡ νῆσος Κρήτη).

γ) Τὰ ὄρη τῆς **Δυτικῆς Μακεδονίας** ἢ τὸ λεγόμενον **Πελαγονικὸν σύστημα** (Βαρνοῦς, Βίτσι, Βόρας, Βέρμιον).

δ) **Τὸ Μακεδονοθρακικὸν σύστημα.** Τοῦτο κατέχει μεγάλην ἔκτασιν (τὴν Βόρειον Αἰγηΐδα) περιλαμβάνον τὴν Ἀνατολικὴν Θεσσαλίαν, τὴν Χαλκιδικὴν, τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην. Κατ' ἐξοχὴν γρανιτῶδες ὄρος εἶναι ἡ Ροδόπη.

4) **Ἡ ζώνη τοῦ Ἀξιοῦ.** Αὕτη παρενίθεται μεταξὺ τῶν δύο κρυσταλλοπαγῶν συστημάτων ἐν Μακεδονίᾳ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ. Συνίσταται ἀπὸ παλαιοζωϊκὰ καὶ μεσοζωϊκὰ πετρώματα (γρανίτας, ὄφειτας, κρητιδικὸν φλύσχην, νεογενῆ καὶ νέους ἠφαιστεΐτας).

β) **Ἡ μορφή τῶν Ἑλληνικῶν ὄρέων. Κόγχοι.** Ἡ πρώτη ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν λαμβάνει κανεὶς ὅταν βλέπῃ ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν διάταξιν τῶν Ἑλληνικῶν ὄρέων εἶνε ὅτι σχηματίζεται πρὸς Δ. καὶ Ν. κανονικὸν περίλου σύμπλεγμα, ἐνῶ πρὸς Β. καὶ Α. ἐκτείνονται συγκεχυμένα ὄρη ἢ ἀποσχίζονται ἀκανόνιστοι ὄροσειραί. Τοῦτο προέροχεται ἀπὸ τὴν γεωλογικὴν αὐτῶν κατασκευὴν. Πλὴν ὁμως τῆς αἰτίας ταύτης, εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος ἐνήργησαν καὶ **μηχανικαὶ δυνάμεις**, δηλ. ἀποσαθρώσεις ὑψηλῶν μερῶν ἀπὸ τὰ ὕδατα καὶ τοὺς ἀνέμους καὶ

προσχωσεις εις τὰ χαμηλότερα μέρη. Οὕτως αἱ ὄροσειραι μόλις φαίνονται ὡς πτυχαί, οἱ δὲ ὄρεινοι ὄγκοι ὁμοιάζουν μὲ **διαβρωσιγενῆ** ὄρη. Ἡ διάβρωσις εἰς μερικά μέρη ὑπῆρξε τόσον μεγάλη ὥστε ἡ ἀρχαιότερα πτυχωσιγενῆς μορφῆ ἐξηφανίσθη καὶ φαίνεται σκεπασμένη ἀπὸ νεογενῆ πετρώματα. Πέτρωμα π.χ. θρασματογενὲς εἰς τὴν Βορείαν Πελοπόννησον (Ἀχαΐαν καὶ Κορινθίαν) φθάνει μέχρι 1800 μ. ὕψους. Ἐπίσης παρατηρεῖται ὅτι πολλὰ ὄρη φέρουν μικρὰ ὄροπέδια, εἴτε εἰς τὰς κορυφὰς αὐτῶν εἴτε εἰς τὰς κλιτῦς (καταβαθμοί),

Ἰδιαιτέρα μορφῆ παρουσιάζεται εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῶν ὑψηλῶν ὄρέων (ἀπὸ ὕψος 1900 ἢ 2000 μ. καὶ ἄνω). Κατὰ τὴν τεταρτογενῆ ἐποχὴν, ὁπότε μέγιστον μέρος τῆς Εὐρώπης ἐσκεπάζετο ἀπὸ παγετῶνας, ἐσκεπάζοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοιούτους τὰ ὑψηλὰ αὐτὰ ὄρη. Ἡ ἰσχυρὰ διάβρωσις τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν οἱ παγετῶνες αὐτοὶ φαίνεται ἀπὸ τὰς κρηνώδεις κοιλότητας (**κόγχαι**) καὶ τοὺς ὄγκολίθους πρὸς παρέσθραν (**λιθῶνες**). Ὁ Ταύγετος, ὁ Χελμός, ὁ Παρνασσός, ὁ Ὀλυμπος καὶ ἄλλα ἔχουν χαρακτηριστικὰς κόγχας καὶ λιθῶνας.

γ') **Προσχωσιγενῆ πεδία.** Ἐπειδὴ παρεσύροντο τὰ χώματα καὶ οἱ λίθοι πρὸς τὰ χαμηλότερα μέρη, συνέβη νὰ δεχθοῦν τὰ ταφροειδῆ καταβυθίσματα καὶ ἐν γένει αἱ ταπεινότεραι περιοχαὶ ἐπισωρεύσεις ὑλικῶν καὶ διὰ τοῦτο αἱ χαμηλότεραι περιοχαὶ ἔλαβον διαφορετικὴν κατασκευὴν ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας. Τοιαῦτα προσχωσιγενῆ πεδία ἐμορφώθησαν ὄχι μόνον εἰς τὰς μεσογείους χώρας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς παραλίαις. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον, ὅπως φαίνεται εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν.

δ') **Ἠφαιστειογενῆ πετρώματα.** Ἀπὸ τὰς διασρήξεις καὶ τὰς κατακρημνίσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους τὸ μάγμα, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς γῆς, ἐπέρασε εἰς μερικά μέρη τὸν φλοιὸν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Οὕτως ἔγιναν ἠφαιστεία καὶ ἠφαιστειογενῆ πετρώματα (εἰς τὴν Εὐβοίαν, τὴν Λέσβον, τὴν Λήμνον καὶ ἀλλαχοῦ) Μία ζώνη ἠφαιστειῶν ἀπὸ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον πρὸς τὰς νοτίους Κυκλάδας σχηματίζουν τόξον κατὰ γραμμὴν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καταπίπτει πρὸς τὸ Κρητικόν. Εἰς τὴν γραμμὴν αὐτὴν εἶνε ἡ ἠφαιστειώδης νῆσος Αἴγινα, ἡ χερσόνησος Μέθανα καὶ αἱ νῆσοι Πόρος, Μῆλος, Θήρα, Νίσυρος καὶ Κῶς. Ἄλλοτε αὐταὶ ἦσαν ἐνεργαί

ἠφαιστεια, ἐνῶ σήμερον ὡς ἐνεργὸν φαίνεται μόνον ἡ νῆσος Ἐθῆρα (Σαντορίνη). Ἡ τελευταία ἔκρηξις τῶν Μεθάνων ἔγινε τὸν 3ον μ. Χ. αἰῶνα, τῆς δὲ Νισύρου τῷ 1887.

Α'. ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ

Ἑρωτήσεις.—1. Ποίους χειμάρρους, πηγὰς, ρύακας ἢ ποταμοὺς γνωρίζεις ἐξ ἰδίας παρατηρήσεως εἰς τὴν πατρίδα σου ;—2. Εἰς τί χρησιμοποιεῖται τὸ ὕδωρ τούτων ;—3. Ἐκ ποίων πηγῶν ἢ ὑδάτων μεταφέρεται τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν ποὺ κατοικεῖς ;—4. Ποῦ ἐμάθαμεν περὶ καρστίων φαινομένων ;—5. Εἰς τί χρησιμοποιοῦνται οἱ μεγάλοι καταρράται ;—6. Διατί οἱ χεῖμαρροι τῆς Ἑλλάδος εἶνε δρμητικοί ;—7. Τί ἔργα πρέπει νὰ γίνων διὰ νὰ μὴ πλημμυροῦν οἱ χεῖμαρροι κατασιρπητικῶς ;—8. Τί λέγεται ποταμία χώρα ;—9. Τί ἐμάθαμεν διὰ τὰς προσχώσεις τοῦ Ἀχελῷου ποταμοῦ ;

1) **Χεῖμαρροι.** Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει μεγάλην ἔκτασιν ὅπως ἀναπτυχθοῦν μεγάλοι ποταμοί, διὰ τοῦτο ἔχει μικροὺς ποταμοὺς καὶ πολλοὺς χειμάρρους. Οἱ ποταμοὶ ἔχουν ὕδωρ περισσότερον τὸν χειμῶνα καὶ ὀλιγότερον τὸ θέρος, ἐνῶ οἱ χεῖμαρροι ἔχουν μόνον τὸν χειμῶνα ἢ ὅταν βρέχη. Ὅπου ὑψηλὰ ὄροπέδια περιβάλλονται ἀπὸ ὑψώματα, τὸ ὕδωρ ἐξέρχεται ἀπ' ἐκεῖ μὲ ἀπετόμους καὶ ὑψηλὰς ὄχθας (φάραγγες, χαράδραι) Τοιαῦται π. χ. χαράδραι διασχίζουν τὰ ὄροπέδια καὶ τὰς βαθμίδας τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Κυνουρίας. Ἡ ἐνέργεια τῶν χειμάρρων εἶνε σημαντική. Ἐπειδὴ ἔχουν μεγάλην κλίσιν, κατατρῶγουν τὸ ἔδαφος καὶ προσχώνουν τὰς χαμηλὰς κοιλάδας καὶ τὰ παράλια πεδία. Εἰς τὰς πεδιάδας δὲν ἔχουν ὄρισμένην κοίτην, διὰ τοῦτο πλημμυροῦν καὶ προξενοῦν καταστροφάς. Τοιοῦτοι χεῖμαρροι ἔχουν μορφώσει τὸν βόρειον αἰγιαλὸν τῆς Ἀχαΐας.

2) **Ποταμοί.** Ποταμὸς τις ἔχει περισσότερον ὕδωρ 1) ὅσον αἱ πηγαὶ αὐτοῦ εἶνε ἀφθονώτεραι, 2) ὅσον εἶνε μεγαλυτέρα ἢ ποταμία αὐτοῦ χώρα καὶ 3) ὅσον περισσοτέρα εἶνε ἡ πίπτουσα βροχή. Ἐπειδὴ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ βροχή εἶνε περισσοτέρα, διὰ τοῦτο οἱ ποταμοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶνε πολυδρότεροι (Ἀχελῷος, Ἄραχθος). Οἱ μεγάλοι σχετικῶς ποταμοὶ Πηνειός, Ἀεῖός, Στρυμὼν, Ἐβρος ἔχουν μεγάλην ποταμίαν χώραν. Ὁ ροῦς τῶν ποταμῶν γίνεται συνήθως κατὰ τὴν διεύ-

θυνσιν τῶν ὄροσειρῶν (Ἡπειρος, Αἰτωλία, Φθιώτις). Πολλάκις ὁμοῦς ὁ ποταμὸς κόπτει πλαγίαν ὄροσειρὰν διὰ φάραγγος καὶ ἐξέρχεται εἰς ἄλλην κοιλάδα (Ἄλφειός, Ἀλιάκμων). Τοιαύτη διατομὴ εἶνε καὶ ἡ λεγομένη κοιλάς τῶν Τεμπῶν. Ἡ ἀπὸ τοῦς ποταμοῦς πρόσχωσις εἰς τὰς ἐκβολὰς εἶνε σπουδαία. Εἰς αὐτὰς διασχιζέται συνήθως ὁ ὄρυς εἰς δύο ἢ περισσότερα στόμια (δέλτα) ὅπως ὁ Ἐβρος, ὁ Νέστος καὶ μεταβάλλουν τὸ σχῆμα τῶν παραλίων (Ἀχελῷος). Ὁ Σπερχεῖος ἔχει σχηματίσει εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον παρὰ τὸ ὄρος Καλλιῆδρομον ἐλάδῃ πεδιάδα πλάτους 3—4 χιλίωμ. ἐνῶ παλαιά, κατὰ τοῦς χρόνους τῶν Περσικῶν πολέμων, τὸ Καλλιῆδρομον κατέπιπεν ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐσχημάτιζε τὰ περιφρημασθενὰ τῶν «Θερμοπολιῶν». Αἱ πρόσχωσις τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Ἀλιάκμονος ἔγιναν αἰτία ὥστε νὰ παρακμάσῃ ἡ ἀρχαιότερα πρωτ. τῆς Μακεδονίας Πέλλα καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Θεσσαλονίκη.

3) **Ζωστήρες καὶ λιμνοθάλασσαι.** Εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν παραλίων ἐκτὸς τῶν ποταμῶν ἐργάζονται καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ κύματα. Εἰς ἀμυώδεις καὶ ῥηχὰς παραλίας καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ κύματα μαζεύουν τὴν ἄμμον καὶ σχηματίζουσιν στενὴν λωρίδα (ζωστήρ), ἡ ὁποία κλείνει ῥηχὰ μέρη (τενάγη) ἢ ἐνώνει μίαν νησίδα μὲ ξηράν. Τοιοῦτοι ζωστήρες ἀποκλείουσιν τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὴν Τριφυλίαν ἄλλοι τὸς λιμνοθάλασσας τοῦ Ἐπιταλίου καὶ τοῦ Καϊάφα, ὡσαύτως ἄλλοι ζωστήρες πολλὰς λιμνοθάλασσας εἰς τὸν Ἀμβρακικόν. Ζωστήρ ἐνώνει τὴν νῆσον Λευκάδα μὲ τὴν Ἀκαρνανίαν, διὰ τοῦτο εἰς αὐτὸν ἀνοίγεται διῶρυξ διὰ νὰ περνοῦν τὰ πλοῖα. Εἰς τὰς λιμνοθάλασσας ὑπάρχουσιν ἰχθυοτροφεία.

4) **Κάρστια φαινόμενα** Ἡ ὑπαρξίς πηγῶν σχετίζεται μὲ τὴν γεωλογικὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους. Ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀσβεστόλιθος, ἐπειδὴ αὐτὸς διαπερνᾶται καὶ διαλύεται ἀπὸ τὸ ὕδωρ, μορφώνονται κοιλώματα λεκανοειδῆ. Τὰ μικρότερα λέγονται *δολῖναι* καὶ *οὐβάλοι*, τὰ δὲ μεγαλύτερα, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν μὲ κλειστὰ ὄροπέδια, λέγονται *πόλγαι*. Τοιαῦται πόλγαι εἶνε τὰ ὄροπέδια τῆς Ἀνατολ. Ἀρκαδίας, τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἄλλων ὄρεων (κ. λειβάδια).

Εἰς τὰ πετρώματα ταῦτα τὸ ὕδωρ διαπερνᾷ τὸ ἔδαφος καὶ ἡ τοιαύτη χώρα εἶνε πτωχὴ εἰς ῥέοντα ὕδατα. Ἄν δὲ εἰς τὴν πόλγην βλέπῃ κανεὶς ὀλίγον ῥέον ὕδωρ, τοῦτο συγκρατεῖται ἀπὸ

τὴν ὑποστάθμην, ἣ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν διάλυσιν τοῦ ἄσβεστολίθου. Ἄλλὰ καὶ τὸ ὕδωρ τοῦτο ὅταν φθάσῃ εἰς χαμηλὸν μέρος τῆς λεκάνης, καταλίπει εἰς χάσματα (καταβόθρας) καὶ ὄρει ὑπογείως. Ἐκεῖ μαζεύεται εἰς χαμηλὰ μέρη καὶ ἐξέρχεται εἰς ἄλλην θέσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ξηρᾶς ὡς ἄφθονος πηγὴ (ἀναβολή, κοινῶς κεφαλάρι). Κατὰ περιόδους συμβαίνει ἢ καταβόθρα νὰ φραχθῇ ἀπὸ ὑλικά καὶ τότε ἡ πόλγη ἢ μέρος αὐτῆς μεταβάλλεται εἰς λίμνην (ὅπως συνέβη τοῦτο κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰς τὸν Φενεόν). Τὰ φαινόμενα ταῦτα λέγονται **κάρστια** ἀπὸ τὸ Κάρστ, ὄνομα περιοχῆς τῶν Δυναρικών Ἄλπεων εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν. Τὰ κεφαλάρια, ἐπειδὴ πηγάζουν εἰς τὰς ὑπορείας τῶν ὀρέων, σχηματίζουν διαρκῆ ρυάκια ἢ ἀγγιάλους ποταμοὺς μὲ ἥσυχόν ῥοὴν, διὰ τοῦτο κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς χειμάρρους αὐτοὶ εἶνε εὐεργετικοί, κατάλληλοι διὰ νὰ ποτίζωνται οἱ ἀγροὶ καὶ οἱ κῆποι.

5) **Λίμναι.** Ἔνεκα τῆς ξηρασίας κατὰ τὸ θέρος πολλαὶ λίμναι τῆς Ἑλλάδος σμικρύνονται ἢ μεταβάλλονται εἰς ἔλη (λίμνη τῶν Γιαννιτσῶν) Αἱ λίμναι αὐταὶ εἶνε βλαβεραὶ εἰς τὴν υγείαν τῶν ἀνθρώπων. Ὅχι μόνον ἀπὸ αὐτὰς προέρχεται ἡ ἐλονοσία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιφάνεια, ἣ ὁποία ἀποξηραίνεται τὸ θέρος, δὲν ἐπιτρέπει σταθερὰν καλλιέργειαν. Διὰ τοῦτο γίνονται ἔργα ὅπως ἀποξηραίνωνται αὐταὶ (ὅπως ἡ λίμνη Κωπαΐς). Ὑπάρχουν ὅμως καὶ λίμναι μὲ ἀφθόνοους πηγὰς, ἔχουσαι πάντοτε τὸ ἴδιον ποσὸν ὕδατος καὶ τρέφουσαι πολλοὺς ἰχθῦς (Ξυνιάς, Βουβηΐς, Βεγορροῖτις, Πρέσπα, Ὀρεστιάς).

6) **Ἰαματικαὶ πηγαί.** Ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῶν τεκτονικῶν ῥηγμάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶνε καὶ ἡ ὑπαρξὶς μεταλλικῶν ἢ ἱαματικῶν ὑδάτων. Εἰς τὰ ῥήγματα, τὰ ὁποῖα ἐσχημάτισαν τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Πελοποννήσου, ὀφείλονται αἱ πηγαὶ τῆς Κυλίνης, τοῦ Καϊάφα κ. ἄ. Εἰς τὸ ῥήγμα τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου ὑπάρχουν οἱ πηγαὶ τῆς Αἰδηψοῦ, τῶν Καμμένων Βούρλων, τῶν Θερμοπυλῶν. Αἱ μεταλλικαὶ πηγαὶ προέρχονται ἀπὸ ὕδατα, τὰ ὁποῖα εἰσδύουν εἰς ἔδαφος καὶ κατέρχονται εἰς μέγα βάθος· ἐκεῖ θερμαίνονται ἀπὸ τὴν μεγάλην θερμότητα ποὺ ὑπάρχει εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς καὶ ἔπειτα, βοηθούμενα ἀπὸ ἀέρια, εὐρίσκουν πέρασμα μέσα ἀπὸ τὸ ῥήγμα καὶ ἀνεβαίνουν ἐπάνω. Τὰ ὕδατα ποὺ περνοῦν ἀπὸ διάφορα μέρη μέσα εἰς τὴν γῆν παραλαμβάνουν διάφορα ἄλατα, τὰ ὁποῖα διαλύονται ἀπὸ τὰ πετρώματα.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπικρατοῦν αἱ χλωριονατριούχοι πηγαί, αἱ ὑδροθειούχοι καὶ αἱ ἄλιπηγαί. Ἀριθμῶνται περισσότεραι ἀπὸ 100 σπουδαιότεραι τούτων εἶνε αἱ τῆς Αἰδηψοῦ, τῆς Ὑπάτης, τοῦ Σμοκόβου (πλησίον τῆς Καρδίτσας), τοῦ Λαγκαδᾶ, τῶν Ἐλευθερῶν (Ἀνατ. Μακεδονία), τοῦ Λουτρακίου, τῆς Κυλλήνης (εἰς τὴν Ἡλείαν), τοῦ Καϊάφα, τῶν Μεθάνων, τῆς Κύθνου καὶ τῆς Θεσμῆς (Μυτιλήνης). Εἰς αὐτὰς συρρέει πολὺς κόσμος διὰ θεραπευτικὰ λουτρά. Ἄλλαι ἀπ' αὐτὰς εἶναι θερμοαὶ καὶ ἄλλαι ψυχραὶ. Αἱ πλέον θερμοαὶ εἶνε τοῦ Πολυχνίτου Μυτιλήνης (θερμοκρασία 87° Κελσίου) καὶ αἱ τῆς Αἰδηψοῦ (78°—65°)

Ε'. Τ Ο Κ Λ Ι Μ Α

Ἐρωτήσεις 1. Θέσε ἓνα θερμότερον εἰς τὸν ἥλιον καὶ ἔπειτα εἰς τὴν σκιὰν καὶ παρατήρησε τὴν διαφορὰν τῆς θερμοκρασίας τὴν ὁποίαν δεικνύει.—**2.** Παρατήρησε ἐπὶ θερμομετρικοῦ χάρτιου τῆς Ἑλλάδος ποῖα μέρη εἶνε θερμότερα καὶ ποῖα ψυχρότερα (διατί); — **3.** Ποῖοι εἶνε οἱ συνηθέστεροι ἄνεμοι εἰς τὴν πατριδα σου;—**4.** Παρατήρησε ἐπὶ βροχομετρικοῦ χάρτιου τῆς Ἑλλάδος τὰς μεγάλας πτώσεις τῆς βροχῆς (ιδ. σ. 123).—**5.** Εἰς ποῖα μέρη βρέχει περισσότερο;—**6.** Σύγκρινε πλουσιωτέρας βροχερὰς περιοχὰς πρὸς τὴν θέσιν τῶν ὀρέων τῆς Ἑλλάδος καὶ κρίνε ἂν βρέχη περισσότερο εἰς αὐτὰ ἢ εἰς τὰς χαμηλὰς πεδιάδας (βαθύπεδα).—**7.** Ποῖοι οἱ βροχερώτεροι μῆνες καὶ ποῖοι οἱ μᾶλλον ἄνυδροι;

1) Θερμοκρασία. Ὅπως εἶνε ποικίλος ὁ ὀριζόντιος διαμελισμὸς τῆς ξηρᾶς καὶ ποικίλη ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, τοιοῦτοτρόπως εἶνε καὶ ἡ θερμοκρασία κατὰ διαφόρους τόπους. Ἡ ξηρὰ θερμαίνεται ταχύτερον καὶ περισσότερο ἀπὸ τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου, ψύχεται δὲ ἐπίσης ταχέως ὅταν αὐταὶ λείπουν. Τὸ ὕδωρ ὅμως θερμαίνεται πολὺ ἄργότερον καὶ ψύχεται πάλιν ἄργότερον ἢ ἡ ξηρὰ. Διὰ τοῦτο, τόπος, ὁ ὁποῖος εἶνε πλησίον τῆς θαλάσσης, κατὰ τὸ θέρος εἶνε ὑπερθερμότερος ἀπὸ ἄλλον, ὁ ὁποῖος εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὸν δὲ χειμῶνα δὲν εἶνε πολὺ ψυχρός. Διὰ τοῦτο πολὺς κόσμος κατὰ τὸ θέρος πηγαίνει νὰ παραθερίσῃ εἰς μέρη παράλια. Ἐπίσης τὸ θέρος πηγαίνει καὶ εἰς ὑψηλὰ μέρη, διότι ὅσον ὑψηλότερος εἶνε ἓνας τόπος, τόσοσον εἶνε ψυχρότερος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑλλὰς ἔχει πανταχοῦ

θάλασσαν καὶ ἡ θερμοκρασία ἐπηρεάζεται ἀπὸ αὐτήν, δὲν γίνονται μεγάλοι διαφοραὶ βαθμῶν θερμοκρασίας (εὐκρατον κλίμα). Εἰς περιοχὰς ὅμως πού ἀπέχουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ κλείονται ἀπὸ αὐτήν μὲ τὰ ὄρη, ἡ διαφορὰ τὰς θερμοκρασίας μεταξὺ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ θέρους γίνεται μεγαλυτέρα (κλίμα ἠπειρωτικόν). Τὸ κλίμα τῶν Ἀθηνῶν ἔχει μέσην θερμοκρασίαν τοῦ ψυχροτάτου μηνός, τοῦ Ἰανουαρίου, 9°, τοῦ Ἰουλίου 27°, δηλ. ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸ ἔτος ἔχει διαφορὰν 18° (μέση θερμοκρασία τοῦ ἔτους 18°). ἄλλοι ὅμως παράλιοι τόποι ἢ νῆσοι ἔχουν μικροτέραν διαφορὰν, ἐπομένως ἔχουν κλίμα περισσότερον εὐκρατον, ἐνῶ πάλιν ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ κοιλάς τοῦ Ἐβρου εἰς τὴν Θράκην ἔχουν κλίμα ἠπειρωτικόν. Τοιοῦτον εἶνε καὶ τὸ κλίμα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας· ἐπειδὴ αὕτη εἶνε καὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης καὶ ὑψηλή, ἔχει χειμῶνα σχετικῶς ψυχρότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα ἠπειρωτικὰ κλίματα (θερμοκρ. Ἰανουαρίου 1°).

Εἰς μερικὰ παράλια μέρη, ὅπου ὑπάρχουν ἔλη, κατὰ τὸ θέρος γεννᾶται ἡ ἐλονοσία. Γενικῶς ὅμως τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶνε ὑγιεινόν.

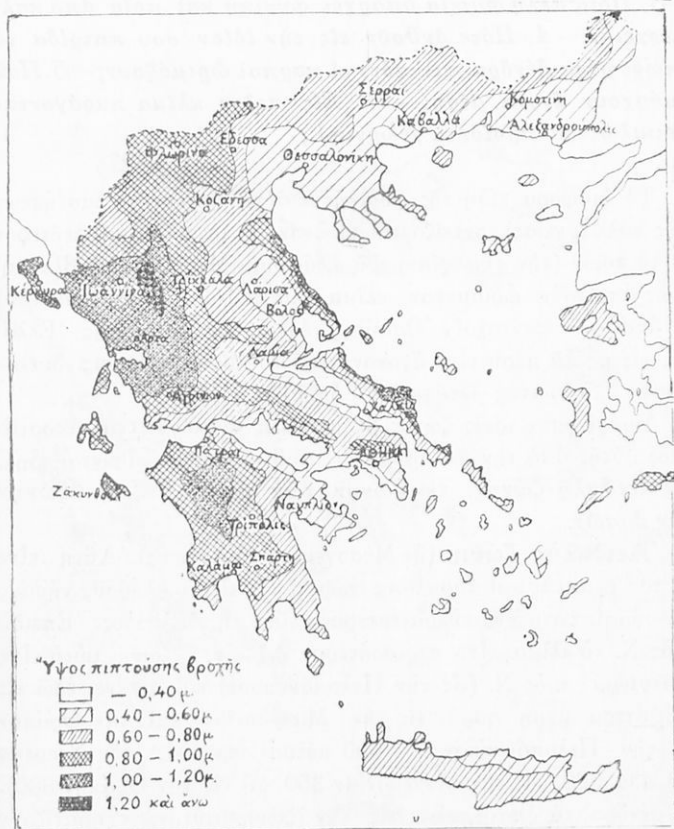
2) **Βροχαί.** Τὸ θέρος εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶνε ἐποχὴ ξηρασίας, αἱ δὲ βροχαὶ πίπτουν κυρίως τὸν χειμῶνα. Ἐπειδὴ δὲ περισσότεροι ὕδρατμοὶ ἔρχονται ἀπὸ τὴν πλέον ἐκτεταμένην θάλασσαν, δηλ. ἀπὸ τὸ Ἰόνιον πέλαγος, διὰ τοῦτο οἱ νότιοι καὶ δυτικοὶ ἄνεμοι φέρουν περισσοτέρας βροχὰς εἰς τὰς δυτικὰς περιοχὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐνῶ οἱ βόριοι φέρουν γενικῶς ὀλίγας βροχὰς. Εἰς τὴν Κέρκυραν πίπτει 120 ἑκατ. τοῦ μέτρου, εἰς τὴν Ζάκυνθον 110, εἰς τὰ Ἰωάννινα 100 (ἐν μέτρον), εἰς τὴν Τρίπολιν 80, ἐνῶ εἰς τὰς Ἀθήνας 40 καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην 43. Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην βροχαὶ ἀρκεταὶ πίπτουν καὶ τὸ θέρος. Οὕτω δὲ ἡ πτώσις τῆς βροχῆς διαμοιράζεται κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους (60—80 ἑκατ.). Ἡ πίπτουσα χιὼν τὸν χειμῶνα εἰς χαμηλὰ μέρη λιώνει ἀμέσως, εἰς τὰ ὑψηλότερα ὅμως μέρη καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, διαμένει εἰς τὸ ἔδαφος ἐπὶ ἡμέρας.

Ἡ νέφωσις τοῦ οὐρανοῦ εἶνε συνήθως μικρά, ὁ δὲ οὐρανὸς τῆς Ἑλλάδος φημίζεται διὰ τὴν καθαριότητά του (διαύγειαν) καὶ πρὸ πάντων ὁ οὐρανὸς τῆς Ἀττικῆς.

Γενικῶς ἡ Ἑλλὰς ἔχει θερμὸν καὶ ξηρὸν θέρος μὲ ἀνέφελον οὐρανόν, χειμῶνα δὲ βροχερὸν καὶ γλυκύν· ἡ γλυκύτης

αὐτοῦ διακόπτεται μόνον ὅταν πνέει ὁ ψυχρὸς βορρᾶς. Τὸ τοιοῦτον κλίμα λέγεται **Μεσογειακόν**, ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Τὸ ἔτος εἰς τὴν Ἑλλάδα δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς ἐποχάς, ὡς ἐξῆς : ἡ πρασινὴ ἐποχὴ τῆς ἀνοίξεως καὶ τῆς καρπο-

Εἰκ. 84. Βροχομετρικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος.

φορίας (Μάρτιος—Ἰούνιος), 2) ἡ ἐποχὴ τῆς ξηρασίας (Ἰούνιος—Ὀκτώβριος) καὶ 3) ἡ ἐποχὴ τῶν βροχῶν (Ὀκτώβριος—Μάρτιος).

ΣΤ'. Η ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΚ ΤΑΥΤΗΣ
ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Ἐρωτήσεις. 1. Ποῦ ὑπάρχουν πλησίον τῆς περιοχῆς τοῦ γυμνασίου σου δάση;—2. Τί εἶδους δένδρα ἔχουν αὐτά;—3. Ποία ἄλλη φυτεία ὑπάρχει φυσικῆ καὶ ποία ἀπὸ καλλιέργειαν;—4. Πότε ἀνθοῦν εἰς τὴν ἰδίαν σου πατρίδα τὰ ὄπωροφόρα δένδρα καὶ πότε οἱ καρποὶ ὠριμάζουν;—5. Ποῦ ὑπάρχουν ἄγονα μέρη;—6. Εἰς ποῖον κλίμα παράγονται ποικιλώτερα προϊόντα γεωργικά;

Τὰ διάφορα εἶδη τῆς φυσικῆς καὶ τῆς τεχνητῆς βλαστήσεως (τῆς καλλιέργειας), σχετίζονται πρῶτον μὲ τὸ κλίμα καὶ δεύτερον μὲ τὸ ποῖον (τὴν εὐφορίαν) τοῦ ἐδάφους. Μερικὰ εἶδη βλαστήσεως ἀπαιτοῦν ὀρισμένον κλίμα, διὰ τοῦτο δὲν δύνανται αὐτὰ νὰ ὑπάρχουν πανταχοῦ. Ὡσαύτης ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος εἰς πολλὰ μέρη εἶνε ἄγονον, διὰ τοῦτο ἡ βλάστησις διακόπτεται ἀπὸ γυμνῶς ἐκτάσεις καὶ ὁμοιάζει μὲ δάσεις.

Διακρίνομεν τρεῖς ζώνας βλαστήσεως ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ ὕψος πού εὐρίσκεται, δηλ. τὴν *ἀειθαλῆ ζώνην*, τὴν *ζώνην τῶν ἀγρῶν* καὶ τὴν *ζώνην τῶν δασῶν*.

Ἀειθαλῆς ζώνη (ἢ Μεσογειακὴ βλάστησις). Αὕτη εἶνε εἰς τὰς χαμηλὰς καὶ παραλίους χώρας καὶ εἰς ὀλοκλήρους νήσους καὶ συμπίπτει μὲ τὸ εὐκρατέστερον κλίμα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ πρὸς Ν. τὸ κλίμα εἶνε περισσότερον θερμόν, ἡ ζώνη αὕτη εἶνε πλατυτέρα πρὸς Ν. (εἰς τὴν Πελοπόννησον) καὶ φθάνει ἐδῶ εἰς ὑψηλότερα μέρη παρὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην (εἰς τὴν Πελοπόννησον ἕως 650 μέτρα ὕψ., εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα 500, εἰς τὴν Μακεδονίαν 350 καὶ εἰς τὴν Θράκην 300). Τὰ δένδρα, τὰ ὁποῖα, εἶνε εἰς τὴν ζώνην αὐτήν, σχηματίζουν ἀραιὰ δάση ἀπὸ πεῦκα, δρυῶς καὶ βαλανιδέας. Μαζὶ μὲ τὰ δένδρα αὐτὰ ὑπάρχει συνήθως καὶ βλάστησις πυκνὴ καὶ θαμνώδης, δῦσδιάβατος, ἢ ὁποῖα καλεῖται *λόχμη* (Macchie). Ἡ *λόχμη* ἄλλοτε παρουσιάζει ἓν εἶδος θάμνου καὶ ἄλλοτε ποικιλίαν θάμνων καὶ χόρτων (πρῖνος, σχοῖνος, κόμαρος, ἐρεΐκη, κίστις). Ὅπου τὸ ἔδαφος εἶνε ξηρὸν φυτρῶνουν μικροὶ θάμνοι (φρύγαννα), ἄκανθαι ἢ διάφορα βολβοειδῆ (ἀσφοδελός, σκίλλη).

Τὸ δένδρον ὁμως, τὸ ὁποῖον συμπίπτει μὲ τὴν ἀειθαλῆ ζώνην εἶνε ἢ καλλιεργουμένη *ἐλαία*. Αὐτὴ θάλλει ὄχι μόνον εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ γόνιμα μέρη ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀποτό-

Εἰκ. 85. Ζώναι βλαστήσεως ἐν Ἑλλάδι.

μοὺς καὶ βραχώδεις κλιτύς (Μάνη, Πήλιον, Κρήτη). Αἱ ἀγριελαῖαι εἶναι αὐτοφυεῖς καὶ οἱ χωρικοὶ ἀρκεῖ νὰ τὰς ἐμβολιάζουσι καὶ νὰ τὰς φυτεύουσι εἰς τοὺς ἀγρούς των. Ἐκτὸς τῆς ἐλαίας προσσαρμόζονται εἰς τὴν ξηρασίαν καὶ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα

(άμυγδαλέα, άχλαδέα, μηλέα, δαμασκηνέα, ροδοακινέα, βερυκοκέα) και πρό πάντων ή *συκῆ*. Τά *έσπεριδοειδή* όμως (πορτοκαλλέα, λεμονέα, μανδαρινέα) άπιτούν μεγαλύτεραν θερμοκρασίαν και υγρασίαν, διά τοῦτο δέν υπάρχουν εις όλην τήν άειθαλή ζώνην άλλ' εις θερμότερα μέρη (νότια, δυτικά παράλια και νήσους), θέλουν δέ και πότισμα.

Πότισμα θέλει και ή λεγομένη *κηπαία βλάστησις*, δηλ. τά διάφορα λαχανικά ποῦ καλλιεργοῦνται (γεώμηλα, τομάτες, κύαμοι, άγκινάρες, κρόμμυα, σκόρδα κ. ά). Τούς κήπους αὐτούς εις τήν Παλαιάν Ἑλλάδα περιφράττουν συνήθως με κάκτους (φραγκοσυκές) και άγάβας (άθανατα), τά όποια έχουν έγκλιματισθῆ έδω από τὸ Μεξικόν τῆς Ἄμερικῆς.

Ἡ Κορινθιακή σιαφίς περιορίζεται εις ώρισμένα μέρη τῆς άειθαλοῦς ζώνης, διότι άπαιτεῖ έδαφος άβεστολιθικόν και θερμόν. Καλλιεργεῖται εις τήν νοτίαν, δυτικήν και βορείαν πλευράν τῆς Πελοποννήσου, εις τήν Αἰτωλοακαρνανίαν και τὰς νοτίους Ἰονίους νήσους. Εἶνε εκ τῶν πολυτίμων προϊόντων τῆς Ἑλλάδος, εξαγομένη και εις τὸ έξωτερικόν. Ἡ δέ καλλιέργεια τῆς κοινῆς *άμπέλου* έξαπλώνεται πολὺ περισσότερον και μάλλον στα πέραν τῶν όρίων τῆς άειθαλοῦς ζώνης (εις τήν Πελοπόννησον μέχρι ὕψους 1300 μ. εις τὰς βορείους χώρας μέχρι 1000 μ). Οὕτως εις τήν Πελοπόννησον, τήν Στερεάν Ἑλλάδα και τὰς νήσους δέν υπάρχει χωρίον χωρίς άμπελοφυτείαν, μόνον δέ όλίγα ὕψηλά χωρία τῶν βορείων χωρῶν δέν έχουν.

2) *Ἡ ζώνη τῶν άγρῶν*. Αὕτη εκτείνεται εις τὰς μεσογείους πεδιάδας, άγροὶ όμως κατέχουν και μέρη τῆς άειθαλοῦς ζώνης κατά τὰ βαθύπεδα. Οἱ δημητριακοὶ καρποὶ κατέχουν τήν μεγαλύτεραν έκτασιν όλης τῆς καλλιεργουμένης επιφανείας τῆς Ἑλλάδος (τά 6000). Αὐτῶν πάλιν τὸ μεγαλύτερον μέρος κατέχει ὁ σίτος, τοῦτον δέ ακολουθεῖ ὁ άραβόσιτος και ή κριθή. Ἡ παραγωγή όμως τῶν σιτηρῶν δέν επαρκεῖ εις τὰς ανάγκας τῶν κατοίκων. Προῖόν έξαγόμενον και εις τὸ έξωτερικόν εἶνε ὁ καπνός, ὁ όποῖος καλλιεργεῖται πανταχοῦ, κατά πρῶτον μὲν λόγον εις τήν Δυτικήν Θράκην και τήν Ἄνατ. Μακεδονίαν κατά δεύτερον δέ εις τήν Θεσσαλίαν, τήν Αἰτωλοακαρνανίαν, τήν Φθιώτιδα και τήν Ἄργολίδα.

Εἰς τὰ ὕψηλά μέρη καλλιεργεῖται και ὁ βάμβαξ (Θεσσαλία.

Μακεδονία, Βοιωτία) και ἡ ὄρυζα (Ἀνατ. Μακεδονία και Δυτ. Θράκη).

3) **Τὰ δάση.** Ἡ ἐκτεταμένη καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν καρπῶν φθάνει και εἰς τὰ ὄροπέδια και τὰ ὑψηλά μέρη ἕως

Εἰκ. 86. Αἱ κυριώτεραι καλλιέργειαι ἐν Ἑλλάδι.

1.500 μ. ὕψους. Ἐδῶ ὅμως αὐτὴ εἶνε κατὰ μικρὰ τμήματα και ἀνήκει εἰς τὴν ζώνην τῶν δασῶν. Ἡ ζώνη αὐτὴ ἔχει ποικιλίαν ἀπὸ φυτὰ και δένδρα. Ἄλλοτε, πρὶν κατοικηθῆ ἡ Ἑλλάς ἀπὸ

ἄνθρώπους, τὰ δένδρα ἐσκέπαζον τὴν μεγαλυτέραν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ὡς ἐν δάσος συνεχές. Σήμερον τοῦτο εἶνε κομματιασμένον, ὀλίγα δὲ μέρη αὐτοῦ ἔχουν σωθῆ ἀπὸ τὰς πυρκαϊάς, τὴν κακὴν ὑλοτομίαν καὶ τὴν βοσκὴν τῶν αἰγῶν. Τὰ μεγαλιέτερα δάση εὐρίσκονται εἰς τὴν Πίνδον καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἔχουν χαμηλὰ μὲν δρυῖς καὶ βαλανιδεάς, ὑψηλότερον δὲ καστανεάς (ἄνω τῶν 800 μ.). ἄκόμη ὑψηλότερον ἀπὸ αὐτάς, εἰς τὰ ὄρη ἰδίως, ὑπάρχουν τὰ ἔλατα, αἱ δξύαι, ἡ λαρικοειδὴς πεύκη καὶ ἡ λευκόδερμος πεύκη (ρόμπολο). Εἰς τὴν Ἄνατ. Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Εὐβοίαν, τὴν βόρειον Πελοπόννησον καὶ εἰς ἄλλους παραλίους τόπους φυτρώνει ἡ χαλέπιος πεύκη, ὑψηλὰ δὲ ἡ ἐλάτη. Τὰ ὑψηλότερα ὄρια τῶν δασῶν εἰς τὰ ὄρη εὐρίσκονται εἰς ὕψος μεταξὺ 1700 καὶ 2000 μ. Κατὰ τὰς πηγὰς καὶ τὸ μῆκος τῶν ποταμῶν ὑψηλοὶ πλάτανοι, αἴγειροι, ἀγριόλευκα ἢ ἰτέαι φέρουν ποικιλίαν εἰς τὰ γυμνὰ μέρη τῆς χώρας. Ἡ δασώδης καὶ ἡ θαμνώδης ἔκτασις καταλαμβάνουν νὰ 180)ο ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀπὸ αὐτὴν ξυλεία χρησιμεύει διὰ καυσόξυλα καὶ κάρβουνα, διὰ κατασκευὴν ἐπίπλων καὶ δι' οἰκοδομὰς. Ἡ βιομηχανία ὅμως τῆς ξυλείας λαμβάνει ξύλα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν (εἰς τὸν Πειραιᾶ)

4) **Ἀλπεία περιοχὴ.** Ὑψηλότερον τοῦ ὄριου τῶν δασῶν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν, δὲν ἐξαλείφεται ἡ βλάστησις τελείως. Ἀφοῦ λυώσουν τὰ χιόνια, ἀνθίζουν μικρὰ φυτὰ ξυλώδη ἢ ἀκανθώδη. Ὅπου δὲν εἶνε ξηροὶ βράχοι, χόρτος καὶ χλόη ἀρκούν διὰ κτηνοτροφίαν. Αὐτὴ εἶνε ἡ περιοχὴ τῶν λειμῶνων (Ἀλπεία περιοχὴ), ἡ ὁποία λέγεται κοινῶς «ψηλὰ λειβάδια».

Ζ'. ΤΑ ΑΓΡΙΑ ΖΩΑ ΚΑΙ Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Ἐρωτήσεις. 1. Ποῖα ἄγρια ζῶα (μεγάλα) γνωρίζεις διὰ κατοικοῦν εἰς τὰ γειτονικὰ ὄρη τῆς πατρίδος σου;—2. Ποῖα ἄγρια πτηνὰ;—3. Ποῖα ἀποδημητικὰ πτηνὰ καὶ ποῖα διαβατικά;—4. Τὶ κτηνοτροφικὰ ζῶα τρέφονται εἰς τὴν περὶ ἡμέραν τῆς ἰδίας σου πατρίδος;

Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν νεογενῆ ἐποχὴν (τὴν πλειόκαινον), ὅποτε τὸ κλίμα αὐτῆς ἦτο διαφορειακόν, εἶχε πολλὰ καὶ μεγάλα θηλαστικά ζῶα. Τότε ἔζων ζῶα, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν σήμερον. Τοῦτο βεβαιώνεται ἀπὸ λείψανα ζῶων, τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν

θησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν Ἀττικὴν (παρὰ τὸ χωρίον Πικέρι), εἰς τὴν Εὐβοίαν, εἰς τὴν Πελοπόννησον (παρὰ τὴν Μεγισιόπολιν), εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν (τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος) καὶ ἄλλαχοῦ. Ἐξῶν τότε τὰ σαρκοφάγα *ὑαίνοι*, *ἰκτιθήρια*, *μαχαιροδόοντες* κ. ἄ. γιγαντιαία νωδὰ (ὡς τὸ *μακροθήριον τὸ Πεντελικόν*) *τεράστια παχύ-δεσμα* (ὡς *δεινοθήρια*, *ρινωκέρωτες*, *κάπρος ὁ Ἐρυσμάνθιος*, *μαμμονῦθ*), *ἰπάρια* κατὰ ἀγέλας, πολλὰ εἶδη μυρυσστικῶν, ἀκόμη δὲ καὶ τετράχειρα (*σεμνοπίθηκος ὁ Πεντελικός*). Μερικὰ ζῶα ἐξηκολούθουν νὰ ὑπάρχουν καὶ ἐπὶ τῶν προϊστορικῶν ἀνθρώπων, ὅπως ὁ *λέων* καὶ ὁ *Ἐρυσμάνθιος κάπρος*, ἄλλα δὲ σήμερον ἔχουν καταντήσει σπάνια ἀπὸ τὴν καταδίωξιν τῶν ἀνθρώπων. Ἄρκτοι ὑπάρχουν μόνον εἰς τὴν βόρειον Πίνδον *λύκοι*, *θῶες* καὶ *ἀλώπεκες* εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ὄρη. Ἄγριοχοῖροι εἶναι σπάνιοι, σπανιώτεροι δὲ ἢ *λύγξ* (κ. ὄησος), ἢ *ἐλαφος* καὶ ἡ *δορκὰς* (ζαρκάδι). Εἰς τὰ ἀπόκρημα μέρη ζοῦν *αἰγαργοὶ* (ἀγριοκάτσικα), ἰδίως εἰς τὰς μικρὰς νήσους, πανταχοῦ δὲ θηρεύονται *λαγοὶ* καὶ *κουνέλια*. Ἡ Ἑλλὰς ἔχει καὶ μικρὰ καὶ μεγάλα πτηνὰ. Ἐκ τῶν μεγάλων πτηνῶν ζοῦν *ἀετοί*, *γυψες*, *ἰέρακες* καὶ *κόρακες* εἰς μερικὰς δὲ πόλεις τῆς Βορείου Ἑλλάδος *πελαργοὶ* καὶ *κολοιοί*. Ἄγριοπεριστεραί, *πέρδικες* καὶ διαβατικά πτηνὰ (τρυγόνια, ὄρνυκτα καὶ ἄλλα) πίπτουν θύματα τῶν κυνηγῶν.

Ἐνῶ τὰ ἄγρια ζῶα εἶναι σπάνια, ἔχουν πολλαπλασιασθῆ τὰ κτηνοτροφικὰ ζῶα. Εἰς ὀλίγας ὁμως περιοχὰς δύνανται νὰ τραφοῦν νὰ μεγάλα ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν εὐρυχώρους καὶ πεδινοὺς λειμῶνας, ὡς εἰς τὴν Ἡλείαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην. Διὰ τοῦτο τὰ μεγάλα ζῶα δὲν εἶναι πολλὰ (Ἴπποι, βόες, βούβαλοι, ὄνοι, ἡμίονοι καὶ χοῖροι). Πολλὰ σχετικῶς εἶνε τὰ πρόβατα (7 ἑκατ) καὶ αἱ αἴγες (41]2 ἑκατ.). Αὐτὰ τρέφονται σχεδὸν πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχουν θάμνοι, χέρσοι καὶ ἄγωνα μέρη. Ὅταν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου ἀρχίζει εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη ἡ ξηρασία, οἱ κτηνοτρόφοι ἀναβαίνουν μετὰ τὰ ποίμνιά των εἰς τὰ ὄρη, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου, καταβαίνουν εἰς τὰ βαθύπεδα (Θεσσαλικὴ πεδιάς, Νότιος Μακεδονία, Βοιωτία κ. ἄ.).

Αἱ κατοικήσεις τῶν νομάδων τούτων γίνονται μετὰ καλύβας ἀπὸ χόρτα ἢ λίθους καὶ ἔχουν συνήθως σχῆμα κυκλικόν. Πλὴν Ἰω. Σαρρῆ Γεωγραφ. Ἑλλάδος Α' Γυμνασίου. Ἔκδ. Ε'. 1937 9

τούτων υπάρχουν καὶ ἡμινομάδες (ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ), οἱ ὁποῖοι ἀφήνοντες κατὰ τὸν χειμῶνα τὰ ὄρεινά αὐτῶν χωρία κατεβαίνουν εἰς τὰ βαθύπεδα, ὅπου ἔχουν ἰδρῦσαι ἐγκαταστάσεις χειμερινάς.

Η'. ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐρωτήσεις. — 1. *Εἰς τί ἀσχολοῦνται οἱ περισσότεροὶ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ ζήσουν;* — 2. *Ἡ ἐκτεταμένη παραλία καὶ ἡ θάλασσα εἰς τί παρορμᾷ τοὺς κατοίκους εἰς μίαν πτωχὴν χώραν;* — 3. *Ποίας ἐθνότητος εἶναι οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος;* — 4. *Τί γνωρίζομεν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν;* — 5. *Ποίαν γλῶσσαν ὁμιλοῦν;* — 6. *Πόσος ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς;*

Ἡ Ἑλληνικὴ γῆ διὰ τῶν πολλῶν αὐτῆς ὀρέων διαθρόνεται εἰς πολλὰς περιοχάς, πολλάκις πολὺ στενάς, καὶ τὸ ἔδαφος τῆς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πτωχόν. Ἄλλ' ὁ ὀριζόντιος αὐτῆς διαμελισμὸς, τὸ κλίμα καὶ ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους ὀρίζουν ὄχι μόνον τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῶν κατοίκων αὐτῆς. Αἱ χῶραι, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ συμπληρώσουν τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, κεῖνται πέραν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὴν δὲ πρὸς τὰ ἐκεῖ ὁδὸν δεικνύουν οἱ θαλάσσιοι σταθμοὶ εἰς τὰς νήσους. Ἡ ζήτησις λοιπὸν νὰ συμπληρώσουν τὰ ἀνεπαρκῆ αὐτῶν προϊόντα ἔκαμε τοὺς κατοίκους λαὸν ναυτικόν.

Αἱ πρῶται Ἑλληνικαὶ παραδόσεις ἀναφέρονται εἰς μυθικὰ ταξείδια. Ἡ τοιαύτη συγκοινωνία μὲ ἄλλας χώρας πολιτισμένας καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου μὲ ὅλον τὸν ἀρχαῖον γνωστὸν κόσμον προήγαγε τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἂν καὶ εἶχε περιορισμένην ἔκτασιν, ταχέως ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν κατ' ἐξοχὴν ἐμορφώθησαν κατὰ τὸν φυσικὸν χαρακτῆρα τῆς χώρας.

Οἱ Ἕλληνες, Ἰνδογερμανικὸς λαός, κατόκησαν ἐνταῦθα διὰ μεταναστεύσεων κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς 2ας π. Χ. χιλιετηρίδος κατὰ φυλάς, τῶν ὁποίων τελευταία ἦτο ἡ τῶν Δωριέων. Ἀπὸ νομαδικῶν ποιμένες ποὺ ἦσαν εἰς τὰς ἀρχάς, ἐγκατεστάθησαν ὡς γεωργοί, καλλιεργοῦντες τὴν ἐλαίαν, τὴν ἄμπελον, τὴν συκὴν καὶ τοὺς δημητριακοὺς καρπούς. Εἰς τὰς ἀκτὰς ἢ θάλασσα ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἰχθῦς. Διαρκῶς μετακινήσεις Ἑλληνικῶν φυλῶν ἠῦξανον τὸν πληθυσμὸν καὶ μὲ ἐπανηλειμμένας μετανα-

στεύσεις διεπεραιούντο εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διὰ τῆς νησιωτικῆς γεφύρας τοῦ Αἰγαίου. Οὕτω περὶ τὸ 1000 π.Χ. οἱ Ἕλληνες εἶχον κατοικήσει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰς νήσους καὶ τὰ ἀντικρῶ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ μικρὰν ἐνδοχώραν.

Ἡ φύσις καὶ ἡ παράδοσις ἐνήργησε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος διὰ μέσου τῶν χρόνων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι σήμερον, ὁ Ἑλληνισμὸς παραμένει ὁ αὐτός. Ὁ νέος Ἕλλην, ὅπως καὶ ὁ ἀρχαῖος, ἔχει τὴν αὐτὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος, τὸν αὐτὸν πατριωτισμὸν, τὰ αὐτὰ ἦθη καὶ ἔθιμα. Ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν σήμερον ὀμιλεῖ, κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, ἡ δὲ Νέα Ἑλληνικὴ ὁμοιάζει πολὺ περισσότερον πρὸς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, παρὰ ἡ Ἰταλικὴ πρὸς τὴν Λατινικὴν. Ἦτο ὅμως φύσει ἀδύνατον οἱ Ἕλληνες νὰ διαφυλάξουν ἀδιάφθορον πανταχοῦ τὴν ἀνθρωπολογικὴν αὐτῶν καταγωγὴν. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο τέραμα μετανάστεύσεων λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐπῆλθον εἰς ταύτην κατὰ διαφόρους ἐποχάς: οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ Βησιγόθιοι, οἱ Ἐροῦλοι, οἱ Βάνδαλοι, οἱ Ὀστρογόθιοι, οἱ Οὐννοι, οἱ Ἀβριοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Σλάβοι, οἱ Ἀραβες, οἱ Λατῖνοι (Ἰταλοί, Φράγκοι, Καταλανοί), οἱ Ἀλβανοί, οἱ Τουρκοί. Ἀπὸ τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς ἐπίδρομεῖς (ιδίως τοὺς Σλάβους, τοὺς Ἀλβανούς, Λατίνους καὶ Τούρκους) ἔπαθεν ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ὀπισθοδρόμησιν. Ἡ ἐπίδρασις τῶν Σλάβων φαίνεται εἰς ὀνομασίας μερικῶν τόπων πού ἔμειναν εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι σήμερον ἀπὸ τὸν 8ον καὶ 9ον αἰῶνα μ. Χ., ὅποτε αὐτοὶ εἶχον ἐγκατασταθῆ ἔδῳ. Ἐν τούτοις εἰς πολλὰ μέρη ὁ πληθυσμὸς διατηρεῖται ἐντελῶς καθαρὸς (εἰς τὴν Τσακωνίαν, τὴν Κρήτην καὶ ἄλλας νήσους). Ἡ ὀπισθοδρόμησις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν διήρκεσε πολὺ, διότι ἡ ἀνάμιξις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς μὲ νέον αἷμα εἶχεν ἀποτελέσμα τὴν παλιγγενεσίαν τῆς Νέας Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες σήμερον συμμετέχουν εἰς τὸν Νέον Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἡ Ἑλλὰς θεωρεῖται τὸ μᾶλλον προωδευμένον κράτος τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης.

Ἀλβανόφωνοι. Μερικοὶ Ἕλληνες πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὀμιλοῦν καὶ τὴν Ἀλβανικὴν (ἐν ὄλῳ 19 χιλ.). Κατοικοῦν εἰς χωρῖα τῆς Ἀττικῆς, τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἀργολίδος, τῆς Νοτίου Εὐβοίας καὶ κατάγονται ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς τῆς Ἀλβανίας. Οἱ Ἀλβανοὶ αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν ὁμοεθνίαν μὲ

τοὺς Ἕλληνας, ἀπόγονοι ἀρχαίου Πελασγικοῦ λαοῦ, τῶν Ἰλλυριῶν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦλθον κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ Μεσαίωτος (ιδίως τὸν 14ον αἰῶνα) καὶ κατ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς νέους χρόνους. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς πὺν κατόκησαν εἰς νήσους ἔδειξαν ναυτικὴν ἱκανότητα (Ἵδρα, Σπέτσαι). Οἱ Ἀλβανόφωνοι Ἕλληνας ὄχι μόνον ἠγωνίσθησαν μὲ γενναιότητα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπίσημον στολὴν ἔχουν τὴν Ἑλληνικὴν φουστανέλλαν μὲ τὸ κόκκινον φέσι.

Βλαχόφωνοι. Πλὴν τῶν Ἀλβανῶν ἔχει εἰσελάσει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ φυλὴ τῶν Βλάχων, οἱ ὁποῖοι λέγονται καὶ Ἀρουμάνοι ἢ Κουτσόβλαχοι. Αὐτοὶ κατάγονται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Θρακᾶς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐκλατινισθῆ. Κατοικοῦν εἰς μέρη τῆς Βορείου Ἑλλάδος, ιδίως εἰς τὴν Πίνδον καὶ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν (περὶ τὰς 19 χιλ.). Ὅμιλοῦν τὴν Βλαχικὴν, ἡ ὁποία εἶνε νεολατινικὴ διάλεκτος μὲ πολλὰς Ἑλληνικὰς λέξεις. Ἡ σχέσις αὐτῶν μὲ τοὺς Ἕλληνας εἶνε στενὴ καὶ δὲν δύνανται νὰ διακριθοῦν ἀπὸ αὐτοὺς.

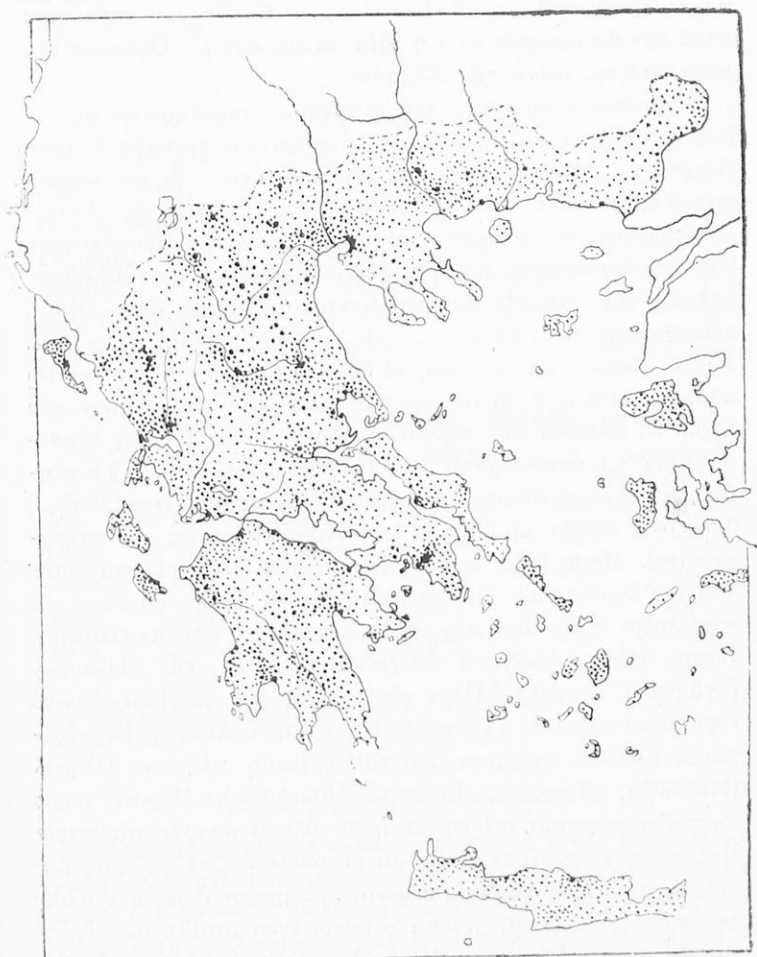
Μακεδονοσλαῦοι. Εἰς τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας κατοικοῦν ὀλίγοι Σλαβόφωνοι (80 χιλ.), εἰς τοὺς ὁποίους πολὺ ἔχει ἐπιδράσει ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ὅμιλοῦν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀνέκαθεν δὲ ἀνῆκον εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν.

Τούρκοι. Ἄλλοτε εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα ἔζων ἀρκετοὶ Τούρκοι Ὀθωμανοί. Ἀπὸ τῆς ἀνταλλαγῆς ὁμως τῶν πληθυσμῶν σήμερον διαμένουν τοιοῦτοι μόνον εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην εἰς χωρία ὡς γεωργοὶ (190 χιλ.). Οἱ Τούρκοι ἀνθρωπολογικῶς ἔχουν τύπον, εἰς τὸν ὁποῖον μόλις φαίνεται ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν φυλὴ, ἡ Μογγολικὴ.

Ἰουδαῖοι. Εἰς μερικὰς πόλεις ζοῦν καὶ Ἰουδαῖοι, ὁμιλοῦντες τὴν Ἰσπανικὴν γλῶσσαν καὶ ἔχοντες κερδίσει χρήματα μὲ τὸ ἐμπόριον εἰς τὸ ὁποῖον ἀσχολοῦνται (63 χιλ.). Οἱ περισσότεροι τούτων ζοῦν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν. Εἶνε ἀπόγονοι τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς Ἰσπανίας, οἱ ὁποῖοι ἐδιώχθησαν ἀπ' ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ (τῷ 1492).

Ἀθίγγανοι (κ. Ἀτσιγγανοὶ ἢ Γύφτοι) εὗρισκονται διασκορπισμένοι (περὶ τὰς 5 χιλ.) χωρὶς νὰ ἔχουν μόνιμον κατοικίαν. Μόνιμοι ὑπάρχουν εἰς τὴν Μακεδονίαν,

Πλήν τούτων κατοικοῦν καὶ ὀλίγοι ἄλλοι ξένοι, ἀλλ' ἔχοντες Ἑλληνικὴν ὑπεκοότητα: Ἀρμένιοι (30 χιλ.), Ἴταλοὶ (3 χιλ.) καὶ ἄλλοι.

Εικ. 87.— Διανομὴ τῆς πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Θ'. ΠΥΚΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Ἑρωτήσεις. 1. Πόσον πληθυσμὸν ἔχει ὁ νομὸς τῆς ἰδίας σου πατρίδος; καὶ ποία ἢ πυκνότης αὐτοῦ; — 2. Πόση ἢ μέση

πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος;— 4. Ποία περιοχή τῆς Πελοποννήσου ἔχει πυκνὸν πληθυσμόν, καὶ διατί;— 4. Πόση ἢ πυκνότης αὐτῆς;— 5. Πόση ἢ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ νομοῦ Κερκύρας;— 6. Πόσους κατοίκους κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ἔχει ἡ ἰδία πατρίς σου;— Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Μεγαλυτέρα πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ παρατηρεῖται εἰς περιοχὰς ἢ νήσους, αἱ ὁποῖαι εἶνε εὐφορώτεραι σχετικῶς ἢ ἔχουν ἔξαιρετικὴν θέσιν. Πυκνότερος πληθυσμὸς εἶνε εἰς δύο νησιωτικὰ διαμερίσματα, εἰς τὰς Ἴονίους νήσους καὶ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου· ὡσαύτως εἰς τὴν δυτ. Πελοπόννησον καὶ τὰς περιφερείας τῶν μεγαλυτέρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, δηλ. εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν. Οἱ συνοικισμοὶ γίνονται εἰς πόλεις, εἰς κωμοπόλεις καὶ εἰς χωρία. Πόλεις θεωροῦνται συνήθως αἱ ἔχουσαι ἄνω τῶν 5 χιλ. κατοίκων, κωμοπόλεις 2—5 χιλ. καὶ χωρία ὅσα ἔχουν ὀλιγώτερον τῶν 2 χιλ. Οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων θεωροῦνται ὡς *ἀστικὸς* πληθυσμὸς (42%), ἀσχολούμενοι εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα, ἐνῶ ὁ πληθυσμὸς τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων θεωρεῖται *ἀγροτικὸς* (58%), διότι ὅλος σχεδὸν ζῆ διὰ τῆς ἀγρονομίας (γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας). Μέγας ὅμως ἀριθμὸς τῶν μικρῶν πόλεων ζῆ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀγρονομίαν. Ἡ θέσις τῶν πόλεων ἢ εἶνε παράλιος εἰς κατάλληλον θέσιν διὰ τὴν θαλασσίαν συγκοινωνίαν (Πάτραι, Βόλος, Θεσσαλονίκη), ἢ ἀπέχει ὀλίγον ἀπὸ τὴν θάλασσαν (Ἀθῆναι, Ἄργος). Ἄλλαι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον ἀρκετὰ εὐρυχώρου πεδιάδος (Τρίπολις, Τρίκκαλα, Ἰωάννινα). Εἰς εὐρύχωρον πεδιάδα ὑπάρχουν καὶ πολλὰ χωρία πλησίον ἀλλήλων (Μεσσηνία, Θεσσαλία, Κεντρικὴ Μακεδονία). Μερικὰ χωρία παραλίων περιοχῶν καὶ νήσων ἦσαν ἄλλοτε μακρὰν τῆς παραλίας καὶ τῶν κτημάτων αὐτῶν καὶ οἱ χωρικοὶ ἔζων ὡς ἡμινομάδες, διότι ἐφοβοῦντο τοὺς πειρατάς. Σήμερον ὅμως πού ὑπάρχει παντοῦ ἀσφάλεια, πολλοὶ κάτοικοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη ἢ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγκαθίστανται εἰς αὐτά, ἰδίᾳ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους. Τὰ ἄλλοτε λεγόμενα Καλύβια ἀνεπτύχθησαν ἢ ἀναπτύσσονται εἰς κώμας καὶ κωμοπόλεις. Σπουδαιοτάτη εἰς τὰ γεγονότα τῆς νέας ἱστορίας εἶνε καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1922 γενομένη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγκατάστασις Ἑλλήνων προσφύγων, οἱ ὁποῖοι κατόπιν τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς

κατέφυγον ἔδω, ἢ ἀντηλλάγησαν ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης (1923). Ἡ ἐγκατάστασις ἔγινε μὲ νέους συνοικισμούς, ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ εἶνε μεγάλοι ὡς πόλεις, ὅπως οἱ συνοικισμοὶ τῆς Νέας Κοκκινιάς παρὰ τὸν Πειραιᾶ (35 χιλ. κ.), ἢ Νέα Ἰωνία παρὰ τὰς Ἀθήνας κ. ἄ. Εἰς τοὺς νέους τούτους κατοίκους (σχεδὸν 1½ ἑκατομ.) ἐδόθησαν διὰ καλλιέργειαν κτήματα τοῦ δημοσίου, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα ἦσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ὀλίγους Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι ἔφυγον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κατόπιν τῶν συμβάσεων. Οἱ περισσότεροι πρόσφυγες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἄλλοι εἰς τὰ περὶχωρα τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἄλλοι εἰς τὴν Θράκην καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἔδωσαν δὲ ζωὴν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Ἑλλάδος, διότι διὰ τῆς ἐργασίας των ἐκαλλιιεργήθησαν μεγάλαι ἐπιτάσεις, αἱ ὁποῖαι προήγαγον τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον τῆς πατρίδος μας.

**Πίναξ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ
διαφόρους ἐποχάς**

*Ἔτη	Πληθ. κατὰ χιλ.	*Ἔτη	Πληθ. κατὰ χιλ.	*Ἔτη	Πληθ. κατὰ χιλ.
1821	940	1881	2.000	1922	6.000
1850	1.000	1912	2.700	1928	6.200
1865	1.348	1933	4.800	—	—
1872	1.500	1920	5.530	1937	7.000

**I. Αἱ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΚΑΙ Ο ΠΛΟΥΤΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

1) Γεωργία καὶ δασικὸς πλοῦτος

Ἐρωτήσεις.— 1. Ὄνόμασε περιοχὰς ὅπου ὑπάρχει μεγάλη καλλιέργεια σιτηρῶν, ἀμπέλων, σταφιδαμπέλων, καπνοῦ, ἐλαιῶν.— 2. Ὄνόμασε μεγάλας δασικὰς περιοχὰς.— 3. Τί εἶδη καλλιιεργείας καὶ τί εἶδη δασῶν εὐρίσκονται εἰς τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα;— 4.— Τί γεωργικὰ καὶ δασικὰ προϊόντα ἔχει;— 5. Ὄνόμασε λίμνην, ἢ ὁποῖα ἀπεξηράνθη διὰ τὴν ἀναπτύχθη ἢ καλλιέργεια.

Τὸ καλλιιεργούμενον ἔδαφος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ διακόπτεται ἀπὸ ὄρεινά καὶ ἄγρονα μέρη, εἶνε κατὰ μικρὰς ἐκτά-

σεις. Μόνον εις τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ὑπάρχουν εὐρύχωροι πεδιάδες, εἶνε καὶ ἐκτεταμέναι καλλιέργειαι, διὰ τοῦτο εἰς αὐτάς τὰς χώρας ἦσαν ἄλλοτε γαιοκτῆμονες (τσιφλικούχοι) μὲ μεγάλας ἰδιοκτησίας. Σήμερον ὅμως, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων πανταχοῦ, εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατεῖ ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία καὶ ἡ γεωργικὴ ἀσχολία εἶνε **οἰκογενειακὴ χωρικὴ**. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον οἱ γεωργοὶ χωρικοὶ δὲν δύνανται νὰ τρέφουν συγχρόνως καὶ πολλὰ ζῶα, διὰ τοῦτο ἡ κτηνοτροφία χωρίζεται ἀπὸ τὴν γεωργίαν. Ἡ στατιστικὴ μᾶς διδάσκει ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀσχολιῶν ποὺ ἔχουν οἱ Ἕλληνες, περισσότεροι εἶνε γεωργοὶ· λοιπὸν ἡ Ἑλλάς εἶνε γεωργικὴ χώρα. Ἀπὸ τὸν ἐπόμενον πίνακα φαίνεται ὅτι ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Ἑλλάδος τὸ ἐν πέμπτῳ καλλιεργεῖται ἢ δὲ ἄλλη κατέχεται ἀπὸ μέρη ἀκατάλληλα διὰ καλλιέργειαν.

1) Καλλιεργούμενη ἐπιφάνεια	26.000 τετρ. χιλ. δηλ. 20 ο)ο τῆς ὅλης
2) Δάση καὶ λόχμαι	24.000 » » » 18 ο)ο »
3) Λειβάδια καὶ βοσκαὶ	43.000 » » » 33 ο)ο »
4) Ἔδαφος ἄγονον, λίμναι καὶ ἔλη	37.000 » » » 29 ο)ο »

Ἡ ἑκτασις τῆς καλλιέργειας τῶν διαφόρων γεωργικῶν εἰδῶν ὡς καὶ ἡ ποσότης καὶ ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς αὐτῶν, φαίνεται εἰς τὸν ἐπόμενον πίνακα. Ὡσαύτως δεικνύεται ποῖα προϊόντα δὲν φθάνουν διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων, ποῖα δὲ περισσεύουν διὰ νὰ ἐξαγῶνται καὶ πωλῶνται εἰς τὸ ἔξωτερικόν.

Εἰς τὸν αὐτὸν πίνακα βλέπομεν ὅτι τὴν μεγαλυτέραν ἑκτασιν τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους καὶ τὴν μεγαλυτέραν παραγωγὴν ἔχουν οἱ δημητριακοὶ καρποί, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ πάλιν πρῶτος εἶνε ὁ σῖτος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κατανάλωσις εἶνε πολὺ μεγάλη, ἡ παραγωγή καλύπτει μόλις τὸ ἥμισυ τῶν ἀναγκῶν, καὶ διὰ τοῦτο εἰσάγεται μεγάλη ποσότης σίτου ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν (ἀπὸ τὴν Νοτιοσλαβίαν, τὴν Ἀμερικὴν κ. ἄ.). Ἄλλα προϊόντα ἔχουν παραγωγὴν ἴσην σχεδὸν πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας (ὄσπρια, λαχανικά, ὀπωρικά), ἄλλα δὲ μεγαλυτέραν.

Τὸ πλουσιώτερον τῶν προϊόντων εἶνε ὁ **καπνός**, τοῦτου

Είδη καλλιεργειῶν κατὰ ἑκα- τοστά τῆς ὅλης καλλιεργου- μένης ἐπιφανείας	Παραγωγή εἰς χιλιάδας τόν- νων κατ' ἔτος	'Αξία εἰς ἑκα- τομμ. δραχμῶν	Σχέσις παραγω- γῆς (Π) πρὸς τὴν κατανάλωσιν (Κ)
Δημητριακοὶ καρποὶ 60 % ὁ σῖτος 28 % ὁ ἀραβόσιτος 10 % ἡ κριθή 9 %	800 355 160 155	2.500 1.300 400 370	Π < Κ Π < Κ Π < Κ Π < Κ
Βάμβαξ 3 %	27	100	Π < Κ
Ψοπρία 2 % Γεώμηλα καὶ λαχανικά 2 % Ὀπῶραι (πλὴν συκεῶν) 1 % Ἐσπεριδοειδῆ 0.5 %	44 230 27	157 183 107 25	Π=Κ Π=Κ Π=Κ Π=Κ
Συκέαι 0.5 % Ἐλαιῶνες 12 % Καπνοφυτεῖαι 5 % Ἀμπελοὶ 9 % Σταφιδάμπελοι 4 % Χαρούπια καὶ βελανίδια	Σῦκα 20 (Ἐλαιόλαδα 70 (Ἐλαῖαι 30 Καπνὸς 50 Μοῦστος 234 Σταφῖς 100 31	80 1.300 320 1.500 700 750 18	Π > Κ Π > Κ Π > Κ Π > Κ Π > Κ Π > Κ Π > Κ

τὰ 5)6 τῆς παραγωγῆς ἐξάγονται καὶ φέρει ἔσοδα περὶ τὰ 3 δισεκατ. δραχμῶν. Ἡ Ἑλλάς κατέχει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον τοῦ καπνοῦ (τῶν σιγαρέτων). Μετὰ τὸν

Εἰκ. 88. Σύγκρισις τῶν παραγομένων γεωργικῶν προϊόντων τῆς Ἑλλάδος κατ' εἶδη.

καπνὸν ἔρχεται ἡ ἔλαιο- παραγωγή. Ἡ ἐξαγωγή ὁμως αὐτῆς εἶνε ὀλίγη (230 ἑκατομ. δραχ.) Μεγαλύτερα ἔσοδα φέρει ἡ **σταφίς**, διότι δὲν ἔχει μεγάλην ἐντοπίαν κατανάλωσιν. Ἡ μαύρη ἐξαγομένη σταφίς ἄλλοτε εἶχε μεγαλυτέραν ἀξίαν (περὶ τὰ 900 ἑκατομ. δρ.) ἐνῶ σήμερον (1931) μόνον 477 ἑκατομ. Ἀπὸ τὸν παραγόμενον **οἶνον** τὸ ἥμισυ ἐξάγεται. Τὰ ἄλλα ἐξαγόμενα προϊόντα σῦκα, χαρούπια, βε-

λανίδια ἔχουν μικροτέραν σημασίαν.

Ἡ ἀξία τῆς ὅλης γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος ἀνέρχεται ἐτησίως περὶ τὰ 10 δισεκατομμύρια δρχ. Εἶνε δυνατόν ὁμως νὰ αὐξηθῇ δι' ἐπεκτάσεως τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους καὶ διὰ καλλιεργεῦσεως τοῦ τρόπου καλλιεργείας.

1) **Ἐπέκτασις τοῦ καλλιεργησίμου ἐδάφους** ὀλίγον δύναται νὰ κατορθωθῇ ὅπως ἔχει σήμερον. Σημαντικὴ ἐπέκτασις θὰ γίνῃ ὅταν μὲ τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα ἀποξηρανθοῦν λίμναι καὶ ἔλη. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον γίνονται σήμερον ὑδραυλικὰ ἔργα εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Διὰ τῶν ἔργων τούτων ἀπεξηράνθησαν ἤδη λίμναι τινὲς παρὰ τὸν Ἀξιὸν καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνος, κανονίζεται δὲ ὁ ῥοῦς τῶν ποταμῶν Ἀλιάκμονος, Ἀξιοῦ καὶ Στρυμόνος, ὥστε νὰ μὴ πλημμυροῦν καὶ διὰ διωρύγων νὰ ποτίζωνται χιλιάδες στρεμμάτων, συγχρόνως δὲ νὰ ἀπαλλάσσωνται οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὴν ἐλονοσίαν.

2) **Αὐψησις τῆς παραγωγῆς** μὲ μεγαλυτέραν ἀπόδοσιν τῶν γαιῶν θὰ γίνῃ ὅταν μεταχειρισθοῦν ὅλοι οἱ γεωργοὶ τὰ

τεχνητά μέσα, δηλ. γεωργικὰς μηχανάς, λίπανσιν τῶν ἀγρῶν καὶ καλυτέρους σπόρους.

Τὰ **δάση** τῆς Ἑλλάδος ἄλλα μὲν ἀνήκουν εἰς τὸ κράτος, δηλ. εἶνε δημόσια (τὰ 70 οο), ἄλλα εἶνε ἰδιωτικά ἢ κοινοτικά καὶ ἄλλα μοναστηριακά. Τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἔχουν τὰ δάση τῆς δρυὸς καὶ τῆς βελανιδέας (7.000 τετρ. χιλίόμε.), ἀκολουθοῦν δὲ τὰ βραχύκορμα τῆς λόχμης, ἡ χαλέπειος πεύκη, ἡ ἐλάτη, ἡ δεύα κλπ. Γίνεται ἐκμετάλλευσις τούτων διὰ τὴν ξυλείαν, τοὺς ξυλάνθρακας καὶ τὰ καυσόξυλα. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰ δύο τελευταῖα ἡ Ἑλλὰς εἶναι σχεδὸν αὐτάρκης, ἡ ξυλεία ὅμως δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν οἰκοδομῶν καὶ τῶν ἐπίπλων, διὰ τοῦτο εἰσάγονται κατ' ἔτος ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸν περὶ τὰς 350.000 κυβικῶν μέτρων.

Σπουδαῖα δασικά προϊόντα εἶνε ἡ **ρητίνη**, ἐκ τῆς ὁποίας παράγεται τὸ κολοφώνιον καὶ τὸ τερεβινθέλαιον (νέφτι), καὶ ἡ **μαστίχη** τῆς Χίου. Ταῦτα ἐξάγονται καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν.

2) Κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Ἐρωτήσεις 1. Διατί ἡ Ἑλλὰς τρέφει ὀλίγα μεγάλα ζῶα; — 2. Ὀνόμασε πεδινοὺς λιμῶνας εἰς τοὺς ἐποίλους τρέφονται τοιαῦτα. — 3. Κατὰ ποῖον τρόπον τρέφονται τὰ μικρὰ ζῶα (πρόβατα καὶ αἴγες) ἐν Ἑλλάδι; — 4. Πῶς κατοικοῦν συνήθως οἱ νομάδες; — 5. Ὀνόμασε τρεφόμενα ζῶα εἰς τὴν ἰδίαν σου πατρίδα καὶ τὰ ἐκ τούτων κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Ἡ Ἑλλὰς τρέφει πολλὰ αἰγοπρόβατα εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς αὐτῆς καὶ ἰδίως εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, ὀλίγα ὅμως μεγάλα ζῶα. Γενικῶς ἡ κτηνοτροφία δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἐντοπίους ἀνάγκας, διὰ τοῦτο εἰσάγονται πολλὰ ζῶα καὶ κρέατα ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν (ἀπὸ τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Τουρκίαν, τὴν Ρωσσίαν κ. ἄ.). Ὡσαύτως καὶ τὰ προϊόντα ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτὰ (τυρὸς, βούτυρον, ἔρια) δὲν εἶνε ἐπαρκῆ καὶ πολλὰ τοιαῦτα εἰσάγονται ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν. Ὁ ἐπόμενος πίναξ δεικνύει τὸν ἀριθμὸν περίπου τῶν τρεφόμενων ζώων καὶ τὴν κατ' ἔτος εἰσαγωγὴν αὐτῶν δι' ἕκαστον εἶδος.

<i>Εἶδη ζώων καὶ πτηνῶν</i>	Ἀριθμὸς ζώων εἰς χι- λιάδας (ἔτους 1931)	Ἀριθμὸς εἰσαγομένων ζώων εἰς χι- λιάδας	Ἄξια εἰσαγω- γῆς εἰς ἑκα- τομμ. δραχ.
Βόες καὶ ταῦροι	458	51	105
Ἄγελάδες	410	5	18
Βούβαλοι	46	1.4	37
Ἴπποι	250	2	12
Φορβάδες	75	0.7	4
Ἡμίονοι	160	0.8	3
ὄνοι	353	0.3	0.4
Πρόβατα καὶ κριοὶ	7.000	997	190
Αἴγες καὶ τράγοι	4.600	131	27
Χοῖροι	422	3	3.6
Κουνέλια	404	—	—
Πτηνὰ κατοικίδια	9 000	214	5.4

Ἡ ἀξία τῶν ζωϊκῶν προϊόντων, δηλ. κρέατος, γάλακτος καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ παραγομένων εἰδῶν, κατοικιδίων πτηνῶν, ὄων, ἀκατεργάστων δερμάτων, ἐρίων μαζί μὲ τὴν ἀξίαν τῶν ἰππων, ἡμίονων καὶ ὄνων ἀνέρχεται σχεδὸν εἰς 5 δισεκατομ. δραχμῶν.

Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εὐδοκιμεῖ καὶ ἡ **μελισσοτροφία**, ἡ ὁποία καὶ ἀναπτύσσεται. Σήμερον αἱ κυψέλαι ὑπολογίζονται εἰς 500.000 ἀποδίδουσαι 2 χιλιάδας τόννων μέλιτος καὶ 220 τόννων κηροῦ. Τὰ εἶδη ταῦτα ἔχουν ἀξίαν περὶ τὰ 40 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Σπουδαία εἶνε καὶ ἡ **σηροτροφία** (κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου). Παράγονται κουκοίλια 2 1/2 τόννων, τῶν ὁσίων προσὸν ἐξάγεται καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν.

3) Ἀλιεία

Ἐρωτήσεις. 1. *Εἰς ποῖα ὕδατα ἀλιεύονται ἰχθύες εἰς τὴν ἰδίαν σου πατρίδα;*—2. *Ὀνόμασε εἶδη ἰχθύων ἢ ἄλλων θαλασσίων ζώων τῆς πατρίδος σου.*—3. *Ποῦ εὐρίσκονται ἰχθυοτροφεῖα;*

Ἡ ἀλιεία εἰς τὴν Ἑλλάδα διακρίνεται εἰς τρεῖς κατηγορίας· 1) τὴν γινομένην εἰς τὴν θάλασσαν, 2) εἰς τὰς λιμνοθαλάσσας· καὶ κλειστὰ μέρη καὶ 3) εἰς τὰ γλυκέα ὕδατα.

Ἡ πρώτη εἶνε σπουδαιότερα διὰ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀλιευτικῶν πλοίων ἠϋξήθη ἐσχάτως ἀπὸ πρόσφυγας ἀλιεῖς (4.200 πλοῖα, 15 χιλ. ἀλιεῖς). Ὁ μέσος ἀριθμὸς κατ' ἔτος τῶν ἀλιευομένων εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν ἰχθύων ὑπερβαίνει τὰ 18 ἑκατ. ὀκάδων. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν εἶνε μέγας ἀναλόγως μὲ τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς θαλάσσης. Εἰς λόγος τούτου εἶνε ὅτι ἡ μεγαλύτερα ἔκτασις τῶν παραλίων εἶνε βραχώδης καὶ ἡ ἀλιεία εὐρίσκει δυσκολίας. Πλοῦτος ἀλιείας παρουσιάζεται παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν, ὅπου τὰ βάρη εἶνε μικρὰ ἕξ αἰτίας τῶν προσχώσεων, ὡς ἡ **Θρακικὴ παραλία** (ἀπὸ Ἐβρου μέχρι Νέστου), ὁ **Θερμαϊκὸς κόλπος** καὶ ὁ **Εὐβοϊκός**. Εἰς τὸν Σαρωνικόν, τὸ Αἰγαῖον καὶ ἀλλαχοῦ οἱ ἰχθύες ἀλιεύονται μὲ δυσκολίαν, εἶνε ὅμως ἐκλεκτότεροι. Κυριώτερα εἶδη αὐτῶν εἶνε μπαρμπούνια, λυθρίνια, συναγρίδες, γοφάρια, φαγγριά, παλαμίδες, σκόμβροι, μαρίδες, σπάρροι καὶ σαρδέλλαι.

Πολλοὶ ἰχθύες συλλαμβάνονται εἰς τὰς **λιμνοθαλάσσας** (Βιστωνίς, Ἐπιταλίου, Μεσολογγίου, Πρεβέζης) ἢ κλειστοὺς κόλπους (Λέσβοε). Τὰ πλουσιώτερα ἰχθυοτροφεῖα εἶνε εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὰς ἄλλας, αἱ ὁποῖαι σχηματίζονται εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελφου ποταμοῦ. Εἰς αὐτὰς ἀλιεύονται κέφαλοι, γριβάδια, γουλιανοί, τσιρώνια καὶ χέλια.

Πολλοὶ καὶ διάφοροι ἰχθύες εὐρίσκονται καὶ εἰς ἀβαθεῖς λίμνας καὶ εἰς μερικοὺς ποταμούς. Αἱ πλουσιώτεροι τούτων λίμναι εἶνε ἡ Βοιβηΐς (Κάρλα), ἡ Ξυνιάς, καὶ αἱ τῆς Μακεδονίας Ἀγ. Βασιλείου, Βόλβη, Κερκινίτις καὶ Καστορίας. Εἰς τοὺς ποταμοὺς ἰχθύες συνήθεις εἶνε ὁ μυστακίας καὶ ἡ πέστροφα.

Πλὴν τῶν καθαντῶ ἰχθύων ἀλιεύονται καὶ ὄστρεα, μύδια, σηπία, ἀστακοὶ κ. ἄ. Εἰς μερικὰ ὅμως μέρη (ὡς π. χ. εἰς τὸν Εὐριπον) ἀπὸ τὴν ἐντατικὴν ἀλιείαν τὰ στρώματα πού ἔτρεφαν τὰ ὄστρεα ἐξηντλήθησαν ἢ πλησιάζουν νὰ ἐξαντληθοῦν. Ὅλον τὸ ἀπὸ τὴν ἀλιείαν ποσὸν δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας καὶ εἰσάγονται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν **ἰχθύες κατεψυγμένοι ἢ ἀλίπαστοι** κυρίως ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν (8 χιλ. τόν. ἀξίας 103 ἑκατ. δρχ.), **γάδος** καὶ **σαρ-**

δέλλαι κυρίως ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Καναδά (9 χιλ. τόν. ἀξίας 70 ἑκατ. δρχ.), **θέγγαι** ἐκ τῆς Ὀλλανδίας καὶ Μεγ. Βρετανίας, **χαβιάριον** ἐκ τῆς Ῥωσίας καὶ ἄλλα.

Ἄξιόλογος εἶνε καὶ ἡ ἀλιεία τῶν **σπόγγων**, τὴν ὁποίαν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των ἐξασκοῦν οἱ ναυτικοὶ κάτοικοι ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν, τῆς Αἰγίνης καὶ τινων νήσων τῆς Δωδεκανήσου. Αὐτὴ γίνεται κυρίως εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Συρίας. Ποσὸν τούτων ἐξάγεται καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν (20.000 χιλιόγρ. ἀξίας 6 ἑκατ. δρχ.).

Ἐκ τῆς ἀλιείας ζῆ τὸ 1)100 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος

4) Ὄρυχεῖα καὶ μεταλλεῖα

Ἐρωτήσεις.— 1. Ὀνόμασε λατομεῖα εὐρισκόμενα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἰδίας σου πατρίδος.— 2. Τί πετρώματα ἔχουν ταῦτα;— 3. Εἰς ποῖα ὄρεινὰ συστήματα ἀπαντῶνται τὰ μάρμαρα;— 4. Ὀνόμασε τόπους ποὺ ἔχουν μάρμαρα.— 5. Τί γῆν ἔχει ἡ Θῆρα;— 6. Τί σπουδαῖον ὄρυκτὸν ἔχει ἡ Νάξος, — 7. Ὀνόμασε τόπους ἔχοντας λιγνίτιν.— 8. Πῶς ἔγινε αὐτὸς καὶ ἀπὸ ποῖαν γεωλογικὴν ἐποχὴν ἐσχηματίσθη;— 9. Ποῦ γνωρίζεις μεταλλεῖα ἐν Ἑλλάδι;

Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος κρύπτει πολλὰ ὄρυκτά, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες ἐξόρυσσον ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ταῦτα διακρίνομεν εἰς **χρήσιμα πετρώματα** ἐξορυσσόμενα εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τὰ ὄρυχεῖα καὶ εἰς **μεταλλεύματα**, ἐξορυσσόμενα εἰς τὰ μεταλλεῖα.

α.) **Χρήσιμα πετρώματα.** Ἐκτὸς τῶν λατομείων τῶν ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων, τῶν ὁποίων οἱ λίθοι χρησιμεύουν διὰ τὰς οἰκοδομὰς, ἡ Ἑλλὰς ἔχει πολλὰ λατομεῖα μαρμάρων λευκῶν καὶ ἄλλων χρωμάτων, μυλοπετρῶν ὡς καὶ ὄρυχεῖα γύψου, γαιανθράκων καὶ ἄλλων.

Ἄφθονα λατομεῖα λευκοῦ **μαρμάρου** ἔχει τὸ Πεντελικὸν καὶ ἡ νῆσος Πάρος (ἐνθα τὸ διαφώτιστον λευκὸν μάρμαρον, ὁ λυχνίτης ἢ ὁ Πάριος λίθος τῶν ἀρχαίων). Κυανοῦν μάρμαρον ἔχει ὁ Ὑμητιός, ποικιλόχροα δὲ ἡ Σκῦρος, ἡ Τήνος, ἡ Χίος, ἡ Φάρσαλος, ἡ Μάνη κλπ. Ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτῶν γίνεται κατὰ διαλείμματα.

Αἱ *μυλόπετραι* ἐξάγονται ἀπὸ τὴν Μῆλον, ἡ δὲ *θηραϊκὴ γῆ* (κ. πορσελιάνη) ἀπὸ τὴν Θήραν (83 χιλ. τόν.).

Γύψος ἐξάγεται ἀπὸ τὰ ὄρυχεῖα τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ τῆς Ζακύνθου.

Τὸ *τσιμέντον* προέρχεται ἐκ λατομείων τῆς Ἐλευσίνοσ καὶ παρὰ τὴν Χαλκίδα.

Ἡ *σμύρις* (πέτρα σκληροτάτη πρὸς λείανσιν τῶν μετάλλων) ἐξορύσσεται εἰς τὴν Νάξον (12 χιλ. τόν.). Ἡ Ναξία σμύρις εἶνε ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ ἐξάγεται ὅλη σχεδὸν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Γαιάνθρακες. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν καὶ γαιάνθρακες, ἡ κυριώτερα κινητήριος δύναμις διὰ τὴν βιομηχανίαν· εἶνε ὅμως αὐτοὶ κακῆς ποιότητος (λιγνίται). Πρὸ τοῦ Πολέμου ἡ ἐκμετάλλευσίς αὐτῶν ἦτο μικρὰ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπρομηθεύετο ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Ἐπειδὴ ὅμως μετὰ τὸν πόλεμον οἱ γαιάνθρακες ἀκρίβηναν πολὺ, ἡ ἐκμετάλλευσίς τῶν λιγνιτῶν ἐσχάτως ἠδῆξήθη. Ἐξορύσσεται εἰς τὴν Εὐβοίαν παρὰ τὴν Κύμην καὶ τὸ Ἄλιβέριον, παρὰ τὸν Ὄρωπὸν τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὴν Μεσσηνίαν (παρὰ τὴν Κυπαρισίαν καὶ τὴν Κορώνην), εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν κ. ἄ. Ἡ ποσότης ἀνέρχεται εἰς 120 χιλ. τόνων

Πισσάσφαλτος (ἐκ τοῦ ὁποίου τὸ πετρέλαιον) ὑπάρχει ἀπ' ἀρχαίων χρόνων γνωστὴ εἰς τὴν Ζάκυνθον (Νάφθης φρέατα). Ἡ παραγωγὴ ὅμως τοῦ πολυτίμου πετρελαίου ἀνέρχεται μόνον εἰς 500 τόν., διὰ τοῦτο εἰσάγεται μεγάλη ποσότης ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Εὐρίσκονται κοιτάσματα πισσασφάλτου καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον ἀνεκμετάλλευτα.

Ἀσφαλτόλιθος κατάλληλος δι' ὁδοστρωσίας ἐξορύσσεται πλησίον τῶν Γαργαλιάνων καὶ εἰς τοὺς Παξούς.

Διὰ τὴν προμήθειαν ἄλατος ὑπάρχουν ἀλικάι εἰς διάφορα μέρη, εἰς τὴν Ἀνάβυσσον τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὸ Μεσολόγγιον, εἰς τὴν Λευκάδα, εἰς τὴν Κίτρον τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν Λέσβον καὶ ἄλλαχοῦ. Ἡ ποσότης τούτου ὑπεραρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας (περὶ τὰς 63.000 τόν.).

β') *Μεταλλεύματα*. Τὰ μεταλλεῖα ὑπάρχουν εἰς τὰ παράλια μέρη ἢ ἐκεῖ ὅπου εἶνε εὐκόλος ἡ συγκοινωνία πρὸς τὴν θάλασσαν, διότι ἡ διὰ θαλάσσης μεταφορὰ τῶν μεταλλευμάτων εἶνε εὐθηνότερα. Τὰ ἀφθονώτερα μεταλλεῖα εὐρίσκονται εἰς τὸ

Λαύρειον. Ταῦτα εἶχον ἐκμεταλλευθῆ ἄρχαῖοι, κατὰ δὲ τὴν νέαν ἐποχὴν ἤρχισεν ἡ ἐκμετάλλευσις ἀπὸ τοῦ 1873 κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξήχθησαν μεγάλα ποσὰ μολύβδου, σιδήρου, ψευδαργύρου κ.ἄ. Ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον αὕτη, ἀλλ' ἡ παραγωγὴ εἶνε μικροτέρα. Πλὴν τοῦ Λαυρείου πολλαὶ ἐκμεταλλεύσεις γίνονται εἰς τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, εἰς τὴν Εὐβοίαν, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Χαλκιδικήν. Τὰ μεταλλεύματα αὐτὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ πωλοῦνται εἰς τὸ ἔξωτερικόν.

Μεταλλεύματα σιδήρου. Ταῦτα εἶνε τὰ σχετικῶς ἀφθονώτερα. Μεταλλεῖα τοῦτου ἐκτὸς τοῦ Λαυρείου εἶνε εἰς τὴν Λοκρίδα, καὶ εἰς τὰς νήσους Κύθρον, Σέριφον καὶ Σίφνον. Πρὸ τοῦ πολέμου ἡ παραγομένη ποσότης ἔφθανεν εἰς 500 χιλ. τόν. κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς 260 χιλ. τόν.

Σιδηροπυρίτης ἐξάγεται εἰς τὰς περιφερείας τῆς Ἐρμιόνης (Ἐργολίδος) καὶ τῆς Στρατονίκης (Χαλκιδικῆς), ἀνερχόμενος εἰς 140 χιλ. τόν.

Μεταλλεύματα **μολύβδου** ἐξάγονται ὀλίγα εἰς τὸ Λαύρειον, τὴν Σίφνον καὶ τὴν Σάμον.

Μεταλ. **νικελίου** ἐξάγονται εἰς τὴν Λάρυμναν (Λοκρίδος) περὶ τὰς 10 χιλ. τόν.

Χρῶμιον ἐξάγεται εἰς τὸν Δομοκόν, τὴν Φάρσαλον καὶ τὴν Χαλκιδικήν (18 χιλ. τόν.).

Μεταλ. **θειοῦ** ὑπάρχουν εἰς τὴν Μῆλον.

Ὁ **λευκόλιθος** τῆς Ἑλλάδος (παραγωγὴ μαγνησίου) εἶνε ἐξαιρετικῆς ποιότητος εἰς τὸν κόσμον. Εὐρίσκεται εἰς τὰ ὄφειτικὰ πετρώματα τῆς Εὐβοίας καὶ τὸν ἐκμεταλλεύονται διάφοροι ἔταιρεῖαι Ἑλληνικαὶ καὶ Ἀγγλοελληνικαὶ (ἐν Λίμνῃ, ἐν Μαντουδίῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νήσου). Λευκόλιθος ἐξορύσσεται ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἡ ἀπόδρασις αὐτοῦ τὸ 1916 εἶχε φθάσει εἰς 200 χιλιάδας τόν. σήμερον δὲ κατῆλθεν εἰς τὰς 50 χιλ. ἑτησίως.

6. Βιομηχανία.

Ἑρωτήσεις.—1. Ὄνόμασε κατεργασίας ἐκ πρώτων ὑλών καὶ προϊόντα ἐκ ταύτης (βιοτεχνικά).—2. Ποῦ καὶ πῶς γίνονται

ταῦτα εἰς τὴν πατρίδα σου ;—3. Ὀνόμασε ἐργοστάσια βιομηχανικὰ τῆς πατρίδος σου καὶ τὰ προϊόντα ἐκ τούτων.—4. Ποῦ εὐρίσκονται ἐργοστάσια μεγάλης βιομηχανίας ;—5. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ γαιάνθρακος ποῖα ἄλλη κινητήριος δύναμις χρησιμοποιεῖται ;—6. Ὀνόμασε μέρη ὅπου χρησιμοποιεῖται ὁ «λευκὸς ἀνθραξ».—7. Διατί πρέπει νὰ προτιμῶμεν τὰ ἐγχώρια προϊόντα ;

Ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρόοδος τῆς βιομηχανίας εἶνε νέα, ἀρχίσασι ἀπὸ τοῦ 1900. Πρὸ τοῦ ἔτους τούτου ἡ Ἑλλὰς εἶχε μικρὰν ἢ οἰκιακὴν βιομηχανίαν (δηλ. ἀλευρομύλων, ἐλαιοτριβείων, ἀποστακτικῶν λεβήτων). Τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἐδυσκόλευε 1) ἡ ἔλλειψις μεγάλων κεφαλαίων καὶ 2) ἡ ἔλλειψις μορφώσεως τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ τῶν ἐργατῶν. Ἀπὸ τοῦ 1900 ἰδρῦθησαν μεγάλαι βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις, αἱ ὅποια διεταράχθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους καὶ ἀπὸ τοῦ 1922, διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνωμαλίαν τοῦ κράτους. Οἱ πρόσφυγες μετέφερον καὶ μερικὸς νέους βιομηχανικοὺς κλάδους (ὡς τὴν ταπητουργίαν), καὶ σήμερον ἡ βιομηχανία γενικῶς προάγεται.

Ἡ Ἑλληνικὴ βιομηχανία παρουσιάζει ποικιλίαν κλάδων, τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι εἶνε οἱ ἑξῆς :

α') **Μεταλλουργικὴ καὶ μηχανολογικὴ.** Ἡ παραγωγή τούτων εἶνε σχετικῶς μικρά, διότι ἡ Ἑλλὰς στερεῖται λιθανθράκων. Οὕτω παρὰ τὴν ὑπαρξιν διαφόρων μεταλλευμάτων, τὰ προϊόντα μεταλλουργίας περιορίζονται εἰς μόλυβδον, εἰς πεφρυγμέναν ψευδάργυρον, μαγνησίαν, ἀρσενικῶδες ὀξὺ καὶ θεῖον. Ὑπάρχουν καὶ μηχανουργεῖα τὰ ὅποια λαμβάνουν τὰς πρώτας ὕλας, ὅλας σχεδόν, ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ κατασκευάζονται εἰς αὐτὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, καρφοβελόναι, πλάστιγγες, χρηματοκιβώτια, κλῖναι κ. ἄ.

β') **Κλωστικὴ καὶ ὕφαντικὴ βιομηχανία.** Κατέχει τὴν πρώτην θέσιν κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς. Σπουδαῖοι κλάδοι αὐτῆς εἶνε ἡ βαμβακουργία, ἡ ἐριουργία, ἡ μεταξουργία καὶ ἡ ταπητουργία. Οἱ περισσότεροι τῶν κλάδων τούτων λαμβάνουν τὰς πρώτας ὕλας ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, τὰ δὲ προϊόντα εἶνε τῆς αὐτῆς ποιότητος πρὸς τὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

γ') **Εἴδη διατροφῆς.** Ἡ βιομηχανία αὕτη κατέχει τὴν δευτέραν θέσιν. Ὑπάγεται εἰς αὐτὴν ἡ ἀλευροβιομηχανία, ἡ οἰνοποιία, ἡ οἰνοπνευματοποιία, ἡ ἐλαιουργία, ἡ ζαχαροποιία

(λουκούμια, σοκολάτα) ἢ κατασκευὴ ζυμαρικῶν, αἱ κονσέρβαι λαχανικῶν καὶ ὀπωρῶν, ἢ παγοποιΐα κ.ἄ. Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότατη εἶνε ἡ οἶνοπνευματοποιΐα καὶ ἡ ἐλαιουργία, διότι λαμβάνουν τὰς πρώτας ὕλας ἐκ τῆς χώρας, συγχρόνως δὲ ἔχουν καὶ μεγάλην ἐξαγωγὴν.

δ') **Οἰκοδομικὴ βιομηχανία.** Αὕτη παρουσιάζει σπουδαίαν πρόοδον. Κατασκευάζονται τσιμέντα, πλίνθοι, κέραμοι, πλάκες μωσαϊκαὶ καὶ ἄσβεστος.

ε') **Χημικὴ βιομηχανία.** Ἔχει διαφόρους κλάδους καὶ προϊόντα αὐτῆς εἶνε τὸ πυρηνέλαιον, τὸ λινέλαιον, ὁ σάπων (ἄπλοῦς καὶ ἀρωματικός), χημικὰ λιπάσματα, τὸ κολοφώνιον καὶ καὶ τὸ τερεβινθέλαιον, πυρομαχικά, χημικὰ καὶ φαρμακευτικὰ εἶδη ὡς καὶ ὑαλοουργικά.

Ἄλλαι βιομηχανίαι εἶνε ἡ *βυρσοδεψία*, ἡ *καπνοβιομηχανία*, ἡ *χαρτοποιΐα*, ἡ *κατεργασία ξύλου*, *εἰδῶν ἱματισμοῦ (πίλων)*, ἡ *παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ* καὶ ἄλλαι.

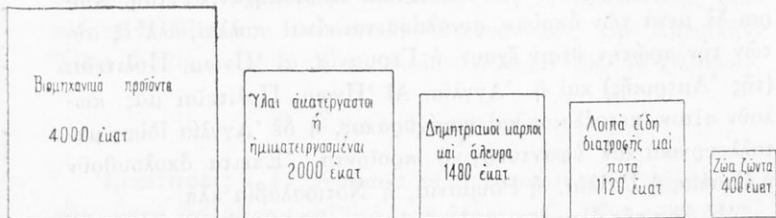
Αἱ διάφοροι βιομηχανίαι ἀπασχολοῦν 430.000 περίπου ἐργάτας καὶ ἐργάτιδας, ζοῦν δὲ ἀπὸ αὐτὴν τὰ $\frac{26}{100}$ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἀκόλουθος πίναξ δεικνύει τὴν ἀξίαν τῶν εἰδῶν τῆς βιομηχανίας παραγωγῆς καὶ τοὺς ἀσχολουμένους εἰς ταύτας ἐργάτας κατὰ τὸ ἔτος 1931.

<i>Εἶδη βιομηχανιῶν</i>	Ἀσχολούμενα πρόσωπα	Ἀξία εἰς χιλιάδας δρχ.
Μεταλλουργ. καὶ μηχανολογικαὶ	45.099	257.200
Κλωστικαὶ καὶ ὑφαντικαὶ	101.961	1.643.000
Εἰδῶν διατροφῆς	37.658	1.214.000
Οἰκοδομικαὶ	58.932	325.000
Χημικαὶ	2.304	680.000
Κατεργασία δερμάτων	93.921	551.000
Καπνοβιομηχανία	48.585	182.000
Χαρτοποιΐα	8.178	203.000
Κατεργασία ξύλου	54.985	280.000
Εἰδῶν ἱματισμοῦ	1.955	37.400
Παραγωγή ἠλεκτρισμοῦ	6.655	960.000
Σύνολον	426.313	6.062.600

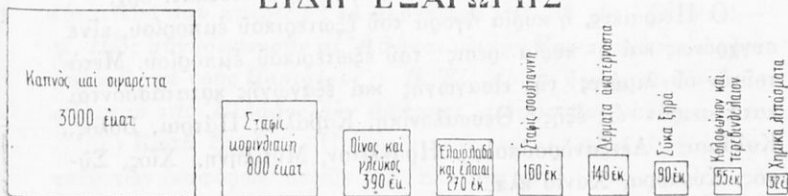
Ἐρωτήσεις. 1. Ὀνόμασε σπουδαῖα προϊόντα, τὰ ὁποῖα ἔρχονται εἰς ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.— **2.** Ὀνόμασε προϊόντα τῆς Ἑλλάδος ἐξαγόμενα εἰς τὸ ἐξωτερικόν.— **3.** Ποῖος ὁ μεγαλύτερος λιμὴν ἐξαγωγῆς τοῦ καπνοῦ;— **4.** Ποῖοι τῆς σταφίδος;— **5.** Ποῖοι οἱ ἐμπορικώτατοι λιμένες:

Ἐμπόριον ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικόν. Ἡ ἀνταλλαγή τῶν Ἑλληνικῶν προϊόντων, ἡ ὁποία γίνεται μεταξὺ τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελεῖ τὸ ἐσωτερικὸν ἐμπόριον, Κέντρα τοῦ ἐμπορίου τούτου εἶνε αἱ πόλεις καὶ πρὸ πάντων αἱ

ΕΙΔΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

ΕΙΔΗ ΕΞΑΓΩΓΗΣ

Εἰκ. 89.— Ἀξία εἰς δραχμάς τῶν κατ' ἔτος εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων σπουδαιότερων προϊόντων ἐν Ἑλλάδι

Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς, ὅπου συγκετροῦνται προϊόντα ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχάς.

Τὸ ἐμπόριον τὸ ὁποῖον γίνεται μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλων κρατῶν λέγεται **ἐξωτερικόν**. Ἡ εἰσαγωγή ἐξ ἄλλων κρατῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶνε διπλασία τῆς ἐξαγωγῆς, δηλ. ἡ Ἑλλὰς ἔξοδεύει πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι παράγει. Πρὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου τὸ ἔλλειμμα τοῦτο ἀνεπληροῦτο ἀπὸ κέρδη τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας καὶ τὰ ἐμβάσματα τῶν Ἑλλήνων μετανα-

στῶν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἠλαττώθησαν οἱ πόροι αὐτοὶ καὶ ἡ Ἑλλάς ἐσχάτως διέτρεξεν οἰκονομικὴν κρίσιν.

Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλάς εἶνε χώρα κυρίως γεωργικὴ, διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ἐξαγομένων προϊόντων τὴν πρώτην θέσιν ἔχουν τὰ ἀκατέργαστα γεωργικά. Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον εἶδος κατὰ τὴν ἀξίαν κατέχει ὁ *καπνὸς* (τὰ 550]ο τῆς ὄλης ἑξαδωγῆς), ἔπειτα τὰ προϊόντα τῆς ἀμπέλου (σταφίς, οἴνοπνευματώδη ποτὰ) καὶ τὸ ἐλαιόλαδον. Μετὰ τὰ γεωργικὰ ἀκολουθοῦν προϊόντα κτηνοτροφικὰ (δέρματα), ὄρυκτά, δασικὰ καὶ βιομηχανικὰ (κλωσταί, τάπητες, κολοφώνιον, τερεβινθέλαιον, χημικὰ λιπάσματα κ. ἄ.). Ἡ Ἑλλάς εἰσάγει ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ μεγάλην ποσότητα εἰδῶν διατροφῆς ἰδίως δημητριακὰ καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ βιομηχανικὰ εἶδη. Χῶραι δὲ μετὰ τῶν ὁποίων συναλάσσεται εἶναι πολλαί, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν ἔχουν ἡ Γερμανία, αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι (τῆς Ἀμερικῆς) καὶ ἡ Ἀγγλία. Αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι μᾶς πωλοῦν σῖτον, πετρέλαιον καὶ γαιάνθρακας, ἡ δὲ Ἀγγλία ἰδίως μεταλλουργικὰ καὶ ὑφαντουργικὰ προϊόντα. Ἐπειτα ἀκολουθοῦν ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλλία, ἡ Ρουμανία, ἡ Νοτιοσλαβία κλπ.

Ἡ ἀξία τῆς ὄλης ἑξαγωγῆς ἀνήρχετο κατὰ τὸ 1931 εἰς 4 4 1]2' σχεδὸν δισεκατ. δραχ., ἡ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς 9 δισεκατ. δραχ.

Ὁ Πειραιεύς, ἡ κυρία ἀγορὰ τοῦ ἑξωτερικοῦ ἐμπορίου, εἶνε συγχρόνως καὶ ἡ κυρία ρέσις τοῦ ἑξωτερικοῦ ἐμπορίου. Μετὰ τοῦτον οἱ λιμένες τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἑξαγωγῆς κατατάσσονται κατὰ σειρὰν ὡς ἑξῆς: Θεσσαλονίκη, Καβάλλα, Πάτραι, Βόλος, Καλάμαι, Ἀλεξανδρούπολις, Ἡράκλειον, Μυτιλήνη, Χίος, Σύρος, Κύρκυρα, Χανιά κλπ.

7) *Ναυτιλία.*

Ἐρωτήσεις.— 1. *Διατὶ εὐκολύνεται ἡ ναυτιλία ἐν Ἑλλάδι;*— 2. *Τί εὐκολίαν φέρει ἡ τομὴ τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ;*— 3. *Εἰς τὴν διασταύρωσιν τίνων θαλασσίων συγκοινωνιῶν κεῖται ὁ Πειραιεύς;*

Αἰτία τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας εἶνε ὄχι μόνον ὁ μέγας θαλάσσιος διαμελισμὸς τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ ἡ ὄρεινὴ διάπλασις τοῦ ἐδάφους, εἰς τὴν ὁποίαν εἶνε δύσκολος ἡ στρώσις σιδηροδρομικῶν ἢ ἀμαξιτῶν ὁδῶν. Εἰς ὅλους τοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας οἱ Ἕλληνες ἐπεζήτησαν νὰ ζοῦν περισσότερον

μέ τήν ἐμπορικὴν κίνησιν, δι' αὐτὸ δὲ εἶνε καὶ σήμερον ἐπιτή-
 ρητοι ναυτικοί. Ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῆς Ἑλλάδος ἀριθμεῖ 850
 ἀτιμόπλοια καὶ 700 μεγάλα ἰστιοφόρα, τὰ ὅποια μαζὶ ἔχουν χω-
 ρητικότητα περισσοτέραν τῶν 1 1/2 ἑκατ. μ. τόν., δηλ. τὰ δύο
 ἑκατοστὰ τοῦ παγκοσμίου ἐμπορικοῦ στόλου. Μεταξὺ τῶν ναυ-
 τικῶν κρατῶν ὅλου τοῦ κόσμου ἡ Ἑλλὰς ἔρχεται δεκάτη. Ὅλα
 τὰ πλοῖα εἶνε νηολογημένα (γραμμένα) εἰς διαφόρους λιμένας.
 Τοιοῦτοι κατὰ σειρὰν ἀριθμοῦ εἶναι: Πειραιεὺς, Ἄνδρος, Σῦ-
 ρρος, Χίος, Ἀργοστόλιον, Ἰθάκη, Ὑδρα, Χανιά, Σπέτσαι, Θεσ-
 σαλονίκη, Μυτιλήνη, Κέρκυρα, Σάμος κλπ. Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα
 ταξειδεύουν εἰς διάφορα μέρη τῆς Μεσογείου ὡς καὶ εἰς ἄλλας
 θαλάσσας. Τὰ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶνε ὑπερωκεάνεια, δια-
 πλέουν δὲ ὅλον τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν ἕως τὴν Ἀμερικὴν.
 Ὅλοι οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὰ πλοῖα εἶνε πλέον τῶν 42 χιλιάδων.

8) Συγκοινωνία.

Ἐρωτήσεις — 1. Ὀνόμασε μέσα συγκοινωνίας κατὰ ξη-
 ράν, κατὰ θάλασσαν καὶ διὰ τοῦ ἀέρος. — 2. Ἐκ τῶν τριῶν
 τούτων ποία εἶνε ἡ μᾶλλον εὐθηνή; — 3. Πῶς συγκοινωνεῖ ἡ
 Ἰδιαιτέρα σου πατρις μετὰ τὰ περὶχωρα καὶ μετὰ τὰς Ἀθήνας; —
 4. Πῶς συγκοινωνοῦν αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν
 καὶ πῶς μετὰ τοὺς Παρισίους; — 5. Εἰς ποῖον ἠπειρωτικὸν δια-
 μέρισμα τῆς Ἑλλάδος δὲν ὑπάρχει σιδηροδρομικὴ γραμμή,

α) Κατὰ ξηράν. Ἡ κυρία καὶ ταχεῖα συγκοινωνία με-
 ταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ ξηράν γίνεται με-
 τὰ αὐτοκίνητα καὶ τοὺς σιδηροδρόμους. Διὰ τὰ αὐτοκίνητα
 ὑπάρχουν ὁδοὶ πανταχοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ θρεῖνον τοῦ ἐδάφους,
 αὐταὶ εἶναι συνήθως στεναὶ μετὰ πολλὰς καμπὰς καὶ δὲν διατη-
 ροῦνται ὅλαι καλῶς. Διὰ τοῦτο τὰ αὐτοκίνητα προτιμῶνται ἀπὸ
 τὸν σιδηρόδρομον μεταξὺ πόλεων καὶ χωρίως εἰς μικρὰς ἀπο-
 στάσεις. Αὐτοκίνητα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα κυκλοφοροῦν σήμερον
 ὑπὲρ τὰς 30 χιλιάδας.

Διὰ μεγάλας ἀποστάσεις προτιμῶνται οἱ σιδηροδρόμοι· σι-
 δηροδρομικαὶ ὅμως γραμμαὶ δὲν εἶνε πανταχοῦ, ἀλλ' εἰς τὰς
 κυρίας συγκοινωνίας τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ὅλαι αἱ σι-
 δηροδρομικαὶ γραμμαὶ ἔχουν μῆκος 2.700 χιλίωμ. καὶ διακρίνον-
 ται ὡς ἑξῆς:

1) Ὁ *ἠλεκτρικὸς* σιδηρόδρομος *Ἀθηνῶν—Πειραιῶς* καὶ ἠογραμμὴ *Ἀθηνῶν—Κηφισιάς*.

2) Οἱ σιδηρόδρομοι *Πειραιῶς—Ἀθηνῶν—Πελοποννήσου* (800 χιλίομ.). Ἐκ Πειραιῶς καὶ Ἀθηνῶν φθάνει εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἀπ' αὐτὴν διακλαδίζονται δύο κύριαι γραμμαί, Κορίνθου—Καλαμῶν καὶ Κορίνθου—Πατρῶν. Πέραν ἀπὸ τὰς Πάτρας τρίτη γραμμὴ διὰ Πύργου ἐνοῦται μετὰ τῆς πρώτης (Κορίνθου—Καλαμῶν) παρὰ τὴν κωμόπολιν Μελιγαλᾶ. Ὅλαι αἱ γραμμαὶ αὗται ἔχουν καὶ μικρὰς διακλαδώσεις.

3) Ὁ σιδηρόδρομος *Πύργου—Κατακόλου* ἐν Ἡλείᾳ τῆς Πελοποννήσου (13 χιλίομ.).

4) Οἱ σιδηρόδρομοι τῆς *Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος* (Κρουνηρίου—Μεσολογγίου—Ἀργινίου), μήκους 75 χιλιομ.

5) Ὁ σιδηρόδρομος τῆς *Θεσσαλίας*. Αἱ γραμμαὶ αὐτῆς εἶναι Βόλου—Βελεστίνου—Λαρίσης, Βελεστίνου—Τρικάλων—Καλαμπάκας καὶ Βόλου—Μηλεῶν (ἐν ὅλῳ 230 χιλμ.).

6) Οἱ σιδηρόδρομοι τοῦ *Ἑλληνικοῦ Κράτους*. Διὰ τούτων γίνεται ἡ συγκοινωνία τῶν μεγαλυτέρων διαμερισμάτων τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ὡς καὶ ἐπικοινωνία μὲ τὴν Τουρκίαν, μὲ τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ τὰ ἄλλα κράτη τῆς Κεντρικῆς καὶ Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ γραμμὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας διὰ μέσου Λαρίσης εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης συνεχίζονται αἱ γραμμαὶ πρὸς τὸ Μοναστήριον πρὸς τὴν Γευγελὴν καὶ πρὸς τὴν Ἀλεξανδρούπολιν (ἐν ὅλῳ 1318 χιλιόμετρα).

7) Οἱ *ἀνατολικοὶ* σιδηρόδρομοι. Ἡ κυρία γραμμὴ αὐτῶν ἀρχίζει εἰς τὴν Ἀλεξανδρούπολιν καὶ τελειώνει εἰς τὸ Πύθιον, ἐκ τοῦ ὁποίου γίνονται διακλαδώσεις, μία πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ Βουλγαρίαν.

β') *Κατὰ θάλασσαν*. Αἱ θαλάσσιαι συγκοινωνίαι τῆς Ἑλλάδος, γίνονται δι' ἀτμοπλοίων Ἑλληνικῶν, τὰ ὅποια ἀνήκουν εἰς διαφόρους ἀτμοπλοϊκὰς ἐταιρείας. Ἡ ἀρχὴ τούτων γίνεται ἐκ Πειραιῶς μὲ ὄρισμένας γραμμάς καὶ προσεγγίζουν εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος. Ὑπάρχουν καὶ γραμμαί, αἱ ὅποιαι πηγαίνουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, εἰς τὴν Τουρκίαν, Ἰταλίαν, Αἴγυπτον, Γαλλίαν, Ρουμανίαν,

Νέαν Ὑόρκην (τῆς Ἀμερικῆς). Εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς λιμένας ἔρχονται καὶ ξένα πλοῖα, Ἀγγλικά, Γαλλικά, Ἰταλικά, Ρουμανικά καὶ ἄλλων κρατῶν,

γ') **Ἀεροπορία.** Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη γίνεται συγκοινωνία καὶ μὲ ἀεροπλάνα, τὰ ὁποῖα μεταφέρουν ταχύτατα τὸ ταχυδρομεῖον καὶ βιαστικούς ἐπιβάτας. Διὰ τὴν προσγείωσιν καὶ προσθαλάσσωσιν αὐτῶν γίνονται τὰ ἀεροδρομια καὶ οἱ ἀερολιμένες. Παρὰ τὰς Ἀθήνας εἶνε τὸ ἀεροδρομιον τῆς Δεκελείας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀναχωροῦν Ἑλληνικά ἀεροπλάνα διὰ τὰς Πάτρας—Ἰωάννινα καὶ διὰ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐπίσης διὰ τὴν σπουδαίαν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἀεροπλάνα ξένων ἐταιρειῶν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην προσεγγίζουσι εἰς τὰς Πάτρας, τὸ Φάληρον καὶ ἄλλα Ἑλληνικά μέρη καὶ πετοῦν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς μέρη τῆς Ἀσίας, τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς (17 ἐναέριοι διεθνεῖς γραμμαί).

δ') **Συγκοινωνίαι ΤΤΤ** (ταχυδρομική, τηλεφωνική καὶ τηλεγραφική). Διὰ τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν ὑπάρχουσι ταχυδρομικά γραφεῖα (ἐν ὄλῳ 1300), τὰ ὁποῖα μεταφέρουσι τὰς ἐπιστολάς καὶ τὰ δέματα μὲ αὐτοκίνητα, μὲ σιδηροδρόμους καὶ μὲ ἐπίπους ἢ πεζοὺς ταχυδρόμους. Διὰ τὴν τηλεγραφικὴν καὶ τηλεφωνικὴν ὑπηρεσίαν ὑπάρχουσι πολλὰ γραφεῖα εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ μεγάλα χωρία (σχεδὸν 4 χιλ.). Πρὸς τοῦτοις ὑπάρχει εἰς μὲν τὴν ξηρὰν τηλεγραφικὸν δίκτυον μὲ σύρματα μήκους 22000 χιλιομ.), εἰς δὲ τὴν θάλασσαν καλώδια (μήκους 8380 χιλιομ.). Αὐτὰ συνδέουσι τὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ τὴν Τουρκίαν, τὴν Ῥόδον, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἰταλίαν. Διὰ τὰ τὰ τηλέφωνα χρησιμοποιοῦνται ἰδιαίτερα σύρματα, εἰς τοὺς ὄρεινους ὅμως συνοικισμοὺς χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν τηλεφωνικὴν συνεννόησιν τὰ τηλεγραφικά σύρματα.

Ῥαδιοτηλεγραφία. Νέον εἶδος ἀποστολῆς τηλεγραφημάτων χωρὶς σύρμα εἶνε ἡ ῥαδιοτηλεγραφία. Αὐτὴ ἔχει σταθμοὺς παρακτίους (εἰς Βάρην Ἀττικῆς, Θεσσαλονίκην, Κέρκυραν, Ἀλεξανδρούπολιν, Χανιά), οἱ ὁποῖοι συνεννοοῦνται ῥαδιοτηλεγραφικῶς μὲ ταξιδεύοντα πλοῖα.

ΙΑ' ΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΙ ΑΣΧΟΛΙΑΙ

1. Θρησκεία

Ἐρωτήσεις. 1. Ποία εἶνε ἡ ἐπίσημος θρησκεία εἰς

τὴν Ἑλλάδα;—2. *Εἰς ποίαν ἐνορίαν ὑπάγεται τὸ γυμνάσιόν σου καὶ τίς ὁ ἐν αὐτῇ ἱερός ναός;*—3. *Πόσοι εἶνε οἱ ἐν αὐτῷ ἱερεῖς καὶ ἀπὸ ποῖον διορίζονται;*—4. *Εἰς ποίας σχολὰς μορφώνονται οἱ ἱερεῖς;*—5. *Πῶς συντηροῦνται οὗτοι καὶ πῶς ἔπρεπε ἀξιοπρεπέστερον νὰ συντηροῦνται ὁ κληρὸς;*—6. *Ποῖα μοναστήρια ὑπάρχουν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ἰδίας σου πατρίδος καὶ τί γνωρίζεις σχετικῶς μὲ τὴν περιουσίαν αὐτῶν;*—7. *Εἰς ποίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν ὑπάγεται ἡ ἰδία σου πατρί;*—8. *Ποῖα ἡ περιφέρεια τῆς μητροπόλεως ταύτης :*

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος εἶνε μὲν αὐτοκέφαλος, ἀλλὰ δογματικῶς καὶ κανονικῶς ἠνωμένη μετὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. ἡ ὁποία ἐδρεύει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (ὄπου ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης). Ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ εἶνε Ἱερά Σύνοδος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν πρόεδρον, δηλ. τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ 9 Ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται ἀπὸ τὰς ἐπισκοπὰς καὶ ἀλλάσσουν κατ' ἔτος. Ἡ Ἱερά Σύνοδος διοικεῖ τὴν ἐκκλησίαν, ἐπιβλέπει τοὺς ναοὺς καὶ ἐκλέγει τοὺς ἀρχιερεῖς. Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Ἑλλὰς διαιρεῖται εἰς 80 μητροπόλεις (τῶν ὁποίων 33 εἶνε εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα) καὶ 7 ἐπισκοπὰς (ἐν Κρήτῃ) Ἡ μοναστικὴ πολιτεία τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἔξαρτᾶται πνευματικῶς ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Πλὴν τῶν Ὀρθοδόξων ὑπάρχουν καὶ τινες Ἑλληνες Δυτικοῦ δόγματος (ἰδίως εἰς τινὰς νήσους τῶν Κυκλάδων), ὀλίγοι Ἰουδαῖοι, Μωαμεθανοὶ (ἐν τῇ Δυτικῇ Θράκῃ) καὶ Ἀρμένιοι.

2. Πολίτευμα.

Ἐρωτήσεις — 1. *Διατὶ ἄλλοτε ἐξελέγοντο οἱ βουλευταί;*— 2. *Τί ἀπετέλουν οὗτοι καὶ ποῦ συνεδρίαζον;*—3. *Ὀνόμασε ὑπαλλήλους τοῦ κράτους.*—4. *Ἀπὸ ποῦ διορίζονται οὗτοι;*—5. *Πῶς λέγεται ὁ προϋστάμενος ἐνὸς ὑπουργείου;*—6. *Πῶς ὁ ἀνώτερος τῶν ὑπουργῶν;*—7. *Τί πολίτευμα εἶχεν ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ 1924—1935 καὶ τί σήμερον ;*

Οἱ Ἑλληνες ἐκ φύσεως φιλελεύθεροι, πολίτευμα ἔχουν τὴν βασιλευσμένην δημοκρατίαν. Ἀνώτατος ἄρχων εἶνε ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β΄.

Ἡ Κυβέρνησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ τοὺς ὑπουργοὺς ἐφαρμόζει δ' αὐτῇ τοὺς νόμους. Ὑπουργεῖα εἶνε τὰ ἑξῆς : 1) Τῶν Θρησκευμάτων καὶ Παιδείας, 2) τῶν Ἑσωτερικῶν, 3) τῶν Ἐξωτερικῶν, 4) τῆς Δικαιοσύνης, 5) τῆς Ὑγιεινῆς, 6) τῶν Οἰκονομικῶν, 7) τῆς Συγκοινωνίας, 8) τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, 9) τῶν Στρατιωτικῶν, 10) τῶν Ναυτικῶν, 11) τῆς Ἀεροπορίας καὶ 12) τῆς Προνοίας.

Ἀπὸ τὸ 1929 λειτουργεῖ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας. Εἰς τοῦτο δύνανται νὰ καταφύγη πᾶς πολίτης, ὁ ὁποῖος νομίζει ὅτι ἠδικήθη ἀπὸ τὰς διοικητικὰς ἀρχάς.

3) Διοικήσεις.

Ἐρωτήσεις. 1. Ἐκτὸς τῶν διοικητικῶν ἀντιπροσώπων εἰς τὴν ἐδραν τοῦ γυμνασίου σου, πῶς διοικεῖται ὁ δῆμος ἢ ἡ κοινότης;—2. Εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει ὁ δῆμος ἢ ἡ κοινότης τῆς πατρίδος σου καὶ πόσας ἐπαρχίας ἢ περιοχὰς (ἢ νήσους) περιλαμβάνει οὗτος;—3. Πόσους νομοὺς περιλαμβάνει τὸ διαμέρισμα εἰς τὸ ὁποῖον κατοικεῖς;—4. Πῶς λέγεται ὁ προϊστάμενος ἐνὸς νομοῦ;—5. Ἀπομνημόνευσε τοὺς νομοὺς τῆς Ἑλλάδος κατὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα.

Πρὸς εὐκολίαν τῆς διοικήσεως ἡ Ἑλλὰς διαιρεῖται εἰς 38 νομοὺς, 141 ἐπαρχίας, 71 δήμους καὶ 5.500 κοινότητας. Δῆμος εἶνε ὅπου ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ὑπερβαίνει τὰς 10 χιλ. κατοίκους καὶ κοινότης ὅταν εἶνε μικρότερος τῶν 10 χιλ. Τέσσαρα ὅμως γεωγρ. διαμερίσματα ἔχουν καὶ γενικὸς διοικήσεις μὲ γενικὸν διοικητὴν (Μακεδονία, Θράκη, Ἡπειρος, Κρήτη). Αἱ πρωτ. τῶν νομῶν, ὅπου μένουσιν οἱ γενικοὶ διοικηταὶ Θράκης, τῆς Ἡπείρου καὶ Κρήτης (Κομοτινὴ, Ἰωάννινα καὶ Χανιά) δὲν ἔχουν νομάρχας, ἀλλὰ διοικοῦνται ἀμέσως ὑπὸ τῶν γενικῶν διοικητῶν. Ἐκ τῶν νομῶν εἶνε 6 εἰς τὴν Πελοπόννησον, 4 εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ Εὐβοίαν, 2 εἰς τὴν Θεσσαλίαν, 4 εἰς τὴν Ἡπειρον, 9 εἰς τὴν Μακεδονίαν, 2 εἰς τὴν Θράκην, 3 εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἴονίου Πελάγους, 4 εἰς τὴν Κρήτην, 1 εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ 3 εἰς τὰς Ἀνατολικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.

4) Κοινωνικὴ ζωή.

Ἐρωτήσεις. 1 Ὀνόμασε σύλλογον, σωματεῖον ἢ συνεταιρισμὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ σου πατρίδι.—2. Τίνα σκοπὸν ἔχει ἕκαστος τούτων;—3. Ὀνόμασε ἐορτὰς πανηγυρικὰς γινομένας κατ' ἔτος.

Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα δηλώνεται ἀπὸ προσπαθείας διαφόρων τάξεων, ὅπως βελτιώσουν τὴν θέσιν των. Διὰ τοῦτο ὑπὸ διαφόρων Ὑπουργείων ἔχουν ψηφισθῆ νόμοι, οἱ ὅποιοι ἀσφαλίζουν κοινωνικὰς τάξεις, ἰδίως τὴν τάξιν τῶν ἐργατῶν. Μεταξὺ πολλῶν τοιούτων νόμων εἶνε οἱ νόμοι περὶ σωματείων, περὶ συνεταιρισμῶν, περὶ ἀσφαλείας ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων (ἀπὸ ἀτυχήματα, ἀπὸ γῆρας κ.ἄ.). Οἱ **συνεταιρισμοὶ** συνεστάθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἔχουν σκοπὸν τὴν διευκόλυνσιν διαφόρων ἐργασιῶν. Αὐτοὶ διακρίνονται εἰς ἀστικούς καὶ ἀγροτικούς (γεωργούς). Οἱ ἀστικοὶ εἶνε ἀκόμη ὀλίγοι, οἱ ἀγροτικοὶ ὅμως πολλοὶ (5 1]2 χιλ.). Οἱ ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἴδρυσαν πολλὰς ἐνώσεις καὶ μίαν «Πανελλήνιον Ὀμοσπονδίαν συνεταιρισμῶν τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ κανονίξῃ τὴν κίνησίν των.

5) Ἐκπαίδευσις.

Ἐρωτήσεις. 1. Πῶς ἄλλως λέγεται ἡ ἐκπαίδευσις, ἢ ὁποία γίνεται εἰς τὰ γυμνάσια; — 2. Πῶς λέγεται ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα; — 3. Ὀνόμασε ἐκπαιδεύσεις διὰ εἰδικὰ ἐπαγγέλματα. — 4. Ὀνόμασε σχολὰς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ κατωτέρα ἐκπαίδευσις γίνεται εἰς τὰ ἐξατάξια δημοτικὰ σχολεῖα καὶ θεωρεῖται ὑποχρεωτικὴ. Δι' αὐτὸ σήμερον εἶνε ὀλίγοι ποὺ δὲν γνωρίζουν ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Δημοτικὰ σχολεῖα εἶνε πολλὰ (ὑπὲρ τὰς 8 χιλ.) καὶ οἱ φοιτῶντες μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι ἀποτελοῦν τὸ 1]8 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν 154 γυμνάσια, ἡμιγυμνάσια, πρακτικὰ λύκεια καὶ διάφορα διδασκαλεῖα.

Διὰ τὴν εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν σχολαὶ γεωργικαί, ἐμπορικαί, ἱερατικά, στρατιωτικά καὶ σχολεῖα καλλιτεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Διὰ δὲ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν δύο Πανεπιστήμια, (Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης), τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, ἡ Ἀνωτάτη Σχολὴ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ Ἀνωτάτη Γεωπονικὴ Σχολή.

7) Ἐπιστήμια.

Ἐρωτήσεις. 1. Ὀνόμασε μερικοὺς ἐπιστήμονας ποὺ γνωρίζεις. — 2. Τίνα ἐπιστήμην ἔχουν σπουδάσει αὐτοὶ; — 3. Ποῦ ἐσπούδασαν; — 4. Εἰς τί χρησιμεύουν;

Τὰ ἀνώτερα ἰδρύματα τῆς ἐκπαιδεύσεως (ὡς τὰ Πατεπιστήμια καὶ τὸ Πολυτεχνεῖον) δὲν ἔχουν σκοπὸν νὰ μορφώσουν μόνον ἐπιστήμονας ἀλλὰ καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ προάγουν τὰς ἐπι-ἐπιστήμας. Ἐκτὸς τῶν ἰδρυμάτων τούτων εἶνε καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα φροντίζουν διὰ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ **Ἄστροσκοπεῖον** τῶν Ἀθηνῶν φροντίζει διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς κλιματολογίας, διάφορα δὲ Μουσεῖα (ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς ἀρχαιολογικοὺς τόπους) βοηθοῦν τὰς σπουδὰς τῆς ἱστορίας, τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς καλλιτεχνίας καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν.

Μέσα πρὸς πρόοδον ὠρισμένων ἐπιστημῶν εἶναι καὶ διάφοροι ἐπιστημονικαὶ ἐταιρεῖαι καὶ σύλλογοι. Τοιαύτη ἐταιρεία εἶνε ἡ **Ἀρχαιολογική**, ἡ ὁποία ἔχει κάμει πολλὰς ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφάς, ἡ **Ἐπιστημονική**, σύλλογος δὲ σπουδαῖος ὁ **Παρνασσὸς** (φιλολογικός). Ἡ λεγομένη **Ἀκαδημία**, ἰδρύθη ἐσχάτως μὲ σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξη τὰς ἐπιστήμας καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τοὺς ἄλλους κλάδους, οἱ ὁποῖοι ἀξιά-βουν τὸν πλοῦτον εἰς τὴν χώραν μας.

7) Καλαὶ τέχναι.

Ἐρωτήσεις.—1. *Ὀνόμασε μερικοὺς καλλιτέχνας καὶ τὸ εἶδος αὐτῶν.*—2. *Ὀνόμασε γνωστὰ ἔργα τέχνης.*—3. *Ποῦ ἔχεις ἴδη ἔργα ζωγραφικῆς ;*—4. *Ὀνόμασε ἔργον γλυπτικῆς καὶ ἔργον ἀρχιτεκτονικῆς.*

Εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους ἔχουν ἀναφανῆ σπουδαῖοι Ἕλληνες ζωγράφοι καὶ γλύπται. Αὐτοὶ ἐσπούδασαν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Σχολεῖον τῶν Καλῶν Τεχνῶν, πολλοὶ δὲ ἐτελειοποίησαν τὰς σπουδὰς των εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Συχνὰ γίνονται ἐκθέσεις ζωγραφικῆς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπαρχίας, ἡ δὲ Ἐθνικὴ Πινακοθήκη περιλαμβάνει πολυτίμους εἰκόνας Ἑλλήνων καὶ ξένων ζωγράφων, Σπουδαιότανοι ζωγράφοι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἦσαν ὁ Βρυζάκης, ὁ Γύζης, ὁ Ἰακωβίδης, ὁ Βολωνάκης καὶ ἄλλοι. Ἔργα γλυπτικῆς εἶνε εἰς τὰ Νεκροταφεῖα (ἐπιτύμβια) καὶ εἰς ἱστορικοὺς τόπους (ἀνδριάντες ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἢ ἀναμνηστικὰ μνημεῖα). Σπουδαῖοι γλύπται εἶναι ὁ Χαλεπᾶς, ὁ Βροῦτος, ὁ Σῶχος κ. ἄ. Ἀρχιτεκτονικὰ δὲ καλλιμάρμαρα οἰκοδομήματα ἔχουν ἀνεγερθῆ κυρίως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐνισχύεται μὲ μὰ ὠραῖα μάρμαρα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΝΗΣΟΙ ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΚΑΤΟΧΗΝ

Πλὴν τῶν νήσων Ἰμβρου καὶ Τενέδου, αἱ ὁποῖαι κατέχονται ὑπὸ τῆς Τουρκίας, ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι νῆσοι κατοικούμεναι ἀνέκαθεν ὑπὸ Ἑλλήνων ἀλλ' ἀνήκουσαι εἰς ἄλλα κράτη. Αὐταὶ εἶνε ἡ Δωδεκάνησος (Νότιοι Σποράδες) καὶ ἡ Κύπρος.

1) ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ (ἢ ΝΟΤΙΟΙ ΣΠΟΡΑΔΕΣ)

(Ἰταλικὴ κτῆσις ἀπὸ τοῦ 1912, 2.850 τετρ. χιλ.—145 χιλ. κάτ.).

Ἑρωτήσεις.—1. Παρατηρήσατε εἰς τὸν χάρτην ποῦ κεῖνται αἱ νῆσοι αὐταὶ καὶ ὀνόμασέ τας.—2. Ποία εἶνε ἡ μεγαλυτέρα ;—3. Ποῖαι κεῖνται πλησιέστερον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ;—4. Ποία ἀνήκει εἰς τὸ σύμπλεγμα τῶν Κυκλάδων ;—5. Ποῖαι μεταξὺ Ρόδου καὶ Κρήτης ;—6. Ἀπὸ ποῖον κράτος κατέλαβεν αὐτὰς ἡ Ἰταλία ;—7. Τί κλίμα νομίζεις ὅτι ἔχουν ;

Σύστασις, ὄρυκτά. Αἱ νῆσοι αὐταὶ, 12 τὸ ἀριθμὸν, κεῖνται κατὰ τὴν θαλασσίαν ὁδὸν ἐκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους πρὸς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, τινὲς δὲ τούτων ἔχουν καλοὺς λιμένας (Ἀστυπάλαια, Λέρος). Εἶνε γενικῶς πετρώδεις καὶ ἠφαιστειογενεῖς. Ἡ νῆσος Νίσυρος εἶναι ἠφαιστειον μὲ θερμὰς πηγὰς. Εἰς πολλὰς νήσους ὑπάρχουν χρήσιμα ὄρυκτά, ὡς σίδηρος καὶ ἄργυρος (ἐν Καρπάθῳ), μάρμαρα καὶ ἄργιλλος (ἐν Ρόδῳ καὶ Κῶ), γύψος (ἐν Καρπάθῳ καὶ Κάσῳ).

Γεωργικὰ προϊόντα. Αἱ εὐφορώτεραι σχετικῶς εἶναι ἡ Ρόδος, ἡ Κῶς καὶ ἡ Λέρος. Κύρια γεωργικὰ προϊόντα εἶναι ὀπῶραι, λαχανικὰ καὶ ἑξαίρετος οἶνος. Οἱ Δωδεκανήσιοι καλλιεργοῦν πολὺ καὶ τὰ ἄνθη, τὰ ὁποῖα ἀγαποῦν.

Ἀσχολία τῶν κατοίκων. Τὸ πετρώδες τῶν νήτων παρεκίνησε τοὺς Δωδεκανησίους νὰ τραπῶσι πρὸς τὴν θάλασσαν. Διακρίνονται εἰς τὰ ναυτικά, τὴν σπογγαλιεῖαν καὶ τὸ ἐμπόριον χωρὶς νὰ παραμελοῦν καὶ τὴν γεωργίαν. Ἐχοντες ἐμπορικὸν πνεῦμα, ἀνέδειξαν τὴν πόλιν Ρόδον (ἐν τῇ ὁμωνύμῳ νήσῳ) κέντρον τοῦ ἐμπορίου. Πρὸς τούτοις πολλοὶ διέπρεψαν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶχον πολλὰ προ-

νόμια. Σήμερον διαμαρτύρονται διαρκῶς διὰ τὸν βίαιον ἔξαναγκασμὸν νὰ ἔχουν τὴν Ἰταλικὴν ὑπηκοότητα καὶ δὲν παύουν νὰ ἐλπίζουν ὅτι θὰ ἐκπληρωθῇ ὁ πόθος αὐτῶν νὰ ἐνωθοῦν μετὴν Ἑλλάδα.

Ἱστορικαὶ νῆσοι. Ἐκ τῶν Δωδεκανήσων διακρίνονται ἔξαιρετικὰ μερικαὶ διὰ τὴν ἱστορικὴν τῶν σημασίαν. Ἡ βορειοτάτη καὶ μικρὰ **Πάτμος** (4) εἶνε ὀνομαστή, διότι ἐδῶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, εὗρισκόμενος εἰς ἔξοριαν, ἔγραψε τὴν «Θείαν ἀποκάλυψιν». Ἡ ἐδῶ μονὴ τοῦ Ἁγίου ἔχει βιβλιοθήκην πλουσίαν εἰς χειρόγραφα.

Ἡ **Κῶς** (ἴση πρὸς τὴν Λευκάδα, 28) εἶνε πατρὶς τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ μεγαλυτέρου ἱατροῦ τῆς ἀρχαιότητος. Ἔχει πρωτ. ὀμώνυμον.

Ἡ σπουδαιότατη καὶ μεγίστη **Ρόδος** (1.400 τετρ. χιλ.— 42 χιλ. κάτ.) ἔχει πρωτ. ὀμώνυμον (17, ποῦ κεῖται ;), ὅπου μένει καὶ ὁ γενικὸς διοικητὴς τῶν Δωδεκανήσων. Τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἦτο ὠραιότατη πόλις, ἐμπορικωτάτη καὶ πλουσιωτάτη. Εἶχε 3.000 ἀγάλματα καὶ τὸν «Κολοσσόν», ὁ ὁποῖος ἦτο ἐν ἀπὸ τὰ ἐπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου (45 μ. ὕψος). Σήμερον πλὴν τῶν Ἑλλήνων, κατοικοῦν καὶ ὀλίγοι Ὄθωμανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι, Ἰταλοὶ δὲ ἔχουν ἰδρύσει νέον ἰδικόν τους συνοικισμὸν.

Ἡ νοτιωτάτη καὶ μικρὰ **Κάσος** εἶχε πάθει καταστροφὴν τῷ 1824 ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ σιόλου.

2. ΚΥΠΡΟΣ

[9.300 τετρ. χιλ.—350 χιλ. κάτ.]

Ἐρωτήσεις.—1. *Εἰς ποῖον μέρος τῆς Μεσογείου κεῖται ἡ Κύπρος καὶ ἀπέναντι τίνων χωρῶν;*—2. *Σύγκρινε τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς πρὸς τὴν τῆς Κρήτης.*—3. *Ὀνόμασε τὸ δυτικώτατον ἀκρωτήριο τῆς νήσου καὶ μέτρησε τὸ μῆκος ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου μέχρι τοῦ βορειοανατολικωτάτου.*—4. *Ὀνόμασε καὶ ὄρισε τὴν θέσιν τῶν δύο ὄρσειων τῆς νήσου.*—5. *Ποῦ βλέπεις τὴν πεδιάδα καὶ ποῖος ποταμὸς τὴν διαρρέει;*

Μέγεθος. Ἡ Κύπρος εἶνε ἡ μεγίστη τῶν Ἑλληνικῶν νήσων καὶ τρίτη κατὰ τὸ μέγεθος τῶν νήσων τῆς Μεσογείου (μετὰ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Σαρδηνίαν).

Φυσική σύστασις. Ἡ βόρειος ὄροσειρὰ (Πενταδάκτυλον) χωρεῖ ὡς χερσόνησος (ἢ Καρπασία) καὶ εἶνε συνέχεια τοῦ Συριακοῦ ὄρους Ἀμανοῦ. Ὑψηλότερος εἶνε ὁ Τρόδος (π. Ἀῶς), ὁ ὁποῖος φθάνει σχεδὸν εἰς ὕψος 2 000 μ., συνεχεται δὲ μὲ αὐτὸν καὶ ὁ Ὀλυμπος. Ὅλα τὰ ὄρη ταῦτα ἀποτελοῦνται ἀπὸ διάφορους γεωλογικὰς διαπλάσεις ὄλων σχεδὸν τῶν γεωλογικῶν ἐποχῶν. Ἡ νῆσος πάσχει καὶ ἀπὸ σεισμούς. Ἐχει μεταλλεύματα καὶ χρήσιμα ὀρυκτά, τῶν ὁποίων πλουσιώτερον εἶνε ὁ ἀμίαντος.

Κλίμα καὶ προϊόντα. Ἡ νῆσος ἔκπαλαι ἐφημίζετο διὰ τὸ γλυκὺ κλίμα καὶ τὴν πλουσίαν βλάστησιν. Παράγει ἐκλεκτὸν οἶνον (κουμανταρία), ἔλαιον, βάμβακα, ἐσπεριδοειδῆ, ὀπώρας, χαρούπια, μέταξαν καὶ ἄλλα. Δημητριακοὺς καρποὺς σχετικῶς παράγει ὀλίγους. Τρέφονται καὶ διάφορα ζῶα, τῶν ὁποίων γίνονται καὶ ἐξαγωγή.

Κάτοικοι καὶ πολιτικὴ κατάστασις. Ἐκ τῶν 350 χιλ. κατ. 280 χιλ. εἶνε Ἑλληγες, 65 χιλ. Μωαμεθανοὶ καὶ ὀλίγοι Ἀρμένιοι. Κατέχεται δὲ ἡ νῆσος ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τοῦ 1878 καὶ προσηγορήθη εἰς αὐτὴν τῷ 1914. Διοικεῖται ὑπὸ Ἀγγλοῦ κυβερνήτου, ὁ ὁποῖος διορίζεται ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν. Αὐτὸς ἔχει καὶ νομοθετικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον μέτεχουν 12 Ἑλληγες. Ὁ διαρκὴς ὄμιος πόθος τῶν Κυπρίων εἶνε ἡ ἔνωσις τῆς νήσου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Διοικητικὴ διαίρεσις καὶ πόλεις. Ἡ Κύπρος διαιρεῖται εἰς 6 ἐπαρχίας. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ὀνομάζεται ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν της. 1) Εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου, ὅπου ἡ μεγαλυτέρα πεδιάς, εἶνε ἡ **Δευκσοία**, (20) πρωτ. τῆς νήσου. Ἐχει σπουδαῖον Ἑλληνικὸν γυμνάσιον, Παγκύπριον λεγόμενον, καὶ ἄλλα πολλὰ ἐκπαιδευτήρια. 2) Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς νήσου εἶνε ἡ **Ἀμμόχωστος**, παράλιος καὶ ἐμπορικὴ. 3) Εἰς τὸ ΝΑ. τμήμα εἶνε ἡ **Λάρναξ** (Λάρνακα 12), ὁ κύριος λιμὴν τῆς νήσου. 4) Εἰς τὸ νότιον τμήμα ἡ **Δεμεσός** (16), παράλιος καὶ ἐμπορικὴ. 5) Εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τὸ **Κτήμα** (4), πλησίον τῆς ἀρχαίας Πάφου, ὅπου παλαιὰ ὑπῆρχεν σπουδαῖος ναὸς τῆς Παφίας Ἀφροδίτης. 6) Εἰς τὸ βόρειον τμήμα εἶνε ἡ **Κερύβεια** (2).

Θρησκεία. Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου εἶνε

αὐτοκέφαλος μὲ τέσσαρας ἐπισκοπικὰς περιφερείας· 1) ἡ τοῦ ἀρχιεπισκόπου μὲ ἔδραν τὴν Λευκωσίαν, 2) ἡ τοῦ Μητροπολίτου Λάρνακος, 3) ἡ τοῦ Μητροπολίτου Πάφου καὶ 4) ἡ τοῦ Μητροπολίτου Κερυνείας.

Ἐκπαίδευσις. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Κύπρου, ἐκτὸς τῶν σχολείων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὑπάρχουν Ἑλληνικὰ γυμνάσια ἢ ἡμιγυμνάσια. Εἰς τὴν Λευκωσίαν, πλὴν τοῦ Παγκυπρίου γυμνασίου, εἶνε δύο διδασκαλεῖα, ἀνώτερον παρθέναγωγεῖον, γεωργικὴ σχολὴ καὶ Ἀγγλικὴ σχολή. Οἱ Κύπριοι ἀγαποῦν πολὺ τὴν παιδείαν καὶ ὠραῖα σχολικὰ κτίρια ἰδρῦθησαν ὑπὸ φιλομούσων Κυπρίων.

Συγκοινωνία. Πλὴν τῆς διὰ θαλάσσης συγκοινωνίας ἡ Κύπρος ἔχει καὶ σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Ἀμμόχωστον μετὰ τῆς Λευκωσίας, προεκτείνεται δὲ καὶ ἕως εἰς τὰς ὑπὸ ἀρκαρίας τοῦ ὄρους Τροόδου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς		Σελίς
I. Ἡ Ἑλλάς κατὰ φυσικὰ διαμερίσματα καὶ περιχώας.		ΣΤ) Ἡ βλάστησις καὶ τὰ ἐκ ταύτης προϊόντα	124
A) Πελοπόννησος	7	Z) Τὰ ἄγρια ζῷα καὶ ἡ κτηνοτροφία	124
1. Ἡ Ἀρκαδία	7	H) Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος	130
2. Αἱ περιφερειακαὶ περιοχαὶ	12	Θ) Πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ	133
B) Στερεὰ Ἑλλάς καὶ Εὐβοία	31	I) Αἱ οἰκονομικαὶ ἀσχολίαι καὶ ὁ πλοῦτος τῆς Ἑλλάδος	135
1. Ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	31	1. Γεωργία καὶ δασικὸς πλοῦτος	135
2. Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	48	2. Κτηνοτροφικὰ προϊόντα	139
Γ) Ἡπειρος	54	3. Ἀλιεία	140
Δ) Θεσσαλία	59	4. Ὄρυχαι καὶ μεταλλεῖα	142
Ε) Μακεδονία	65	5. Βιομηχανία	144
1. Δυτικὴ Μακεδονία	66	6. Ἐμπόριον	147
2. Κεντρικὴ Μακεδονία	69	7. Ναυτιλία	148
3. Ἀνατολικὴ Μακεδονία	78	8. Συγκοινωνία	149
ΣΤ) Δυτικὴ Θράκη	82	ΙΑ) Αἱ πνευματικαὶ ἀσχολίαι	
Z) Ἴόνιοι νῆσοι	85	1. Θρησκεία	
H) Κρήτη	90	2. Πολίτευμα	152
Θ) Κυκλάδες	96	3. Διοικήσεις	153
I) Αἱ ἀνατολικαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου	104	4. Κοινωνικὴ ζωὴ	153
		5. Ἐκπαίδευσις	154
Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Ἑλλάδος		6. Ἐπιστῆμαι	154
A) Θέσις, ὄρια, μέγεθος	109	7. Καλαὶ τέχνηαι	155
B) Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰς διαφόρους γεωλογικὰς ἐποχὰς Αἰγῆς	112	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
Γ) Μορφολογία τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος	114	Ἑλληνικαὶ νῆσοι ὑπὸ ξένην κατοχὴν	
Δ) Τὰ ὕδατα τῆς ξηρᾶς	118	1. Δωδεκάνησος	156
Ε) Τὸ κλίμα	121	2. Κύπρος	157

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ

I. **Σαρρῆ** : Γεωφυσικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος.

Ἐλευθερουδάκη : Παγκόσμιος Γεωγραφία (B'. τόμ.).

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἀθήναι, τῆ 26-8-1933

Αριθ. πρωτ. 41,721

Πρὸς
τὸν κ. Ι. Σαρρῆν

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι διὰ τῆς ταυταριθμοῦ ὑπουργικῆς ἀποφάσεως, ἐκδοθείσης τὴν 3-8-1933 καὶ δημοσιευθείσης τὴν 12-8-1933 εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 81 φύλλον τῆς Ἐφημ. Κυβερνήσεως, στηριζομένης δὲ εἰς τὸ ἀρθ. 3 τοῦ νόμου 5045 καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς οἰκείας κριτικῆς ἐπιτροπῆς, τὴν περιλαμβανομένην εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 99 πρακτικὸν ταύτης, Ἐνεκρίθη ὡς διδακτικὸν βιβλίον πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Α' τάξεως τῶν Γυμνασίων τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος» Ἰωάννου Σαρρῆ διὰ μίαν πενταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ Σχολικοῦ ἔτους 1933—1934.

Ὁ Ὑπουργὸς
Θ. Τουρκοβασίλης

Ἄρθρον 6ον Προεδρικοῦ Διατάγματος

«Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως τῶν ἐγκριμένων διδακτικῶν βιβλίων».

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐπιτρέπεται νὰ πωλοῦνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15% τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἀνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμέτωπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξαφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου [ἐκτυπῶνται τὸ παρὸν ἀρθρον]

ἠφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

